

Peter Kleut

PARTIZANSKA
TAKTIKA

VOJNOIZDAVAČKI ZAVOD

Beograd, Svetozara Markovića 70

VOJNOIZDAVACKI ZAVOD

NAČELNIK

Đorđe STANIĆ, pukovnik

Biblioteka

SA VREMENA VOJNA MISAO

NAŠI PISCI

KNJIGA STOTRIDESETOSMA

Uredivački odbor

General-pukovnici: prof. dr Rajko TANASKOVIĆ, predsednik, Stevo ILIĆ, Veljko KADRIJEVIĆ, Nikola PEJNOVIĆ, Dušan PEKIĆ i Ilija RADAKOVIĆ; General-potpukovnik sanitetske službe prof. dr Đorđe DRAGIĆ; general-potpukovnik Milisav NIKIĆ, viceadmiral Veljko DOKMANOVIĆ; general-majori avijacije-piloti: Živko BLAGOJ EV i Vojislav MIKIĆ; general-majori prof. dr Nikola ČUBRA, dipl. ekonomist i Mirko TURIĆ; pukovnici: prof. dr Mensur IBRAHIMPASIĆ, dipl. sociolog, Mihajlo MIHEUĆ, dipl. pravnik, Stevo PRAVDIĆ i Gvozden VUKOVIĆ; pukovnik avijacije Ljuben JANDRIJEVSKI; prof. dr Velibor GAVRANOV.

Glavni i odgovorni urednik

pukovnik Gvozden VUKOVIĆ

Urednik

potpukovnik dr Nikola POPOVIĆ

Urednik i stručni redaktor priloga

vazduhoplovnotehnički potpukovnik
Borivoje Đ. POPOVIĆ

Recenzenti

general-pukovnik Veljko KADIJEVIĆ,
general-potpukovnik Rade ĆORAK

Jezički redaktori

Slavica MAGAZINOVIC-DERIC, prof.,
Pauna VUĆICEVIC, prof.

Dr Petar Kleut general-major

PARTIZANSKA TAKTIKA

Beograd, 1983.

UDK 355.425.4

KLEUT, PETAR
PARTIZANSKA TAKTIKA / Petar Kleut. — Beograd : Vojnoizdavački zavod, 1983 (Split : Vojna štamparija). - 280 str. ; 21 cm. - (Biblioteka Savremena vojna misao. Naši pisci; knj. 138). - Tiraž 3000. - 600 d.

Sadrži dvanaest poglavља у којима се, shodno osnovnoj zamisli autora partizanskog oblika oružane borbe, problematizuju pitanja partizanske taktike poslov od osnova partizanske taktike i njenih načela do teorije i prakse partizanskih napada, odbrane, marševa i zaseda.

S A D R Ž A J

	Strana
PREDGOVOR.....	9
UVODNA RAZMATRANJA O PARTIZANSKOM RATU I PARTIZANSKOM OBLIKU ORUŽANE BORBE	11
O nekim osnovnim pojmovima partizanskog rata i partizanske taklike	11
Oblici borbe i otpora u opštenarodnom odbrambenom ratu ..	15
Istorijski osvrt na partizanski rat i partizanski oblik oružane borbe	19
Partizanski oblik oružane borbe u doktrini ONOR-a	25
UTICAJ OPŠTIH FAKTORA I RATNIH USLOVA NA STRATEGLIJU I TAKTIKU PARTIZANSKOG OBLIKA ORUŽANE BORBE.....	32
Ljudski faktor u partizanskom obliku oružane borbe.....	32
Utjecaj materijalno-tehničkog faktora na partizanski oblik oružane borbe	37
Prostor i vreme kao faktori partizanskog oblika oružane borbe ..	39
Vrsta agresije, agresorove snage i kontrola PZT.....	45
STRATEGIJSKE OSNOVE PARTIZANSKE TAKTIKE	51
Osnovna strategijska obeležja i načela partizanskog oblika oružane borbe	51
Organizacija i priprema oružanih snaga za partizanski oblik oružane borbe	60
Strategijski i operativni ciljevi i objekti dejstava i manevr partizanskih jedinica.....	65
OSNOVNA NAČELA PARTIZANSKE TAKTIKE.....	73
Razvitak partizanske taktike	73
Osnovna obeležja partizanskih taktičkih dejstava	76
Taktika vidova i rodova u partizanskom obliku oružane borbe ..	79
Rukovođenje i komandovanje	85

	Strana
PARTIZANSKA TAKTIKA U NAPADU.....	93
Svojstva napada partizanskih jedinica i izbor objekta za napad	93
Diverzanstke akcije.....	97
Prepadi.....	101
Napad iz zasjede	104
Napadi na garnizone u naseljenim mestima i na utvrđena uporišta	113
PARTIZANSKA TAKTIKA U ODBRANI	123
Opšta svojstva i vidovi partizanske odbrane	123
Odbrana partizanske jedinice, naselja i partizanskih baza.....	127
Odbrana u toku agresorovih protivpartizanskih ofanziva	132
PARTIZANSKA DEJSTVA U KOMBINOVANOM OBLIKU ORUŽANE BORBE	142
Osvrt na primere sadejstva partizanskih jedinica sa snagama na frontu u prošlim ratovima	142
Značaj i specifičnosti kombinovanog oblika oružane borbe u ONOR.....	144
Specifičnost partizanske taktike u pozadini agresorovog fronta	148
PARTIZANSKI MARŠEVI.....	154
Značaj i ciljevi marševa u partizanskom obliku oružane borbe	154
Pripreme i izvođenje marša	155
PARTIZANSKA DEJSTVA U POSEBNIM GEOGRAFSKIM USLOVIMA	160
Partizanska dejstva na moru, obali i otocima	160
Partizanske borbe i otpor u gradovima	169
OBEZBEDENJE PARTIZANSKIH DEJSTAVA.....	178
Političko-psihološko obezbeđenje.....	178
Obaveštajno-izviđačke delatnosti i mere bezbednosti.....	187
Inžinjersko, protivelektronsko i NHB obezbeđenje.....	195
Materijalno obezbeđenje.....	199
Sanitetsko zbrinjavanje	208
STRATEGIJA I TAKTIKA AGRESORA U PROTIVPARTIZANSKOJ BORBI	212
Nastanak i razvoj teorije antigerile i pripreme za protivpartizanski rat.....	212
Protivpartizanske mere i sredstva	216
Taktike protivpartizanske borbe.....	220
Strategijska i taktička ograničenost protivgerilskog rata.....	232

	Strana
PRILOZI	235
Primeri partizanskih dejstava u NOR-u i socijalističkoj revoluciji (1941-1945)	237
NAPAD na naftna postrojenja u Gojilu	237
NAPAD na Voćin.....	240
NAPAD na Ludbreg	242
NAPAD na aerodrom kod Leskovca.....	244
NAPAD na Prijedor.....	246
ZASEDA kod Jelinog Duba u Crnoj Gori	248
ZASEDA na Pelješcu.....	249
ZASEDA kod sela Jatare Mokra gora.....	251
NOĆNA zasjeda na prevoju Davat	252
NOĆNA zasjeda na Han-brdu kod Sjemeća.....	253
ODBRANA na Ljubovu	255
ODBRANA u Gorskom Kotaru	258
ODBRANA na Jastrepцу	260
OBEZBEDENJE napada na Krašić.....	261
DIVERZIJA na željezničkoj pruzi kod Kraljeva.....	263
DIVERZIJA na željezničkoj pruzi Ljubljana-Trst kod Vrhnike	265
MARŠ ĆETVRTE Kordunaške NO brigade u Zumberak	266
»FEBRUARSKI POHOD«	271
POHOD 14 divizije na Štajersku	274

PREDGOVOR

Svaki partizanski narodnooslobodilački odnosno revolucionarni rat vodi se protiv okupatora, kolonizatora, drugog osvajača ili postojećeg poretku za nacionalno oslobođenje i socijalne promene. Osnovno vojno obeležje mu je partizanski oblik oružane borbe uz primenu partizanskih dejstava, borbenih taktičkih radnji i načela originalne partizanske taktike, kao što su : neprekidna ofanzivnost, široka primena iznenađenja, puna inicijativa, visok stepen pokretljivosti, neprekidna dejstva u svim vremenskim i zemljilišnim uslovima, podrška i masovno učešće naroda sinhronizovano sa svim drugim oblicima suprotstavljanja agresoru, raznovrsnost i brzina izvođenja dejstva i drugo, uz postojanje oružanih snaga sposobnih za takav oblik oružane borbe.

Partizanski oblik oružane borbe široko je primenjivan u narodnooslobodilačkim i revolucionarnim ratovima XIX i XX veka. Za razvoj teorije i prakse partizanskog rata uopšte od posebnog značaja su: građanski rat u Rusiji 1918-1920, kineska revolucija 1924-1949, narodnooslobodilački rat i socijalistička revolucija naroda i narodnosti Jugoslavije 1941-1945, vietnamski oslobođilački ratovi (tri rata vođena u periodu od 1941 do 1975), alžirski oslobođilački rat 1954—1962, kubanska revolucija 1953-1959, angolski oslobođilački rat 1961-1975, narodnooslobodilački rat Kampučije 1970-1975. i dr. Poseban doprinos razvoju teorije i prakse partizanskog ratovanja dali su Josip Broz Tito, Mao Ce Tung i Vo Nguen Đap.

S posebnim zadovoljstvom i ponosom ističemo grandioznost, meseto i ulogu našeg NOR-a i socijalističke revolucije i njegov opšti, teorijski i praktični, originalni doprinos partizanskom načinu ratovanja i primejni načela partizanske taktike. Naši narodi i narodnosti, predvođeni Komunističkom partijom i velikim vojskovođom Josipom Brozom Titom, pružili su svim potlačenim narodima sveta ubedljiv primer uspešnosti partizanskog oblika oružane borbe protiv brojčano i tehnički višestruko nadmoćnijeg agresora, što je znatno doprinelo naučnoj teorijskoj obradi partizanskog ratovanja i proučavanju taktičkih načela partizanskog oblika oružane borbe u savremenim uslovima. U našem sistemu opštene narodne odbrane partizanskom obliku oružane borbe pridaje se jednaka važnost kao i frontalnom i kombinovanom obliku.

Svakako, partizanski oblik oružane borbe, kao i drugi oblici, podložan je neprekidnom razvoju i usavršavaju, uslovjenom, pre svega, razvojem naoružanja i ratne tehnike. Zadržavanje na prevaziđenim formama i vrstama borbenih taktičkih radnji i postupaka bilo bi štetnije od zadržavanja u naoružanju zastarelih tipova oružja. Zbog toga je potrebno stalno praćenje i osavremenjavanje načela partizanske taktike, uz stvaralački kritički prilaz i primenu u praksi naših i tuđih iskustava.

Težište obrade borbenih taktičkih radnji u ovoj knjizi stavljeno je na tipične partizanske oblike oružane borbe u situacijama kada su partizanska dejstva dominantan ili isključivi oblik borbenih dejstava. Partizanski taktički postupci u operativnoj pozadini agresorovog fronta, odnosno na privremeno zaposednutoj teritoriji, kada su ovi postupci u većoj meri uslovljeni i opredeljeni potrebotom operativne povezanosti sa svojim frontom, pa zato nose i neka specifična obeležja, obrađeni su u posebnom poglavlju.

Knjiga je namenjena prvenstveno aktivnom i rezervnom sastavu naših oružanih snaga i svima koji su uključeni u sistem opštene narodne odbrane ili se zanimaju za vojnu problematiku, posebno za iskustva našeg NOR-a i socijalističke revolucije.

Na kraju, čini mi priјatnu dužnost i zadovoljstvo što se i na ovaj način mogu zahvaliti svima koji su učestvovali u obradi ove knjige i doprineli njenom kvalitetu. Za značajne sugestije za obradu pojedinih poglavlja i stručnu recenziju posebno zahvaljujem general pukovnicima Nikoli Pejnoviću, Veljku Kadjeviću i Stevi Iliću, a za stručnu redakciju priloga vazduhoplovnotehničkom potpukovniku Borivoju Đ. Popoviću, uredniku u Redakciji Savremena vojna misao Vojnoizdavačkog zavoda.

Autor

Uvodna razmatranja o partizanskom ratu i partizanskom obliku oružane borbe

O NEKIM OSNOVNIM POJMOVIMA PARTIZANSKOG RATA I PARTIZANSKE TAKTIKE

Partizanski rat je vrsta nacionalnooslobodilačkog, revolucionarnog ili odbrambenog rata koji se vodi protiv okupatora, kolonizatora i drugih osvajača ili protiv postojećeg poretku za nacionalno i socijalno oslobođenje.

Po osnovnim društveno-istorijskim obeležjima, ciljevima i snagama koje u njemu učeštuju, partizanski rat je, po pravilu, progresivan i revolucionaran. Partizanski rat je i najpodesniji oblik ratovanja kada je neprijatelj izrazito tehnički nadmoćniji pa i brojniji, u vojnim snagama. Partizanski rat se vodi kada je određena nacionalna teritorija potpuno ili delimično okupirana ili privremeno zaposednuta. Dakle, vođenje oružane borbe, i rata u celini, na sopstvenoj teritoriji predstavlja bitan uslov vođenja partizanskog rata. U takvim uslovima objektivno je moguće masovno angažovanje stanovništva u oružanoj borbi, i u drugim - neoružanim oblicima borbe i otpora. Osnovno obeležje partizanskog rata je u vojnom pogledu izbegavanje krutih frontova i rešavajućih sudara sa tehnički i brojno superiornijim snagama protivnika, ispoljavanje sopstvene inicijative i ofanzivnog duha primenom najraznovrsnijih oblika manevra, prepada, zaseda, sabotaža, diverzija itd. Uspešno vođenje partizanskog rata podrazumeva visok stepen organizovanosti snaga koje takav rat vode i postojanje jedinstvenog i efikasnog rukovođenja njime.

S obzirom na to da je oružana borba najhitniji, (ali ne i jedini) oblik svakog, pa i partizanskog rata, mora se posebno voditi računa i o stvaranju i izgrađivanju oružanih snaga sposobnih za vođenje takvog rata kao i primeni originalne partizanske strategije i taktike. Pri tom se ne sme gubiti iz vida činjenica da je glavna snaga partizanskog rata u narodu i daje on osnovni izvor stvaranja, pothranjivanja i stalne podrške oslobodilačkih i revolucionarnih oružanih snaga. Partizanski rat bez masovnog učešća i podrške naroda nema izgleda na uspeh. A da bi se narod masovno angažovao u vođenju partizanskog rata neophodno je da ciljevi takvog rata budu u skladu sa životnim interesima i težnjama najširih masa, da ih mase prihvate kao sopstvene ciljeve, da su na toj osnovi spremne da se za njihovo ostvarenje bore.

Partizanska taktika je grana ratne veštine koja se bavi teorijom i praksom pripremanja i izvođenja partizanskih borbenih dejstava. Sem toga ona proučava radnje i postupke povezane sa tim dejstvima (pokret, obezbeđenje, snabdevanje, zbrinjavanje i dr.) u uslovima partizanskog ratovanja. Partizanska taktika je integralni deo naše koncepcije opštenarodne odbrane i društvene samozaštite (ONO i DSZ) deo doktrine opštenarodnog odbrambenog rata (ONOR-a), sredstvo za ostvarenje njegovih strategijskih načela na bojnom polju. Ona se teorijski zasniva na strategijskim načelima nastalim na iskustvima narodnooslobodilačkih i revolucionarnih partizanskih ratova novijeg doba čije postavke usvaja, proverava i ustanovljava stepen njihove primenljivosti i uslovima koji se očekuju u eventualnom ratu. Pri tom ne zanemaruje ni istorijska iskustva ranijih partizanskih, odnosno gerilskih rata.

Partizanska taktika je poseban vid opšte taktike kopnene vojske, a delimično i pomorske taktike, sa kojima ima zajedničke karakteristike u pogledu suštine borbe, načina upotrebe naoružanja i opreme. Ona se, ipak, razlikuje od njih u pogledu načina upotrebe jedinica, kao i u pogledu pripreme i izvođenja borbenih dejstava u raznim uslovima.

Radi potpunijeg sagledavanja svih aspekata partizanske taktike u ONOR-u, posebno njene primene u vođenju oružane borbe na privremeno zaposjednutoj teritoriji (PZT), kao i radi naučnijeg teorijsko-metodološkog pristupa ovoj problematici, neophodno je ukazati i objasniti neke osnovne pojmove: partizanski rat; partizanska dejstva, gerila, opštenarodni odbrambeni rat, oblici oružane borbe, vidovi i oblici borbenih dejstava, privremeno zaposednute teritorije i osnovni oblici borbe i otpora.

Iako u partizanskom ratu dominira *partizanski oblik oružane borbe* ova dva pojma treba pojmovno razgraničiti i razlikovati. Pojam rata, pa time i partizanskog rata je širi i sveobuhvatniji od pojma oružane borbe.

Rat je kompleksan, intenzivan i masovan sukob država, vojno-političkih saveza ili različitih društvenih snaga unutar jedne zemlje, u kome se organizovano i masovno primenjuje oružano nasilje i vodi oružana borba radi ostvarivanja određenih političkih, ekonomskih i vojnih ciljeva klasa, država ili naroda.

Oružana borba predstavlja glavni (najhitniji, osnovni) sadržaj rata. Njena suština ogleda se u primeni oružja u sukobu među ljudima, grupama, organizacijama, pokretima, državama i dr., kada jedna strana primenom fizičke prinude (oružja) nastoji da drugoj nametne svoju volju, ili da je čak i fizički uništi. Prema tome, osnovni cilj vođenja oružane borbe je uništenje žive sile i materijalno-tehničkih sredstava protivnika.

Međutim, oružana borba, iako je glavni, nije i jedini sadržaj rata. Rat kao totalan društveni sukob obuhvata i druge oblike borbe: po-

litički, ekonomski, psihološko-propagandni i dr. To znači da i u partizanskom ratu, pored oružane borbe, postoje i drugi oblici borbe i otpora. Ali, kad se ukazuje na činjenicu daje u partizanskom ratu dominantan partizanski oblik oružane borbe, onda valja imati u vidu da naša vojna nauka i ratna doktrina pored njega razmatraju frontalni i kombinovani oblik oružane borbe u opštenarodnom obrambenom ratu.

Kada razmatramo sadržaj i karakteristike partizanske taktike značajno je sagledati razliku između pojmove partizanski rat i partizanska dejstva, kako se ne bi poistovećivali.

Partizanska dejstva su masovna, aktivna i neprekidna dejstva, koja su po svojim razmerama, oblicima i načinu ostvarivanja sveobuhvatna, kojima se neprijatelju nanose gubici u živoj sili i materijalno-tehničkim sredstvima, pri čemu se razvlače i troše njegove snage. Partizanska dejstva je moguće izvoditi u svim borbenim, zemljишnim i vremenskim uslovima. Iako su ona dominantna u partizanskom ratu i partizanskom obliku oružane borbe, veoma su značajna i pri vođenju kombinovanog i frontalnog oblika oružane borbe u opštenarodnom odbrambenom ratu. Uspešno se mogu izvoditi pri svakom, pa i nepovoljnem odnosu snaga.

U savremenim uslovima vođenja rata, naročito u uslovima vođenja ONOR-a, partizanska dejstva su usmerena na: uništenje žive sile i materijalno-tehničkih sredstava neprijatelja, komunikacija i izvora za snabdевање; ometanje pokreta jedinica i korišćenje aerodroma, heliodroma, luka i sidrišta; stvaranje opšte nesigurnosti i prisiljavajuće neprijatelja da izdvaja jake snage za obezbeđenje; sprečavanje uspostavljanja i funkcionalisanja okupacionog sistema; dobijanje ratnog plena; zaštitu teritorije, dobara i stanovništva; stvaranje slobodnih teritorija i povoljnih uslova za funkcionalisanje društveno-političkog i društvenoekonomskog sistema itd. Uspeh u partizanskim dejstvima postiže se: pravilnim izborom cilja, iznenađenjem, izbegavanjem frontalnih dejstava, masovnošću i aktivnošću, inicijativom, pravilnim izborom i izražavanjem težišta borbe, ekonomičnom upotrebom snaga, nadmoćnošću i nametanjem vlastitog načina dejstva snaga agresora.

Prema tome, partizanska dejstva su uži pojam od partizanskog rata i nisu karakteristična samo za partizanski rat i partizanski oblik oružane borbe, već se veoma uspešno mogu koristiti u kombinovanom i frontalnom obliku oružane borbe. U uslovima vođenja ONOR-a partizanska dejstva treba da imaju najširu primenu pri vođenju oružane borbe na privremeno zaposjednutoj teritoriji.

U vojnoistorijskim razmatranjima nisu retki slučajevi poistovećivanja ili nedovoljnog ukazivanja na razlike između partizanskog rata i gerile.

Gerila je spontani, a ponekad i organizovani oblik oružanog otpora stanovništva jedne zemlje protiv agresora, okupatora ili post-

jećeg sistema vlasti. Za razliku od partizanskog rata i partizanskog oblika oružane borbe gerila bi se mogla okarakterisati kao *dejstvo malih oružanih grupa i jedinica*, veoma pokretljivih i raznoliko naoružanih, pri čemu se i one oslanjaju na podršku stanovništva. I pored toga što se radi o malim oružanim grupama valja istaći da njihov strategijski cilj nije oslobođanje i čuvanje teritorije, već uništavanje, dezorganizovanje i demoralizacija protivnika manjim, ali intenzivnim akcijama. Međutim, i gerila se koristi partizanskom taktkom koja se ispoljava u izbegavanju direktnih sudara, dejstvima noću i u lošim vremenskim uslovima, primeni zaseda, prepada i diverzija.

Pogrešno je, takođe, kad se pojam *pokret otpora* poistovećuje sa pojmovima partizanski rat ili partizanski oblik oružane borbe. Pokret otpora kao oblik borbe razvio se u drugom svetskom ratu gotovo u svim zemljama koje su okupirale fašističke sile. Za razliku od partizanskog rata, koji je organizovan i masovan, pokreti otpora se više karakterišu spontanošću u borbi protiv okupatora i domaćih izdajnika. Za pokret otpora karakteristični su neoružani oblici borbe i otpora stanovništva (uključujući i pasivnu rezistenciju), pri čemu je, u većoj ili manjoj meri, zastupljen i oružani oblik borbe i otpora.

Kad razmatramo ulogu i značaj partizanske taktkike u ONOR-u valja istaći da će ona naročito doći do izražaja u vođenju oružane borbe na privremeno zaposednjutoj teritoriji. Kada se to ističe, neophodno je reći šta se podrazumeva pod PZT, a istovremeno istaći da, pored oružane borbe, na PZT se primenjuju i drugi - neoružani oblici borbe i otpora. Stoga je za razumevanje partizanske taktkike i njene primene, naročito na PZT, neophodno sagledati i dijalektičko jedinstvo oružane borbe i ostalih oblika borbe i otpora u ONOR-u.

Privremeno zaposednuta teritorija je deo naše državne teritorije koju je neprijatelj privremeno zaposeo. Njena dubina, zavisno od toka i razvoja borbenih dejstava, može biti različita. Dubina PZT koja je po prostoru veća, omogućava masovniju i raznovrsniju primenu partizanske taktkike i partizanskih dejstava. Time se bitno utiče na stanje i odnos snaga na frontu, pa i na dejstva u sopstvenoj pozadini.

Osudom agresije kao zločina koji dovodi do okupacije tude teritorije, ukinuta su ranija shvatanja o »pravu okupacije« i određenim obavezama stanovništva zaposednute teritorije prema okupatoru. Ustavom SFRJ ukinuta je mogućnost priznavanja okupacije ili bilo kakvog novog pravnog stanja i promene društvenog sistema na onom delu nacionalne teritorije koji bi agresor eventualno uspeo da zaposedne. Takva teritorija za nas bi bila samo privremeno zaposednuta teritorija na kojoj se otpor agresoru produžava sve do njegovog uništenja. Niko nema pravo da prizna ili potpiše kapitulaciju naših oružanih snaga ili da na bilo koji drugi način ograničava neotuđivo pravo našeg naroda da se s oružjem u ruci i na druge načine bori za slobodu i nezavisnost zemlje.

OBLICI BORBE I OTPORA U OPŠTENARODNOM ODBRAZBENOM RATU

Pored vođenja oružane borbe«, od izuzetnog značaja su i neoružani oblici borbe i otpora u ONOR-u, naročito na privremeno zaposednutoj teritoriji.

Pod *neoruzanim oblicima borbe i otpora* protiv agresora podrazumevaju se svi oblici borbe i aktivnosti našeg stanovništva, sem oružane borbe, kojima se nanosi šteta agresoru i umanjuje njegova borbena moć, uz istovremeno jačanje naših snaga i mogućnosti. Najznačajniji oblici neoružane borbe i otpora stanovništva u vođenju ONOR-a jesu moralno politički i psihološki otpor, ekonomski otpor, otpor u oblasti kulture i prosvete i aktivnosti civilne zaštite.

Moralno-politički i psihološki otpor podrazumeva masovno angažovanje stanovništva u otporu, protivljenju i suprotstavljanju svim merama koje agresor bude primenjivao radi slabljenja naših snaga. Odbrana političkog sistema socijalističkog samoupravljanja, vlasti radničke klase i radnih ljudi, očuvanju bratstva i jedinstva naših naroda i narodnosti i očuvanju potpuno afirmisane politike nesvrstanja i ugleda SFRJ u svetu, garancija su da će se naši radni ljudi i građani energično suprotstaviti bilo kom pokušaju agresora da uspostavi okupacionu vlast, naruši bratstvo i jedinstvo naših naroda i narodnosti i ugrozi celokupnost naše teritorije. To je istovremeno garantija da će i naša odbrambena moć biti sačuvana.

Moralno-politički i psihološki otpor stanovništva biće posebno značajan na onom delu naše teritorije koju bi agresor, eventualno, uspeo privremeno da zaposedne. Zavisno od mera i postupaka koje na toj teritoriji bude primenjivao zavisiće i kakve će oblike moralno-političkog i psihološkog otpora morati da primeni naše stanovništvo.

Realno je očekivati da će do izražaja najčešće dolaziti sledeći oblici moralno-političkog i psihološkog otpora našeg stanovništva:

- otpor merama zastrašivanja koje bude primenjivao agresor i jačanje poverenja u naše snage i našu moć;
- sprečavanje narušavanja bratstva i jedinstva naših naroda i narodnosti;
- sprečavanje uspostavljanja okupacione vlasti na PZT i omogućavanje funkcionisanja našeg socijalističkog samoupravnog sistema i u ratnim uslovima;
- psihološko-propagandno delovanje na slabljenje morala vojnika i jedinica agresora i dr.

Ekonomski otpor podrazumeva takve aktivnosti protiv agresora kojima se obezbeđuje kontrola i korišćenje naših privrednih potencijala na celoj teritoriji SFRJ za potrebe naših oružanih snaga i našeg stanovništva. Ovaj oblik otpora obuhvata i sve aktivnosti kojima se sprečava neprijatelj u korišćenju naših ekonomskih bogatstava i ko-

jima se neprijatelju nanose materijalni gubici radi slabljenja njegove borbene moći. Ekonomski otpor je izuzetno složen, ali i veoma značajan, naročito na PZT jer će egresor na njoj nastojati da u što većoj meri koristi naša materijalna bogatstva za svoje potrebe, pri čemu će ulagati napore da spreči proizvodnju u snabdevanju naših jedinica i stanovništva na tom delu naše teritorije. Sigurno je da će svaki agresor nastojati da potpuno razbije i onemogući funkcionisanje našeg privrednog sistema i da uspostavi takav privredni režim koji bi njemu najviše odgovarao.

U tako teškim i složenim uslovima naše stanovništvo će na PZT moći da ispolji aktivnost u sledećim oblicima ekonomске borbe:

- odbijanje agresorovog zahteva da se proizvodi i radi za njegove potrebe, a ako naši radni ljudi i građani budu prisilno mobilisani na to, onda će organizovanje sabotaža biti veoma efikasan način ekonomskog otpora agresoru;

- sklanjanje, odnosno sakrivanje od agresora materijalnih sredstava kojima bi se mogao služiti, a koja su neophodna za naše jedinice i stanovništvo;

- oštećenja važnih objekata (puteva, mostova i proizvodnih kapaciteta), kako ih agresor ne bi koristio;

- sprečavanje agresora da uništava objekte i privredna dobra kada bude prisiljen na povlačenje;

- organizovanje snabdevanja za naše stanovništvo i jedinice, što će imati ogroman uticaj na njegovo moralno-političko raspoloženje i moralnu snagu;

- preduzimanje mera radi zbrinjavanja ranjenika, bolesnika i zbogova;

- organizovanje proizvodnje i u najsloženijim ratnim uslovima, i dr.

Ekonomski otpor, ne samo što omogućuje masovno angažovanje naših radnih ljudi i građana u borbi protiv agresora već predstavlja značajan doprinos u jačanju morala naših oružanih snaga i stanovništva i pokazuje vitalnost našeg političkog i privrednog sistema.

Otpor u oblasti kulture, nauke i obrazovanja čini jedinstvenu celinu s ostalim oblicima borbe i otpora agresoru. S obzirom na to da se pomoću naučnih, kulturnih i obrazovnih delatnosti može bitno uticati na političku svest, patriotizam i borbeni moral stanovništva i jedinica treba očekivati da će svaki agresor nastojati da nametne takav sistem vaspitanja i obrazovanja, naučnog i kulturnog života i rada koji će služiti njegovim interesima. On će nastojati da ostvari što veći uticaj na našu školsku i studentsku omladinu i zbog toga, najverovatnije, na PZT neće zatvarati naše škole i univerzitete, tj. neće im zabranjivati rad, ali će nastojati da u njima što organizovanije deluju i sprovode svoje ciljeve i interesu u oblasti nauke, kulture, vaspitanja i obrazovanja. To bi mu, istovremeno, omogućilo da našu omladinu lakše drži »na okupu« i da je kontroliše.

Agresor će nastojati da pljačka i uništava našu kulturna, istorijska i umetnička bogatstva, posebno ona koja su značajna za održavanje i jačanje revolucionarnih tradicija, patriotizma i borbenog morala stanovištva i naših oružanih snaga. Na privremeno zaposednutoj teritoriji pokušavaće da organizuje masovne kulturno-zabavne aktivnosti (priredbe, koncerte, bioskopske pretstave i dr.) kako bi ostvario što veći idejno-politički uticaj na naše stanovništvo, posebno na omladinu, i nastojaće da nametne svoj sistem vrednovanja u svim oblastima društvenog života.

Prema tome, nije teško doći do zaključka daje i u oblasti kulture, nauke, obrazovanja i vaspitanja važno da se angažuje naše stanovništvo u borbi i pružanju otpora agresoru.

Ovakav oblik borbe stanovništva protiv agresora, najčešće bi bio u:

- zaštiti istorijskih spomenika, kulturnih i umetničkih vrednosti od pljačke i uništavanja;
- sklanjanje i čuvanje našeg knjižnog fonda, naučnih dostignuća i vrednih arhivnih materijala;
- bojkotovanju svih kulturno-zabavnih akcija koje agresor bude organizovao;
- organizovanju sopstvenih kulturno-zabavnih i umetničkih aktivnosti kad god se za to ukaže povoljna prilika i mogućnost;
- angažovanju naših naučnika, pisaca, pozorišnih, likovnih i drugih javnih radnika u akcijama suprotstavljanja agresoru na naučnom, kulturnom i umetničkom planu;
- masovnom uključivanju omladine, žena i pionira u kulturno-zabavne aktivnosti koje budu naši organizovali i dr.

Raznovrsni oblici borbe u oblasti nauke, umetnosti, obrazovanja i vaspitanja i kulturno-zabavnih aktivnosti, ne samo da omogućuju masovno angažovanje našeg stanovništva u suprotstavljanju agresoru i slabljenju njegove moći i uticaja, nego znatno doprinose jačanju naših snaga, pre svega, održavanju i daljem jačanju borbenog morala naših radnih ljudi i građana i oružanih snaga.

Pored navedenih neoružanih oblika borbe protiv agresora, čija je osnovna karakteristika aktivno uključivanje stanovništva u borbu protiv agresora, poznato je da se u vođenju pravednog odbrambenog rata može koristiti i takozvana pasivna rezistencija, kao jedan od načina pružanja otpora neprijatelju.

Pasivna rezistencija je oblik otpora stanovništva agresoru u kome se ne primenjuje sila, već se zahtevi i akcije agresora ignoriraju - preziru. Takvim oblikom otpora narod izražava svoju odbojnost, nepromišljivost i neprijateljstvo prema agresoru.

Sasvim je razumljivo daje moć pasivne rezistencije veća ukoliko u njoj učestvuje veći deo stanovništva.

Postizanje cilja pomoću ovog oblika otpora neprijatelju moći će se ostvariti na više načina:

- preziranjem agresora, njegove vojne sile i eventualno uspostavljenih organa njegove vlasti;
- odbijanjem bilo kakve saradnje sa agresorom, uključujući, pre svega, odbijanje proizvodnih, radnih i drugih aktivnosti i usluga koje bi koristile neprijatelju;
- ignorisanjem svih kulturno-zabavnih priredbi i ostalih javnih akcija koje neprijatelj bude organizovao, i izražavanjem prezira i mržnje prema njima;
- kad god je moguće uskraćivanjem neprijateljevim jedinicama hrane, vode, i dr.

Mogli bismo da zaključimo da je pasivna rezistencija koristan, ali nedovoljan oblik angažovanja stanovništva u otporu i borbi protiv agresora.

Civilna zaštita, iako joj je osnovni cilj i namena zaštita ljudi i materijalnih sredstava, predstavlja veoma značajan oblik angažovanja stanovništva u opštenarodnom odbrambenom ratu. Zaštita, čuvanje i spasavanje ljudi i materijalnih dobara stanovništva predstavljaju važan doprinos sveukupnom jačanju odbrambene moći zemlje, jer se na taj način, pored ostalog, obezbeđuju stalne popune jedinica ljudstvom i materijalnim sredstvima.

Međutim, jedinice civilne zaštite često će biti u situaciji da, po red mera zaštite i zbrinjavanja ljudstva i materijalnih sredstava, primenjuju oružane i druge oblike borbe i otpora agresoru.

Pošto su jedinice civilne zaštite kod nas masovne i veoma dobro organizovane i sposobljene (što se potvrđilo njihovim akcijama u spasavanju ljudskih života i materijalnih sredstava u mnogim elementarnim nepogodama koje su zadesile zemlju), realno je očekivati da bi one imale značajnu ulogu i u eventualnom ratu, odnosno da bi njihovom aktivnošću još više došli do izražaja masovnost, patriotism i humanost naših radnih ljudi i građana.

Služba osmatranja i obaveštavanja, koja je razvijena na celoj državnoj teritoriji, omogućava masovno angažovanje stanovništva najrazličitijeg uzrasta u osmatranju, izviđanju, obaveštavanju i javljanju o snagama neprijatelja, njihovoј jačini, razmeštaju i pravcima kretanja. Takvi podaci su veoma korisni za preduzimanje odgovarajućih mera i postupaka naših snaga, naročito za pravilnu i efikasnu upotrebu jedinica koje izvode borbenu dejstva.

Prema tome, mogli bismo da zaključimo da raznovrsni oblici neoružane borbe i otpora agresoru, zajedno sa oružanom borbom, čine jedinstvenu celinu u vođenju opštenarodnog odbrambenog rata.

Masovnost i raznovrsnost oblika borbe i suprotstavljanja prinudiće agresora da na jugoslovenskom ratištu stalno razvlači »nage za potrebe fronta i za obezbeđivanje teritorije koju bi privremeno mogao da zaposedne. Što rat bude duže trajao to će njegove potrebe za životom silom biti sve veće, a mogućnosti njenog obezbeđivanja sve

manje. S druge strane, što se rat bude prostorno i vremenski više širo stvaraće se sve povoljniji uslovi za masovnije i raznovrsnije angažovanje stanovništva u borbi protiv agresora, čime će se odnos snaga, naročito po broju i kvalitetu ljudstva, stalno menjati u našu korist.

Raznovrsni oblici borbe i otpora, od kojih oružana borba ima presudnu ulogu i značaj, ne samo da Omogućavaju masovno angažovanje naših oružanih snaga i celokupnog stanovništva u vođenju opštenarodnog odbrambenog rata i time obezbeđuju našu nadmoć, naročito u ljudstvu, već predstavljaju i garanciju uspešnog vođenja rata i slamanja moći svakog agresora, odnosno. Ostvarivanja naše pobede.

IS'FORIJSKI OSVRT NA PARTIZANSKI RAT I PARTIZANSKI OBLIK ORUŽANE BORBE

Partizansko ratovanje kao oblik borbe naroda koji se brani od znatno nadmoćnijeg agresora, stara je pojавa u istoriji ratova. Još u robovlasničkom i feudalnom društvenom sistemu porobljeni narodi i plemena pružali su otpor osvajačima na način koji ima sličnosti sa partizanskim načinom ratovanja novijeg vremena. Partizansko ratovanje primenjivano je i kao metod klasne borbe u ustanicima robova i seljačkim bunama. Oslobođilački i klasni ratovi iz tih davnih epoha mogu da nam ukažu na određene zakonitosti razvitka ljudskog društva, ali se iz njih ne mogu izvući značajniji zaključci, koji bi obogatili savremenu teoriju ratne veštine, jer su se karakter i sredstva tih borbi u osnovi razlikovali od današnjih.

Razvojem kapitalističke privrede i jačanjem građanske klase, koja u borbi za progresivni društveni preobražaj i stvaranje nacionalnih država uspeva da u borbu uvuče i široke slojeve seljaštva, stvaraju se novi uslovi za primenu šireg, raznovrsnog i planski vođenog partizanskog ratovanja. U to doba na prostoru naše državne zajednice kao začeci narodnooslobodilačkih pokreta javljaju se hajduci, uskoci i morlaci. Vremenom je taj oružani otpor naših naroda tudinskoj vlasti prerastao u velike bune i ustanke.

Francuska buržoaska revolucija označava početak stvaranja velikih nacionalnih armija umesto ranijih profesionalnih stajačih i plaćeničkih vojnih formacija. Zavođenjem opšte vojne obaveze temeljito se promenio i sastav oružanih snaga, a time i odnos naroda prema ratu. Ideje o nacionalnoj slobodi i jednakosti postaju geslo svih porobljenih i ugnjetenih. U otporu Napoleonovim okupacionim snagama 1809-1813, španski narod razvija sistem oružanog otpora (gerilu) koji se smatra prototipom partizanskog rata. Porazi Napoleonove armije u borbama protiv partizana u Španiji, Tirolu i Rusiji znatno su pridoneli njenom potpunom slomu. Klasici marksizma videli su u ovim partizanskim ratovima novu značajnu pojavu, koja kao vid na oružanog naroda može znatno olakšati nacionalnooslobodilačke po-

krete i ubrzati revolucionarne i klasne preobražaje. Uspesi francuskih partizana (frantirera) protiv pruskih okupacionih snaga (1870-1871) kao i pojava mnogih oslobođilačkih partizanskih pokreta u kolonijama samo su potvrdili takvo uverenje.

U prvom svetskom ratu, u kojem su se velike imperijalističke sile sukobile oko raspodele kolonijalnih poseda i sfera dominacije, narodne mase nisu bile zainteresovane za takve nepravedne ciljeve rata, pa nije bilo ni značajnije primene partizanskog ratovanja.

Posle oktobarske socijalističke revolucije 1917. godine, u Rusiji se pod rukovodstvom sovjetske vlasti stvaraju partizanski odredi za borbu protiv kontrarevolucionarnih i intervencionističkih snaga. Partizanske snage narasle su 1918. godine na preko 700.000 boraca, te su znatno doprinele pobedi Crvene armije i održavanju mlađe sovjetske vlasti. Partizanski oblik borbe široko i uspešno su primenjivale i revolucionarne narodne oružane snage Kine, kako u borbi protiv kineske buržoaske armije tako i protiv japanskih okupacionih snaga u periodu od 1931-1945. godine.

U drugom svetskom ratu partizansko ratovanje dobilo je široke razmere. Tome je doprinela činjenica da je za narode velike antifašističke koalicije to bio pravedan odbrambeni rat. S druge strane, u velikom broju zemalja zahvaćenim fašističko-nacističkom agresijom i okupacijom postojao je snažan pokret progresivnih društvenih snaga, spremnih da partizanskim ratovanjem doprinesu bržem porazu reakcionarnih osvajačkih sila i oslobođenju svoje zemlje. Oblik, intenzitet i rezultati partizanskog ratovanja znatno su se razlikovali. Do razlika je došlo pod uticajem različitih objektivnih uslova, ali najviše zbog razlika u stanju subjektivnog faktora, umešnosti i odlučnosti političke organizacije koja je rukovodila otporom. Najuspješnije partizanske borbe vođene su u Jugoslaviji, SSSR-u, u Kini i Albaniji, ali su bili značajni pokreti otpora u Poljskoj, Francuskoj, Grčkoj i još nekim evropskim i dalekoistočnim zemljama.

Primeri partizanskog ratovanja na evropskom ratištu pružaju sliku vrlo raznovrsnog prilaženja tom obliku oružane borbe. Dok se u zemljama zapadne Evrope, uglavnom razvijao pokret otpora, koji se dugo zadržavao na nižim oblicima, dotle u istočnoevropskim zemljama poprima vid planske i obimne borbe u pozadini neprijateljskog fronta. U našoj zemlji i Albaniji on ima sve karakteristike samostalnog svenarodnog oslobođilačkog rata, koji se oslanja na vlastite snage i u kome se iz ustaničkih partizanskih odreda postepeno stvorila samostalna narodna armija.

U okupiranoj Evropi najrazvijeniji samostalni partizanski rat vođen je u Jugoslaviji od 1941-1945. godine. Narodnooslobodilački rat naroda Jugoslavije bio je istovremeno nacionalnooslobodilački rat i socijalistička revolucija. Jedinство nacionalnooslobodilačke borbe i socijalističke revolucije bitno je uticalo na sadržaj i način vođenja oružane borbe. Isto tako, specifični opšti, međunarodni i posebni,,

unutrašnji uslovi imali su znatnog uticaja na vođenje NOR-a u celini, posebno na vođenje oružane borbe. Ne ulazeći, ovom prilikom, u dublje razmatranje uslova u kojima je počeo ustanak i vođen NOR, značajno je da ukažemo na to daje u našoj okupiranoj i rasparčanoj zemlji jedina spremna i sposobna snaga da na sebe preuzme brigu i odgovornost za sudbinu naroda Jugoslavije bila Komunistička partija Jugoslavije sa Josipom Brozom Titom na čelu, koja je imala oko 12.000 članova i 30.000 članova SKOJ-a.

Komunistička partija Jugoslavije je organizovano povela sve naše narode i narodnosti u oslobodilačku borbu i socijalističku revoluciju i uspešno rukovodila tom borbom do potpunog oslobođenja zemlje. I u našem NOR-u se pokazalo da je osnovna snaga partizanskog ratovanja u narodu. A za takvo masovno angažovanje naroda bilo je neophodno jasno odrediti političke i vojne ciljeve ustanka i narodnooslobodilačkog rata. Upravo takve ciljeve jasno je formulisao CK KPJ sa Titom na čelu. Politički cilj je bio »potpuno nacionalno i socijalno oslobođenje svih naroda i narodnosti Jugoslavije i podrazumevao je, sem ostalog, stvaranje zajednice u kojoj će svi narodi i narodnosti Jugoslavije biti potpuno slobodni i ravnopravni.«¹¹

Ostvarivanje tako krupnih političkih ciljeva bilo je u konkretnim uslovima neraskidivo povezano sa vojnostrategijskim ciljevima narodnooslobodilačkog rata. Suština tih vojnostrategijskih ciljeva sastojala se u neophodnosti stvaranja i upotrebe vlastite oružane sile, čiji zadatak je bio razbijanje, uništavanje ili proterivanje okupatora i domaćih izdajnika i osiguravanje uslova za ostvarivanje političkih ciljeva NOR-a i socijalističke revolucije.

Orijentacija KPJ na dizanje ustanka i vođenje partizanskog rata koji je postepeno poprimio opštenarodni karakter, pokazala se kao jedino moguće rešenje. Rukovodstvo KPJ jasno je ukazalo daje oružana borba osnovni i odlučujući oblik borbe protiv okupatora i domaćih izdajnika. U početnom periodu NOR-a najpogodniji oblik vojnog organizovanja i upotrebe naših oružanih snaga bilo je partizansko ratovanje. Ljudi naoružani, uglavnom puškama, pištoljima i neko puškomitrailjezom ili mitraljezom, grupisali su se u male jedinice u partizanske udarne grupe i čete, a nešto kasnije i odrede. Okosnice odreda činili su članovi KPJ i SKOJ-a, a u njihove redove masovno i na dobrovoljnoj osnovi pristizali su radnici, seljaci, napredna inteligencija, omladina grada i sela. Dakle, osnovni izvor popune partizanskih grupa i odreda bio je narod. Osnovni zadaci partizanskih odreda bili su uništavanje svega što služi neprijatelju - železnica, mostova, fabrika, radionica, skladišta municije i oružja; sprečavanje okupatora u rekviziciji žita i stoke i dr. Partizanska taktika dominirala je u vođenju oružane borbe. Zasede, diverzije, iznenadni

1) Ljubičić N., *Opštenarodna odbrana - strategija mira*, izd. VIZ »Komunist», Beograd, 1976, str. 44.

napadi na neprijateljske grupe, razoružavanje i uništavanje njegovih straža, likvidiranje rukovodilaca okupatora i domaćih izdajnika, i druge akcije masovno su primenjivane širom naše zemlje. Vec u prvim danima ustanka Tito je isticao da se »partizanske borbe moraju uporno pretvarati u opšti ustanak svih naroda Jugoslavije.«²¹

Dajući smernice Pokrajinskom komitetu za Crnu Goru, Boku i Sandžak, 10. novembra 1941. godine, Tito i Kardelj su između ostalog pisali: »Pravilno je, dakle, samo shvatanje narodnog ustanka kao jednog trajnog partizanskog rata, koji će da zahvata sve veće mase, koji će da zadaje neprijatelju sve teže udarce, koji će, konačno, dovesti do potpunog uništenja neprijatelja.«^{3*}

Pored učestvovanja u oružanoj borbi i sadejstva sa jedinicama narodnooslobodilačke vojske prilikom zauzimanja naseljenih mesta, diverzijama, zaprečavanju i rušenju puteva i pruga, izvođenju sabotaža, izgradnji prepreka, pomoći u maskiranju i drugim aktivnostima narod se masovno angažovao i u zbrinjavanju ranjenih i obolelih boraca, izgradnji partizanskih bolnica, prikupljanju sanitetskog materijala, snabdevanju jedinica hranom, odećom i obućom, izviđačkim delatnostima itd.

Kako se ustanak više rasplamsavao i poprimio karakter opšte-narodnog oslobodilačkog i revolucionarnog rata jačale su i naše oružane snage ne samo po svom kvantitetu već i po kvalitetu, organizovanju i upotrebi. Stvaranjem brigada i divizija, a kasnije korpusa i armija, oružana borba je, pored partizanskog oblika, poprimala i kombinovani pa, kad je to bilo neophodno, i frontalni oblik (na primer, u završnim operacijama). Partizanska taktika za sve vreme NOR-a stalno se razvijala i usavršavala u skladu sa novonastalim uslovima. Stalni pokreti jedinica, neprekidna borba u svim vremenskim i zemljilišnim uslovima na celom jugoslovenskom ratištu, zadržavanje inicijative i nametanje neprijatelju sopstvene volje, uz masovno angažovanje i podršku naroda, bila su značajna obeležja te taktike.

Pravedan oslobodilački i revolucionarni karakter i cilj rata koji su naši narodi i narodnosti vodili na sopstvenoj teritoriji i za nacionalno i socijalno oslobođanje imao je presudan uticaj na moralnu snagu boraca i naroda.

»Svijest naših boraca i cijelog naroda proizilazila je iz društvene suštine našeg oslobodilačkog rata i karaktera revolucije. Moralno-politička snaga i svijest naših boraca proizilazili su iz pravednih ciljeva i jasne perspektive revolucije, jer su svi naši borci i narod čvrsto vjerovali u te ciljeve, u sopstvene snage i u pobjedu.«^{4*}

2) Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu, Vojnoistorijski institut, Beograd, tom 2, str. 56.

3) Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu, Vojnoistorijski institut, Beograd, tom 3, knjiga 1, str. 229.

4) Tito, *O opštenarodnoj odbrani, »Slovo ljubve«*, Beograd, 1976, str. 74.

Isticao je Tito. »Naši partizanski odredi, a kasnije Narodnooslobodilačka vojska bili su slabo naoružani, a ipak su se borili s uspjehom. Kako je to bilo moguće? To je bilo moguće zato što su naši borci bili prožeti duhom upornosti, visoke svijesti i vjere u opravdanost svoje borbe za slobodu i nezavisnost, samodisciplinom i spremnošću na najviše žrtve, a sve je to izviralo iz bezgranične ljubavi prema svojoj porobljenoj otadžbini i iz neodoljive mržnje prema porobljivačima naše zemlje. Važnu je ulogu odigrala činjenica što su borci naših partizanskih odreda narodnooslobodilačke vojske bili čvrsto povezani sa narodom, što su crpli svoju snagu iz uvjerenja u pobjedu i iz te povezanosti.«

U vezi sa tako značajnim iskustvima u pogledu ciljeva vojnog organizovanja, vođenja oružane borbe i uloge čovjeka kao odlučujućeg činioца NOR Tito je, između ostalog, naglasio:

»Naša strategija i taktika bile su zasnovane na karakteru našeg rata i odlučujućoj ulozi čovjeka, koje su se u praksi pokazale superiornije od neprijateljskih. Samo tako smo mogli postići uspjeh na bojnom polju. Ova iskustva moraju se i dalje izučavati i ugrađivati u našu vojnu doktrinu i obuku, jasno polazeći od savremenih uslova i fizionomije savremenog rata, realnih mogućnosti potencionalnog agresora, savremenog naoružanja itd.«⁶⁾

U zapadnim delovima SSSR-a koji su okupirani u prvoj fazi rata, vođene su partizanske borbe širokih razmara. Sovjetski partizanski odredi imali su sredinom rata u svom sastavu oko 360.000 boraca. U borbi protiv agresora oni su tesno sadejstvovali sa snagama Crvene armije na frontu i u velikoj meri su se u organizacijskom i materijalnom pogledu oslanjali na front. Svojom borbom protiv agresorovih jedinica na okupiranim delovima SSSR-a, kao i vrlo efikasnim presecanjem važnih komunikacija, vezivali su desetine nemačkih i sate-litskih divizija, pružajući tako ogromnu pomoć sovjetskim armijama na frontu. Sličan zadatak u pogledu saradnje sa Istočnim frontom imali su i poljski partizanski odredi, naročito u drugoj polovini rata.

Francuski pokret otpora, koji je u celini posmatrano bio masovan, karakteriše politička i organizaciona razjedinjenost na desetak samostalnih organizacija. Pored ostalog i zbog toga nisu stvarane krupnije i čvršće operativne vojne jedinice. Najznačajnije su bile organizacije »Slobodni strelc - partizani« kojima je rukovodila Komunistička partija Francuske i »Tajna armija«, regrutovana iz naprednjeg dela građanskih političkih partija. Sve do 1944. godine aktivnost francuskog pokreta otpora bila je usmerena uglavnom na sabotaže, diverzije, likvidaciju okupatorovih kolaboranata, obaveštajnu delatnost, sklanjanje i zaštitu ugroženih pojedinaca, na oružane napade na okupatorske izdvojene manje jedinice i slične akcije. Više pokušaja

5) J. B. Tito, *Vojna djela*, knj. II, VIZ Beograd, 1961, str. 101.

6) J. B. Tito, *Interview Vojno delo*, br. 6/73.

objedinjavanja snaga pokreta završavalo se obično dogovorima u rukovodstvima organizacija, koji su ostajali na nivou uzajamne površne saradnje ili samo uzajamnog tolerisanja. Tek početkom 1944. godine, dve najznačajnije organizacije »Slobodni strelci - partizani« i »Tajna armija čvrsće su se povezali u jednu, pod nazivom »Unutrašnje francuske snage« (FFI). Tada su počele veće borbene akcije, naročito u brdsko-planinskim krajevima. Oružane snage ujedinjenog pokreta otpora dale su u završnoj fazi rata značajan doprinos bržem napredovanju savezničkih armija i konačnom oslobođenju Francuske.

Široka i vrlo uspešna primena partizanskog rata u drugom svetskom ratu na evropskim i azijskim ratištima dovela je do njegove konačne i potpune afirmacije u vojnom, političkom i međunarodno-pravnom pogledu. Potvrđio se kao efikasan način ratovanja, dokazao da je primenjiv samo u pravednim odbrambenim i oslobođilačkim ratovima, priznat kao legalan oblik borbe, a učesnici u njemu dobili su normalnu međunarodno-pravnu zaštitu u slučaju da padnu pod vlast protivnika.

Svestrana afirmacija partizanskog rata kao sredstva oslobođilačke borbe i konačna победa prava na samoopredeljenje naroda, kodifikovanog u Povelji Ujedinjenih nacija, prouzrokovali su od drugog svetskog rata do danas pojavu mnogih oslobođilačkih ratova u podjarmljenim zemljama širom sveta: Indoneziji, Kubi, Keniji, Kipru, Vijetnamu, Alžiru, Angoli i Zimbabveu. Mada je u svim tim ratovima uspešno primenjivana strategija i taktika partizanskog ratovanja svaki od njih imao je svoje karakteristike uslovljene delovanjem konkretnih subjektivnih i objektivnih faktora rata. Zajedničko im je, međutim, što je njima potvrđeno temeljno istorijsko iskustvo da oslobođilačka borba naroda protiv agresora, kada njome rukovode progresivne narodne snage, vodi sigurnom uspehu, bez obzira na to koliko agresor u brojnom i materijalnom pogledu izgleda nadmoćan. Iskustvo stečeno u našem NOR-u koji je vođen u uslovima drugog svetskog rata potvrđeno je ali i dopunjeno saznanjem da je uspešna oslobođilačka borba moguća i u izolovanom ratu i pored toga što su ogromni potencijali velike sile agresora usmereni na porobljavanje jednog malog naroda.

S obzirom na veličinu i karakter snaga koje su ga vodile, dužinu trajanja, geografske karakteristike ratišta i političke prilike u kojima je vođen, u pogledu važnosti iskustava stečenih u njemu, rat u Vijetnamu, zauzima u istoriji partizanskih ratova vrlo značajno mesto. Vodio gaje do pobede narod jedne relativno male zemlje s kolonijalnim statusom (28 miliona stanovnika na 335.000 km²) u toku tri decenije uzastopno protiv japanske okupacije u okviru drugog svetskog rata (1941-1945), zatim s manjim prekidima protiv Francuske (1945-1954) i protiv SAD (1964-1973). Pored toga što su u njemu potvrđena i proširena osnovna strategijska i operativna načela partizanskog ratovanja, on je i u domenu taktike pružio nova značajna is-

kustva. Na bojištu su sa obe strane korišćena nova usavršenija tehnička sredstva i nova oružja, pa su na osnovu toga primenjivani i taktički postupci drukčiji od onih u drugom svetskom ratu. Sve to ukazuje na pravac daljeg razvoja partizanske taktike u eventualnom ratu i u našem geostrategijskom prostoru, što se ne sme izgubiti iz vida, da se ne bi podnele veće žrtve učeći ono što je već na tuđem iskustvu stečeno.

Uspešni odbrambeni i narodnooslobodilački ratovi druge polovine 20. veka, vođeni su pretežno ili dobrim delom primenom partizanskog načina ratovanja. Pri tome je takav način ratovanja, oslanjajući se često na iskustva NOR-a, stalno evoluirao dovodeći do viših ili usavršenijih načina izvodenja borbenih dejstava i drugih aktivnosti. Ta evolucija se ispoljava u kombinovanju ranije primenjivanih partizanskih organizacijskih i taktičkih normi sa normama koje je donela evolucija frontalnog ratovanja. Front je sve više gubio izgled čvrsto povezane, relativno uske linije na kojoj se rešava ishod rata, dobijao je dubinsku, prostornu dimenziju istovremenog udara po celi joj napadnutoj teritoriji sa zemlje i iz vazduha. U isto vreme, snage koje su koristile partizanski način ratovanja sve spremnije i efikasnije su istupale na celom ratištu kao taktički i operativno ravnopravni protivnik tehnički daleko nadmoćnjim agresorovim vojnim formacijama.

PARTIZANSKI OBLIK ORUŽANE BORBE U DOKTRINI OPŠTENARODNOG RATA

Koncepcija ONO i DSZ stvorena je u NOR-u i socijalističkoj revoluciji. Njena iskustva su svestrano izučavana i stvaralački primenjivana u posleratnom razvitku i usavršavanju odbrane i zaštite Jugoslavije i njenog društveno-političkog sistema. O tome Tito kaže:

»Neki u inostranstvu pogrešno prikazuju koncepciju naše opšttenarodne odbrane kao nešto posve novo. Mi smo međutim, tu konceptiju oformili i razvili još u našem narodnooslobodilačkom ratu, kada smo pozvali narod u borbu za odbranu svoje nezavisnosti i slobode. U opšttenarodnoj borbi protiv agresora, u kojoj su učestvovali svi narodi i narodnosti, radnici, seljaci i narodna inteligencija, došli su do punog izražaja visoka svijest, samoinicijativa i samoprijegor naših ljudi, od najmladih do najstarijih... Naša današnja koncepcija opšttenarodne odbrane nije ništa drugo nego dosljedna i odlučna primjena tih velikih iskustava iz narodnooslobodilačkog rata u našim sadašnjim uslovima.«⁷⁾

7) Josip Broz Tito, Govor u Ljubljani, decembar 1969, *Vojna dela*, knj. IV, izd. VIZ, 1972.

Koncepcija odbrane naše zemlje zasniva se na osnovnim opredelenjima unutrašnje i spoljne politike, kao i na proceni karaktera i cilja eventualne agresije na Jugoslaviju. Budući da zastupamo načela miroljubive aktivne koegzistencije i ravnopravne saradnje među državama, nesvrstanost u spoljnoj politici i privrženost Povelji Organizacije ujedinjenih nacija, odlučni smo protivnici svake agresije, a spremamo se za opštenarodni odbrambeni rat. Kao zemlja koja nije svrstana ni u jedan od dva vojna bloka, u odbrani zemlje oslanjamо se na vlastite snage i na podršku koju možemo očekivati od OUN, pokreta nesvrstanosti i drugih naprednih snaga u svetu. U savremenim međunarodnim političkim odnosima rat je moguć kao oružani sukob širih razmara u koji bi, Verovatno, bila uvučena i naša zemlja. Moguć je lokalni rat u kome bi naša zemlja mogla biti objekat agresije. U oba slučaja cilj agresije može biti radikalni ili ograničen.

U prvom slučaju agresor bi nastojao da razbije oružane snage, ovлада celokupnom Aašom teritorijom i sruši samoupravni politički sistem. U drugom slučaju bi nastojao da anektira deo teritorije ili da nam nametne neke druge za nas neprihvatljive uslove primirja. Zbog toga, u planovima i pripremama za ONOR moramo da predvidimo razne moguće varijante oružane agresije i naše odgovore na njih kako bi onemogućili agresoru u pokušajima da ostvari postavljene ciljeve.

Kada je god moguće, to jest kada odnos snaga to omogućava, agresija mora biti odbijena već na samoj državnoj granici. Ako to ne bi bilo moguće, prodror agresorovih snaga bio bi zaustavljen u unutrašnjosti zemlje, gde bi frontalnim i partizanskim dejstvima bio razbijen i prinuđen da napusti agresiju i povuče se sa naše teritorije. Ako bi agresor nastupao sa znatno nadmoćnim snagama i s radikalnim ciljem, a uspeo da ispreseca i privremeno zaposedne celu teritoriju Jugoslavije borba protiv njega bila bi nastavljena partizanskim oblikom oružane borbe, koji bi narastanjem ponovo prešao u kombinovani ili frontalni oblik borbe, kako bi agresor konačno bio pobeđen i proteran iz naše domovine.

Kombinovani oblik oružane borbe ima u našoj ratnoj doktrini značajno mesto, a u određenim periodima rata može da ima dominantnu ulogu. To je kvalitetno nov i originalan način dejstva u kome se izražavaju osnovni stavovi naše ratne doktrine i ratne veštine. On je specifična sinteza borbenih dejstava oružanih snaga i naroda, a ne jednostavan zbir frontalnih operacija i partizanskih dejstava iza fronta, kako je ranije obično shvatano sadejstvo partizana s frontom. Primenu kombinovanog oblika oružane borbe omogućuje naš društveno-politički sistem, karakter ONOR-a i činjenica da bi ga vodili na vlastitoj teritoriji uz najšire učešće stanovništva. Uspešna primena ovog oblika oružane borbe moguća je i u uslovima brojne i tehničke nadmoćnosti neprijatelja, jer se agresor dovodi u situaciju da ne

može svoju nadmoćnost iskoristiti za slamanje ili trajno slabljenje naših jedinica i drugih snaga borbe i otpora.

U kombinovanom obliku oružane borbe težište može biti ili na frontalnom ili na partizanskom načinu ratovanja, već prema tome kojim se oblikom u određenoj situaciji mogu efikasnije ostvariti osnovni strategijski ciljevi. Na frontalnom obliku težište će obično biti u početnom periodu rata, zatim kada se ostvari povoljan odnos snaga u toku rata ili u njegovoj završnoj fazi. Težište na partizanskom obliku oružane borbe može biti u periodu rata kada agresor prodre duboko u našu teritoriju, pa naše operativne snage na frontu napuste držanje dugih povezanih frontova i pređu u odbranu određenih rejonima i pravaca od većeg strategijskog značaja.

Partizanskim oblikom oružane borbe agresoru se nameće dugotrajna iscrpljujuća oružana borba i produžetak rata. Njegove snage se razvlače po čelom ratištu i postepeno slamaju. Naše snage, pri tom, neprekidno rastu i jačaju, vodeći svojevrsnu strategijsku protivofanzivu u obliku ogromnog broja napada taktičkog i operativnog značaja, uz svestranu podršku stanovništva. Sadržaj i suštinu partizanskog oblika oružane borbe čine masovnost, neprekidna aktivnost, ofanzivnost, upornost, postizanje iznenađenja brzim i neočekivanim manevrima, vešto korišćenje geofizičkih osobina zemljišta, te oslonac na stalnu i svestranu podršku stanovništva. Osnovni cilj dejstva partizanskih snaga je uništavanje žive sile i ratnih materijalnih sredstava agresora uz racionalno korištenje vlastitih snaga, sve dok odnos snaga ne bude izmenjen u našu korist. Kada se to postigne biće stvoreni uslovi za ponovni prelazak na kombinovani oblik oružane borbe i za konačnu pobedu nad agresorima.

Ovakva opšta ideja vođenja ONOR-a zahteva i odgovarajući oblik organizacije oružanih snaga. One se sastoje od dve osnovne komponente: Jugoslovenske narodne armije (JNA) i Teritorijalne odbrane (TO). Prva bi zemlju branila primenom prvenstveno kombinovanog i frontalnog oblika oružane borbe, a druga prvenstveno dejstvom na privremeno zaposednutoj teritoriji i obezbedenjem pozadine našeg fronta, u sadejstvu sa jedinicama JNA, prvenstveno primenom partizanskog oblika oružane borbe. Obe komponente naših oružanih snaga čine jedinstvenu celinu i imaju jedinstveni opšti zadatak - odbranu Jugoslavije.

Potrebu za organizovanjem jedinica Teritorijalne odbrane, koje bi pokrivalе i branile celu državnu teritoriju, ne iziskuje samo predviđena mogućnost privremenog zaposedenja jednog dela teritorije, nego i verovatnoća da bi agresor mogao u znatnom opsegu primenjivati vertikalni manevar, ubacivanjem duboko iza našeg fronta jakačih vazdušnih desanata. Snage Teritorijalne odbrane imaju, dakle, zadatku da onemoguće svaku neprijateljsku akciju u našoj pozadini, da sadejstvuju sa snagama JNA u borbenim dejstvima na frontu, i da

na teritoriji koju neprijatelj privremeno zaposedne produže borbu partizanskim oblikom oružane borbe.

Izvođenje partizanskih dejstava nije zadatak samo jedinica Teritorijalne odbrane. Delovi JNA koji će voditi frontalna dejstva, mogu, bilo planski bilo zbog nepredviđenog razvoja situacije na frontu, da se zateknu na delu teritorije koju je agresor privremeno zaposeo. Oni će tada po odluci svojih prepostavljenih komandi ili po vlastitoj inicijativi preći na partizanski oblik oružane borbe, samostalno ili u sa-dejstvu sa snagama Teritorijalne odbrane.

Sve jedinice koje se bore u pozadini agresorovih snaga i prime-njuju partizansku taktiku, možemo uslovno nazvati *partizanskim jedinicama*.

Na PZT, pored oružane borbe jedinica TO i delova JNA, agresoru bi pružile otpor i snage Civilne zaštite (CZ). One čine važan deo sistema ONO i ujedno najširi oblik pripremanja i učešća ratnih ljudi, OUR, DPZ, DPO i drugih subjekata društva u zaštiti i spasavanju stanovništva i materijalnih dobara od posledica ratnih dejstava. Ta vrlo masovna organizacija,⁸⁾ čije aktivnosti pored zaštitnog imaju i odb-rambeni karakter, pripremljena je i za aktivnu oružanu borbu.

Na PZT deo snaga CZ produžava sa radom na ranijim zadacima, a deo se uključuje u jedinice TO. Pored zaštite koju stanovništvo pružaju jedinice i štabovi CZ, celokupno stanovništvo se priprema za preduzimanje mera lične i kolektivne neposredne zaštite i međusobne pomoći u okviru svojih samoupravnih organizacija i zajednica. Samozaštita na PZT ima važne zadatke, naročito u sklanjanju stanovništva i materijalnih dobara, otkrivanju i eliminisanju saradnika agresora, pružanju pomoći ranjenicima, u radovima na zaprečavanju i maskiranju itd. Na taj bi se način u borbu i otpor protiv agresora uključilo celokupno odraslo stanovništvo, pod rukovodstvom organa narodne vlasti koji bi neprekidno funkcionali i ne bi prestali da postoje i deluju ni u najtežim uslovima.

Organizovanje jugoslovenskog društva za opštenarodnu odbranu i društvenu samozaštitu znači stvaralačku primenu marksističkog učenja o *naoružanom narodu*, kao obliku organizovanja za odbranu i zaštitu socijalističkog društva. Podruštvljavanje odbrambenih i bezbednosnih poslova izvršeno je na način koji odgovara našem samoupravnom socijalističkom društvenom sistemu. Samoupravna prava radnog čoveka ostvarena u jedinstvu i povezanosti političkog, ekonomskog i kulturnog društvenog života, proširena su i na oblast poslova narodne odbrane i bezbednosti. Time je, s jedne strane, do-sledno upotpunjena samoupravni društveni sistem, a s druge su, odb-

⁸⁾ Prema izjavi saveznog sekretara za narodnu odbranu Nikole Ljubičića na sednici CK KPJ od 26. 02. 1981. godine, naša zemlja ima 66.000 jedinica CZ sa blizu 2,500.000 članova. *Politika* od 27. 02. 1981.

rana i zaštita zemlje znatno ojačane, jer je postignuto najšire angažovanje svih društvenih snaga i materijalnih mogućnosti na tim zadaćima.

Opštenarodni karakter sistema ONO ima pored odbrambenog i preventivnu funkciju. On svojom dobrom pripremljenosću može da utiče na potencijalnog agresora i da ga odvraća od agresije. »Po pravilu agresije nisu preduzimane na one zemlje i narode gdje je očekivan jak otpor i gdje je ishod rata za agresora bio neizvjestan«.⁹¹ Takođe, sistem ONO i DSZ ima funkciju *zaštite ustavnog poretku* i svih vrednosti našeg društva, da vodi borbu protiv snaga i metoda specijalnog rata i kontrarevolucije.

Naše samoupravno socijalističko društveno uređenje ne samo da omogućuje provođenje tako radikalnog i totalnog plana odbrane od agresije nego ga i direktno uslovljava. Svoju nadčovečanskom borbom stecenu nacionalnu slobodu, nezavisnost, suverenitet, samoupravnost, zajednički život u bratskoj zajednici naroda i narodnosti Jugoslavije, tekovine socijalističkog društvenog preobražaja i samoupravni poredak - moraju se braniti svim snagama, sredstvima i metodama odbrane od svakog agresora. Odbrana navedenih vrednosti je obaveza celog društva, zbog čega se ono u celini organizuje i kao sistem ONO i DSZ.¹⁰⁾ Mada u suštini jedinstvena, jer su nam i uslovi opstanka u slobodi nerazdvojivi, ONO je široko decentralizovana. Svi društveni subjekti radnih organizacija, mesnih zajednica i opština do pokrajina, republika i federacije, istovremeno su i nosioci (subjekti) svih aktivnosti vezanih za pripremu za ONO i DSZ, vođenje opštenarodnog odbrambenog rata.

Osnovna načela koncepcije ONO i DSZ nalaze se u Ustavu SFRJ, ustavu socijalističkih republika i autonomnih pokrajina, a bliže određena u Zakonu o narodnoj odbrani, zakonima o službi u oružanim snagama i o vojnoj obavezi i Smernicama Predsedništva SFRJ za odbranu zemlje od agresije, a podrobnije su razrađena u mnogim podzakonskim propisima donetim na svim stepenima društveno-političkih zajednica i u organizacijama udruženog rada. U čl. 11 Zakona o narodnoj odbrani kaže se: »Ako neprijatelj privremeno zaposedne deo teritorije SFRJ, radni ljudi i građani, komande, štabovi i ustalone oružane snage, samoupravne organizacije i zajednice, društveno-političke i druge društvene organizacije i organi društveno-političkih zajednica koji se nalaze na toj teritoriji, nastavljaju oružanu borbu i druge oblike opštenarodnog otpora neprijatelju, postupaju po propisima SFRJ i izvršavaju odluke i naređenja organa koji na tom delu teritorije rukovode opštenarodnim otporom«.

Kao što je pomenuto, naša vojna nauka i doktrina, polazeći od mogućih vrsta agresije na SFRJ, odnosa snaga i stanja na ratištu, ci-

9) Tito: *Referat na X kongresu SKJ*.

10) Nikola Ljubičić: *Opštenarodna odbrana - strategija mira* str. 255.

Ijeva i načina dejstva agresora, razmatraju *kombinovani, frontalni i partizanski* oblik oružane borbe. Izbor oblika oružane borbe zavisi od navedenih činioca i od konkretne situacije u kojoj će naše prednosti doći do izražaja. Najčešće bi se primenjvao kombinovani oblik oružane borbe, gde bi u početnom periodu rata težište bilo na borbenim dejstvima na frontu i u sopstvenoj pozadini protiv operativno-strategijskih vazdušnih desanata. U daljem toku rata, pored dejstava na frontu, bila bi veoma razvijena i partizanska dejstva na privremeno zaposednutoj teritoriji.

U izuzetno nepovoljnim uslovima agresije nekog vojno-političkog saveza, ako bi agresor uspeo da ispreseca i privremeno zaposedi celu teritoriju Jugoslavije, naše oružane snage prešle bi u krajnjoj nuždi na vođenje partizanskog oblika oružane borbe.

Partizanski oblik oružane borbe podrazumeva primenu raznovrsnih dejstava u svim vremenskim i zemljишnim uslovima, ofanzivnost i inicijativu, iznenadenje i brzinu udara, neprekidnost i masovnost borbenih dejstava na celom jugoslovenskom ratištu. Primjenjivali bi se svi oblici borbenih dejstava, a najčešće dejstva operativnog značaja, diverzantske operacije samostalni masovni bojevi i borbe, kombinovani sa svim oblicima opštenarodnog otpora. Vođenje oružane borbe na sopstvenoj teritoriji, bolje poznavanje zemljišta, podrška i oslonac na narod, masovno i aktivno učešće stanovništva u borbenim dejstvima i opštenarodnom otporu i sposobljenost naših oružanih snaga i za takav oblik oružane borbe garantuju uspešno vođenje dugotrajnog i iscrpljujućeg opštenarodnog odbrambenog rata i u najtežim uslovima, te postizanje konačne pobjede nad agresorom. U tim uslovima došla bi do izražaja stvaralačka primena naših iskustava iz narodnooslobodilačkog rata.

Za vođenje partizanskog oblika oružane borbe potrebno je izvršiti pravovremene i svestrane organizacijske, materijalne, stručno-obrazovne i pripreme psihološke prirode. Upoznavanje sa mogućnostima i načinom primene partizanskog oblika oružane borbe spada u red važnih stručno-obrazovnih, moralno-političkih i psiholoških priprema za opštenarodni odbrambeni rat.

Dobar deo priprema za vođenje ONOR-a primenom partizanskog oblika oružane borbe, a naročito priprema organizacijske, stručno-obrazovne, normativne i psihološke prirode, već je izvršen. Učinjeno je dosta i u području materijalno-tehničkih priprema. Međutim, ovakve pripreme se ne mogu brzo i do kraja završiti. To je trajan zadatak cele društvene zajednice, svih organa samoupravljanja i posebno stručnih organa. Polazeći od bogatih strategijskih i taktičkih iskustava NOR-a, kao i kasnijih partizanskih ratova, potrebno je neprekidno pratiti savremenim razvoj vojne misli, naoružanja i vojne tehnike. Na osnovu sagledavanja toga razvoja i njegovog uticaja na uslove izvođenja borbenih dejstava, stalno se dopunjava i usavršava naša ratna doktrina i izvode se pripreme za njeno uspešno oživotvođenje u slučaju rata.

Za razumevanje i usvajanje taktičkih načela partizanskog oblika oružane borbe posebno su važna pravila i uputstva kojima se reguliše upotreba jedinica Teritorijalne odbrane, naročito njihovo dejstvo na privremeno zaposednutoj teritoriji. Ove jedinice su u pogledu organizacije i materijalne opremljenosti već postale čvrst i nezamenjiv faktor našeg odbrambenog sistema. Njihovo dalje stručno-obrazovno usavršavanje krupan je zadatak, utoliko više što raznolika organizacijska struktura i namena ovih jedinica, kao i raznolike operativne situacije u kojima dejstvuju samostalno ili sadejstvuju sa JNA i međusobno, traži studioznu teorijsku razradu najprikladnijih taktičkih postupaka i uvežbanost jedinica za njihovu primenu.

JJticaj opštih faktora i ratnih uslova na strategiju i taktiku partizanskog oblika oružane borbe

Način i uspešnost vođenja oružane borbe u svakom ratu, pa i u partizanskom determinisan je mnogim subjektivnim i objektivnim Faktorima, kao i opštom vojno-političkom situacijom na ratištu i oko njega. Za uspešnost partizanskog oblika oružane borbe presudan značaj ima ljudstvo kao subjektivni faktor, svest o potrebi borbe, volja da se borba vodi i u najtežim uslovima, kao i organizaciona, psihološka i stručna pripremljenost ljudi za takvu borbu. Među objektivne faktore spadaju materijalni faktori, prostor, vreme i neprijatelj, njegove snage i materijalna sredstva. Znatan uticaj na oblik i tok partizanskog oblika oružane borbe imaju vrsta agresije i međunarodna situacija u kojoj se izvodi.

Nijedan od navedenih faktora, pa ni ljudstvo ne sme se uzeti kao apsolutan, odnosno ne sme se smatrati dovoljnim za postizanje pobjede. Samo ako se uspostavi uzajamna povezanost svih faktora, koja omogućava puno delovanje i doprinos ljudskog faktora, pobeda će biti osigurana.¹¹¹

LJUDSKI FAKTOR U PARTIZANSKOM OBLIKU ORUŽANE BORBE

Ljudstvo je odlučujući faktor pobjede ili poraza u svakom ratu, a posebno u partizanskom obliku oružane borbe. Drugi faktori utiču, manje ili više, na ishod rata i to samo u okviru opštег dejstva i aktivnosti ljudi kao subjekata oružane borbe. Samo u slučaju podjednakne vrednosti subjektivnog faktora kod oba protivnika, objektivni faktori mogu biti presudni za ishod rata ili pojedine operacije. Shvananje uloge i značaja ljudskog faktora za ishod borbe i rata zavisi, pre svega, od toga koliko se ceni vrednost čoveka, kakvo je njegovo mesto, uloga i značaj u društveno-ekonomskom i političkom životu društva. U našem samoupravnom društvu vrednost čoveka je više nego ma šta drugo.

Praksa našeg NOR-a dokazuje da materijalna i brojčana inferiornost mogu biti uspešno kompenzirane većim kvalitetom ljudskog faktora. Visoka borbena vrednost svakog pojedinog borca u partizanskom načinu ratovanja neophodan je preduslov za postizanje us-

¹¹¹ Bogdan Oreščanin: *Teoretska razmatranja o osnovnim faktorima oružane borbe i ratne vestine*, Vojno Delo 10/58

peha u borbi, koja obiluje nepredvidivim i teškim situacijama u kojima se može naći jedinica a i svaki pojedini borac.

Ljudski faktor utiče svojom brojnošću i kvalitetom na uspeh oružane borbe. Značaj količinskog izraza ovog faktora u ONOR-u određen je činjenicom da se u njemu mogu svesno, odlučno i neprekidno angažovati svi stanovnici sposobni za oružanu borbu ili za bilo koji vid otpora na celokupnoj državnoj teritoriji. Agresor nikada ne može imati brojnu nadmoćnost nad oružanim snagama i narodom, jer u napadnutu zemlju može da dovede samo ograničene kontingenete operativne armije. Međutim, brojčana nadmoćnost potencijalnih učesnika u oružanoj borbi, posebno u partizanskom obliku borbe, ne ispoljava se kao prednost sama od sebe i spontano. Pored oružanih snaga, i narod treba organizovati, naoružati, pripremiti, pokrenuti i racionalno koristiti njegove snage.

Puna vrednost brojne nadmoćnosti ljudskog faktora ostvaruje se tek kroz njegove kvalitete. Pozitivna kvalitativna svojstva manifestuju se u patriotizmu, političkoj svesti, borbenom moralu, opštoj tehničkoj kulturi, ratnoj veštini, zdravstvenom stanju naroda i drugim psihofizičkim vrednostima, koje omogućavaju potpuno angažovanje ljudstva u ratu. Ovi kvaliteti mogu se, polazeći od njihovih ishodišta (volja, intelekt, zdravlje), svrstati u tri grupe i to: moralno-političku, stručno-obrazovnu i telesno-kondicionu, koje se u znatnoj meri međusobno prepliću i uslovljavaju. Za uspešno vođenje opštenarodnog odbrambenog rata posebno su važni patriotizam, politička svest, borbeni moral i ratna veština.

Patriotizam je osećanje ljubavi prema domovini, svojoj zemlji i narodu zasnovano na materijalnim i idejnim uslovima razvoja svesti o pripadnosti određenoj društvenoj i državnoj zajednici. Uporedo s promenama klasne strukture društva pojам patriotizam gubio je ponекад pozitivno značenje, prelazeći za vreme razvijenih kapitalističkih odnosa u nacionalšovinizam i osvajački militarizam ili u buržoaski kosmopolitizam. Nasuprot takvim buržuaskim shvatanjima socijalistički patriotizam sadrži težnju i borbu da domovina i njeni bogatstva ne budu izvor bogaćenja domaćih i stranih društvenih parazita, već materijalni izvor opštег napretka za sve radne ljudе. Takav patriotizam je prvi uslov za poštovanje drugih nacija, za istinski internacionalizam. Lenjin i Tito su često isticali moralnu vrednost tako shvaćenog patriotizma i njegovu važnost za odbrambenu snagu naroda. Patriotizam treba da se razvija i unapređuje, naročito u redovima mlade generacije, isticanjem onih primera iz istorije naših naroda koji dokazuju da je zajedničkim naporima svih rodoljubivih snaga jedino moguće postići i odbraniti slobodu, nezavisnost i našpredak.

Politička svest u pozitivnom smislu zasniva se na ideoškom saznanju potrebe i nužnosti revolucionarnog menjanja društvenog stanja i otklanjanja slabosti nasleđenih iz ere klasnog društva. U nas je

to svest o potrebi unapređenja i odbrane zemlje i zaštite socijalističkog samoupravnog društvenog sistema, zajedništva i ravnopravnosti naših naroda, miroljubive i nesvrstane spoljne politike.

U savremenim uslovima svaki eventualni agresor na našu zemlju imao bi, pored ostalog, cilj da uništi tekovine naše oslobođilačke borbe i društvenog razvitka, jer bi time rušio temelje našeg društvenog sistema i odbrambeno-zaštitnu snagu zemlje. Pre napada i u toku napada agresor bi snage i sredstva psihološkog rata usmerio na pokušaj obezvređivanja tekovina revolucije kako bi oslabio volju za otpor, širio defetizam i kapitulanstvo. Težište napada usmerio bi na naše ljudе, jer su oni glavna snaga našeg odbrambeno-zaštitnog sistema i nosilac borbenih dejstava u eventualnom ratu.

Da bi se neutralisao učinak agresorove političke propagande, njegovo nastojanje da agresiju predstavi u što povoljnijem svetlu, neophodno je u toku ONOR-a razvijati intenzivan politički rad sa borcima i stanovništvom, naročito na onim delovima teritorije koji bi bili privremeno zaposednuti i gde bi se mogli pojaviti domaći izdajnici kao saradnici agresora. Kada se za politički rad ne mogu koristiti sredstva javnog informiranja i masovni skupovi ljudi, on se može obavljati uvidu razgovora s manjim grupama, isticanjem pogodnih parola, objavlјivanjem naših uspeha u oružanoj borbi i drugim oblicima opštenarodnog otpora, raskrinkavanjem agresorovih namera i slično.

Borbeni moral naših oružanih snaga određen je moralom radnih ljudi naše socijalističke samoupravne zajednice i sastavni je deo toga morala. Zadaci, organizacija i način života u oružanim snagama daju posebne karakteristike moralnim normama, koje u širem smislu regulišu odnose i dužnosti u vojnim jedinicama. Visok opšti moral našeg socijalističkog samoupravnog društva i oružanih snaga osnova je na kojoj se gradi čvrst borbeni moral svih formacija naših oružanih snaga i naroda u ratu. Njihov borbeni moral ogleda se u sposobnosti, rešenosti i moralno-političkoj spremnosti da izvršavaju sve ratne zadatke u svim uslovima. Volju i odlučnost da se i oružjem brane osnovne vrednosti svog društva ne mogu zameniti drugi kvaliteti (ratna veština, fizička snaga, uvežbanost) niti prednosti u drugim faktorima odnosa-snaga (brojna i materijalno-tehnička nadmoć).

Borbeni moral uslovjen je mnogim međusobno povezanim faktorima, karakterom društvenog i političkog uređenja, stepenom ravnopravnosti u međunarodnim odnosima, materijalnim uslovima života, ratnom doktrinom, vanjskom politikom, a u vreme rata i ciljevima i karakterom rata. Na borbeni moral znatno utiče stepen političke svesti stanovništva i pripadnika oružanih snaga, borbene tradicije, disciplina i unutrašnji odnosi u jedinicama, obučenost, način rukovođenja i komandovanja, kvalitet starešinskog kadra, uspesi i neuspesi u borbi, gubici, fizički i psihički zamor, neprijateljska propaganda itd. Svi spomenuti faktori deluju vrlo promenljivim inten-

zitetom, na duže ili kraće vreme, na jedinice kao celine ili na pojedine borce. Posebno je značajan uticaj ličnog primera, naročito u kritičnim borbenim situacijama. Svi ovi elementi borbenog morala imaju posebnu vrednost i značaj u partizanskom obliku oružane borbe u opštenarodnom odbrambenom ratu.

Oduvek je borbeni moral, kao izraz psihološke motivisanosti za borbu imao značajnu ulogu u svim oružanim sukobima, a naročito u partizanskim ratovima.

U klasnom društvu često se s uspehom preduzimaju razne mere radi pojačanja borbenosti vojnih formacija, počev od materijalne nagrade plaćeničkoj vojsci (učešće u plenu), kažnjavanja pojedinaca ili jedinica za neizvršenje borbenih zadataka, do razvijanja kulta vernosti vladaru, kulta superiornosti svoje rase ili nacije, svete obaveze širenja svoje vere, kulta ratničkih vrlina itd.

U nacionalno-oslobodilačkim, odbrambenim i revolucionarnim ratovima borbeni moral dobija sve značajniju ulogu. Stanovništvo se u celini šire uključuje u ratne napore i postaje životno zainteresovano za ishod rata, pa se to odražava i na borbeni moral pojedinaca. U stvaranju borbenog morala sve veću ulogu dobiva svest da će pobeda očuvati ili doneti nacionalno i socijalno oslobođenje, za koje se vredi izlagati opasnostima i žrtvovati. Lenjin u vezi s tim kaže: »Ubeđenost u pravednost rata, saznanje da je neophodno žrtvovati i život za dobro svoje braće, podiže duh vojnika i njihovu spremnost da podnesu i nečuvene teškoće«.¹²⁾

U našem NOR-u i revoluciji postojali su povoljni objektivni uslovi za razvoj visokog borbenog morala u borbi protiv okupatora i domaćih izdajnika. S druge strane, jakе domaće reakcionarne snage i okupatori preduzimali su sve da bi osloncem na početnu brojnu i tehničku nadmoć sprečili stvaranje takvog morala kod partizanskih jedinica i naroda. Zahvaljujući čvrstoci, borbenosti i upornosti KPJ, koja je bila na čelu oslobodilačke borbe, takvi negativni uticaji su prevladani, pa je borbeni moral ustaničkih jedinica već od početka bio vrlo visok, a u toku rata se učvršćivao i jačao zajedno s opštim jačanjem Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda (NOV i POJ) sve do pobedonosnog završetka rata. Tito je o tome rekao: »Moralno-politička snaga i svijest naših boraca i naroda proizašli su iz pravednih ciljeva i jasne perspektive revolucije, jer su svi naši narodi i narodnosti čvrsto vjerovali u te ciljeve; u vlastite snage i pobjedu«.¹³⁾

O borbenom moralu jedinice NOV i POJ govori i činjenica da neprijatelj u toku rata nije uspeo da zarobi ni jednu partizansku jedinicu kao celinu, mada su se one mnogo puta našle u teškim situacijama i uslovima. Uvek su se uspele probiti i sprečiti neprijatelja da ih uništi ili zarobi.

12) Lenjin: *Izabrana dela*, knj. 2. s. 152, Beograd, 1960.

13) Josip Broz Tito: *Intervju*, »Vojno delo« 6/1973, str. 11.

Moralna snaga naših oružanih snaga danas, s obzirom na njihov karakter i ulogu, predstavlja dalji kontinuirani razvitak moralnih snaga NOV i POJ. O njihovom moralu Tito kaže: »Ljudi u našoj armiji crpe svoj moral iz naroda, iz brige za svoju zemlju, iz brige za očuvanje tekovina koje su postigli u revoluciji.¹⁴⁾

Politička svest naroda i pripadnika oružanih snaga znatno je produbljena u decenijama socijalističkog samoupravnog razvoja i intenzivnog rada na obrazovanju i vaspitanju. Patriotizam je obogaćen novim sadržajima i uslovima potpune ravноправности naših naroda i narodnosti, pa je mogućnost nacionalističkih devijacija znatno smanjena, što nikako ne sme da smanji našu budnost i spremnost da se odlučno suprotstavimo svim oblicima šovinizma. Neguju se drugarski međuljudski odnosi kakvi su bili i u NOR-u. Materijalna opremljenost i obućenost jedinica toliko je porasla da je u prošeku ravna onoj u najmodernijim svetskim armijama. Jedinstvo oružanih snaga i naroda i danas je jedan od najvažnijih elemenata borbene vrednosti naše narodne vojske. Na tom jedinstvu izgrađena je koncepcija opštene narodne odbrane i društvene samozaštite i doktrina opštene narodnog odbrambenog rata.

U jedinicama koje vode partizanski oblik oružane borbe politička svest i borbeni moral imaju najveći značaj. One se nalaze stalno u situaciji da u određenoj neizvesnosti i izdvojene vode danonoćne borbe, često protiv tehnički i brojno nadmoćnih agresorovih snaga, pa je neophodno da budu sposobne i spremne za velika fizička i psihička naprezanja. Zato je posebno važno da se, dobro organizovanim i neprekidnim političkim radom, stalnom brigom o ljudima i ekonomičnom upotreboru snaga, borbeni moral jedinica održava na visokom nivou. Visoki borbeni moral u toku izvođenja borbenih dejstava izražava se hrabrošću.

Hrabrost je odvažnost i smelost u borbi, neustrašivost pred opasnostima, snaga volje da se savlada osećaj straha i održi sposobnost za prisebno rasuđivanje i odvažnu akciju u najtežim okolnostima. Ona je i spremnost da se snosi odgovornost za svoja dela i postupke. Hrabrost se izražava kao individualna i kolektivna pojava. To je važna, uvek cenjena vojnička vrlina, nasuprot kukavičluku koji je uvek bio preziran i osuđivan. Danas se hrabrost ceni ne samo po stepenu ispoljene snage volje da se savlada strah pred opasnošću, nego i po etičkoj opravdanosti ciljeva koji se hrabrim delom žele postići. Ona je neophodna komponenta društveno-političke i moralne svesti svakog čoveka. Zasniva se na uverenost u moralnu opravdanost ratnih ciljeva i nužnost podnošenja žrtava za njihovo postizanje. Najvrednije kada se ispoljava u punom skladu sa funkcijom koju pojedinac ima u borbi kao kolektivnom činu. Hrabrost je jedan od preuslova za sprečavanje panike (kolektivnog straha pred iznenadnom opa-

14) Josip Broz Tito: *Vojna dela*, knj. 4, str. 175.

snošću) i za hladnokrvno pronalaženje odgovarajuće metode suprotstavljanja. Hrabrost pojedinaca prenosi se na okolinu i ima veliku važnost za borbenu vrednost jedinice. Kolektivna hrabrost kao elemenat borbenog morala podložan je istim uticajima kao i moral, pa je za njeno negovanje potrebno voditi brigu da se odgovarajućim meraima otklone uzroci i smanje posledice njihovog negativnog dejstva. Partizanski oblik oružane borbe traži i pruža mogućnost za masovno ispoljavanje hrabrosti i heroizma, što je pokazao naš NOR i mnogi drugi partizanski ratovi.

Ratna veština sadrži stručnu vojnu pripremljenost i uvežbanost ljudstva za vođenje oružane borbe i rata. To je kvalitet i subjektivna delatnost društvenih i vojnih rukovodilaca i štabova koji stvaraju zamisao (konceptiju) odbrane od agresije, sistem odbrane i pojedinačne zamisli za izvršavanje borbenih zadataka (metode oružane borbe). Ona je usmerena na dalje stvaranje određene organizacije i obavljanje svestranih priprema vaspitanjem, obukom i uvežbavanjem potrebnih za ostvarivanje stvorenih zamisli. Kao subjektivna delatnost ostvaruje se u samoj oružanoj borbi i ratu, od vrhovnog rukovođenja, svih stepena komandovanja do psihofizičke delatnosti pojedinaca na bojnom polju, gde borbenost i veština u rukovanju oružjem dolazi do punog izražaja.

Naša ratna veština počiva na konцепцији ONO i DSZ, na organizaciji oružanih snaga i svih društvenih struktura pripremljenih za ONOR. Ona se proučava, uvežbava i usavršava u svim štabovima i jedinicama kao i u ostalim strukturama društva koje učestvuju u pripremi i izvođenju borbenih dejstava i drugim ratnim aktivnostima. Od sposobnosti subjektivnih snaga zavisi u kojoj će se meri usvojiti strategijski i taktički principi stvaralački i na najbolji način primeniti u oružanoj borbi i drugim oblicima opštenarodnog otpora.

Rad na usavršavanju ratne vestine krupan je mirnodopski zadatak naših oružanih snaga i društva u celini. Taj rad ne prestaje sa početkom rata, nego se uporedo sa borbom obavlja kad god vreme to dozvoli. Ovaj rad je naročito važan u uslovima vođenja partizanskog oblika oružane borbe kada je zbog dugotrajnosti rata u borbene jedinice neophodno uvrstiti i ona godišta omladine koja u miru nisu prošla potpuniju vojnu obuku.

UTJECAJ MATERIJALNO-TEHNIČKOG FAKTORA NA PARTIZANSKI OBLIK ORUŽANE BORBE

Materijalni faktor obuhvata u prvom redu vrstu, količinu i kakvoću naoružanja i tehnike, a zatim i ekonomsko-tehničku razvijenost i potencijalne mogućnosti zemlje u pogledu materijalnog obezbeđenja ratnih potreba za oružane snage i za stanovništvo. Posmatran u širem smislu, kao ukupni ekonomski potencijal zemlje, on utiče na

formiranje ratne doktrine. Njegov uticaj na vođenje oružane borbe i ishod rata svakako je manji od uticaja ljudskog faktora, ali u slučaju sukoba dveju oružanih snaga koje su po količini i kakvoći žive sile podjednake, ovaj faktor može imati odlučujuću ulogu. Velike i druge sile koje imaju agresivne ciljeve, sklone su da precenjuju i apsolutizuju uticaj materijalnog faktora. Njihove tehnokratske doktrine zasnivaju se u prvom redu na snazi i moći savremenog oružja i borbene tehnike.

Iz prve polovine našeg veka poznate su teorije o odlučujućoj ulozi oklopног oružja i vazduhoplovstva, a danas o presudnoj ulozi nuklearног oružja, elektronskih sredstava, goriva i slično. Ratna praksa je dobrom delom sve takve teorije kao jednostrane već opovrgla, jer čovek je bio i ostaje osnovni faktor borbe, bez obzira na veliki značaj ratne tehnike kao sredstva u njegovim rukama. Ipak, bilo bi vrlo opasno potceniti značaj materijalnog faktora u svakom, pa i u ONOR-u, kome subjektivne snage imaju dominantnu ulogu. U vezi s tim Tito je rekao: »Bez tehnike se ne može, ali sama tehnička opremljenost još nije dovoljna. Činjenica je da se i prema najvećoj tehnici može naći taktika koja može da kompenzira tehničku inferiornost.«¹⁵⁾

Tehnička inferiornost naših snaga u NOR-u uspešno je kompenzirana zahvaljujući visokoj vrednosti ljudskog faktora, ali je zato dugo otežavala brži razvitak ustanka i zahtevala velike napore i žrtve u obezbeđenju oružja i drugih materijalnih potreba.

Materijalno-tehnička opremljenost dveju oružanih snaga u ratnom sukobu ne može se uvek upoređivati jednostavnim brojčanim odnosom određenih borbenih sredstava kojima raspolažu. Velika nadmoć u nekim vrstama ratne tehnike ne mora agresoru pružati veliku prednost u borbi protiv partizanskih snaga, ako se ta prednost ne može racionalno iskoristiti. Isto to vredi i za partizanske oružane snage kad se radi o sredstvima koja bi smanjivala njihovu pokretljivost i manevarsku sposobnost.

Lakoprenosna protivoklopna oružja mogu biti vrednija od tenkova, a dobro organizovano snabdevanje osnovnim intendantskim potrebama na svome terenu može biti velika prednost u poređenju sa glomaznim snabdevačkim motorizovanim komorama agresorovih jedinica. Pojedine vrste materijalno-tehničkih sredstava nemaju apsolutnu nego relativnu vrednost i uticaj na ishod borbe u partizanskom obliku oružane borbe. Usavršavanjem lakoprenosnih klasičnih, reaktivnih i raketnih oružja velike probojne moći - namenjenih za blisku borbu protiv oklopnih vozila, borbenih helikoptera, kao i za razaranje betonskih fortifikacijskih objekata-znatno je povećana udarna moć partizanskih jedinica. Nova minskoeksplozivna sredstva olakšavaju akcije zaprečavanja i diverzantska dejstva. Usavršena la-

15) Josip Broz Tito: *Vojna djela*, knjiga IV, str. 79.

gana radio-sredstva veze omogućavaju neprekidno i brzo komandovanje prostorno odvojenim jedinicama, između njih i sa jedinicama na frontu.

Doktrina ONOR-a predviđa takve *materijalne pripreme* koje bi operativnoj armiji i teritorijalnim jedinicama omogućile da borbu vode u povoljnim materijalnim uslovima. Naša društvena zajednica odvaja znatna materijalna sredstva za opremanje oružanih snaga ne samo oružjem i borbenom tehnikom nego i svim materijalnim potrebama, uključujući i materijalno obezbeđenje stanovništva u ratnim uslovima. Povoljni materijalni uslovi za vođenje ONOR-a stvaraju se planskim ekonomskim razvojem svih delova zemlje, ali i brigom za unapređenje privrede i dislokaciju proizvodnih pogona važnih za ratnu proizvodnju u onim predelima koji će verovatno predstavljati operativne baze za krupnije partizanske formacije u slučaju da oni budu privremeno zaposednuti agresorovim snagama.

Materijalne pripreme u pogledu stvaranja odgovarajućih rezervi oružja i ratne tehnike prilagođene su i drugim materijalnim potrebama - kako našim mogućnostima i stavu da se oslanjamо prvenstveno na sopstvene mogućnosti, tako i specifičnostima strategije i taktike snaga koje bi se borile primenom frontalnog i partizanskog oblika rataovanja.

Briga i aktivnosti u materijalnim pripremama za ONOR u našem samoupravnom društvu podruštvljene su, kao i sve druge društvene aktivnosti. One se odvijaju u svim celijama društva u radnoj organizaciji, mesnoj zajednici, općini, republici i federaciji. Usmerene su ne samo na stvaranje i uskladištenje materijalnih rezervi nego i na stvaranje uslova za proizvodnju ratnih materijalnih potreba u svim uslovima, pa i kada bi delove zemlje privremeno zaposele agresorove jedinice.

PROSTOR I VREME KAO FAKTORI PARTIZANSKOG OBLIKA ORUŽANE BORBE

Prostor i vreme kao objektivni faktori svakog pa i partizanskog rata, deluju na njega ukupnom veličinom, dimenzijama (odnosno dužinom trajanja) i svojim specifičnim svojstvima.

Prostor uzet u sve tri dimenzije (kopno, more, vazduh) vrši znatan uticaj na mogućnosti izvođenja borbenih dejstava i na strategiju ratujućih snaga. Veliki prostor omogućuje primenu širokih strategijskih manevara, a u partizanskom obliku oružane borbe još i razvlačenje agresorovih snaga i njihovo počesno uništavanje. Na širokom prostoru partizanskim snagama je lakše da izbegnu koncentrične udare agresorovih snaga. Geostrategijski položaj našeg nacionalnog prostora, prolazak preko njega važnih kontinentalnih i međukontinentalnih puteva za koje su posebno zainteresovane velike sile, može

biti poseban razlog da eventualni agresor nastoji da čvrsto ovlada ovim prostorom i da ga zaposedne jakim invazionim snagama. Takav odnos agresora prema našem prostoru i njegovim delovima traži odgovarajuće protivmere naše doktrine u ONOR-u i partizanske strategije i taktike na privremeno zaposednutoj teritoriji.

Na način primene partizanskog oblika oružane borbe od posebnog su značaja geografske karakteristike teritorije i akvatorije. Na partizansku strategiju i taktiku teritorija posebno utiče svojom komunikativnošću, prolaznošću, pokrivenošću, geološkim sastavom tla, gustinom naseljenosti i drugim karakteristikama zemljišta.

Stepen prohodnosti zemljišta znatno utiče na partizanski način dejstva, olakšavajući ili otežavajući pojedine taktičke radnje. Da bismo taj uticaj mogli bolje da sagledamo, možemo izvršiti grubu podelu zemljišta na nekoliko kategorija: ono koje je teško prohodno bez specijalne opreme (veće vodene prepreke, strme planinske padine, kanjonske doline i slično); zemljište po kome se na određenim pravcima mogu kretati pešaci i tovarna grla; zatim na ono po kome se na dovoljno pravaca mogu kretati zaprežna kola i motorna vozila sa gusenicama (takozvano manevarsко zemljište); i na zemljište sa više uzdužnih i poprečnih puteva po kojima mogu da se kreću motorna vozila na točkovima kakvih je najviše u opremi savremenih armija. Na vođenje partizanskog oblika oružane borbe nepovoljno utiče zemljište koje je teško prohodno zbog toga što kao prirodna prepreka otežava manevar partizanskim jedinicama, jer one obično ne raspolažu potrebnom tehničkom opremom za njeno savladavanje, pa su u tom pogledu inferiorne u odnosu na specijalne (pontonirske, alpinističke) jedinice agresora. Analizirajući uslove naše borbe u petoj ofanzivi, Tito je naglasio da teško besputno zemljište, na kome je ta ofanziva izvođena, nije išlo na ruku partizanima.

Usavršavanjem avijacije, naročito helikoptera okupator će imati sve veće prednosti na teško prohodnom zemljištu. Međutim, na partizanski oblik oružane borbe može nepovoljnije da utiče zemljište sa gustom mrežom automobilskih puteva i aerodroma, jer sve to omogućuje upotrebu i manevar teške ratne tehnike u kojoj je okupator višestruka ili apsolutno nadmoćan. Ostale kategorije zemljišta, kojih je u našoj zemlji najviše naročito ona koja su prohodno samo za pešadiju i tovarnu stoku, odgovaraju partizanskim jedinicama jer je na njima agresor lišen prednosti koje mu pruža tehnička nadmoćnost. Stoga, partizani treba da nastoje da komunikativno zemljište pretvore u neprolazno za tešku tehniku, rušenjem saobraćajnih objekata i zaprečavanjem.

Na teže prohodnim planinskim kraškim, pošumljenim i ispresecanim terenima kakvim obiluje naša zemlja neprijateljeva motorizacija biće prinuđena da se drži puteva, a pešadija ako želi da postigne normalan tempo kretanja može da se kreće u kolonama i grupama. To partizanskim jedinicama omogućava uspešne prepade iz zaseda,

prikriveno ostavljanje i prolazak manjih grupa u pozadinu neprijateljivih napadnih kolona, primenu najuspešnijih partizanskih taktičkih metoda borbe. Kada postoje teže prohodne površine veličine nekoliko desetina kvadratnih kilometara, onda one, uz pretpostavku da postoje i drugi povoljni uslovi, predstavljaju pogodan prostor za obrazovanje partizanskih baza. To utolikovo više, ako je takva površina okružena drugim sličnim površinama, to jest nije geografski izolovana.

Kraški predeli su naročito prikladni za partizanska dejstva, koja pored ograničene prolaznosti imaju i prednost što obiluju zaklonima, pružaju mogućnosti za uspešnu blisku borbu, zasede, prepade i raznovrsna zaprečavanja. Na krasu ima dosta prirodnih i prikrivenih skloništa (pećina, jama, uvala, klanaca) koja mogu u teškim situacijama dobro poslužiti za privremeno sklanjanje ranjenika, rezervi hrane i materijala. Okupatorske snage osećaju se na krasu vrlo nesigurnim, jer zbog teže orientacije i vrlo slabe preglednosti terena imaju stalан osećaj nesigurnosti, što ih fizički i psihički zamara. Kras prekriva oko četvrtinu naše zemlje. U toku narodnooslobodilačkog rata ova je teritorija bila poprište intenzivnih partizanskih borbi, ne samo zbog sticaja okolnosti na našem ratištu već i zbog pogodnosti koje kras pruža za dejstva partizanskih jedinica.

Ravnice su najvećim delom dobro prohodne, komunikativne i gusto naseljene. Mada su ravnice manje pogodne za dejstva krupnijih partizanskih jedinica, na takvom zemljištu pokrivenom maskom, manje jedinice opremljene sredstvima za protivoklopnu borbu mogu dejstvovati i protiv oklopnih snaga agresora. U drugom svetskom ratu dejstva naših partizanskih jedinica u Sremu¹⁶⁾ i Slavoniji, kao i dejstva sovjetskih partizana u beloruskoj i ukrajinskoj ravnici, to su potvrdila. U vijetnamskom ratu partizanska dejstva u delti reke Mekonga bila su trajna, vrlo raznovrsna i uspešna. Suvo ravniciarsko zemljište pogodno je za izgradnju tajnih podzemnih skloništa i skadišta. Na većim rekama mogu se pripremiti mesta prelaza, kako bi se olakšao manevar jedinicama, naročito u slučaju agresorovih ofanzivnih operacija.

Pokrivenost zemljišta povoljno utiče na partizansko ratovanje, jer što je ona veća uslovi za dejstva partizanskih snaga su povoljniji. Flora u svim oblicima, počev od kultura žitarica do starih i visokih šuma, pruža mnoge pogodnosti partizanima npr. zaklon od pogleda sa zemlje i iz vazduha, a kad je u pitanju šuma onda i zaštitu od metaka i prepreku za neprijateljsku tešku tehniku. Pokriveno zemljište pruža mogućnost upotrebe onakvog oružja kakvim raspolazu upravo partizanske jedinice. Takvo zemljište predstavlja za agresora teškoću i zbog toga što mu znatno otežava orijentaciju na nepoznatom terenu.

¹⁶⁾ Sekelj A: *Borbena dejstva u ravnici*, Vojno delo 2/51; Savić S: *Srem u NOR-u*, Bgd. 1963.

Šuma partizane štiti od pogleda i dejstva neprijateljske avijacije. Ona im pruža sklonište za boravak i odmor kad nije moguće da se za to koriste naseljena mesta. Naročito je u tom pogledu dragocena visoka crnogorična šuma koja i zimi pruža odličnu masku i sklonište.

Sve spomenute povoljne, odnosno nepovoljne osobine zemljišta mogu u raznim kombinacijama znatno da olakšavaju ili otežavaju vođenje partizanskog oblika oružane borbe. Ali ni najpovoljnije zemljište (nepošumljene ravnice sa gustom mrežom puteva) ne predstavlja apsolutnu zapreku za izvođenje partizanskih dejstava. »Svaki narod, samo ako ima srca da se brani, može voditi u svojoj zemlji partizanski rat, bila ona brdovita ili ravna«, napisao je u svojoj knjizi o partizanskom ratu naš vojni pisac Matija Ban, pre stotinu i više godina i bio je potpuno u pravu.¹⁷⁾

Pogrešne su tvrdnje, koje su ponegde isticane posle drugog svetskog rata, da je partizanski rat moguće uspešno voditi samo kad postoje za to povoljni zemljišni uslovi, pošumljeno planinsko zemljište bez komunikacija. Istina je da vođenje partizanskog rata u organizacijskom i taktičkom pogledu treba prilagoditi uslovima zemljišta kako bi se uz najbolju ekonomičnost snaga postigli najveći rezultati. Zato procena zemljista osetno utiče na ratni plan partizanskih jedinica, na organizovanje i način njihove popune, na planiranje bojeva i operacija, na sistem snabdevanja i zbrinjavanja, borbeno obezbeđenje itd. Ukoliko se realnije proceni uticaj uslova zemljišta utolikо će pozitivne osobine zemljišta biti potpunije iskorišćene, a negativne uspešnije prevladane odgovarajućom organizacijom i načinom dejstva.

Ni geološki sastav tla nije bez uticaja na dejstva partizanskih jedinica. Od tvrdoće površinskog sloja zemljišta zavise mogućnosti za utvrđivanje, a naročito za izradu podzemnih skloništa, kakva su partizanima često potrebna za skriven smeštaj bolnica, najnužnijih rezervi i drugih potreba. Za izradu podzemnih bunkera najpodesnije je suvo i meko zemljište sa pokrivenom okolinom, tako da im je mogućan neuobičajiv prilaz. Svaka geološka formacija mora biti posebno proučena s gledišta njene podenosti za partizanski oblik oružane borbe.

Što je naseljenost gušća i ravnomernija to su mogućnosti pokreta otpora veće, jer je stanovništvo nosilac otpora. Međutim, velike koncentracije stanovnika u gradovima često su olakšavale okupatoru da ih lakše drži pod kontrolom i da ih po svojoj volji eksplorise kao radnu snagu. Zato smisljena i pravovremena disperzija gradskog stanovništva treba ne samo da ublaži opasnost od dejstva oružja za masovna razaranja, nego i da poveća mogućnosti mobilizacije u partizanske jedinice. U svakom delu zemlje njegovo vlastito stanovništvo treba da je osnovni nosilac partizanskog oblika oružane borbe.

17) Matija Ban: *Pravila o četničkoj vojni*, Beograd 1848.

Bilo je shvatanja, a negde ih ima i danas, da partizanske akcije mogu organizovati i voditi jedinice koje su dovedene na određeni sektor i koje zbog tajnosti ili drugih razloga imaju vrlo ograničen ili nikakav dodir sa stanovništvom. Ovaj metod dejstva može se zvati i partizanski, ali to nije svenarodni niti široki narodni partizanski pokret. Partizanske jedinice najveći deo vremena ne borave u tajnim skrovištima po šumama i u ukopanim zemunicama, nego se raspo-ređuju po naseljima. Za to su najpogodnija manja seoska naselja koja nisu zbijenog ni ušorenog tipa, ali ne ni previše razbacana. Takva su naselja podesna za obezbeđenje od dejstva iz vazduha, pa se time umanjuju gubici ne samo boraca nego i civilnog stanovništva. U planinskim predelima koji nisu naseljeni posebno su korisni za partizanske jedinice pastirske stanovi (bačije, kolibe), šumarske, lovačke i planinske kuće i skloništa, kao privremena boravišta i mesta gde se mogu skloniti štabovi, ranjenici, bolesnici, osetljiv ratni materijal, radionice i drugi objekti.

Geografsko-ekonomski element mora se, takođe, imati u vidu, jer bogatstvo teritorije, količina i vrsta hrane kojom raspolaže, postojanje pitke vode, raspolaganje materijalom od koga se pravi odeća i obuća, postojanje radionica itd., ima znatnog uticaja na mogućnosti snabdevanja partizanskih jedinica. Prilikom stvaranja operativnih planova u NOR-u uvek se imalo u vidu ekonomsko stanje naroda na prostoru na kome su se vodile operacije, a nekada su one izvođene iz materijalnih razloga radi osvajanja plena (municije, oružja i hrane).

Pogodnosti određenih geografskih regija za uspešno vođenje partizanskog oblika oružane borbe mogu se u znatnoj meri unaprediti *uređenjem teritorije* koja se vrši u miru i ratu. Zemljište se može pripremiti i urediti za lakše manevriranje partizanskim snagama po svakom terenu (planinske staze, rezervni prelazi preko vodenih prepreka i sl.); za zaprečavanje na mogućim pravcima kretanja agresorove motorizacije; za brzu izgradnju sigurnih skloništa u gradovima i izvanogradskim područjima (adaptacijom podzemnih objekata, uređenjem pećina i špilja u krasu); za uspostavljanje signalnih i drugih veza između verovatnih KM, partizanskih štabova itd. Uređenje akvatorije i teritorije na jadranskom pomorskom vojištu ima veliki značaj za uspeh partizanskih dejstava na moru i obali.

Vreme je faktor koji utiče na tok i ishod oružane borbe. Sa njim mora da se računa na strategiskom, operativnom i taktičkom nivou, u svim a naročito partizanskom obliku oružane borbe. Uticaj vremena na oružanu borbu ispoljava se u dva oblika - kao trajanje i kao atmosfersko stanje. U prvom obliku označava se mernim jedinicama (minut, čas, dan itd.) a u drugim stanjima i pojavama u atmosferi (vedro, oblačno, dan, noć, kiša, magla, godišnja doba itd.).

Određeno *trajanje vremena* potrebno je za pripremu i izvršenje svake borbene radnje i za vođenje rata u celini. Iskustva pokazuju da za vođenje i uspešni razvitak partizanskog rata treba, relativno, duže

vreme. To je dug iscrpljujući rat, što je potvrdila ratna praksa svih uspešnih partizanskih ratova novijeg doba. Nasuprot dugotrajnosti, koja je strategijska odlika partizanskog rata, jeste kratkotrajnost i brzina izvođenja pojedinačnih partizanskih taktičkih dejstava. To je njihova bitna pozitivna odlika. Partizani moraju brižljivo ekonomisati utroškom vremena, jer to traže načela partizanske taktike, kao što su neprekidna aktivnost, brz manevr, iznenađenje, izbegavanje dugih bojeva koji postepeno poprimaju oblik frontalnog sukoba itd. Trošenje vremena predviđenog za određenu partizansku borbenu radnju mora biti precizno. Svako zakašnjenje u posedanju borbenog položaja, postavljenju zasjede, izboru početka prepada, izvođenju diverzije i slično, najčešće je uzrok neuspеха, uzaludnog trošenja energije i vremena, a često i ljudskih žrtava. Za plansko i ekonomično trošenje vremena značajne su tačne i pravovremene informacije o neprijatelju i drugim elementima za procenu situacije.

Atmosferske prilike imaju znatan uticaj na pripreme i izvođenje partizanskih borbenih dejstava i drugih aktivnosti. Smanjena vidljivost zbog oborina, magle, niske oblaciности и ноћи pogodno je vreme za partizanska borbena dejstva, jer pruža zaštitu od osmatranja i dejstva neprijateljskog vazduhoplovstva i otežava neprijatelju orientaciju na nepoznatom zemljишtu. Ноћ је saveznik partizana jer olakšava brze i smele udare, a smanjuje gubitke od vatre. Ноћу се најчешће maršuje, pregrupisavaju snage, izvode napadi i prekida borbeni dodir s neprijateljem.

Zbog težih veza, otežanog neposrednog uvida u situaciju, sporanjeg i težeg izvođenja promena u borbenom poretku za vreme akcije, ноћна dejstva, naročito napadi, treba da budu što jednostavnije zamišljeni i brižljivo planirani kako ne bi dolazilo do mešanja jedinica i nesporazuma u sadejstvu.

Godišnja doba imaju značajan i različit uticaj na celokupnu partizansku taktiku i aktivnost kao i na pojedinačna dejstva. Leto je pogodno zbog obilate mogućnosti prirodnog maskiranja i olakšanog boravka jedinica izvan naselja, ali njegove kratke ноћи zahtevaju brzo izvođenje akcija.

Uticaj zimskih uslova na partizanska dejstva je od posebnog značaja. To je ranije obično bilo godišnje doba smanjene aktivnosti partizana, zbog više nepovoljnih okolnosti od kojih su tri najznačajnije: smanjene mogućnosti za maskiranje, hladnoća i snežni pokrivač. Znatno smanjenje prirodnih maski (zelenila) traje na našoj geografskoj širini obično 5 do 6 meseci, za vreme dok su šume bez lišća i polja bez biljnih kultura. Iskustvo iz našeg NOR-a pokazalo je daje u to vreme moguće razvijati intenzivnu borbenu delatnost ako se preduzimaju odgovarajuće organizacijske i materijalne pripreme za borbenu dejstva zimi. Taktika partizanskih jedinica treba da bude prilagođena zimskim uslovima. Partizanske jedinice moraju se pripremiti i za sezonusku hladnoću, računajući sa mogućnošću da se nekad ostane

i po više dana i noći pod otvorenim nebom. Cesti slučajevi smrzavanja u toku našeg NOR-a predstavljaju ozbiljno upozorenje u tom pogledu.

Snežni pokrivač predstavlja prepreku za kretanje motorizacije, a ide u prilog partizanskim jedinicama. Na planinskim prevojima moguće je improvizovanim vetrobranima izazvati velike nanose snega i tako ih zaprečiti. Za duboki sneg je potrebno pripremiti bele ogartače, smućke i krplje.

Jesen i proleće su pogodniji za dejstva partizanskih jedinica jer su noći dovoljno duge za pripremu i izvršenje akcije, a dani su često magloviti i oblačni, pa agresoru umanjuju mogućnost upotrebe avijacije.

VRSTA AGRESIJE, AGRESOROVE SNAGE I KONTROLA PRIVREMENO ZAPOSEDNUTE TERITORIJE

Vrsta agresije zavisi od ciljeva koje agresor želi da ostvari oružanim napadom i od međunarodne situacije ti kojoj se rat vodi. Rat može biti svetski, regionalni, ili lokalni, u kome učestvuju samo dve zaraćene strane.

S obzirom na ogromnu uništavajuću moć savremene ratne tehnike kojom raspolažu suprsile i blokovi kao i na porast uticaja miroljubivih snaga u svetu, osvajački raspoložene sile sve manje su sklone riziku izazivanja svetskog ratnog sukoba. One sve češće pokušavaju da svoju dominaciju u svetu ostvare primenom lokalnih agresija. Lokalnu agresiju može primeniti i neka od članica koalicije ili druga agresivna sila, naročito, ako pri tome računa na političku, pa i vojnu podršku neke velike sile. Praksa pokazuje da se ratovi mogu voditi između nesvrstanih pa i socijalističkih zemalja.

Cilj agresije može biti radikalni ili ograničen. *Radikalni cilj* sadrži obično namenu da se napadnuta zemlja trajno liši svog državnog i nacionalnog suvereniteta, njena teritorija pripoji zemlji agresora ili podeli između više učesnika agresije, odnosno stavi pod njihovu stalnu političku kontrolu. Takav cilj u odnosu na Jugoslaviju imale su sile fašističko-naciističke osovine u drugom svetskom ratu.

Ograničeni cilj agresije na našu zemlju u savremenim uslovima mogao bi da sadrži namenu da se nasilno promeni naš samoupravni socijalistički društveni poredak, da se iznudi napuštanje naše međunarodne politike nesvrstanosti, da se naša teritorija koristi za ratne potrebe u ratu protiv neke druge sile, ili da se otme deo naše državne teritorije i trajno pripoji agresoru, menjujući pri tome planski i nasilno etnički sastav i nacionalnu opredeljenost stanovništva ugrožene teritorije.

Svaku od pomenutih vrsta agresije naše oružane snage nastojale bi da odbiju već u graničnom rejonu, upotrebom u prvom redu svog

operativnog dela JNA i snaga TO u pozadini našeg fronta. Ukoliko bi agresor uspeo da prodre dublje na našu teritoriju i da je zaposedne s ciljem da tamo uspostavi okupacioni sistem, protiv njegovih snaga na PZT izvodila bi se partizanska dejstva uz organizovane neoružane oblike borbe i otpora. Takva aktivnost odvijala bi se u sadejstvu s našim snagama na frontu ili samostalno.

Na strategiju i takтику partizanskog oblika oružane borbe na PZT, pored ciljeva koje agresor želi da ostvari na toj teritoriji utiče i njegov sistem vojne kontrole privremeno zauzete teritorije.

Neposredni agresorovi ciljevi na PZT ogledaju se u merama sračunatim na to da se ta teritorija odmah koristi za njegove tekuće ratne potrebe. To se ogleda u upotrebi posednute teritorije kao prostora za raspored snaga, komandi štabova, pozadinskih ustanova itd., u raspolađanju materijalnim dobrima i iskorišćavanju radne snage stanovništva. Svaki agresor u zaposedenju tuđe teritorije ispoljava određene specifičnosti u pogledu načina iskorišćavanja i davanja prednosti strategijskom, materijalnom ili političkom korišćenju prostora. Kada postoji više agresora na jednu zemlju, onda svaki u zoni koju je zaposeo ima svoje ciljeve. Nekad i isti agresor vrši podelu zauzete teritorije na delove, već prema tome što u kom delu želi da ostvari. Nemci su u našoj zemlji, na primer, imali neke specifične ciljeve okupacije u Sloveniji, za razliku od ciljeva u Hrvatskoj i Srbiji, iako su oni bili usklađeni sa opštim prohtevima i vojnostrategijskim planovima fašističke Nemačke.

Agresor je prostor potreban kao osnova sa koje dejstvuje i kao skup pravaca kojima se vrši manevar snagama i sredstvima. Veći prostor međutim, omogućava rastresitiji i bezbedniji raspored snaga. Borba protiv ostvarivanja ovog cilja agresora vodi se, u prvom redu, na taj način što mu se preotima deo po deo prostora, sabijajući ga na sve uži deo teritorije, što mu se udarom na komunikacije sprečava ili otežava manevar.

Materijalna dobra na okupiranoj teritoriji oduvek su bila predmet plena i pljačke agresora. U kapitalističkoj eri međunarodnim pravnim normama unekoliko je pojačana zaštita privatnog vlasništva za vreme rata, što je našlo odraza i u Haškoj konvenciji.

U najnovije doba, uporedo sa sve većim naprezanjem nacionalne ekonomike za potrebe totalnog rata, vrši se i sve potpunije ekonomsko iskorišćavanje okupiranih teritorija u obliku zaplena, rekvizicije, oduzimanja pod maskom trgovine, zamene novca, zajma itd. Cesto se sa organizovanih legalnih metoda oduzimanja prelazi na otvorenu pljačku i bezobzirna pustošenja čitavih predela. Pod udar regularne zaplene dolazi sva javna imovina, bilo da pripada državi, administrativnoj jedinici (srezu, gradu, opštini) ili društvenim ekonomskim, sportskim humanitarnim i drugim društвима. Zato je javnu imovinu za koju je očito da će, kad padne u ruke neprijatelju, poslužiti za pojačanje njegovog ratnog ekonomskog potencijala (rudnici, fabrike,

skladišta, preduzeća, razne radionice, zgrade i inventar) nužno na vreme demontirati i skloniti na sigurno mesto ili uništiti, odnosno onesposobiti za eksplotaciju.

Pored ostvarivanja svog »prava« na plen, okupator vrši i na druge načine »zakonitu« pljačku stanovništva putem poreza i taksi koje sam raspisuje, zatim putem rekvizicije (prinudnog otkupa namirnicu, stoke, vozila, stočne hrane i ostalog), dajući za to obveznice koje sam štampa. Ovu vrstu pljačke moguće je ako ne potpuno, a ono u znatnoj meri sprečiti na taj način što će se onemogućiti rad okupatorskom administrativnom aparatu, zatim sklanjanjem na skrovito mesto stoke, hrane i vozila i putem odbijanja pokušaja nasilnog sprovođenja rekvizicije i ubiranja poreza i kontribucija (kazne u novcu i naturi) uz upotrebu oružanih formacija.

U novije doba, Ženevskom konvencijom od 1949. godine legalizovan je nov težak danak: obaveza svih odraslih građana muških i ženskih da za potrebe izdržavanja okupatorske vojske i uprave rade kada budu pozvani na rad. Ako se na poziv ne odazovu mogu biti internirani i silom naterani na rad. Ovu najtežu vrstu iskorišćavanja, uprezanje ljudi u ratna kola neprijatelja, odrasli građani mogu da izbegnu jedino ako se pravovremeno sklone od kontrole okupatorske vlasti ili, što je još bolje, uključe ili samoinicijativno organizuju u partizanske formacije.

Ako agresor prema posednutoj teritoriji ima i druge namere sem njenog iskorišćavanja za potrebe rata, onda i njegov odnos prema njoj može biti izmenjen. Ako, na primer, postoji namera da se ta teritorija anektira (pripoji državi osvajaču) onda će se, umesto bezobzirnog ekonomskog iscrpljivanja ili uporedo s tim, ići na denacionalizaciju, uništavanje i iseljavanje domaćeg stanovništva i kolonizaciju svog. Takvog protivpravnog raspolaganja teritorijama bilo je mnogo u drugom svetskom ratu. Fašističke sile ne samo da su 1941. godine raskomadale našu zemlju na okupacione zone nego su još u ratu kao »konačne« postavile nove državne granice. Pored opšteg nastojanja da se naši narodi pretvore u roblje i da se unište kao samostalne nacionalne jedinice, bilo je pokušaja brže likvidacije stanovništva čitavih pokrajina (na primer, severnih pokrajina Slovenije), da bi one bile delom naseljene stranim stanovništvom, a delom odrođivane nametanjem tuđeg jezika i drugih oblika društvenog života. Borba protiv ostvarenja takvih namera agresora može se uspešno voditi jedino masovnom i bespoštednom oružanom borbom i opštenarodnim otporom.

Gustina posedanja osvojene teritorije trupama agresora zavisi od značaja te teritorije za sprovođenje daljih ratnih planova agresora i od njegovih mogućnosti da odvoji dovoljno jedinica za taj zadatak. Gustina posedanja ima jakog odraza na efikasnost sprovođenja ciljeva agresora kao i na organizaciju i metod oružane borbe i otpora naroda. Efektivnost (stvarnost) i efikasnost (uspešnost) postavljeni su

po Haškim ratnim pravilima kao pravni uslovi za priznanje stanja *okupacije*. Da bi se neka okupacija smatrala stvarnom ona mora biti materijalizovana stvarnim prisustvom okupatorske vlasti i agresorovih vojnih snaga na svim onim mestima gde je bilo predstavnika i ustanova ranije državne vlasti. Pored toga, da bi okupacija bila uspešna agresor mora biti u stanju da svoju vlast ispoljava nad svakim naseљem i nad svakim delom teritorije koju zauzme. Ako to nije u stanju okupacija nije efikasna, pa zbog toga na delovima koje nekontrolišu agresorove snage ona nije ni pravno važeća. U tom slučaju postoje neokupirani delovi teritorije sa kojih je moguće pružati otpor okupatoru ne samo upotreбom partizanskih nego i svih ostalih snaga. Ne može se prihvati shvatanje koje su u toku drugog svetskog rata isticali neki fašistički komandanti da je za postojanje prave okupacije dovoljno da su pod kontrolom okupatora gradovi, raskrsnice puteva i neki važni položaji (uporišta) sa kojih se mogu organizovati akcije čišćenja i kaznene ekspedicije. To je retka mrežasta okupacija koja se proteže samo nad onim delom teritorije nad kojom se vrši stvarna kontrola.

Gustina okupacije za celu zemlju ili neku užu oblast može se izraziti brojem koji pokazuje koliko agresorovih vojnika prosečno zauzima jedan kvadratni kilometar posednute teritorije, ili brojem koji pokazuje koliko tih vojnika dolazi prosečno na svakih 100 stanovnika zaposednute teritorije. Pri tome, u broj neprijateljskih vojnika uračunavaju se ne samo posadne snage nego i vojnici onih jedinica koji se na toj teritoriji nalaze bilo na odmoru, bilo kao strategijska rezerva, ili su u prolazu, jer se sve one mogu upotrebiti za izvršavanje zadataka okupacije. U drugom svetskom ratu gustina fašističke okupacije u Zapadnoj Evropi iznosila je u prošeku približno 1 vojnik na 1 km² površine, odnosno 1 vojnik na svakih 100 stanovnika, a u Norveškoj po 5 vojnika na svakih 100 stanovnika ili 1 vojnik na 2 km². U našoj zemlji ta gustina bila je u prošeku 3 vojnika na kvadratni kilometar, odnosno 5 vojnika na 100 stanovnika. Takva gustina okupacije kod nas se pokazala potpuno neefikasnom, iako je za evropski prosek predstavljala relativno gust raspored vojnika, jer efikasnost pokazuje samo praksa, a ne brojni odnos. S druge strane, i relativno manji broj vojnika ako okupacija ispunjava formalan uslov, tj. daje uspostavljenia na svim tačkama na kojima je ranije postojala državna vlast, i ako nema protiv sebe aktivnu organizovanu borbu i otpor, može se pokazati efikasnom.

Nijedna vrsta okupacije, pa ni ona koja se smatra veoma gustom, tj. u kojoj po jedan okupatorski vojnik ili službenik dolazi na desetak odraslih stanovnika okupirane teritorije, ne bi bila dovoljna da spreči i uguši partizanski pokret, aко je stanovništvo na takav otpor odlučno rešeno. Gustina posednute teritorije, ipak, utiče na oblik otpočinjanja ustanka i na oblike njegovog daljeg razvoja. Na takvoj teritoriji ustanak se obično razvija postepeno, dugo se zadržava na po-

četnim oblicima, ali njegov intenzitet može i u tim uslovima da do-
stigne visok stepen organizovanosti i efikasnosti. U takvim uslovima
od načina partizanskih dejstava naročito su zastupljene i diverzije, sa-
botaže, prepadi manjih grupa na neprijateljske štabove, centre veze
i važna postrojenja ratne industrije, uz veoma intenzivnu političku
aktivnost, bojkot neprijatelja itd. Stvaranje većih slobodnih teritorija
teže je i privremenije, pa zbog toga partizanska dejstva i na slobod-
nim teritorijama zadržavaju uglavnom konspirativan karakter. U tak-
vim uslovima obilno se koristi sklanjanje pod zemlju - bunkerisanje.

U sistemu retke okupacije agresorove snage se pretežno raspo-
ređuju po strategijskom ili operativnom kriterijumu, a manje se imaju
u vidu drugi zahtevi kontrole teritorije. Po tom sistemu mogu,
zbog grupisanja neprijateljevih trupa radi veće bezbednosti, ostati
neposednuta i šira područja, zatim veća naseljena mesta i značajne
komunikacije, koje u određenoj situaciji za agresora nemaju bitan
vojni interes. Takav sistem okupacije može biti i proizvod snažnog
partizanskog pokreta koji gospodari prostranim oslobođenim terito-
rijama, kakav je bio slučaj i u našem narodnooslobodilačkom ratu.
To je bila samo delimična okupacija koja je pokrivala mali deo po-
vršine proglašene za okupiranu.

Pokušaji da se okupacija sproveđe sa manjim brojem vojnika
nego što je to za efikasnu okupaciju potrebno, dovode do retke, mre-
žaste okupacije, a nekad, kad se upotrebi minimalan broj vojnih sna-
ga, do *fiktivne* ili *deklarativne* okupacije, koja je to samo po nazivu.
U uslovima retkih mrežastih okupacija, kakve će se verovatno češće
primenjivati nego efektivne, partizanski pokret će imati mogućnosti
da se organizacijski brže razvije, jer neposednuta područja pružaju
mogućnost za stvaranje slobodnih teritorija, formiranje krupnih jedinica
i za brži prelaz na borbena dejstva i druge akcije većeg obima
i zamaha. Brži prelazak na formiranje većih partizanskih jedinica u
uslovima retke okupacije ne samo daje mogućan nego je i nužan, jer
je protiv jače koncentrisanih neprijateljevih snaga potrebno dejstvo-
vati jačim partizanskim jedinicama.

Starost okupacije takođe ima uticaja na razvoj rata i na partizan-
sku strategiju i taktiku. Novostvorena okupatorska vlast i njena voj-
na potpora još je neorijentisana i nedovoljno obaveštена o zemljši-
nim i političkim uslovima, pa je stoga moguće protiv nje nastupiti sa
više smelosti i posle kraćih organizacijskih i vojnih priprema parti-
zanskih jedinica i naroda. Za napad protiv »stare« okupatorske ili koloni-
jalne vlasti nužno je preduzeti brižljivije pripreme. Potrebno je
eliminisati sve neprijateljeve obaveštajne izvore, političkih raskrin-
kati i tek tada preduzimati oružane i druge akcije.

Za procenu uticaja vrste i efikasnosti okupacije na način vođenja
partizanskog rata, nužno je imati u vidu ne samo brojnu gustinu oku-
patorskih snaga, njihovo naoružanje i doktrinu već i *borbenu vred-
nost* tih snaga, njihov moral, iskustvo, uvežbanost za protivpartizan-

sku borbu, tradiciju, ponašanje u napadu i odbrani i druge osobine. U bitnim kvalitativnim svojstvima ljudskog faktora agresorove snage na okupiranoj teritoriji ne mogu imati prednost nad kvalitetom partizanskih snaga koje mu se suprotstavljuju. U određenim okolnostima borbeni moral agresorovih jedinica može za neke vreme, naročito u početku agresije, biti relativno visok. On je zasnovan na osvađačkim obećanjima, demagogiji, tehničkoj premoći ili na osećanju da pripadaju velikoj vojnoj sili, višoj rasi, naprednijoj civilizaciji itd. Međutim, takav, borbeni moral u sudaru sa moralom narodnih boraca koji odlučno brane rođenu zemlju, brzo splašnjava i postaje inferioran u poređenju s moralom boraca i naroda na privremeno posednutoj teritoriji.

Svaka agresivna sila ima utvrđenu koncepciju i ratnu doktrinu, odnosno određena gledanja i stavove na metode protivpartizanske borbe. Takva gledanja čine integralni deo njene politike, pa mogu manje ili više odstupati od onog što se smatra prosečnim i standarnim shvatanjima i pravilima protivpartizanske borbe. Specifičnost pogleda pojedinih agresivnih sila na tu vrstu borbe može se ustaviti delom iz teorijskih postavki i direktiva koje važe za njihove oružane snage, a delom i iz njihove ratne prakse. U svakom slučaju, nužno je to imati u vidu da bi se moglo uspešno suprotstaviti svakoj akciji takvog agresora, da bi se pronašle i iskoristile najslabije tačke u sistemu protivpartizanskog obezbeđenja, obaveštavanja i drugih borbenih postupaka agresora i njegovih jedinica.

Strategijske osnove partizanske taktike

OSNOVNA STRATEGIJSKA OBELEŽJA I NAČELA PARTIZANSKOG OBLIKA ORUŽANE BORBE

Strategija je grana ratne vestine koja obuhvata teoriju i praksu pripreme i upotrebe celokupnih oružanih snaga radi postizanja ratnog cilja oružanom borbom. Ona je sredstvo politike koja joj određuje ciljeve i na nju utiče usmeravanjem razvoja oružanih snaga, jačanjem političke svesti i borbenog morala naroda i armije, te usmeravanjem opšte upotrebe snaga i sredstava zemlje radi postizanja utvrđenih ciljeva. Usmeravanjem ekonomskog razvoja politika utiče na materijalnu osnovu ratnog potencijala zemlje, pa time i na način ostvarivanja strategijskih ciljeva rata.

Strategijska iskustva NOR-a čine osnov na kome su izgrađene doktrine ONOR-a i strategija oružane borbe. Osnovna strategijska načela i ciljevi dejstva partizanskih snaga u NOR-u zadržala su vrednosti i za savremeni partizanski oblik oružane borbe na PZT, uz modifikacije koje nameću opšti i posebni uslovi pojave novih vrsta oružja i ratne tehnike. U području organizacije i pripreme oružanih snaga za partizanski oblik oružane borbe nastale su veće promene, utoliko što smo danas i u mnogo povoljnijoj situaciji, jer veliki deo poslova možemo pravovremeno obaviti još u miru.

U okviru pripreme oružanih snaga za ONOR strategija proučava i predviđa karakter eventualne agresije, stvara načela po kojima se vrši organizacija, priprema i vaspitanje i stručno obučavanje oružanih snaga i naroda za odbranu zemlje. Pripreme obuhvataju i odgovarajuće mere za uređenje teritorije kao i stvaranje materijalnih ratnih rezervi.

Način strategijske upotrebe naših oružanih snaga, na teritoriji koju je agresor privremeno zaposeo, zasniva se na odnosu svih činilaca oružane borbe (društvenih, materijalnih i prirodnih), kao i na njihovom ukupnom uticaju na objektivni odnos naših i agresorovih snaga. O uticaju tih činilaca bilo je reći u prethodnom delu, pa bismo ovde pobliže razmotrili samo to na kakva strategijska rešenja upućuje konkretna ocena uticaja tih činilaca u uslovima partizanskog ratovanja.

Svaki partizanski rat ima vlastite strategijske probleme koje je nužno rešiti već od početka rata i oružane borbe. U takve probleme spadaju: tačno određivanje cilja (ili ciljeva) partizanskog rata, organizacija partizanskih jedinica i plan njihovog organizacijskog razvoja, izbor osnovnih oblika oružane borbe i otpora, sistem rukovođenja,

način snabdevanja i zbrinjavanja, određivanje glavnog neprijatelja ako ih ima više, odnos prema saveznicima, metod borbe protiv eventualnog unutrašnjeg neprijatelja, izbor geografskih područja na kojima će biti težište oružane borbe i na kojima će prvenstveno biti stvarane veće slobodne teritorije, stvaranje i korišćenje strategijskih rezervi itd. Pred vrhovno vojno i političko rukovodstvo zemlje u toku rata mogu da iskrnsnu i nova pitanja strategijskog značaja, pri čemu će razvoj situacije na sopstvenom ratištu i šire zahtevati temeljite ili delimične izmene ranijih stavova i rešenja.

Partizanski rat je po svome društvenom karakteru odbrambeni rat, ali se partizanska strategija ne bi mogla označiti kao odbrambena. U njoj, istina, ima elemenata po kojima bi se mogla okvalifikovati kao odbrambena. To je, s jedne strane, strategija uzmicanja od suda ra većih razmera radi izbegavanja poraza do koga bi moglo doći, ako bi se odmah primila rešavajuća bitka, otvoreni i odsudni sudar svih snaga ili uopšte krupnih snaga u za nas nepovoljnim uslovima. Ali, s druge strane, na taktičkom nivou borbe postoji načelo takve stalne partizanske aktivnosti, ofanzivnosti i inicijative da cela borba pruža sliku neprekidne, iako po objektima dejstva neobjedinjene, *partizanske ofanzive*.

Na taj način partizanske snage drže u rukama ne samo taktičku nego i strategijsku *inicijativu*, što im omogućuje da budu aktivne i u strategijskim okvirima. Odluka da se na celoj privremeno zaposednutoj teritoriji ili njenom znatnom delu prede na intenzivnu delatnost partizanskih snaga i naroda, predstavlja odluku strategijskog značaja. Njenim ostvarenjem postiže se strategijski cilj: razvlačenje osnovnih snaga agresora, njihovo cepanje na delove, da bi se zatim, izvođenjem brzih manevara i iznenadnih napada na najslabija mesta, naneli agresoru što veći gubici. Isto tako, strategijska odluka da se na pogodnim sektorima stvara šira slobodna teritorija kao baza za dalja dejstva, ostvaruje se najpre taktičkim, a zatim i ofanzivnim dejstvima operativnog karaktera.

Međutim, partizanska strategija nije u tom smislu aktivna da bi tražila ili nametala neprijatelju brzo rešenje. Naprotiv, ona preduzima mere koje će neprijatelju onemogućiti da masovnom upotrebom svojih snaga doneše brzo rešenje. Agresor odmah po ulasku u zemlju ima na raspolaganju jake i dobro opremljene snage sa kojima bi najradije odmah izvršio, odnosno dovršio slamanje svakog otpora i pokoravanje naroda da bi svoje jedinice oslobođio za druge ratne potrebe. Ako u tome ne uspe, agresor u napadnutoj zemlji, pored snaga kojima je zadatak da vrše okupaciju zemlje, daje drže u pokornosti i omoguće njenu svestranu eksploataciju, ostavlja još i snage koje treba da dovrše pokoravanje naroda i da uspostave okupatorsku vlast. Snage agresora koje zaposedaju teritoriju i guše otpor, makar i ne bile brojno nadmoćnije nad onim delom stanovništva posednute teritorije koje je sposobno za otpor, imaju velike prednosti u naoru-

žanju i organizaciji. Takve prednosti došle bi do izražaja u masovnom i odlučnom sudaru sa koncentrisanim snagama protivnika. Zato partizanske snage ne smeju takvu priliku pružiti agresoru. Partizanska strategija nije, dakle, motivisana težnjom za dobitkom u vremenu i prostoru u onom smislu u kome je to strategijska odbrana kod frontalnih ratova.

U frontalnom ratu strategijska protivofanziva se nastavlja na prethodnu ofanzivu protivnika i sprovodi na sličan način kao i ofanziva. U partizanskom ratu umesto takve strategijske protivofanzive izvodi se veliki broj napada taktičkog značaja, koji po mestu i vremenu nisu objedinjeni, a usmerani su na slobodno izabrane osetljive tačke neprijateljevog rasporeda na kojima se može ostvariti nadmoć i koji su zbog toga u opštem zbiru tako brojni i efikasni da daju rezultate jednake onima u uspešnoj strategijskoj protivofanzivi, pa su oni kao celina, u suštini, strategijski poduhvat. Tipičan primer takve aktivnosti je strategijska operacija u poznatoj Tet-ofanzivi snaga Fronta nacionalnog oslobođenja Južnog Vijetnama.¹⁸¹

Ofanzivnu partizansku strategiju i pored brojne i tehničke infiornosti omogućuju dve okolnosti. Prva je u tome što agresorove trupe nisu u fizičkoj mogućnosti da kontrolišu celu zaposednutu teritoriju, nego samo jedan njen manji deo. Druga je u tome što su agresorove snage vezane za određene garnizone, objekte i komunikacije koje ne smeju, a ponekad i ne mogu da napuštaju.

Načela partizanske strategije proizlaze iz opšteg zadatka naših oružanih snaga, posebno iz zadataka partizanskih formacija - snaga TO i onih delova JNA koji se nađu u situaciji da vode borbu na PZT. Strategijska načela partizanskog oblika oružane borbe utvrđena su našom ratnom doktrinom i strategijom oružane borbe i bliže razredena u brojnim doktrinarnim dokumentima i pravilima iz oblasti pripremanja i vođenja oružane borbe. Prilikom izrade svih propisa koji se odnose na našu ratnu doktrinu i strategiju korišćena su iskustva NOR-a, iskustva oslobodilačkih i revolucionarnih ratova novijeg doba i procene uticaja savremenih sredstava ratne tehnike na fizičnomu budućeg partizanskog oblika oružane borbe.

Prilikom vrednovanja teorijski datih načela potrebno je imati na umu relativnost njihove važnosti u svakoj konkretnoj situaciji i uticaj sposobnosti subjektivnih snaga da ih stvaralački i na najbolji način primene u oružanoj borbi.

Među najvažnija načela (principle) partizanskog oblika oružane borbe ubrajamo: istovremena i stalna dejstva na celoj privremeno za-

181) Tet-ofanziva snaga Fronta nacionalnog oslobođenja Južnog Vijetnama (FNO) izvedena je u 1974/75. godini, a organizovana je kao jedinstvena partizanska operacija strategijskog značaja. Jednovremeno, na Novu godinu, napadnuti su gotovo svi garnizoni u Južnom Vijetnamu. Ona je iznenadila protivnika i imala izuzetan moralno-politički značaj ne samo za vijetnamski narod već i šire za celokupnu svetsku javnost.

posednutoj teritoriji, izbegavanje dugih frontalnih borbi, ofanzivnost i aktivnost, iznenađenje, neprekidan manevr, ekonomičnu upotrebu snaga, nadmoćnost, izbor cilja, sticanje i održavanje inicijative, izbor i izražavanje težišta.

Istovremena i stalna oružana borba i opštendarodni otpor na celoj privremeno zaposednutoj teritoriji prinuđava agresora da razvlači snage na širokom prostoru i tako partizanskim snagama stvara uslove da, iznenadnim napadima na najslabija i osetljiva mesta, nanese agresoru što veće gubitke u živoj sili i tehničici.¹⁹⁾ Agresoru se tako uskraćuje prilika da na relativno malom prostoru prikupljenim nadmoćnim snagama nametne bitku i partizanskim snagama nanese velike gubitke. Pošto mora da brani veliki broj objekata i pravaca agresor je već od početka prinuđen na strategijsku defanzivu.

Neprekidnom borbom i rasporedom svojih snaga na celoj privremeno zaposednutoj teritoriji, partizanske snage olakšavaju rešavanje egzistencijalnih pitanja, probleme kao što su: ishrana, snabdevanje, zbrinjavanje ranjenika i naroda itd. One su u neposrednoj, stalnoj i čvrstoj vezi sa najvećim delom stanovništva, kojeg na taj način mogu da zaštite od agresorovog terora i podrže rešenost za borbu i otpor. To im pruža mogućnost da lakše popunjavaju jedinice novim borcima i da koriste svakovrsnu materijalnu i bezbednosnu pomoć.

Načelo istovremene borbe i otpora agresoru na celoj privremeno zaposednutoj teritoriji ne znači da borba i otpor treba i moraju da se ispoljavaju svuda na isti način. Oni će biti prilagođeni demografskim i geografskim uslovima za dejstva svake regije, svakog naselja (grada ili sela) i trenutnom odnosu snaga na svakom mestu. Naša iskustva iz NOR-a biće u tom pogledu svakako korištena ali, s obzirom na povoljniju političku situaciju i veće mogućnosti organizacionih priprema za ONOR u savremenim uslovima, borba i otpor u privremeno zaposednutim gradovima već od samog početka rata mogu biti svestraniji i efikasniji nego u narodnooslobodilačkom ratu.

Orientaciju na relativno pojačanu borbu i otpor agresoru u gradovima zahteva i promena u geografskoj raspoređenosti stanovništva koja je nastala u toku poslednjih nekoliko decenija, razvojem urbanih sredina, prelaskom velikog dela seoskog stanovništva u gradaove. Ostaje, međutim, pravilo da će manje komunikativna brdsko-planinska i pošumljena područja biti podesnija za partizanske baze i operativne oslonce većim partizanskim jedinicama.

Izbegavanje dugih frontalnih borbi i bojeva, u napadu i odbrani, provereno je načelo uspešnog partizanskog ratovanja. U dugoj frontalnoj borbi gube se prednosti partizanske taktike, dok agresor može uspešno da iskoristi tehničku i brojnu nadmoć. Stalni strategijski cilj partizanskih snaga je da obezbedi niži intenzitet i veću ekonomičnost njihovog trošenja, sve do postizanja opšte nadmoćnosti nad agresorom.

19) Josip Broz Tito *Vojna djela*, knj. II, str. 229.

rom i prelaska na kombinovani ili frontalni oblik oružane borbe. Ni odbrana slobodnih teritorija, koje imaju mnogostruk i dragocen značaj za razvitak borbe i otpora, ne sme navesti naše snage na prihvatanje dugih frontalnih borbi, koje i kod branioca neminovno dovode do velikih gubitaka žive sile. Dugom odbranom može da se oslabi moral jedinica i naroda. Njome se rede dolazi u priliku da se dođe do plana u materijalu. S druge strane, sa sačuvanim snagama lakše je stvarati nove slobodne teritorije s manje gubitaka nego što bi pro-uzrokovala uporna frontalna odbrana postojeće. Samo izuzetno važan cilj odbrane, kao što je zaštita ranjenika i većih zbegova, te stvaranje vremena glavnini za važan manevr, može zahtevati upornu privremenu frontalnu odbranu delom snaga.

Isto načelo vredi i za one naše napade koji se vremenski otegну i poprime oblik frontalnog sukoba s neprijateljem koji se brani na utvrđenim položajima. Njih je potrebno na vreme prekinuti, ne upuštajući se ni u blokade u kojima bi naše snage bile vezane i izložene gubicima bez većih izgleda na uspeh.²⁰⁾

Ofanzivnost i aktivnost bitna su načela partizanske ratne veštine ostvarive i korisne bez obzira na ukupni brojčani odnos ljudstva i odnos u tehničkoj opremljenosti naših i agresorovih snaga. To je preduslov za ostvarivanje inicijative i stalnu promenu odnosa snaga u našu korist. Defanziva i neaktivnost partizanskih snaga na strategijskoj i taktičkoj razini vodili bi pasivizaciji, propuštanju inicijative agresoru i neminovnom slabljenju oružane borbe i drugih oblika borbe i otpora na PZT. Ofanzivnost i aktivnost ispoljavaju se u neprekidnom pronalaženju i korišćenju mogućnosti da se agresoru zadaju udarci na osetljivim mestima njegovog borbenog rasporeda. Naši napadi ne moraju imati veliki obim, jer veliki broj manjih uspešnih napada ima isti ili čak veći učinak od malog broja napada većih razmera. Neprijatelja treba držati vezanog za određene objekte koje mora da brani. On se tako zamara i drži u stalnoj neizvesnosti o mestu, intenzitetu i obliku sledećeg napada partizanskih snaga. Stalna aktivnost u velikoj meri kompenzira brojčanu inferiornost. Da bi napadi bili uspešni potrebno je na mestu napada osigurati nadmoćnost, koja ne mora biti brojna ili materijalna, nego zasnovana na iznenadenju, povolnjijem taktičkom položaju, moralu, podršci naroda itd. Ako je partizanska jedinica veća, utoliko joj je lakše da pronađe objekt napada i da osigura nadmoć i uspeh.

Ofanzivnost i aktivnost ne ispoljavaju se samo u oružanoj borbi, a pogotovo ne samo u napadnim dejstvima. Njima treba da budu nadahnute delatnosti svih subjekata borbe i otpora na PZT. Da bi oružana borba i drugi oblici borbe otpora stalno jačali i širili se, aktivnost se mora ispoljavati u propagandnom, organizacionom, pri-

20) Titovo *Uputstvo operativnom štabu za Bosansku krajину* (Zbornik dok. o NOR-u, tom II knj. 3, str. 297) i Josip Broz Tito: *Vojna dela*, knj. I, str. 89.

vrednom i svakom drugom pogledu. U odbrani su ofanzivni duh i ispoljavanje aktivnosti isto tako važni kao i u napadu. Ukoliko je odbarambena akcija po prostoru i vremenu šira utoliko je u njoj lakše ispoljiti aktivnost. Noćni protivnapadi, zabacivanje na bokove i u pozadinu protivnika radi napada iz neočekivanog pravca i drugi aktivni oblici odbrane čine sastavni deo opšte ofanzivnosti i aktivnosti partizanskih jedinica.

Načelo preuzimanja i održavanja inicijative ima u partizanskom obliku oružane borbe najširi značaj. Inicijativa je u prvom redu vezana za sistem komandovanja, a primenljiva je na svim nivoima - strategijskom, operativnom i taktičkom, pa i u postupcima pojedinača. To je stalna spremnost za neposredno stupanje u dejstvo, kada god borbena situacija pruži izgled za uspeh, preuzimajući na sebe odgovornost za slobodno izabranu akciju. Inicijativa omogućava brzo reagovanje na svaku situaciju i postizanje iznenađenja. Njeno delovanje je neophodno zbog široke decentralizacije komandovanja, a omogućeno je idejnim jedinstvom svih snaga borbe i otpora, kao i opšti položaj agresorovih snaga na PZT s jedne, i partizanskih snaga i naroda s druge strane. Masa preuzetih inicijativa na taktičkom nivou prerasta u operativnu i strategijsku inicijativu na čelom ratištu.

Uprkos strategijske nadmoćnosti agresora u toku invazije, on nije u stanju da tu nadmoćnost pretvori u potpunu pobedu, dokle god kod napadnutog naroda postoji volja za borbom i otporom. Pošto agresor invazijom na našu zemlju dođe u položaj da kontroliše glavne komunikacije, gradove i osnovna ekonomска dobra (fabrike, rudnike, transportna sredstva itd.), on svoju delatnost na PZT usmerava u prvom redu na čuvanje onoga čega se agresijom dokopao i na eksploataciju bogatstava zemlje. Njegove snage su u velikoj meri vezane za određene rejone i objekte, koje čuvaju i ne smeju da ih napuštaju. Zbog toga su ograničene u slobodi dejstva. Samo manji deo snaga iz većih garnizona može da se koristi za ofanzivna protivpartizanska borbena dejstva. Zato bi agresoru najviše odgovaralo da se stanovništvo pomiri sa stanjem porobljenosti i da mu se ničim ne suprostavlja. Za uzvrat, agresor bi ponekad bio voljan da mu pruži izvesne pravne garancije i materijalne koristi, da ga podmiti prividnom umerenošću. Ali, neutralnost stanovništva bila je moguća u doba kada su se ratovi mnogo manje ticali njegove sudsbine nego danas. U naše doba porobljeno stanovništvo sve češće se ne miri sa takvim stanjem, nego se diže u borbu i otpor, koji predstavljaju jedino časno i sigurno sredstvo koje vodi ka oslobođenju zemlje i ostvarenju ostalih ciljeva proglašenih u borbi protiv agresora.

Nasuprot vezanom položaju agresorovih snaga, za garnizone i razne objekte, partizanske jedinice imaju gotovo apsolutnu slobodu premeštanja i grupisanja, jer su manje vezane za jedan određeni deo žemljista, sem u izuzetnim slučajevima. One su, dakle, u mogućnosti da nametnu protivniku borbu na mestu gde žele i u vreme koje same

izaberu. Jednom preuzetu inicijativu partizani su u mogućnosti da stalno zadrže ne samo zbog prednosti koje im pruža njihova nevezanost za određenu teritoriju već i zbog preimcušta u pogledu svog položaja prema neprijatelju, zbog svojih većih mogućnosti za obaveštajnu službu, boljem poznavanja zemljišta na kome se vodi borba i podrške naroda.

U partizanskom obliku oružane borbe inicijativa nije samo jedno neophodno i strategijsko i taktičko načelo, za čije ostvarenje postoje opšti objektivni uslovi, nego je to obavezni stil rada jedinica i pojedinaca. Starešine, pa čak i borci dužni su da bez čekanja na nova naredenja, koja u partizanskim uslovima mogu često izostati ili zakasniti, sami pronalaze mogućnosti za uspešno dejstvovanje, uzimajući na sebe odgovornost u pogledu važnosti i uspešnog izvršavanja poduzete borbene radnje.

Partizanske snage ne smeju da ispuštaju iz ruku inicijativu sve do potpunog poraza agresora, jer bi to za njih imalo nesagledive negativne posledice. Tito je u svojim direktivama više puta ponovio: tu osnovnu postavku partizanske strategije i taktike: »Mi uvek treba da imamo inicijativu u akcijama. Od akcije koju nam neprijatelj naturi nikad nećemo imati koristi«.^{21*} Dešava se, razumljivo, da za izvesno ograničeno vreme na pojedinim sektorima agresorove snage preotmu inicijativu za vreme lokalnih ofanziva, ali za neku opštu i dugu protivpartizansku ofanzivu na celom privremeno zaposednutom području redovno mu nedostaju snage.

U NOR-u je inicijativa preuzimana i održavana širenjem ustanka i aktivnošću u svim krajevima Jugoslavije i to putem sprečavanja neprijateljskih manevra paralisanjem saobraćaja, raznovrsnošću borbenih postupaka koji su neprijatelja zbunjivali i otežavali mu da utvrdi taktiku protivmera, brzim i iznenadnim koncentracijama radi nanošenja kratkog i jakog udara i brzom dekoncentracijom radi izbegavanja protivudara.

U ratu u Južnom Vijetnamu potvrđena su naša iskustva o velikim mogućnostima za ispoljavanje inicijative u partizanskom ratu. »Uskladivanjem aktivnosti u planinskim, ravničastim rejonima i gradovima mi postižemo da se snage dveju strana nalaze jedne prema drugima crepasto raspoređene, slično međusobnom položaju u kojem se prilikom češljanja nalaze vlasti kose i upci češalja« - piše general Đap.²²⁾ Agresorove snage na PZT na kojoj se vodi partizanski rat podvrgnute su cepanju, opkoljavanju, napadima sa svih strana i na svakom mestu. U ratu bez fronta i pozadine, bez jasne vatrenе linije, ali gde je svaki pedalj zemlje poprište borbe, neprijatelj se bori a da ne vidi protivnika, udara u prazno i ostaje nemocan u nastojanju da

21) Josip Broz Tito: *Stvaranje i razvoj JNA*, Beograd 1949. godine, str. 95.

22) General Vo Ngujen Đap: »Oslobodilački ratovi naroda Vijetnama«, izd. VIZ, Beograd 1973. godine, odeljak »Ratna veština«.

nametne oblike i načine borbe koji mu odgovaraju. Aktivnošću i inicijativom partizanskih jedinica i naroda njegove snage se razbijaju na delove i slabe. Brojne jedinice agresora i njegova obilna materijalna sredstva ne mogu da ostvare učinak na koji se prethodno računalo. Partizanske jedinice i narod u stanju su stalno da drže neprijatelja u okruženju, da ga napadaju i da svugde pokreću borbu i otpor. Zbog toga, uprkos svim efektivima i sredstvima, neprijatelj nije u stanju da svugde uspostavi čvrstu odbranu. Njegov strategijski raspored, rastresit i sveden na pasivnost, ispoljava mnogo slabih mesta i znatan broj pukotina.

Iznenađenje se sastoji u neočekivanim i smelim dejstvima po jačini angažovanih snaga, mestu, vremenu, načinu izvođenja i upotrebљenim sredstvima. Ono ima izuzetan značaj i omogućava sticanje prednosti u borbi. Postiže se tajnošću priprema, dovođenja i grupisanja snaga za predstojeća dejstva; izborom neočekivanog cilja, objekta, vremena i načina dejstva, korišćenje noći i slabe vidljivosti; izborom pogodnog oblika manevra; brzim i smelim dejstvima po vitalnim objektima neprijateljskog rasporeda; preduzimanje mera bezbednosti i samozaštite i dobrim poznavanjem neprijatelja i prostora na kome se izvode borbenaa dejstva. Pri tome, valja imati u vidu da će i neprijatelj, pošto raspolaze najsavremenijim sredstvima za izvođenje i osmatranje, nastojati da postigne iznenadenje. Stoga je neophodno da se, sa preduzimanjem mera i aktivnosti za iznenadenje neprijatelja, istovremeno vodi računa o tome da se spriči iznenadenje sopstvenih snaga.

Postizanje iznenadenja bila je uvek velika prednost partizanskih snaga. To im omogućuje inicijativa, aktivnost, pokretljivost i uvek sveža i tačna obaveštenost o neprijatelju. Sama pojавa jakih partizanskih snaga na PZT neće u budućem ratu predstavljati takvo strategijsko iznenadenje za agresora, kao što je to bio slučaj u NOR-u, jer naša ratna doktrina nije nepoznata potencijalnim agresorima. Ipak, efikasnost partizanskih dejstava može da proizvede iznenadenje strategijskog značaja, jer su agresori obično skloni da potcenjuju partizanski rat i snage koje ga vode. Na operativnoj i taktičkoj razini iznenadenja će se postizati manevrom, izborom objekta za napad, tajnošću rasporeda i pokreta, izborom vremena akcije itd.

Neprekidan manevr u partizanskom obliku oružane borbe ima veliki značaj. On se izražava pokretljivošću jedinica, izbegavanju kručnih frontalnih borbi, održavanju ofanzivnosti i inicijative u strategijskim razmerama, napadima na najosetljivija mesta u neprijateljevom rasporedu. Primenom raznih oblika manevra snage se dovode, grupisu i poseduju pogodan položaj za dejstvo, izbegavaju frontalna dejstva, prenosi težište sa jednog pravca (prostora, objekta, dela ratišta) na drugi, postižu iznenadenja i stvara nadmoćnost na određenom mestu i u određeno vreme.

Partizanski oblik oružane borbe odlikuje se neiscrpnim bogatstvom oblika manevra. Pokretljivost omogućuje primenu dinamičnih oblika manevrisanja snagama. Smelo prodiranje u neprijateljev raspored da bi se otuda ostvario što efikasniji udar na njegova osetljiva mesta bilo je i ostalo jedno od osnovnih obeležja partizanskog načina dejstva. Pri izboru borbenog poretka i planiranju manevra u toku boja, kod partizana uvek su se poštovala pravila da se sa neprijateljem ne treba sudarati čelom u čelo i da se manevrom postiže iznenadenje. Iz najteže situacije za partizansku jedinicu kad se nađe u okruženju, najuspešnije se izlazi primenom brzog manevra po unutrašnjim pravcima radi proboga na jednom ili više mesta. Pored klasičnih oblika (obilazak, obuhvat, okruženje), prema prilikama primenjuje se i složen manevar sa ubacivanjem ili sasvim jednostavan, zbijen i čvrst probog na izabranom sektoru. I zaseda se završava određenim manevrom. Da bi se izbegao udar nadmoćnih neprijateljskih snaga primenjuje se manevar odstupanja, dekoncentracija i prekid borbenog dodira, radi prelaska na nove položaje i aktivne oblike dejstva. Sposobnost starešine da uvek na nov i stvaralački način primeni manevar, kao i sposobnost jedinica da ga brzo i energično izvode, jesu svojstva bez kojih partizanska ratna veština ne bi bila delotorna i uspešna.

Primenom manevra u partizanskom obliku oružane borbe zahteva visok stepen naprezanja jedinica, budući da ne postoje uslovi (ili su oni vrlo retki i kratkotrajni) da se posle napornog manevra povuku na dobro zaštićen prostor radi odmora i dužeg predaha od borbi. Dugi noćni marševi neprekidno se smenjuju sa periodima borbi, a veći predah češći je danju nego noću.

Ekonomična upotreba snaga prepostavlja pravilan izbor cilja, izražavanje težišta, izbor odgovarajućeg oblika manevra i angažovanje snaga i sredstava u skladu sa namenom i realnim mogućnostima. Suština tog principa je u tome da se celishodnim angažovanjem raspoloživih (često i manjih) snaga postigne pobeda uz što manje vlastite gubitke. Nedostatak snaga i sredstava može se nadoknaditi veštinom izvođenja dejstva, smelošću, iznenadenjem i drugim merama.

Ekonomiji snaga mora se pokloniti najveća pažnja. Gotovo sva snaga partizanske vojske je u ljudima, u živoj sili. Partizani obično nemaju takve krupne tehnike, kojoj bi oni kao posada bili dodatak. Oni se bore pretežno lakin oružjem. Zato se ta dragocenost, čovek - partizan, mora brižljivo čuvati. Mora se ekonomično trošiti njegova snaga i čuvati njegov život. Gubici partizanske jedinice ne mogu se i ne smiju posle svakog boja otpisivati u procentima, jer su oni »poimenični« i uvek vrlo bolni za celu jedinicu. Partizan vredi mnogo više nego jedan okupatorski vojnik, pa zato jednaki gubici na obe strane za partizansku jedinicu predstavlja nepovoljan ishod borbe.

Praksa naše narodnooslobodilačke borbe dokazala je daje moguće voditi uspešne napade na okupatorske jedinice sa razmerom

gubitaka: 1:10 u korist partizana. Ekonomija snage ne mora i ne srne da ide na uštrb aktivnosti. Ona se postiže samo dobro promišljenim i odvažnim rukovođenjem, korišćenjem svih prednosti partizanske ratne veštine.

Nadmoćnost u partizanskom obliku oružane borbe postiže se prvenstveno u taktičkim i operativnim razmerama, što ima strategijski značaj. Ostvaruje se pravilnim grupisanjem i veštim angažovanjem snaga i sredstava na odlučujućem mestu i u pravo vreme, kvalitetom ljudstva, dobrom poznavanjem zemljišta i neprijatelja, primenom iznenadenja i nametanjem vlastitog načina dejstva.

Izbor cilja znači pravilno i jasno utvrđenje realnih i celishodnih zadataka koje valja ostvariti u borbenim dejstvima. Izbor cilja zavisi od jačine i veličine raspoloživih snaga i sredstava, borbene situacije, prostora i vremena, snage i mogućnosti neprijatelja. Cilj svih borbenih dejstava je uništenje neprijateljeve žive sile i tehnike, a pojedinih operacija, bojeva i borbi može biti ne samo vojni, nego i ekonomski i politički.

Izbor i izražavanje težišta postiže se pravilnom procenom situacije, odgovarajućim grupisanjem snaga i sredstava prema objektima dejstva, izborom pravca glavnog udara u napadu, odnosno težišta odbrane, pogodnim načinom dejstva, ekonomičnom upotrebot snaga i stvaranjem nadmoćnosti u početnom grupisanju snaga kao i tokom izvođenja borbenih dejstava. Određivanjem težišta i grupisanjem snaga i sredstava treba postići nadmoćnost na taktičkom i operativnom nivou, čime se stvaraju uslovi za održavanje strategijske inicijative i postizanje pobjede.

ORGANIZACIJA I PRIPREMA ORUŽANIH SNAGA ZA PARTIZANSKI OBLIK ORUŽANE BORBE

Naša koncepcija ONO i DSZ i doktrina ONOR-a utvrdile su osnove i stavove organizovanja i pripremanja oružanih snaga i stanovništva za oružanu borbu i masovni otpor agresoru na PZT na originalan način. Njeno osnovno obeležje je u tome što je partizanski oblik oružane borbe organizacijski i vojnostručno normiran (institucionalizovan), a po sadržaju priprema i načinu ostvarivanja potpuno podruštvljen. Predviđen je način njegove primene kada bi partizanski oblik oružane borbe bio primenjen zajedno sa frontalnim oblikom, kao i u najtežoj varijanti rata kada bi on bio osnovni oblik oružane borbe.

Osnovni organizacioni okvir partizanskih oružanih snaga daje naš sistem TO. To je najširi oblik organizovanog oružanog opšteto-rodnog otpora u koji se, u slučaju potrebe, može uključiti svo stanovništvo sposobno za oružanu borbu. Te jedinice organizuju DPZ, MZ i OOURL-i na teritorijalnom principu, po jedinstvenim načelima i ok-

virnim formacijama za celu zemlju. Snage TO stalno pokrivaju celokupnu našu teritoriju. Na taj način se obezbeđuje stalna i neprekidna oružana borba u svim ratnim uslovima, opstanak i uspešan rad našeg društveno-političkog uređenja, kao i zaštita stanovništva i materijalnih dobara. Svoje zadatke TO izvršava u uslovima delovanja u vlastitoj pozadini, na frontu, u pozadini neprijateljskog fronta, i kao nosilac partizanskog oblika oružane borbe.

Teritorijalna odbrana na PZT zadržava svoju osnovnu organizacijsku strukturu, koja se dopunjava novim elementima. U njen okvir uklapaju se sve snage koje vode borbu na partizanski način.

Sastav i opremljenost jedinica TO zavisi od namene. One mogu biti namenjena za dejstva na ravničarskom ili brdsko-planinskom zemljištu, uz obalu i na otocima, za dejstvo u privremeno zaposednutim gradovima, za prerade, diverzantska i druga dejstva.

Da bi mogle uspešno da izvršavaju namenske zadatke, jedinice TO su prema veličini, nameni i zadacima dele u dve strukturne grupe, uslovno nazvane - prostorne i manevarske. Prve su kao *taktičke jedinice* namenski i organizacijski vrlo raznolike (od grupe i odeljenja do partizanskog odreda) a predviđene su za dejstva na užoj, uglavnom, opštinskoj teritoriji. Organizacija im je fleksibilna kako bi se lakše prilagođavale potrebama proizvodnje i oružane borbe na privremeno zaposednutoj teritoriji. Drugu strukturnu grupu (manevarsku) čine *taktičke združene jedinice*, formirane u brigade i divizije, a po potrebi se mogu formirati i veći sastavi. U svom sastavu imaju odgovarajuće delove rođova i službi. U kombinovanom obliku oružane borbe one, dejstvujući na PZT, a po potrebi i u vlastitoj pozadini, tesno sadejstvuju sa jedinicama JNA koje dejstvuju na frontu i sa jedinicama prostorne strukture. U dubokoj pozadini agresorovog fronta ove jedinice su u mogućnosti da stvaraju veće slobodne teritorije i da u daljem razvoju oružane borbe postepenim narastanjem obezbede prelazak sa partizanskog na kombinovani oblik oružane borbe.

Organizacija organa za *rukovođenje i komandovanje* jedinicama TO izvršena je u skladu s načelom da DPZ kao nosioci svih društvenih samoupravnih odnosa, nose i svoj deo odgovornosti za rukovođenje Teritorijalnom odbranom. Štabovi su delimično razvijeni već u miru, a u slučaju ratne opasnosti, popunjavaju se do pune formacije. Zavisno od komandnog stepena, od općine do republike, oni u svom sastavu imaju operativne, obaveštajne, nastavne, organizacijsko-mobilizacijske, pozadinske, političke, bezbednosne i druge organe.²³¹

Od posebne je važnosti uloga *općinskih štabova* koji kao stručni organi skupštine općine imaju različite zadatke. Oni su nadležni i odgovorni za organizaciju, pripremu, materijalno opremanje, obučavanje, rukovođenje i komandovanje jedinicama i ustanovama TO u op-

23) Asim Hodžić: *Razvojni put Teritorijalne odbrane*, čas. »Vojno delo« broj 6/1981. god.

čini, često moraju da se brinu i o materijalnom obezbeđenju drugih jedinica koje se zateknu na teritoriji njihove općine. Organi narodne odbrane MZ i OOUR-a, pored uloge koju imaju u organizovanju i pripremanju za oružanu borbu i civilnu zaštitu, moraju da posvete veliku brigu i neoružanim oblicima otpora, samoinicijativno i po narednjima općinskom organa, posebno štaba Teritorijalne odbrane.

Prilikom organizovanja partizanskih jedinica od najmanjih do najviših mora se nastojati da što potpunije budu zadovoljeni zahtevi pokretljivosti, vatrene moći i sposobnosti za samostalno dejstvo.

Pokretljivost se obezbeđuje organizacijom formacijskih sastava na taj način što se formiraju jedinice manjeg brojnog stanja naoružane lakis oružjem, sa malim i vrlo pokretnim komorama. Naše jedinice u toku NOR-a bile su za 3 do 4 puta brojno slabije od onih neprijateljskih snaga koje su u to vreme bile upotrebljene na odgovarajućim frontovima, a bile su naoružane gotovo samo pešadijskim oružjem. Artiljerijska oruđa i oklopna vozila u početku su upotrebљavana retko i na kraće vreme. Tek kada su krupne regularne jedinice čvrsto preuzele obezbeđenje prostranih oslobođenih teritorija korišćena je i teža tehnika.

Vatrena moć obezbeđuje jedinici snagu udara i sposobnost da se bori protiv raznovrsnih snaga neprijatelja. Međutim, vatrenu moć partizanskih jedinica ne treba meriti samo količinom metala koji izbacuje sva njena oružja u jedinici vremena, već i efektom vatre u situacijama u kojima jedinice stupaju u dejstvo. To je, najčešće, bliska borba u kojoj otvaraju iznenadnu i snažnu vatru, i koja ne traje dugo, a najčešće rešava ishod borbe. Pored toga, nova laka artiljerija i raketna oružja omogućavaju vatreni udar sa odstojanja, laka protivavionska oruđa štite ih od niskoletećih vazduhoplova, a minskoeksplozivna sredstva i laka protivoklopna oružja olakšavaju partizanima borbu protiv neprijateljeve tehnike i utvrđenja.

Samostalnost jedinice obezbeđuje se tako što se u svakoj jedinici obrazuju potrebnii elementi za vođenje borbe i za život. Tako, na primer, svaka samostalna partizanska jedinica treba da ima inžinjerijske delove (grupu ili odeljenje diverzanata) da bi u pogodnom času mogla da izvrši diverziju za koju joj se pružila prilika. Jedinica, takođe treba da ima zalihu municije, svog intendanta, sanitetskog organa itd. Partizanska jedinice treba da bude tako organizovana da joj ne preti opasnost od razbijanja. Ona se može pod spoljnim pritiskom ili bez njega brzo raščlaniti na delove, a da to ne bude rasulo i dezorientacija, već samo njeno privremeno raščlanjivanje posle koga će se, za predviđeno vreme i na određenom mestu ponovo prikupiti.

Potpun *sastav partizanske jedinice*²⁴⁾ treba da bude predviđen još u miru. U tom slučaju ona će biti formirana čim počne rat, s tim da

24) Autor upotrebljava termin *partizanska jedinica* uslovno, imajući tu u vidu sve one snage koje su organizovane i pripremljene za vođenje oružane borbe na partizanski način.

bude upotrebljena protiv nastupajućih neprijateljskih snaga kada se front približi njenom sektoru, ali da ne odstupa ako neprijatelj ne bude zaustavljen, već da se zabaci iza fronta i produži dejstvo u njegovoj pozadini. Moguće je da se ne izvrši potpuno formiranje jedinice dok agresor privremeno ne zaposedne teren na kome se formira jedinica. Formiranje se u tom slučaju vrši neposredno po prelasku glavnine neprijateljevih snaga, odnosno kad teren partizanske jedinice postane pozadina fronta neprijateljskih snaga.

Kada se unapred ne određuje ceo lični sastav jedinice onda će se morati odrediti sastav jezgra jedinice. Stvaranje jezgra spada u prve konkretnе organizacijske mere na organizovanju partizanskih jedinica. Ono već u miru treba da bude izvršeno na taj način što bi bili određeni pojedinci koji će ući u sastav tog jezgra. Njemu može biti određeno i mobilacijsko mesto, pa i početni plan dejstva. Potrebno je imati u vidu da u toku mobilizacije, vođenja borbe, prelaska fronta preko teritorije dolazi do personalnih promena i veliki deo onih koji su predviđeni za jezgro partizanske jedinice može da bude sprečen da stigne na svoja mesta ili su određeni na druge dužnosti. Zbog svega toga pitanju popune jezgra partizanske jedinice ne treba da se pristupa previše formalistički i treba polaziti samo od ranije utvrđenih rasporeda i obaveza. Često će dobrovoljci iz redova omladine, žena i starijih ljudi biti dobrodosla dopuna partizanskih jedinica.

Jezgro partizanske jedinice u prvim danima agresije često će biti moguće pojačati onim vojnim obveznicima koji su bili mobilisani za borbu na frontu, pa su sticajem okolnosti odsečeni kao jedinica ili kao pojedinci od svoje bivše jedinice. Ako se desi da ovi vojnici nisu rodom sa teritorije na kojoj su se zatekli u času dodira sa partizanskim jezgrom, biće najbolje da bar u prvo vreme produže borbu tamo gde su se zatekli i da u početnoj fazi ne traže načina da se probiju do svoga kraja. Biće, često, i vojnih obveznika koji nisu stigli da se uključe u svoje jedinice u toku mobilizacije. Oni će se u svojstvu regularnih obveznika uključiti u postojeće partizanske odrede.

Uporedo sa spomenuta dva izvora popune doći će na red omladina koja je bila stekla osnovna vojna znanja u toku školovanja i na logorovanju i oni građani koji su iz posebnih razloga bili oslobođeni službe u borbenoj jedinici zbog svoje dužnosti u privredi, prosveti i slično. Pri svemu tome, u prvom redu će se primati muškarci, ali po potrebi i žene, za posebne boračke dužnosti. U partizanskom ratu postoji uvek za žene velik broj dužnosti van vojnih formacija, kao što je prenošenje vesti, doprema hrane, obaveštavanje, sanitetsko zbrinjavanje itd.

U toku partizanske borbe, naročito u njenim daljim fazama, desice se, kao što se i ranije događalo, da iz redova agresorove vojske prebegnu njeni pripadnici u partizanske odrede ili da se kad budu zarobljeni izjasne za ostanak u partizanskim redovima. Od njih mogu

biti stvorene ili posebne jedinice ili se oni raspoređuju po već postojećim partizanskim jedinicama.

Prelaz *operativnih jedinica* JNA sa fronta na partizanski oblik oružane borbe biće u savremenom pokretnom ratu čest slučaj. Čitave jedinice koje vode borbu na frontu mogu u određenim uslovima (opkoljavanje, odsecanja itd.) preći na partizanski način ratovanja. One će svoju materijalnu i ličnu formaciju prilagoditi novim uslovima borbe. Ako je raspolagala tehnikom ili oruđima koje se ne mogu poneti i koristiti u novim uslovima zakopaće ih ili uništiti. Jedinice JNA se mogu i planski upućivati u pozadinu neprijateljskih snaga i to na razne načine. Jedan od njih je ubacivanje (infiltracija) kroz front. Da li će takva jedinica biti samo ubaćena ili će postati partizanska, zavisiće od toga s kakvim ciljem i zadatkom je upućena. Ako je dobila sasvim određeni zadatak posle čijeg izvršenja treba da se vrati na front, onda se ne radi o prelasku u partizane, već o ubacivanju. Ako je dobila zadatak na duži period u vidu direktive i ako je razrešena potčinjenosti onoj jedinici u čijem je sastavu bila, a upućena na povezivanje sa TO u pozadini, onda ona postaje partizanska jedinica i sastavni deo TO. Isti je slučaj i sa jedinicama koje se preko fronta upućuju vazdušnim putem kao desant, nekim kopnenim ili pomorskim putem kojim se zaobilazi front itd. Pojedine manje jedinice mogu biti jednostavno ostavljene na prikrivenim mestima onog predela na koji je izvršena agresija, sa zadatkom da dejstva produže na partizanski način kad taj predeo postane neprijateljeva pozadina.

Partizanska brigada je tipična pokretna partizanska formacija namenjena pre svega za ofanzivna dejstva protiv agresorovih snaga na PZT, kako u uslovima sadejstva sa svojim frontom, tako i u slučaju primene partizanskog kao osnovnog oblika oružane borbe. To je taktička združena jedinica, s velikom istorijskom tradicijom. U našem NOR-u pod zastavom 253 brigade borilo se preko 500 hiljada partizana. Kao borbena formacija postojala je i u drugim razvijenim partizanskim ratovima našeg veka.

Organizacijski sastav, naoružanje i oprema partizanske brigade prilagođeni su dejstvima u partizanskom obliku oružane borbe, u svim zemljjišnim, vremenskim i taktičkim uslovima. S obzirom na znatnu vatrenu moć, veliku manevarsku sposobnost, kao i mogućnost da u području dejstva koristi podršku teritorijalnih oružanih i neoružanih organizacija i raznih oblika otpora agresoru, brigada može da izvršava sve zadatke u oružanoj borbi.

Partizanske brigade su osnovni faktor stvaranja i zaštite slobodnih teritorija operativnog i strategijskog značaja. U svim uslovima brigade su nosioci velikih akcija uništavanja žive sile i materijalnih sredstava agresora. One kao jezgro služe u formiranju većih operativnih združenih sastava koji su u mogućnosti da vode i frontalna borbena dejstva širih razmara i da znatno doprinesu konačnoj pobedi.

STRATEGLJSKI I OPERATIVNI CILJEVI I OBJEKTI DEJSTAVA, I MANEVAR PARTIZANSKIH JEDINICA

Opšti strategijski cilj naših oružanih snaga određen je političkim ciljevima koji se sastoje u čuvanju, održani i zaštiti osnovnih tekovina na vrednosti društvenog razvitka: nezavisnosti, bratstvu i jedinstvu naših naroda i narodnosti, samoupravnog socijalističkog poretka, nesrvstanosti spoljne politike Jugoslavije. U održani ovih tekovina našeg društva oružane snage imaju dvostruku ulogu - da svojom očiglednom snagom i čvrstinom odvrate bilo čije snage, koje spolja pokušaju da nam agresijom ugroze ove tekovine, tj. da agresiju, ako do nje dođe, slome već u graničnom pojasu ili u njenoj prvoj fazi, snaga JNA i TO. Ukoliko to zbog nadmoćnosti agresora ne bi uspelo, njihov je zadatak da svim vrstama borbe i otpora, uključujući i partizanski oblik oružane borbe, nametnu agresoru takav rat koji će ga prinuditi na povlačenje iz naše zemlje.

Strategijski ciljevi u partizanskom obliku oružane borbe postižu se dejstvom protiv izabranih strategijskih i operativnih objekata, koji u raznim fazama rata mogu menjati svoj značaj, pa i redosled važnosti. Neprijateljske oružane snage, njegova živa sila, strategijski su objekat od prvenstvenog značaja bez čijeg uništenja ili proterivanja ne može da se postigne pobeda. Ipak u određenoj situaciji glavni objekat dejstva partizanskih snaga može biti sistem neprijateljskih komunikacija, delovi borbenog poretka agresorovih armija na frontu ili neki drugi objekti. Razmotrićemo najvažnije strategijske objekte i ciljeve partizanskih dejstava i manevra operativnog i strategijskog značaja.

UNIŠTAVANJE NEPRIJATELJSKIH ORUŽANIH SNAGA I BORBENIH SREDSTAVA

Agresorove oružane snage, štabovi, borbene i pozadinske jedinice i njihova borbena sredstva glavni su objekat partizanskih dejstava u operativnim i taktičkim razmerama. Direktni napad na njih, njihovo sistematsko uništavanje i onesposobljavanje najefikasniji je put do sloma agresorovih nastojanja da zagospodari privremeno zauzetim delovima teritorije i na njima uspostavi stabilan okupatorski režim. Gubici koje mogu da pretrpe njegove jedinice utiču na slabljenje njegove ukupne borbene vrednosti, ne samo zbog smanjivanja broja boraca nego još više zbog opadanja samopouzdanja i borbenosti. Stalno i svakodnevno iščekivanje partizanskog napada zamara fizički i psihički agresorove jedinice, prisiljava ih da razvlače snage na obezbeđenja, da se svuda utvrđuju i ograju preprekama, da-se uzdržavaju od kretanja otvorenim poljem. Kada, ipak, moraju da se kreću čine to s puno predostrožnosti i polako, nastojeći da pokrete po zemlji zamene prebacivanjem vazdušnim putem.

U slučaju da se na PZT nalaze jedinice koje pripadaju raznim armijama ili raznim vidovima ili rodovima jedne iste armije, stvar je strategijske odluke koje od njih treba da budu prvenstveni objekt partizanskog napada. Ako agresor uspe da formira kvislinške jedinice, često će biti politički celishodnije da najpre one budu uništene.

RUŠENJE I UNIŠTAVANJE SISTEMA KOMUNIKACIJA

Sistem komunikacija na PZT ima za agresora veliki strategijski značaj. Sve što preduzima na toj teritoriji vezano je za intenzivno ko-rišćenje komunikacija - kopnenih, plovnih i vazdušnih. Komunikacije kroz PZT još su od većeg značaja za agresora ako ta teritorija čini neposrednu pozadinu njegovog fronta makar taj front bio udaljen više stotina kilometara. Agresor nastoji da kontroliše sve iole značajnije kopnene i plovne puteve. U savremenim uslovima značajnija je sve agresora gusto aerodromska mreža, u koju spadaju ne samo uređeni aerodromi nego i površine koje se improvizacijama mogu osposobiti za uzletanje i sletanje aviona i helikoptera. Ako agresor nije u mogućnosti da kontroliše razgranat sistem komunikacija,²⁵¹ ne može računati na plansko manevriranje snagama i sredstvima, na redovno snabdevanje jedinica, a pogotovo ne na značajniju ekonomsku eksploraciju privremeno zaposednute teritorije.

Operacije partizanskih jedinica, usmerene na razaranje i presecanje komunikacija i uništavanje saobraćajnih sredstava, aktuelni su gotovo za celo vreme rata, ali u pojedinim etapama rata one postaju izuzetno značajne. Takve etape nastaju kad agresor izvodi veće pregrupisavanje svojih jedinica, bilo zbog potrebe fronta, bilo zbog pripremanja i sprovođenja protivpartizanskih ofanziva.

SPREČAVANJE EKONOMSKE EKSPLOATACIJE, ZAŠTITA MATERIJALNIH DOBARA I STANOVNIŠTVA

Čest je slučaj da u moderno doba ekonomski eksploracija napadnute zemlje, pljačka njenih prirodnih bogatstava i gotovih proizvoda bude jedan od odlučujućih ciljeva agresora. U oba svetska rata začetnici i glavni protagonisti agresivnih pohoda imali su neskrivene ambicije da se dokopaju područja koja obiluju važnim sirovinama. Činjenica je da i onda kada se kao izgovor za agresiju ističu drugi ciljevi, oni u stvari služe kao paravan iza kojega se kriju ekonomski namere. Nema zauzimanja tudihih teritorija koje nije praćeno njihovom bezobzirnom ekonomskom eksploracijom. Sprečiti takvu pljačku

25) U našoj zemlji samo kopneni komunikacijski sistem (putevi i železnice) ima preko 100.000 km.

jedam je od bitnih ciljeva partizanskih snaga. Naše partizanske jedinice uspele su u toku NOR-a da delimično spreče pljačku žitarica, šuma, ruda i eksploataciju radne snage, ali su znatna materijalna i kulturna dobra, ipak, bila odvućena iz zemlje.

Među važne ciljeve partizanskih dejstava na PZT spada sprečavanje ekonomске eksploatacije dobara i radne snage, zaštita stanovništva i stvaranje uslova za neprekidno funkcionisanje društveno-političkog i ekonomskog sistema. To se sprovodi u svim oblicima borbenih dejstava u saradnji sa odgovarajućim organima DPZ, DPO i OUR i stanovništvom. Cilj dejstava partizanskih jedinica nekada može biti i stvaranje ratnog plena, sprečavanje uspostavljanja okupacionog sistema, stvaranje opšte nesigurnosti u redovima neprijatelja.

CILJEVI OPERATIVNIH I STRATEGIJSKIH MANEVARA SNAGAMA NA PZT

Strategijski i operativni manevri krupnijim sastavima (većim od brigade) na PZT ima posebne karakteristike, kako u pogledu ciljeva radi kojih se izvodi, tako i u pogledu načina izvođenja. Najčešći ciljevi ovih manevara su prenošenje težišta borbi s jedne na drugu odvojenu teritoriju, zadržavanje operativne inicijative izbegavanjem nametnutih frontalnih borbi ili borbi u okruženju, stvaranje novih slobodnih teritorija i baza.

U borbi protiv naših snaga na PZT, naročito kada su grupisane, agresor će nastojati da tim snagama nametne velike frontalne sudare na relativno uskom bojištu u kojima bi jače došla do izražaja njegova tehnička superiornost u oklopnim snagama i vazduhoplovstvu. Kada se takve namere agresora otkriju naše snage će izvršiti dekoncentraciju ili će na vreme izvršiti operativni marš - manevr, da bi produžile dejstva na terenu na kojem agresor to nije očekivao. Isti manevr biće izведен i kada agresor pokuša iznuditi frontalnu borbu putem opkoljavanja. Ukoliko agresor izvrši opkoljavanje, manevr će biti otežan, jer će biti uslovljen prethodnim razbijanjem obruča, a pravac proboga usmeren na određeni prostor koji nije uvek i optimalan s gledišta razvijanja ofanzivnih operacija većeg obima. Manevrom se ostvaruje osnovni cilj - probog iz okruženja i sve druge aktivnosti i planovi moraju se podrediti manevru za probog iz okruženja.

Kada se analizom situacije na PZT dođe do zaključka, da u nekoj regiji postoje povoljni politički i vojni uslovi da se oružana borba protiv agresora znatno pojača dovođenjem jačih partizanskih snaga, onda će se na taj prostor, bilo sa jednog ili s više sektora, uputiti potrebne snage. Dejstvom tih snaga i dobro organizovanom podrškom stanovništva biće stvoreni uslovi da se agresor iznenadi, da mu se nanesu teški gubici, a borba i opštendarodni otpor pojačaju. Takvom

operacijom često će biti omogućeno stvaranje nove slobodne teritorije, kao čvrstog oslonca za borbena dejstva, za popunu i snabdevanje i funkcionisanje organa i institucija društveno-političkog sistema.

SLOBODNE TERITORIJE NA PZT I NJIHOV STRATEGIJSKI ZNAČAJ

Agresorove snage nikada nisu u mogućnosti da čitav prostor na PZT zaposednu tako gustim rasporedom svojih jedinica da bi ga ne-posredno potpuno i trajno kontrolisale. One nastoje da trajno zaposednu i zadrže pod čvrstom kontrolom samo one objekte i delove teritorije koji su od većeg značaja za uspostavljanje okupacionog sistema.

Nastupajući brzopokretnim oklopnim i oklopno-mehanizovanim snagama duž glavnih pravaca i komunikacija, agresorove napadne kolone nisu međusobno povezane na krilima svog operativnog poretka, pa su snage TO i delovi jedinica JNA u mogućnosti da zadrže znatne delove teritorije pod svojom kontrolom i da sa njih deјствуju protiv agresora. Agresor će reagovati na ova deјstva u pozadini svojih snaga pokušajem da snage TO i ostavljene jedinice JNA uništi na frontu ili ih prinudi na povlačenje iz predela sa kojih mogu da ugrožavaju osetljive delove agresorove pozadine i komunikacija. On u tome neće postići značajnije rezultate, niti će trajno ovladati većim delovima teritorije, ako naše snage primene partizansku taktiku borbe. Tamo gde se bore partizanske snage postojaće uvek i slobodne teritorije, dovoljno prostrane da se sa njih stupa u akciju i na njima boravi dok se ne vodi borba.

Sprečiti agresorove snage da ostvare kontrolu cele privremeno zaposednute teritorije, zadržati što brojnije i što prostranije slobodne teritorije sa kojih se produžava oružana borba, to je jedan od strategijskih ciljeva oružane borbe na PZT.²⁶⁾ Slobodne teritorije imaju veliki politički, ekonomski i operativni značaj za uspešno izvođenje partizanskih deјstava. One su ujedno bitna i neodvojiva karakteristika deјstva pa je stvaranje slobodnih teritorija važan strategijski princip.

Bližim definisanjem pojma *slobodna teritorija*, ocenom njene strategijske i taktičke važnosti za partizansko ratovanje, načinom njenog korišćenja i zaštite, vojna teorija je počela više da se bavi tek u novije doba. Proučavanju njenog vojnog aspekta prethodili su pokušaji njenog definisanja s gledišta međunarodnog ratnog prava. U eri kodifikacije ratnog prava (krajem 19. i početkom 20. veka) slobodna teritorija je imala samo negativnu odrednicu kao neokupirana, na-

26) Rajko Tanasković: *Strategijski značaj slobodnih teritorija u NOR-u*. U zbirci »Strategija oružane borbe u NOR-u«, Beograd 1980. godine.

suprot efektivno okupiranoj teritoriji. Velike imperijalističke sile koje su dominirale na međunarodnim konferencijama za kodifikaciju ratnog prava nastojale su da prava agresora na okupiranim teritorijama što više prošire, kako u sferi ekonomskih kompetencija (konfiskacija, rekvizicije, radne obaveze i sl.), tako u političkoj sferi (obaveza stanovništva na pokornost i poslušnost okupatorskim vlastima, zabrana svakog otpora itd.). U suštini one su nastojale da u okupiranoj zemlji steknu status naslednika državne vlasti pobeđene zemlje, zasnovajući to svoje pravo donekle i na pukoj ustanovi kapitulacije.

Srednje i male zemlje uspele su da se u Haškim konvencijama bliže odredi okupirana teritorija. Traženo je naime da okupacija bude efektivna a ne deklarativna, tj. tražena je stvarna prisutnost okupatorske vlasti i dovoljna snaga da se ona brani i održi. Data je i neka, mada minimalna, humanitarna zaštita onim patriotima koji pruže otpor okupatoru sa dela teritorije koji nije bio efektivno okupiran.

Nirberškim principima koje je kodifikovao Međunarodni sud za suđenje ratnim zločincima na kraju drugog svetskog rata iz osnova su izmenjene pravne premise na kojima je počivalo pravo okupacije. Agresivni rat definisan je kao međunarodni zločin protiv mira, a na osnovu pravnog aksioma da zločin ne može biti osnov za stvaranje prava, brisane su pretenzije agresora da koristi bilo kakav privilegovan položaj na zaposednutoj teritoriji. Naša ratna praksa u NOR-u, naš doprinos pobedi antifašističke koalicije i naša posleratna diplomatska aktivnost znatno su doprineli ovakvom razvoju i usavršavanju međunarodnog prava.

Naš NOR je doneo bogata nova saznanja o strategijskom značaju slobodnih teritorija i mogućnostima za njihovo stvaranje. Kompaktnе i velike oslobođene teritorije, planski stvorene od samog početka rata, dostizale su povremeno veličinu od više desetina hiljada kvadratnih kilometara i održavale se kao strategijska operativna, politička i ekomska baza po nekoliko meseci. Druge oslobođene teritorije, koje su često zahvatale površine od nekoliko desetina kvadratnih kilometara, održavale su se kao velike partizanske baze s kratkotrajnim prekidima u toku celog rata. Takve postojane partizanske teritorije postojale su na jugu Srbije (Toplica, Jablanica, Crna Trava), u Bosanskoj krajini, Sloveniji (Bela krajina), Hrvatskoj (Lika, Kordun, Banija, Gorski kotar, Slavonija, Dalmacija) i druge. Neprijatelj je uspevao da ovlada pojedinačnom slobodnom teritorijom i daje za kraće vreme zadrži pod kontrolom svojih oružanih snaga, samo za vreme velikih protivpartizanskih ofanzivnih poduhvata. Na stotine manjih slobodnih teritorija raspoređenih po celoj zemlji, zajedno sa onim velikim, predstavljale su značajan strategijski faktor, već i po tome što su istovremenom oružanom borbom vođenom sa njih razvlačile agresorove snage i sprečavale njihovo grupisanje za ofanzivne poduhvate.

Naša iskustva iz NOR-a u pogledu stvaranja, korišćenja i proširivanja slobodnih teritorija vrlo su korisna za eventualnu buduću ratnu praksu. Pri tome treba imati u vidu da su u prošlom ratu mnoge delove naše teritorije, pa i one izvan zahvata glavnih komunikacija, kontrolisale kvislinške vojne formacije, koje su egzistirale, kao rezultat izdaje buržoazije i tadašnje niske političke svesti kod jednog dela građanskih i seljačkih slojeva stanovništva. Sada u tom pogledu imamo drugčiju situaciju, pa je opravданo pretpostaviti da eventualni kvislinški elementi neće biti u mogućnosti da se pred opštenarodnom odbranom zadrže bilo gde izvan dela teritorije koja je pod kontrolom agresora.

Sličan oblik, veličinu, ulogu i značaj imale su slobodne teritorije u vijetnamskom oslobođilačkom ratu. Mada su bile najrazvijenije u severozapadnim planinskim predelima, veliki broj stabilnih slobodnih teritorija održavao se u južnom ravnicičanskom delu Vijetnama, pa i u potpuno ravnom širokom rejonu delte reke Mekong. U severozapadnom delu Kampućije u borbi protiv vijetnamskih agresora slobodna teritorija održava već četiri godine.

O tome kako se određuje granica između slobodne i zaposednute teritorije nije ni u našoj vojnoj teoriji odmah posle rata bilo dovoljno preciznosti. Upotrebljavani su izrazi »poluslobodna«, »ničija« teritorija i slično. Sada je, međutim, jasno da u određenom času postoji samo slobodna i privremeno zaposednuta teritorija. Obe čine opštu bazu partizanskih dejstava, svaka na svoj specifičan način. Njihov položaj, veličina i oblik tokom rata stalno se menjaju na štetu agresora.

Privremeno zaposednuta teritorija je ona na kojoj su agresorove oružane snage fizički prisutne i koju mogu da neprekidno vizuelno osmatraju i kontrolišu vatrom iz streljačkog naoružanja. Zaposednutost traje koliko i efikasnost kontrole, pa je zato prostorno i vremenjski vrlo promenljiva. Ona mora biti na licu mesta ostvarivana i kontinuirana. Ne može se prihvati trenutna kontrola nekog prostora u toku borbi ili iz vazduha kao zaposednutost, jer je potrebna namera i sposobnost da se taj prostor trajno ili na duži rok zadrži pod kontrolom.

Agresor će privremeno zaposesti i nastojati da održi pod stalnom kontrolom u prvom redu gradove i veća naselja, čvorove komunikacija i važne komunikacijske pravce, rejone koji imaju strategijski i operativni značaj za produžetak agresije i gušenja otpora, ekonomski značajne rejone, predele koje namerava trajno da prisvoji (anektira) ili iz njih vrši politički pritisak na žrtvu agresije.

Opšta slika privremeno zaposednute teritorije slična je paukovoj mreži, koja je negde gušća a negde reda, kojoj niti stalno negde pucaju i proređuju se, a ponegde se ponovo nadovezuju.

Značaj i karakteristike svake pojedine slobodne teritorije mogu biti posmatrani sa više vojnih aspekata. To su u prvom redu veličina, strategijski, operativni i taktički značaj za partizanska dejstva, nase-

ljenost, ekonomска важност, trajnost, организованост за otpor, udaljenost od fronta i povezanost s drugim slobodnim teritorijama.

Razvijeni partizanski oblik oružane borbe redovno znači i stvaranje velikog broja slobodnih teritorija vrlo raznolike veličine. Neke od njih, naročito u regijama s retkom komunikacijskom mrežom, dosežu površinu od više desetina hiljada kvadratnih kilometara. Teško je bliže odrediti minimum površine slobodne teritorije, ali je to svakako prostor na kome može javno da deluje narodna vlast i društveno-političke organizacije ili da na duže vreme boravi partizanska jedinica spremna da spreči ulazak agresorovih snaga na taj prostor. Ona se ponekad ne prostire na više od deset kvadratnih kilometara, ili je čak i manja, ali takve minijaturne slobodne teritorije obično predstavljaju retkost, svojstvenu ravniciarskim regionima s gustom mrežom komunikacija i predelima u operativnoj pozadini fronta agresorovih snaga.

Naseljena slobodna teritorija, bez obzira na veličinu, čini uvek i posebnu, relativno trajnu, organizacionu jedinicu, u kojoj se saradnja svih naših snaga i društvenih struktura odvija po dogovorenom planu. Prostrane nenaseljene ili vrlo retko naseljene slobodne teritorije, kojih će uvek biti u planinskim predelima, imaće veliki značaj za partizanska dejstva, kao prostor za manevar po unutrašnjim pravcima, kao i za razmeštaj bolnica, skloništa, skladišta, radionica i drugih objekata koji mogu biti pripremljeni za privremeno sklanjanje pod zemlju.

Veličina slobodne teritorije odražava se u znatnoj meri na njen značaj u pogledu pogodnosti za partizanska dejstva. To je prostor za slobodan manevar snagama, oslonac za borbena dejstva, za proizvodnju i snabdevanje, odmor, zbrinjavanje i popunu jedinica, prostor sa kojeg partizanske jedinice dobijaju najpotpuniju podršku od svih društvenih subjekata u pogledu bezbednosti, pribavljanja podataka o neprijatelju, održavanja veza i drugih aktivnosti.

Pored opštег strategijskog značaja slobodnih teritorija uzetih u celini za mogućnost uspešnog vođenja partizanskih dejstava, svaka pojedinačna velika slobodna teritorija može u određenim uslovima imati poseban strategijski ili operativni značaj. Stvaranje velikih slobodnih teritorija koje će predstavljati strategijski važnu bazu (u operativnom, političkom ili ekonomskom smislu) kao i odbrana već stvorenih, često se u partizanskom obliku oružane borbe postavlja kao cilj velikih operacija i manevara krupnih jedinica. Manje slobodne teritorije mogu isto tako imati veliki politički i moralni značaj ne samo kao baze taktičkih partizanskih jedinica već i kao jezgro iz kojeg zrači i narasta opštenarodni otpor agresoru, pogotovo kada zahvata gušće naseljene predele. One su često u pogledu organizovanosti za odbranu čvrst bastion, koji mogu povremeno i privremeno zaposesti agresorove snage, ali ne i trajno zauzeti i neutralizovati.

Svaka slobodna teritorija vrši neprekidan uticaj na razvoj borbenih dejstava i otpora u okolnim zaposednutim delovima teritorije. Sa njem se taj otpor podržava u kadrovskom, materijalnom, političkom, organizacionom i moralnom pogledu. S druge strane, sa privremenom zaposednjutom na slobodnu teritoriju stalno pritiču novi borci, obaveštajni podaci i materijalna sredstva za potrebe borbe. Čvrste i stalne veze između slobodne teritorije i susednih privremenih zaposednutih teritorija, bez obzira da li su vertikalno i neposredno povezane za isto rukovodstvo, stalna su briga rukovodećih organa i svih ostalih društvenih subjekata u opštenarodnom odbrambenom ratu.

Partizanska ratna veština poklanja veliku pažnju odbrani slobodne teritorije. Partizanske snage nikad ne prepustaju svoju teritoriju agresoru bez borbe i otpora. Intenzitet borbe i otpora određen je, međutim, načelom da je ljudstvo u partizanskim jedinicama najdragoceniji i nenadoknadivi faktor oružane borbe. Iz toga se može zaključiti da ljudstvo ne sme biti žrtvovano, odnosno da gubici ne smiju preći određenu meru radi odbrane slobodne teritorije. Sačuvana živa sila, partizanski borci, biće uvek u stanju da veštim manevrom povrate izgubljeni deo teritorije ili da stvore novu, jednaku ili veću od izgubljene.

PRELAZAK NA KOMBINOVANI (PARTIZANSKO-FRONTALNI) OBLIK ORUŽANE BORBE

Partizanski oblik oružane borbe kao jedini ili dominantni oblik primenjuje se u ONOR-u iz nužde, pošto naše snage frontalnim kombinovanim oblikom oružane borbe nisu uspele da zaustave i poraze agresora pre nego zaposedne veći deo teritorije i vitalne delove zemlje. Partizanskim ratovanjem osigurava se kontinuitet oružane borbe protiv agresora. Iz toga proizilazi privremeni i prelazni karakter primene partizanskog oblika oružane borbe kao jedinog ili dominantnog. Strategijski cilj primene ovog oblika treba, prema tome, da bude stvaranje uslova za ponovni prelaz na kombinovani partizansko-frontalni, zatim na frontalno-partizanski, te na frontalni oblik, kojim se agresor izbacuje preko granica naše zemlje. Može se dogoditi da agresor sticajem, za njega, nepovoljnih strategijskih okolnosti, prizna poraz i odustane od agresije pod samim pritiskom efikasnog partizanskog oblika oružane borbe. Pobedonosni ONOR završio bi tada i bez prelaska na frontalni oblik borbe, a završna faza rata bila bi ispunjena provođenjem bezuslovne ili uslovne kapitulacije agresorovih oružanih snaga na našoj teritoriji.

Odluka o vremenu i načinu ponovnog formiranja našeg fronta (ili frontova) ima strategijski značaj i sprovodi se koordiniranim naporom svih snaga oružanog i neoružanog otpora na PZT. Prostrane slobodne teritorije služe kao baze sa kojih se kreće u provođenje takve odluke.

Osnovna načela partizanske taktike

RAZVITAK PARTIZANSKE TAKTIKE

Partizanska taktika je bitan elemenat partizanskog oblika oružane borbe, jer ga upravo ta taktika čini partizanskim, mada mu to nije jedino svojstvo po kome se razlikuje od drugih oblika oružane borbe. Ona, kao i druge taktike oružane borbe, čini posebnu granu i kategoriju u ratnoj veštini. Njen sadržaj i forme tokom istorije doživljavali su stalne promene koje su tekle uporedo sa razvojem ratne tehnike i organizacije oružanih snaga.

Od početka XIX veka, kada se pojавio partizanski rat modernog oblika, pa do danas, partizanska taktika je u neprekidnom i životom razvoju. Ubrzani razvoj nacionalne i klasne svesti kod potlačenih naroda u celom svetu, koji je u toku poslednja dva veka doveo do sve češće i sve masovnije primene partizanskih ratova, neminovno je uticao na taktiku tih ratova. Mesto ranijih konspirativnih odmetničkih družina (hajduci, uskoci, klefti, gezi itd.), kojima je narod krišom pružao pomoć, pojavila se narodna partizanska vojska koja se oseća ne samo kao legitimni nego i kao moralnosuperioran protivnik osvajača u svojoj zemlji. Ona ne vodi više okršaje s poternim odeljenjima po planinama, nego je prisutna svuda i vodi borbu širom zemlje, pa zato skalu svojih taktičkih oblika borbe stalno proširuje. Organizovani vojnički nastup na celoj teritoriji zahvaćenoj partizanskim ratom traži veću uskladenost borbenih napora, njihovu operativnu i strategijsku usmerenost, a ponekad i objedinjenost. To se ostvaruje preko sve efikasnijeg centralnog vojnog rukovodstva pokreta, koji je sve više u stanju da utiče na doslednu primenu partizanske taktike i na njenо usavršavanje. Dok sušpanske gerilske jedinice (1808-1813) često stihiski preraštale u male armije, koje napuštaju gerilsku taktiku i zbog toga doživljavaju poraze i rasulo, dotele partizani sredinom XIX veka ostaju dosledniji partizanskoj taktici, raspolažući već i pisanim priručnicima za taj metod borbe. Partizanski pokreti našeg doba usavršavaju partizansku taktiku do sistema koji ide ukorak s opštim razvojem napredne vojne misli.

Uporedo sa sve češćom primenom partizanskog ratovanja i usavršavanja partizanske taktike menjao se i sistem obezbeđenja pozadine osvajačkih armija, odnosno sistem okupacije. Ove promene izazvale su nove taktičke postupke partizanskih jedinica, pa se tako uzajamni dijalektički uticaj partizanske taktike i okupacionog sistema neprekidno razvija i međusobno uslovljava. Okupacija u eventualnom svetskom ratu imala bi nešto drukčije ciljeve i sprovodila

bi se drukčijim metodama nego što je to bio slučaj u drugom svetskom ratu. To neminovno traži pravovremeno prilagođavanje partizanske taktike novim uslovima.

Usavršavanje ratne tehnike presudno utiče na razvitak metoda oružane borbe uopšte, pa i na razvitak partizanske taktike. Razvoj taktičkog borbenog poretka od zbijenog rasporeda formacija ka sve rastresitijim, koji je usledio uglavnom kao posledica usavršavanja artiljerije i automatskog oružja, odvijao se na podjednak način kako u frontalnim tako i u partizanskim borbama i bojevima. Ali, s druge strane, dok je potreba za taktičkim sadejstvom rodova i vidova, vršila sve veći uticaj na oblik borbenog poretka jedinice u okviru fronta, dотле taj činilac nije na isti način uticao na borbene poretke partizanskih jedinica. U partizanskim jedinicama zbog same prirode partizanskog oblika oružane borbe, nisu se u većoj meri mogli razviti tehnički vidovi i rodovi, pa su one svoje borbene poretke i taktičke postupke menjale samo toliko koliko je bilo potrebno da se zaštite od dejstva neprijateljske tehnike. S druge strane, usavršavanje materijala za miniranje i lakoprenosnih oruđa velike probojne snage pojačalo je sposobnost partizanskih jedinica da se uspešno suprotstave oklopnim snagama i omogućilo lakše savladavanje neprijatelja u utvrđenim objektima, koje su do tada morale da zauzimaju primenom nesigurnih improvizovanih sredstava i taktičkih postupaka koji su iziskivali velike žrtve.

Razvitak lakoprenosne raketne artiljerije i lakih dalekometnih bacača mina doveo je do toga da su partizanske jedinice, naoružane tim oružjem, postale i tehnički ravnopravniji protivnik agresoru naoružanom artiljerijom svih kalibara i dometa. Sada se više ni zaseda, taj najefikasniji oblik partizanskih napada, ne mora uvek postavljati neposredno uz komunikaciju na kojoj se očekuje nailazak neprijateljske kolone. Efikasan prepad na takvu kolonu može biti izvršen na signal i sa udaljenosti od nekoliko kilometara.

Nova lakoprenosna oružja i novi eksplozivi velike razorne moći omogućavaju partizanskim jedinicama ne samo efikasne napade nego diverzantske akcije rušenja i zaprečavanja u odbrani. Lakoprenosne radio-stanice sada su deo opreme već u bataljonu, pa i četi, što omogućava rukovođenje jedinicama raspoređenim na vrlo širokom prostoru.

Razvitak ratne tehnike nije, međutim, išao samo i prilog povećanja vatrene moći i efikasnosti dejstva partizanskih snaga. Uporedo su povećane i mogućnosti efikasnog dejstva protiv njih, kako u pogledu vatrene moći tako i u pogledu oblika i brzine manevra. Agresor će ubuduće mnogo više primenjivati istovremeno dejstvo sa zemlje i iz vazduha, koristiti usavršenija klasična oružja (artiljeriju, mine, itd.), a verovatno u određenim okolnostima i taktičko nuklearno oružje. Za otkrivanje približavanja partizanskih jedinica svojim položajima u uslovima smanjene vidljivosti koristiće uređaje raznih vrsta

za osmatranje noću i u magli, razne indikatore prisustva ljudi i tehnikе, specijalne radare i druga sredstva. Manevarske mogućnosti agresorovih snaga znatno su povećane masovnim korišćenjem vozila na gusenicama i helikoptera. Sve to traži od partizanskih snaga da u svoju taktiku ugrade nove postupke, kojima će se zaštiti od dejstva agresorovih novih ofanzivnih vatreñih sredstava, izbeći ili umanjiti dejstvo sredstava za izviđanje i otkrivanje, predvideti način suprostavljanja novim oblicima njegovih manevara.

Nasuprot prilično ujednačenoj taktici svih savremenih armija koje su vodile ili će voditi frontalne ratove, partizanska taktika je u prošlosti bila vrlo neujednačena i imala je pečat konkretnih političkih konstelacija, strateških pogleda vojnog rukovodstva, geografskih ili ekonomskih uslova u kojima je rat vođen. Nema sumnje da će i ubuduće partizanska taktika nositi znatna klasna i nacionalna obeležja, mada će pod uticajem sve češćih primena i sve šireg teorijskog interesovanja za nju širom sveta dolaziti do izvesnih ujednačavanja.

Partizanska taktika nije sve do završetka drugog svetskog rata u *stručnoj vojnoj literaturi* imala место koje je odgovaralo njenom pravom vojnom značaju. Buržoaski vojni pisci, sem malih izuzetaka, nisu u elastičnoj partizanskoj taktici mogli da vide ništa drugo do mnoga proizvoljna laička dovijanja, drskost i lukavstva, koja nije moguće ni korisno sistematizovati ni teorijski uopštiti. Tako je to područje vojne veštine ostalo slabo obrađeno sve do najnovijeg doba. O ovaj vrsti ratovanja jedan od prvih pisanih radova bila knjiga Matije Bana, »Pravila o četničkoj vojni«, koja je objavljena 1848. godine i u kojoj je suština partizanske taktike izložena stručno, sažeto i jasno. Nešto kasnije (1868) Ljubomir Ivanović napisao je »Četovanje i četničko ratovanje« s manje uspeha nego Ban. Istaknuti vojni pisci XIX veka (Klauzevic, Žomini i dr.) bave se u svojim naučnim radovima i partizanskim ratom, ali ne posebno partizanskom taktikom.

Marks i Engels, obrađujući sociološku stranu oslobođilačkih pokreta svog doba, uočili su i istakli izvesne važne oblike partizanske taktike. Pred kraj prošlog i početkom ovog veka literatura o partizanskom ratovanju vrlo je oskudna. Tek posle oktobarske revolucije, a naročito posle drugog svetskog rata, kad su partizanski ratovi ponovo dobili veliki zamah, a revolucionarne socijalističke snage izvojevale odlučujuće pobeđe širom sveta, partizansko ratovanje afirmisalo se kao vrlo uspešan metod borbe u odbrambenim i oslobođilačkim ratovima. Sada se kod nas i u svetu pojavljuje sve više radova o partizanskom ratu i partizanskoj taktici, a uporedo s tim u nekim zemljama zapada pridaje se sve veća pažnja teoriji protivpartizanskog ratovanja.

U našoj vojnoj literaturi, partizanskoj strategiji i taktici, posle vrlo uspešne praktične primene u NOR-u 1941-1945. godine, pridavan je veliki značaj. Ogroman prilog toj grani vojne nauke predstavljaju radovi Josipa Broza Tita, koji ne samo kod nas nego i u svetu

uživa ugled genijalnog partizanskog stratega. Broj radova o partizanskoj taktici naročito je povećan u protekle dve decenije, s obzirom na to daje naša doktrina ONOR-a, partizanski oblik ratovanja usvojila kao ravnopravan oblik oružane borbe.

OSNOVNA OBELEŽJA PARTIZANSKIH TAKTIČKIH DEJSTAVA

Partizanska taktika zasniva se na strategijskim načelima partizanskog rata i partizanskog oblika oružane borbe. Ona predstavlja ostvarivanje tih načela u bojevima partizanskih jedinica, kao i u radnjama vezanim za pripremu boja i borbe, snabdevanje, zbrinjavanje, obezbedivanje i dr. Posebnu važnost za partizansku taktiku ima strategijsko načelo da se agresoru ne pruži mogućnost da u brzoj frontalnoj i odsudnoj bici ili u više takvih bitaka reši ishod rata u svoju korist. Osnovni cilj partizanske taktike je da, koristeći prednosti koje pružaju vlastita teritorija i uživanje svestrane podrške stanovništva, dugom iscrpljujućom borbom parališe prednosti agresora u broju i tehničici, dok se postepenom promenom u odnosu snaga ne stvore uslovi za nanošenje potpunog poraza njegovih snaga. Veliki broj ofanzivnih akcija taktičkog značaja, koji nisu po mestu i vremenu objedinjeni, ali koji su usmereni na slobodno izabrane osetljive tačke agresorovog rasporeda na PZT, na kojima se može ostvariti nadmoć, u opštem zbiru tako su efikasne da daju rezultate jednakе onima koji se postižu u uspešnoj strategijskoj operaciji. Suštinu partizanske taktike opisao je Marks rečima: »Oni su svuda i nigde. Oni svoju operativnu bazu nose sa sobom i svaka akcija preduzeta protiv njih ima za neposrednu posledicu to da cilj iščeze«.²⁷¹

Partizanska taktika se ne pridržava mnogo krutih pravila i normi i teži da ih bude što manje. Tito je isticao daje u vođenju partizanskog rata osnovno ne držati se nikakvih šablonu, pa ni partizanskih. Ona je, dakle, elastična, a samim tim ostavlja mnogo mogućnosti za inicijativu, za stvaralačko korišćenje osnovnih pravila i svakovrsnu inventivnost starešina i boraca. Ona je u većoj meri *veština nego nauka*, mada su za primenute veštine korisna određena taktička znanja.

Partizanski *bojevi* nerfiaju onaj oblik koji imaju u frontalnom ratu. Zbog svoje samostalnosti i izdvojenosti nose mnoga obeležja operacije. U napadnom boju partizanska jedinica obično se ne oslanja na krila suseda, nema ograničenu zonu dejstva, niti sigurnu pozadinu. I komandovanje nosi sve oblike operativnog komandovanja, jer jedinica dobija najčešće direktivu za akciju, a starešina jedinice bira objekat napada, vreme početka akcije, pravac glavnog udara, manevar i ostalo. Ova nezavisnost znatno se smanjuje u uslovima

27) Klasici marksizma o partizanskom ratu, izdanje Vojno delo, Beograd 1947, str. 28.

operativne saradnje partizanske jedinice sa jedinicama na frontu ili sa drugim većim partizanskim jedinicama.

Partizanska taktika posebno uvažava *zemljiste*. S obzirom da su uvek gospodari većeg dela zemljišta i da ga odlično poznaju, a nisu čvrsto vezani ni za jedan njegov poseban deo, partizanske jedinice nastoje da u napadu i odbrani same izaberu bojno polje. Ono je utočište bolje ukoliko je manje podesno za upotrebu tehnike i naoružanja kojim raspolaže agresorova vojska, a podesno je za upotrebu partizanskog naoružanja. Isti je odnos partizanskih jedinica i prema *vremenu*, i *atmosferskim uslovima* pa zato za borbu često koriste noć, slabu vidljivost, vremenske nepogode itd.

Međutim, ni zemljiste ni doba dana ne koriste se na utvrđen šablonski način, jer bi to oslabilo mogućnost iznenadenja koje partizanske snage umešno koriste. One u borbi često koriste svoje *manevarske sposobnosti*, pa se njihovi bojevi odlikuju brzim i raznovrsnim kombinacijama pokreta i vatre. Vatru koriste racionalno, obično u obliku kratkih ali žestokih i poražavajućih vatrenih udara sa bliskih odstojanja, posle kojih najčešće prelaze najuriš radi eksplatacije uspešnog udara.

Partizanska borbena dejstva znatno se razlikuju od dejstava u drugim oblicima oružane borbe. Razlike potiču u prvom redu iz specifičnog načina primene opšteusvojenih pozitivnih taktičkih normi. Taktički postupci prilagođavaju se strategijskim normama partizanskog oblika oružane borbe i mogućnostima koje on pruža. Oni predstavljaju ostvarivanje načela partizanske strategije na taktičkom nivou. U jednom svom uputstvu za borbu partizanskih odreda Tito je već u ustaničkoj 1941. godini, ukazao na osnove partizanske taktike pod kojima podrazumeva izbegavanje frontalnih borbi, brze i energetične udare sakupljenim snagama, brzo udaljavanje od mesta napada i dekoncentraciju snaga da bi se izbegao organizovani udar neprijatelja. Stalna aktivnost je osnovni zakon partizanske borbe, a »odbrambena taktika znači za partizane sigurnu smrt«. U direktivama izdatim u januaru 1942. godine i kasnijim godinama Tito je ponovo naglašavao da je inicijativu nužno uvek zadržati.

Neprekidna borbena aktivnost predstavlja konkretizaciju načela *inicijative*. Jedinica koja je stalno aktivna prisiljava agresora na neprekidno osiguranje u svim pravcima, prikiva ga za određene rejone i tačke, pa mu tako onemogućuje da odvaja znatne snage za aktivna dejstva. Ubrzavanjem borbenih procesa i povećavanjem broja akcija u jednom vremenskom periodu, povećava se ukupni efekat dejstva. Četa koja u toku jedne sedmice izvede tri borbene akcije predstavljaće snagu tri puta veću od čete koja je za to vreme izvršila samo jednu akciju. Povećavanje broja borbenih akcija ne sme preći granicu fizičke izdržljivosti boraca, niti ići na štetu kvaliteta priprema za akciju.

Velika pokretljivost partizanskih jedinica proizvod je nevezanosti za određeni prostor i objekte, zatim odličnog poznavanja zemljišta i neopterećenosti jedinica teškim oruđima i snabdevačkim defovima. Takve jedinice su sposobne da se po svakom zemljištu, u svaku dobu dana, po svim vremenskim uslovima brzo udalje sa mesta koje dođe pod udar nadmoćne neprijateljske ratne tehnike.

Inicijativa, aktivnost, pokretljivost i dobra obaveštenost o neprijatelju pružaju partizanskim jedinicama mogućnost postizanja iznenađenja. Iznenadena neprijateljska jedinica delimično je paralisana u početku akcije što može biti dovoljno da joj se nanese poraz. Da bi se napadom postiglo iznenađenje potrebno je da se izabere objekat (položaj, jedinica, garnizon) na koji neprijatelj ne očekuje napad. Zatim se neopaženo približiti što bliže i napasti u vremenu iz pravca koji neprijatelj najmanje očekuje. Pri tome treba dejstvovati energično i brzo, primenjujući neočekivan i originalan manevr. U odbrani se iznenađenje postiže prikrivenim posedanjem položaja na kome neprijatelj ne očekuje partizanske snage, snažnim dejstvom s bliskog odstojanja i neočekivanim manevrom.

Noć i slaba vidljivost olakšavaju postizanje iznenađenja, jer omogućavaju nesmetan dolazak na mesto odakle treba da počne napad. Uspeh napada iz zasede u najvećoj meri je uslovjen postizanjem iznenađenja. U svim vrstama napada i odbrane moguće je primeniti razne oblike demonstracija, diverzije, dezinformacije, kamuflaže i razna druga ratna luka vstva, kojima se neprijatelj obmanjuje, uspavljuje ili mu se skreće pažnja na jednu stranu, da bi mu se na drugoj priredilo iznenadenje. Partizanske jedinice treba da u svim prilikama koriste konformizam neprijateljskih jedinica i da borbu s njima vode na način koji nije predviđen agresorovim vojnim pravilima i na koja on ne može uspešno da reaguje svojim uvežbanim šablonskim metodama.

Iznenađenjem se stvaraju vrlo povoljni uslovi za dejstvo, ali ono ne treba da bude samo sebi cilj. Pretpostavka da će neprijatelj na nekom mestu biti zatečen, nepripremljen za brzu protivakciju, ne može uvek biti razlog da se na to mesto izvrši napad, ako ne postoje povoljni izgledi da će se uz pomoć iznenađenja ostvariti dovoljna nadmoćnost i postići odgovarajući uspeh. S druge strane, mora se imati u vidu, da svaka akcija u koju se ulazi s pretpostavkom da će se postići iznenađenje, znači svesno prihvatanje većeg rizika nego u drugim uslovima. Uz to pogrešno je misliti da uzdržanost od svakog rizika ne treba da bude svojstvena partizanskim starešinama.

Noćna dejstva u partizanskom obliku oružane borbe imaju izuzetno veliku važnost. U noćnoj borbi i boju do najvećeg izražaja dolazi moral boraca u čemu partizani imaju prednost nad agresorom. Nadmoć u teškoj tehnici, pa ni izrazito brojna nadmoć ne mogu neprijatelju mnogo pomoći, jer te svoje prednosti noću ne može koristiti. Među taktičkim radnjama koje se najčešće izvode noću najznačajnije

su: prepadi, napadi na utvrđenog neprijatelja u uporištima i garnizonima, protivnapadi i toku odbrambene operacije, infiltracije, postavljanje zaseda i diverzantske akcije. Marševi se takođe, skoro redovno izvode noću, zbog pojačane upotrebe avijacije u borbi protiv partizana.

S obzirom na to da će okupatoru u sve većoj meri koristiti sredstva za osvetljavanje biće potrebno da se i noću vrši *maskiranje*. Protiv infracrvenih sredstava za noćno osmatranje, koja će biti korišćena za otkrivanje noćnih dejstava, partizanske jedinice će se štititi infraskopima i akustičnim detektorima, a uporedo će preduzimati i pasivne mere zaštite (specijalna antiinfracrvena maskirana sredstva). Za noćna osmatranja i gadaњa partizanske jedinice će korisno moći da upotrebe uređaje za osmatranje noću, pa i male radare koji ulaze u naoružanje partizanskih formacija.

Partizanska dejstva su brza i odlučna. To su *munjeviti udari*, brza, energična eksploracija uspeha i po potrebi brzo sklanjanje sa mesta akcije da se neprijatelju ne pruži prilika da nametne borbu u kojoj bi nastupio sređeno i vodio je po svome planu. Takva dejstva omogućavaju visoki moral partizanskih jedinica. *Odlučnost i disciplina* u borbi dolaze do izražaja ne samo u snažnim napadima nego i u smerom sačekivanju brojnijeg neprijatelja u zasedama, na položajima sa kojih je povlačenje u slučaju neuspeha povezano sa velikim rizikom. Može se reći da za partizanske jedinice i ne postoji bezizlazna situacija, u kojoj bi se po odluci starešina odustalo od dalje borbe i istakla bela zastava. Pojedinac, razume se, kada je teško ranjen ili je na drugi način lišen mogućnosti da se dalje bori, može postati i ratni zarobljenik. To će biti vrlo retki slučajevi, kao što pokazuju iskustva narodnooslobodilačkog rata.

TAKTIKA VDOVA I RODOVA U PARTIZANSKOM OBLIKU ORUŽANE BORBE

Taktika partizanskih jedinica i uloga pojedinih rodova vojske u partizanskom obliku oružane borbe uslovljena je opštim odnosom (prostornim, brojnim, materijalnim, političkim) agresorovog ratnog stroja, s jedne, i partizanskih snaga s druge strane. Partizanska takтика realizuje se odgovarajućim ratnim materijalnim sredstvima, odnosno partizanske jedinice koriste za borbu raspoloživa oružja i sredstva koja im omogućuju najefikasniju primenu njene taktike. Ta oružja, borbena i druga sredstva nalaze se u formacijama odgovarajućih rodova u partizanskim snagama.

Partizanski ratovi u toku poslednja dva veka vođeni su oružanim snagama čiji je rodovski sastav stalno i temeljito evoluirao, prilagođavajući se tehničkom razvoju i promenama nastalim na bazi uticaja osnovnih faktora rata (opšti raspored snaga na ratištu, naoružanje,

razvoj vazduhoplovnih snaga itd.)- U prošlom veku partizani su najčešće bili konjanici, a pešaci su samo kad nemaju konja. Tako im je bila osigurana pokretljivost a time i iznenadnost dejstva. Kada su se pojavila automatska oruđa partizani napuštaju konje i postaju gotovo isključivo *pešaci*.

Laka automatska oruđa mnogostruko povećavaju vatrenu moć partizanskih jedinica. Razvoj hemijskih eksploziva omogućuje im široku primenu miniranja, pa oni tako postaju svojevrstan pešadijsko-inžinjerijski rod, ojačan nužnim i odgovarajućim elementima drugih rodova kopnene vojske.

Već u drugom svetskom ratu partizanske jedinice za vatrenu podršku sve češće i sve uspešnije koriste *artiljeriju*, naročito laku, koja je podesna za tovarni transport. Brdski topovi i minobacači znatno su povećavali njihovu moć i mogućnosti dejstva sa udaljenosti od nekoliko kilometara. Držanje velikih slobodnih teritorija omogućava partizanima bar privremeno korišćenje i srednjih kalibara artiljerije za čiji su transport potreбni tvrdi putevi. Posleratni razvoj lako-prenosnih raketnih oruđa obeležava novu etapu u razvoju partizanske artiljerije, tako da partizanske jedinice postaju prilično ravнопravne agresorovim u pogledu naoružanja kopnene vojske. One više nisu priuđene da traže samo blisku borbu, jer iznenadnim vatrenim prepadom i sa većih odstojanja mogu neprijatelju da zadaju teže udarce. Raspolažući rezervama artiljerijske municije u skrivenim skloništima one više nisu pritisnute brigom da ne ispale poslednju raspoloživu granatu, posle čega bi im oruđe postalo samo suvišan teret. Nova lagana protivoklopna oruđa i eksplozivna sredstva (ručni bacači, tromblonske kumulativne mine) omogućavaju uspešnu borbu protiv tenkova, naročito na pokrivenom zemljištu i sa bliskih odstojanja. U savremenim partizanskim dejstvima protivpešadijska i protivoklopna artiljerijska oruđa uz dobro korišćenje vatrenih dejstava sve češće i u sve većoj meri rešavaće o ishodu boja.

Rodovi vojske i službe zastupljene u partizanskim jedinicama u tolikoj su meri *integrисane*, da ne postoji ni potreba ni mogućnost da u sistemu komandovanja osetno dode do izražaja vertikalna rodovska linija. Viši partizanski štabovi imaju u sastavu najnužniji broj oficira rođova i službi, koji daju komandantu stručne predloge kako da se rod ili služba najuspešnije iskoriste u borbi. Oni se ujedno brinu o stručnom usavršavanju starešina i jedinica, te o pravilnom korišćenju stručnih kadrova.

Partizanska *pešadija* ima neke specifičnosti u pogledu organizacijske strukture, taktike i naoružanja. Partizani-pešaci nemaju u borbi podršku tehničkih rođova (tenkovi, avijacija), sem izuzetno i u ograničenom obimu, pa su priuđeni da neprijatelja savlađuju vlastitim snagama. Ograničena su im i sredstva borbe s avijacijom, pa su primorani da u većoj meri primenjuju pasivna sredstva odbrane, da traže način da se od njihovog dejstva uklone dejstvujući noću, mas-

kiranjem, izborom pogodnog zemljišta i drugim načinima. Ovaj nedostatak partizanska pešadija kompenzira većom slobodom manevra, velikom pokretljivošću, rastresitošću, nevezanošću za komunikacije i drugim opštim prednostima partizanskog načina borbe. Ona ne može uvek računati na potpunu popunjenošću odgovarajućim naoružanjem i opremom, a pogotovo ne sa dovoljnim količinama municije, pa zato način dejstva saobražava svom naoružanju i municiju troši ekonomično. Razvojem savremenih sredstava za borbu protiv aviona koje nose sami borci (samrakete), zatim lakopokretljivih protivtenkovskih raketa, mina itd., pojačava se udarna i vatrena moć pešadije, tako da se govori o njenoj »renesansi«, što ima izuzetan značaj za partizanski oblik oružane borbe.

Artiljerija kao rod vojske u naoružanju partizanskih jedinica nema tako važnu ulogu kakvu ima u formacijama namenjenim za borbu na frontu, jer je zbog prirode organizacije i taktike partizanskih jedinica otežan manevar i upotreba teške i srednje artiljerije.

Minobacači svih kalibara, bestrzajna i laka raketna oruđa zauzimaju značajno mesto i uspešno zamenjuju ulogu artiljerije u partizanskim dejstvima.

Partizanska artiljerija dejstvuje u skoro svim prilikama iz borbenog rasporeda pešadije partizanske jedinice koju podržava ili je neposredno iza nje. Ona gađa sa bliskih odstojanja i neposredno po ukazanim ciljevima koji koče nastupanje jedinice. Municiju troši ekonomično.

Partizanski artiljeri, pa i pešaci, moraju poznavati svu artiljeriju, pa i onu koju koristi agresorska vojska jer će, često, dolaziti u priliku da dejstvuju zaplenjenim oruđima.

Artiljeri treba da budu spremni i sposobni da zabunkerisu ili uniše oruđa, ako bi ona mogla da padnu neprijatelju u ruke. Skrovista za oruđa mogu biti unapred pripremljena u raznim rejonima. Ako u kritičnoj situaciji nije moguće skloniti oruđe, onda ga treba uništiti bilo miniranjem ili ga, skidanjem i odnošenjem zatvarača i sprave za ništanje, onesposobiti za dejstvo.

Za aktivnu *protivvazdušnu odbranu* biće potrebna laka protivavionska artiljerija, protivavionski mitraljezi i PA rakete. Ova oruđa neće, ponekad, moći da prate jedinice, pa će u takvim slučajevima biti raspoređena u rejonu partizanske baze, gde će biti unapred sve pripremljeno za njihovo skrivanje u slučaju neprijateljske ofanzive na taj deo slobodne teritorije.

Artiljerijske jedinice organizuju se prema uslovima pod kojima živi i dejstvuje jedinica. Partizanski bataljon često je u mogućnosti da koristi brdska ili raketna prenosna oruđa. Kada je radi proboga neke linije ili uništenja nekog važnog cilja potrebno ostvariti veću koncentraciju artiljerijske vatre, treba izvršiti *grupisanje artiljerije* iz više jedinica na širi prostor sa kojeg se može uspešno dejstvovati po tom cilju.

Brigada će najčešće imati svoju artiljerijsku raketnu ili MB bateriju od četiri ili šest oruđa, čime će biti u stanju da ostvari koncentraciju vatre na težištu borbe. Artiljerija partizanskih jedinica većih od brigade organizuje se po načelima koja su slična onima u operativnim jedinicama, ali se pri tome mora voditi računa o pokretljivosti.

Inžinerija je vrlo važna partizanska snaga, jer mnoge akcije partizanskih jedinica imaju velikim delom inžinerijski karakter. Rušenje raznolikih objekata čelične i betonske konstrukcije, diverzije na sredstvima veze, borbenim sredstvima, mašinama i drugim tehničkim uređajima koji služe agresoru ne mogu se izvršavati bez dobrog poznavanja inžinerijskih veština. Isto tako, partizanske jedinice prilikom zaprečavanja i savlađivanja raznih prepreka moraju, često, i kompletne da djeluju kao inžinerija. Na taj se način ublažava partizanska inferiornost u pogledu artiljerije i tenkova, koji su noću, kad partizani obično dejstvuju, ionako manje efikasni. Grupa jurišnih pionira može da napravi prolaz u preprekama oko utvrđenog objekta, a da zatim podržana pešadijskom vatrom pristupi uništavanju objekta eksplozivom i ručnim bacacima.

Prilikom izvođenja većih diverzija na komunikacijama i izgradnji raznih podzemnih skloništa, inžinerijske jedinice služe samo za obavljanje stručnog dela posla, dok kao radna snaga može da posluži cela partizanska jedinica ili stanovništvo.

U partizanskom obliku oružane borbe dolaze do izražaja sve inžinerijske specijalnosti. Pored minerskih odeljenja i vodova u manjim partizanskim jedinicama, u sastavu brigada i većih jedinica, mogu biti formirani inžinerijski vodovi, čete i bataljoni u čijem će sastavu biti pionirske, pontonirske, maskirne, a po potrebi i druge jedinice. Kada za formiranje tih jedinica nema dovoljno obučenih inžinjeraca, onda se za taj posao priučavaju partizani koji već imaju neko stručno predznanje kao električari, bravari, tesari, rudari i drugi-

U toku prošlog rata praksom i kratkim kursevima bile su obučene desetine hiljada partizana za službu minera i diverzanata. Oni su izveli mnogo uspelih akcija. Zbog nedostatka stručnog inžinerijskog znanja u početku rata propušteno je mnogo dragocenih prilika da se okupatoru nanese još više štete i veći gubici. Zato je još u vreme mira potrebno imati u vidu koristi od masovne obuke iz svih oblasti znanja koja se traže za izvršavanje partizanskih zadataka inžinerijske prirode (diverzije, zaprečavanje, utvrđivanje i izrada skloništa, itd.).

Posebno je važno da se stekne spremnost u izradi i upotrebi improvizovanih mina, upaljača, raznih klopki itd., od materijala kakav se nađe pri ruci (na primer, od neeksplodiranih granata, mina itd.). Za naročito važne zadatke biće formirane posebne partizanske inžinerijske formacije; diverzantske, minerske i pionirske jedinice ali će

one biti ujedno tako obučene i naoružane da se uvek mogu upotrebiti za borbu i kao pešadijske jedinice.

Vezisti su pored inžinjeraca najvažnija specijalnost u partizanskoj vojsci. Već u našem NOR-u videlo se kako velike teškoće pri komandovanju i ostvarivanju sadejstva stvara oskudica u tehničkim sredstvima veze. Važnost brzih i sigurnih veza za partizanske jedinice bila je uvek velika, ali se ona danas znatno povećala sve masovnjim korišćenjem motorizacije i avijacije za prebacivanje neprijateljevih jedinica, jer takvi brzi pokreti zahtevaju brzu reakciju partizanskih štabova i jedinica.

S obzirom na teritorijalni karakter partizanske vojne organizacije mogu se razlikovati dva sistema partizanskih veza: stalni teritorijalni sistem i sistem veza unutar partizanskih jedinica. Oba se sistema međusobno dopunjaju i, po potrebi, zamenjuju funkcije. Stalni *teritorijalni sistem* veza pokriva celokupnu državnu teritoriju, pri čemu se deo tog sistema na slobodnim teritorijama znatno razlikuje od onog na privremeno zaposednutim područjima. Stalnim sistemom veza na slobodnim teritorijama služe se partizanski odredi, teritorijalni organi za snabdevanje, zbrinjavanje, obezbjeđivanje i obaveštavanje, organi narodne vlasti i organizacije opštenarodnog oslobođilačkog rata. U njemu nalaze primenu sve vrste veza. Ovaj sistem može privremeno biti stavljen (delimično ili potpuno) na raspolažanje nekoj operativnoj partizanskoj jedinici, kada ona vodi borbu na toj teritoriji.

Veze na privremeno zauzetoj teritoriji imaju konspirativan karakter. To su obično kurirske, signalne i radio-veze za obaveštajne potrebe, pa se koriste vrlo oprezno, da ih okupator ne bi otkrio.

Za potrebe komandovanja pokretnim jedinicama uspostavljaju se *veze unutar te jedinice*, sa višim štabom, sa teritorijalnim organom koji se brine o snabdevanju i zbrinjavanju jedinice, a ponekad i sa susednim jedinicama radi sadejstva u borbenim dejstvima. U tom sistemu veza koriste se pretežno raznovrsna pokretna i prenosna sredstva za vezu, zavisno od veličine jedinice i opšte operativno-taktičke situacije u kojoj jedinica deluje. O posebno velike važnosti ubuduće će biti lakoprenosne radio-stanice, bez kojih ne bi trebalo da bude nijedna partizanska jedinica veća od čete, naročito ona koja se bori samostalno. Veliki broj radio-stanica biće potreban za obaveštajnu službu, za rukovođenje i za radio-izviđanje. One će raditi samo upotrebom šifre i primenom radio-signalata, vodeći računa da njihovo mesto, u slučaju otvorenog i dugog rada, može biti otkriveno radiogoniometrijom. Jače radio-stanice dobro će doći za vezu sa frontom ili sa saveznicima kao i za sadejstvo sa avijacijom.

Telefonske veze biće korišćene na oslobođenoj teritoriji, zatim prilikom postavljanja kombinovanih zaseda, na osmatračnicama i u sličnim akcijama. Podzemne telefonske linije koje bi još pre rata bile izgrađene na odgovarajućim pravcima, mogле bi dobro poslužiti za

vezu između privremeno zaposednute teritorije, a ponekad i za vezu između dve slobodne teritorije preko privremeno zaposednutog po-jasa koji ih deli.

Partizanske jedinice za vezu ujedno su borbene jedinice, jer se često koriste ne samo za osiguranja nego i za izvršenje pojedinih borbenih zadataka. Sve partizanske starešine treba da znaju da koriste sva sredstva veze.

Kurirske veze koje su u našem NOR-u vrlo uspešno korištene, ostaće i dalje nezamenljive u mnogim situacijama. One će se koristiti na ustaljenim pravcima za obaveštajne potrebe, komandovanje i izveštavanje, negde i kao sistem relejnih veza. U sastavu partizanskog odreda, brigade i većih jedinica mogu se ponekad formirati i manje konjičke jedinice, odeljenja i vodovi koji služe u prvom redu za vezu. Za vreme pokreta štaba, ove jedinice obavljaju kurirsку službu i obezbeđuju štab. I signalna sredstva će, naročito u stalnom sistemu teritorijalnih veza, imati vrlo značajnu ulogu. Pomoću njih se može najbrže javiti o opasnosti i predati druga važna poruka. Kada na nekom zadatku sadejstvuju dve jedinice, bez uspostavljanja zajedničke komande, biće dobro da među sobom izmenjuju oficire za vezu.

Oklopna vozila ne spadaju u redovno naoružanje partizanskih jedinica. Ipak, jedinice će ponekad biti u mogućnosti da u borbi koriste svoja ili zaplenjena oklopna borbena sredstva. Zbog toga treba imati u pripravnosti vozače i poslugu za razne tipove oklopnih vozila, a zaplenjeno pogonsko gorivo treba smeštati u skrivena skloništa, kako bi se moglo iskoristiti u slučaju zaplene oklopnih vozila. Upotreba tenkova i oklopnih transportera obično će biti moguća i korisna u uslovima postojanja prostranih slobodnih teritorija i u okviru akcija koje izvode veće partizanske jedinice.

Partizani mogu vrlo korisno da upotrebe tenkove, oklopne transporterne i ostala oklopna Vozila, kao oružje iznenadenja, naročito za napade na kolone i utvrđene tačke i rejone koji nemaju protivoklopni sredstava. Da bi se uštedelo gorivo i izbeglo otkrivanje (šumom motora), mogu se lakši tipovi oklopnih vozila, pod maskom ili noću, privući stočnom vućom do na nekoliko stotina metara od neprijateljskog položaja.

U slučaju napuštanja neke teritorije, kad je nemoguće povući i oklopna vozila, ona treba da budu uništena ili sklonjena na mesto gde ih neprijatelj neće moći da pronađe, da bi tamo sačekala priliku za ponovnu upotrebu.

Vazduhoplovstvo u povoljnim uslovima može partizanskim jedinicama da pruži značajnu podršku u borbi i pomoći u snabdevanju i zbrinjavanju. Neki tipovi aviona i helikoptera mogli bi, kada postoji prostrane i podesne slobodne teritorije, da budu stalno korišćeni. Oni bi u tom slučaju morali imati skrivene baze i improvizovane aerodrome.

Od posebnog je značaja saradnja partizanskih jedinica sa vazduhoplovstvom koje bazira iza fronta. Osnovni zadaci ove saradnje bili bi sjedne strane, pomoć vazduhoplovstva partizanima, a s druge, pomoć partizana vazduhoplovstvu. Osnovna pomoć koju vazduhoplovstvo može da pruži partizanskim jedinicama sastoji se u dopremi neophodnih borbenih sredstava: municije, eksploziva, sredstava veze, lekova a neki put i hrane. Materijal može biti bačen padobranima ili, ako je to moguće, spušten avionom. Sovjetski avioni koristili su led na jezerima za takva sletanja. Takvo sletanje partizanske jedinice moraju dobro osigurati signalima, jer se obično vrši noću. Kad je obezbeđeno spuštanje aviona onda se, po doturu materijala, tim istim avionima mogu evakuisati teži ranjenici.

Borbena podrška vazduhoplovstva partizanskim jedinicama najdragocenija je kada u toku ofanzive agresor uspe da uspostavi čvrst obruč oko neke veće partizanske grupacije, pa se ona odluči na proboj. Za podršku proboga dovoljan je bar jedna snažan udar iz vazduha, koji bi neposredno prethodio početku proboga. Avijacija će nekad moći da podrži važne operacije partizanskih jedinica.

Partizanske jedinice mogu podržati dejstvo avijacije kada dejstvuje protiv ciljeva u partizanskoj zoni ili u njenoj blizini, na taj način što će joj javiti tačan položaj ciljeva i rezultate bombardovanja. Uoči vazdušnog napada ponekad je moguće partizanskim prepadom neutralisati neprijateljevu protivavionsku artiljeriju ili oštetići aerodrom sa kojeg poleću neprijateljski lovci. Iz oštećenih aviona avijatčari se spasavaju iskakanjem nad slobodnom teritorijom gde ih prihvataju partizani.

RUKOVOĐENJE I KOMANDOVANJE

Rukovođenje i komandovanje u partizanskim ratovima modernog doba bilo je različito rešavano, zavisno od stepena organizovanosti, masovnosti i društvenog karaktera svakog pojedinog rata. Svi uspešni partizanski rat delo je progresivnih društvenih snaga, pa mu se i rukovodstvo formiralo na manje-više demokratski način, bilo da je birano u samom procesu oružane borbe, bilo da je određena progresivna politička ili drutveno-politička organizacija prihvaćena od masa koje učestvuju u borbi i otporu kao organizator i rukovodeći faktor. Iz redova takve organizacije, kao i učesnika otpora koji joj organizacijski nisu pripadali, formirana su političko-vojna rukovodstva operativne komande, štabovi i biran je komandni kadar.

Sistem rukovođenja razlikovao se i po tome u kakvoj se strateškoj situaciji nalazio ceo pokret, da li je bio deo opšteratnih dejstava koja su se odvijala uporedo na frontu i na delovima teritorije koju je agresor zauzeo, ili je oružana borba posle sloma frontalnog otpora na čitavoj nacionalnoj teritoriji privremeno vođena samo u obliku par-

tizanskog načina ratovanja. Istorijski primer za prvi slučaj jeste drugi svetski rat na teritoriji SSSR-a, a za drugi naš narodnooslobodilački rat.

Doktrina ONOR-a rešava pitanje rukovođenja oružanom borbom na PZT i način komandovanja u skladu sa celim sistemom priprema i organizacije jugoslovenskog društva za eventualni rat. Sistem rukovođenja predstavlja originalno rešenje, jer nema istorijskog uzora, kao što ga nema ni naša socijalističko samoupravno društveno uređenje, a budući da ne pripadamo nijednom vojnom savezu na naš sistem rukovođenja i komandovanja ne utiče nikakav spoljni faktor. Bitna odlika toga modela je u tome što je celo društvo angažованo u izgradnji sistema odbrane, čiji je sastavni deo i rukovođenje. Jedinstvo i povezanost sistema rukovođenja rezultat je usaglašenosti i jedinstvenosti izvršenih priprema u kojima je poštovan optimalni interes svih subjekata društva od federacije do mesne zajednice i sva-ke pojedine osnovne organizacije udruženog rada. Takav sistem prilagodljiv je za sve ratne uslove, jer se svi subjekti našeg socijalističkog samoupravnog društva javljaju i kao nosioci suvereniteta na teritoriji na kojoj žive i deluju. Njihova zajednička dogovorena prava, nadležnosti i dužnosti u sferi odbrane regulisana su Zakonom o narodnoj odbrani i drugim aktima pravne regulative. Ustavne i zakonske odredbe omogućavaju maksimalno ispoljavanje inicijative društvene baze. Rukovođenje oružanom borbom na PZT u mnogo većoj meri je decentralizovano, nego rukovođenje na frontu, ali se ono, ipak, jedinstveno ostvaruje zbog jedinstva interesa svih subjekata oružane borbe i opštenarodnog otpora. Partizanski štabovi snose punu odgovornost za borbena dejstva svojih jedinica pred rukovodećim organima svoje društveno-političke zajednice.

Partizanskim jedinicama koje dejstvuju u taktičkoj i operativnoj dubini neprijateljskog fronta mogu istovremeno i usaglašeno komandovati štabovi operativnih jedinica s fronta u čijoj zoni vode borbu i štabovi TO (opštinski, regionalni, pokrajinski i republički). Zadaci mogu biti određeni u pogledu vremena i cilja dejstva, ali se u pogledu načina izvršenja ostavlja jedinici šira mogućnost izbora.

Opšta načela rukovođenja i komandovanja u našim oružanim snagama (jedinstvo, neprekidnost, elastičnost, sigurnost, pravovremenost, efikasnost i operativnost) primenjuju se i u partizanskom obliku oružane borbe. Pored toga, specifičnosti partizanskog ratovanja traže primenu i posebnih načela, od kojih su najvažnija decentralizacija komandovanje, jedinstvo doktrine i pojačane mere bezbednosti i budnosti.

Jedinstvo rukovođenja i komandovanja osnovni je uslov za uspešno izvršavanje borbenih zadataka zajedničkim naporima svih snaga u određenom rejonu, zoni, pravcu dejstava ili prema nekom objektu. Ono proizilazi iz jedinstvenosti opštег cilja borbe, jedinstva doktrine i strategije, jedinstvene organizacije, uvežbanosti jedinica i

ujednačenih unutrašnjih odnosa između organa rukovođenja i komandovanja. Ti odnosi se zasnivaju na jednostarešinstvu, subordinaciji, sadejstvu i pretpotčinjavanju. Jednostarešinstvom se obezbeđuje nedeljivo pravo i odgovornost za donete odluke. Subordinacija se ogleda u bezuslovnom izvršavanju naređenja prepostavljenog uz puno stvaralaštvo i iniciativnost potčinjenih. Obaveza sadejstva, pored onoga koje uvek organizuju susedne jedinice i štabovi, odnosi se i na tesnu saradnju komandi i štabova sa odgovarajućim društvenim subjektima na terenu. Trajno sadejstvo operativnih jedinica i jedinica Teritorijalne odbrane, kada duže dejstviju i istom rejonu ili zoni, osigurava se pretpotčinjavanjem i transformisanjem jednih u druge. Za jedinstveno komandovanje potrebno je uspostaviti jedinstven sistem veza i obavezno saopštavanje podataka svim korisnicima.

Neprekidnost komandovanja postiže se kadrovskom i tehničkom pripremljenošću, stalnim praćenjem i proučavanjem situacije, održavanjem stalnih i sigurnih vertikalnih i horizontalnih veza između komandi i štabova sa susedima, sadejstvujućim delovima i odgovarajućim terenskim organizacijama. U slučaju da nastupi prekid u lancu komandovanja, zbog prekida veza ili drugog razloga, starešina je dužan da dejstvuje iniciativno u duhu opšte zamisli i načela ratne doktrine i strategije oružane borbe.

Elastičnost komandovanja ogleda se u sposobnosti štabova i starešina da se prilagođavaju promenama situacije, kako u taktičkom tako i u organizacionom pogledu. Kad god situacija bude tražila potrebno je bez odlaganja izvršiti pretpotčinjavanja jedinica, ne čekajući za to neko nadležno naređenje ili saglasnost, zbog koje bi došlo do zastoja u dejstvima.

Efikasnost i operativnost postižu se pravovremenim i brzim do-nošenjem odluke, izdavanjem naređenja i stalnim uticanjem na njihovo izvršenje. Potčinjenima se mora ostaviti dovoljno vremena da se pripreme za izvršenje dobijenog zadatka.

Operativnost rada štaba postiže se racionalnim angažovanjem svih njegovih organa, stalnim praćenjem situacije i osposobljenošću da funkcioniše u teškim borbenim uslovima (kao što je upotreba NHBO) i u pokretu.

Sigurnost komandovanja postiže se primenom brojnih mera obezbeđenja i samozaštite štabova, komandi i jedinica. Ona se povećava pokretljivošću komandi njihovim rastresitim rasporedom dok su na mestu, zatim - maskiranjem, budnošću, protivelektronskim obezbeđenjem i kriptozaštitom. U sadržaje zapovesti treba unositi samo ono što je izvršiocu potrebno da izvrši zadatak.

U strategijskoj pozadini neprijateljskog fronta komandovanje partizanskim snagama ima tipičan partizanski oblik. Štabovi, komande i starešine jedinica dobijaju najčešće, orientacioni zadatak za duži period vremena. Ukoliko je štab viši utoliko se više služi direktivama, na osnovu kojih štabovi užih društveno-političkih zajed-

nica i komandi jedinica sami vrše izbor objekta za dejstvo, grupisanje snaga, vreme i način borbenih dejstava. Centralizovano komandovanje bilo bi ne samo tehnički teško izvodljivo nego i neefikasno, čak i pod pretpostavkom da raspolaćemo velikim brojem radio-sredstava veze. Održavanje šifrovanog saobraćaja preko njih zahteva dosta truda i vremena, pa kao i svaki saobraćaj putem pisanih izveštaja daje višem štabu samo bledu sliku o stanju na bojištu. Neposredni lični uvid višeg partizanskog komandanta i štaba u stanju na bojnom polju obično je nemoguć, a njega potpuno ne može nadomestiti nikakva veza. Kad se tome doda da i najmodernejša sredstva veze mogu u određenim situacijama da zataje, jasno je da čvrsto i stvarno komandovanje u borbama ostaje na onome štabu i komandantu koji je u stanju da bude na mestu boja i borbe. To će u uslovima partizanskog rata biti komandiri četa, komande bataljona, odreda i brigade. Oni odlučuju ne samo u taktičkom već i u operativnom pogledu - biraju vreme akcije, cilj dejstva, način dejstva, količini snaga i sredstava koje će upotrebiti, čas početka i završetka boja i sve drugo. U početku se koordinacija svih akcija vrši u okviru odreda, a kasnije sve češće u okviru područja, naročito za akcije na granicama odreda ili oko neke važne komunikacije na kome dejstvuju i pokretne jedinice (bataljoni i brigade). Objedinjavanje dejstva počinje da prelazi okvire područja i vrše ga viši štabovi u širim okvirima.

Kada štab radi na osnovu široko postavljene direktive i kad ne mora da se opredeljuje pod pritiskom neprijateljevih ofanzivnih poduhvata, on će na osnovu opšte procene situacije na svome sektoru da pristupi izboru najkorisnije borbene akcije, koju bi mogao da izvrši bilo upotrebotom cele svoje jedinice, bilo angažovanjem njenog većeg dela. Mada će komandant najčešće biti u siluaciji da samoinicijativno odlučuje u pogledu izbora cilja dejstva, gotovo nikad neće izvršiti konačan izbor akcije bez prethodnog savetovanja sa članovima svog štaba, a često i potčinenih starešina. Čim štab izvrši izbor borbene akcije, ponekad u toku rada na tom izboru kad za to postoje vremenske i druge mogućnosti, starešine potčinenih jedinica biće pojedinačno ili na zajedničkom sastanku konsultovane o načinu izvršenja izabrane akcije. U partizanskim uslovima niži štabovi često će biti u stanju da višem štabu ukažu ne samo na mogućnosti korisnog angažovanja svoje jedinice nego će moći da daju i sasvim konkretne predloge za brzi i energičnu upotrebu svih raspoloživih snaga na sektoru gde se pojave povoljni uslovi za dejstvo.

Komandovanje u okviru jedne borbene akcije koju štab izabere obuhvata poslove pripreme, organizacije, izvođenja i eksploatacije borbe ili boja. Pripreme se vrše u materijalnom, operativnom i političkom pogledu, a izvode se uporedo, brzo i brižljivo. Organizacija boja ogleda se u borbenoj zapovesti, koja se najčešće izdaje usmeno, ali kad je jedinica veća od bataljona, a borbena radnja složena, dobro je zapovest dati u pisanoj formi. Najsloženije je, ali često i najvažnije,

komandovanje u toku borbe ili boja. Ono je kod jedinica većih od četa usko vezano sa dobrim radom i umešnim korišćenjem sredstava za vezu. U toku NOR-a komandovanje je ponekad zatajivalo upravo u ovoj fazi, u prvom redu zbog oskudnih sredstava za vezu, brzine izvođenja borbenih dejstava i nedostatka rezervi. Potpuna i planska esploatacija uspešno završene borbe ili boja ili izvlačenje iz borbe (boja) koja se nepovoljno razvijala, pa je postojala opasnost da se završi porazom, moguće je samo ako komandir (komandant) ima mogućnosti i sposobnosti da prati razvoj borbenih dejstava i utiče na njih do kraja.

Komandovanje jedinicom koja se bori u sastavu više jedinice, dok ona dejstvuje uskupno, odlikuje se preciznijim i detaljnijim postavljanjem zadataka u toku borbe (boja). Svakoj jedinici određuje se objekat dejstva, pravac nastupanja ili odstupanja, položaji sa kojih napada ili se brani, početak i način dejstva, oblik manevra, način sa dejstva s drugim delovima jedinice i druge pojedinosti. Dobro je pružiti priliku svakoj jedinici da povremeno dejstvuje samostalno da bi se u težim situacijama umela sama snaći.

Za uspešno rukovođenje i komandovanje jedinicama na PZT, u teškim i složenim uslovima partizanskog ratovanja, izuzetno je važno imati odgovarajući starešinski kadar. Istorija svih partizanskih ratava to kategorički potvrđuje. Isto tako u svakom partizanskom ratu važiće ubuduće, kao što je to bilo i u ranijim, pravilo da se partizanski starešinski kadar stvara i obnavlja u toku same borbe. Priroda te borbe je takva da najsurovijom oštrinom stalno proverava sposobnost, hrabrost, snalažljivost i druge kvalitete svakog pojedinca. Dok u velikoj masi jedinica na frontu slabosti pojedinaca mogu biti zaklonjene uspešnim radom i hrabrošću drugih ili radom u jedinicama i štabovima, gde su manje izloženi iskušenjima i teškoćama, dotele u partizanskim jedinicama takvog zaklanjanja ne može biti, bar ne u većoj meri. Kritičnih situacija ima dovoljno da bi temeljito bile ispitane vrednosti svakog starešine i borca. Biti dobar starešina partizanske jedinice nije isto što i biti dobar starešina neke jedinice na frontu. Dobar starešina u jedinicama na frontu ne mora se uvek dobro snaći u partizanskim uslovima i obratno. Neophodnost postojanja specifičnih kvaliteta koje mora da poseduje starešina partizanske jedinice bilo je uočeno još davno. Već u prvima radovima naših vojnih pisaca iz sredine XIX veka, osobine dobrog partizanskog starešine isticane su na sledeći način:

»Partizanski starešina mora biti hrabar, snalažljiv, staložen, pribran u svakoj situaciji a naročito u teškim situacijama, kakve su na primer pri povlačenju i izvlačenju iz okruženja. On mora dobro poznavati svoje borce i svojim primerom pokazivati im odvažnost i odanost. Svojim umešnim rukovođenjem on mora steći neograničeno poverenje, a svojim brižnim odnosom ljubav i odanost. On mora biti telesno zdrav i izdržljiv. Mora da poseduje vojno znanje, da ume da

se služi kartom, da poznaje taktiku neprijatelja. Opasno je za jedinicu ako je on sklon bilo kome poroku, pristrasan, kolebljiv i nesposoban«.²⁸⁾

Naš NOR pokazao je u punoj meri značaj dobrog izbora starešina. Pored osobina koje su i ranije bile potrebne partizanskom starešini, nove okolnosti u njemu tražile su još i posebne političke kvalitete. U složenoj političkoj situaciji i u uslovima zaoštrenih nacionalnih suprotnosti, dobar starešina morao je, pored patriotizma, hrabrosti i dobrih karakternih osobina, da ima i jasnu predstavu o političkom smislu borbe, da bude ideološki izgrađen i napredan, da mu patriotizam ima šire jugoslovenske okvire, te da lako shvata presudni značaj zajedničke bratske borbe za slobodu svih jugoslovenskih naroda i narodnosti. Takvi rukovodioci nicali su iz redova radnika, seljaka i narodne inteligencije. Uživali su veliki ugled i poverenje naroda i boraca. Oni su bili odani narodnoj stvari, nepokolebljivi u svojoj vernosti narodu i svom vojno-političkom rukovodstvu. Oni su bili vaspitani na platformi i kvalitetima koje je stvorila Komunistička partija. Rukovodioci u NOR-u imali su čvrst moralno-politički oslonac u Partiji i neprekidnu pomoć, pa je tako otklanjana opasnost od raznih zastranjivanja i izopačenja do kojih može da dovede široka vlast i samostalnost rukovođenja u partizanskim uslovima. Zbog po-rekla iz pretežno siromašnih - potčinjenih slojeva oni su bili većinom bez šireg opštег obrazovanja, a i vojno znanje nije im u početku bilo veliko. O partizanskoj taktici deo nižih starešina nije znao mnogo, sem da su se hajduci vekovima tim načinom borbe iz planine uspešno svetili tuđinu, daje narodna buna kao velika snaga opevana u pesmama i da Komunistička partija, koja se bori za pravdu i kojoj se može verovati, poziva na takvu borbu. Zato su taktička uputstva koja je jedinicama slao Vrhovni štab NOV i POJ bila vrlo korisna.

Stručno znanje starešina sistematski je podizano već od početka rata. Zato je služila samo ratna praksa (analiza akcija) i razni kursevi za starešine. Pri Vrhovnom a kasnije i pri glavnim štabovima radile su oficirske škole, gdje je na dužim kursevima obradivana partizanska taktika i drugi važni predmeti potrebnii za rukovođenje.

Moralni lik partizanskog starešine treba da bude takav i u eventualnom opštenarodnom odbrambenom ratu. Nema sumnje da bismo u stručnom pogledu raspolagali mnogo obrazovanijim kadrom nego 1941-1945. i da bi taj kadar imao dragocena iskustva iz NOR-a. Ono što je najvrednije iz tih iskustava nisu ni organizacija ni taktika nego upravo oni duboko ljudski, bratski, drugarski a ujedno i pravi vojnički odnosi između starešina i boraca. Odnos između starešina i boraca u partizanskim jedinicama odlikuje se savršenim povremenjem i razumevanjem zasnovanim na svesti o zajedničkim ciljevima

28) Matija Ban: *Pravila o četničkoj vojni*, Beograd 1848. (Banje izraze »partizanski«, »gerilski« i »četnički« upotrebljavaju naizmenično kao sinonime.

i interesima. Pokušaj zamene takvih odnosa nametanjem pokornosti brzo dovodi do toga da jedinica gubi vitalnost, doživljava unutrašnje krize, pasivizira se i trpi neuspehe u borbi, a ako se to na vreme ne otkloni dolazi i do kolebanja i dezterterstva. Stanje poverenja i savesnosti u vršenju svoje dužnosti kod potčinjenih, dobar i umešan partizanski starešina lako pretvara u stanje onih spoljašnjih urednih vojničkih odnosa koji se nazivaju »formalnom« disciplinom i koji olakšavaju rukovođenje i komandovanje. Zato su u dobroj partizanskoj jedinici na prvi pogled očigledni disciplinovani, a ujedno i srdačni drugarski odnosi, spremnost na izvršenje svakog zadatka a, s druge strane, jako istaknuta briga za ljude i briga da se jedinica sačuva od gubitaka i tegoba koliko god je to moguće u teškim uslovima partizanski borbi.

Tito je stalno ukazivao na obavezu starešina da svoje jedinice čuvaju od nepotrebnih gubitaka. »U našem oslobođilačkom ratu najveću dragocenost predstavljaju naši borci-ratnici. Njima se ima pokloniti glavna i prvenstvena pažnja i u borbi i van borbe. To je prva i osnovna dužnost svih starešina u našoj vojsci. Izvršavati zadatke u potpunosti i sa najmanje žrtava - u tome se i sastoji veština komandovanja i vođenja trupa u ratu«.²⁹⁾

Naš sistem ONO pruža velike mogućnosti da se za eventualni budući partizanski oblik oružane borbe pripremi takav starešinski kadar koji će po moralno-političkim kvalitetima biti ravan onom iz NOR-a, a u vojnostručnom pogledu pripremljen i vežbama ospozobljen u toj meri da će se s pouzdanjem odmah hvatati u koštač sa agresorom, stručno lomeći osetljive delove njegovog ratnog stroja na PZT. Svakodnevna praksa pokazuje da se u TO uspešno stvara upravo takav starešinski kadar i borački sastav spreman da nastavi slavne tradicije naših partizana iz NOR-a. Taj starešinski kadar biće zadojen jedinstvenom političkom i ratnom doktrinom koja će omogućiti uspešno rukovođenje i komandovanje u uslovima široke decentralizacije.

Jedinstvo ratne doktrine sastoji se u jedinstvenom shvatanju i primeni operativno-taktičkih načela, a postiže se vojnim i političkim obrazovanjem OS za vreme mira u školama i na vežbama. Ako starešina zna kako treba da procenjuje borbene situacije i kakve odluke na osnovu tih procena treba da doneše, onda će i u slučaju da ne dobije naređenje postupiti približno onako kako bi glasilo izostalo na-ređenje. To je posebno važno kada jedinica deluje u sastavu veće grupacije, pa svojim postupkom znatno utiče na položaj suseda i uspešno sadejstvo sa njima. Prepostavljeni komandant moći će i u slučaju privremenog prekinute veze približno da oceni kakvu je odluku doneo njegov potčinjeni u dатој situaciji, pa će lakše uspostaviti sa njim vezu i pružiti mu pomoć.

29) *Naređenje o načinu izvođenja borbenih dejstava* (Bihać, 8.1 1943), Vojni glasnik, maj 1980.

Starešine svih jedinica koje dejstvuju na PZT, bile one partizanske (teritorijalne) ili iz sastava fronta, dužne su da tesno saraduju sa društveno-političkim organima i organizacijama, ne samo radi pitanja zaštite, snabdevanja i zbrinjavanja, nego i pri donošenju taktičkih i operativnih odluka koje su od širokog društvenog interesa.

Opšti uslovi u kojima se vode partizanske borbe pružaju mogućnost za vrlo efikasnu *obaveštajnu delatnost*, pa su starešine i štabovi dužni da ove mogućnosti neprekidno i u potpunosti iskorišćavaju. S druge strane, i mogućnost agresorovih snaga da partizanskoj jedinici stvaraju iznenadenja veće su nego u drugim oblicima oružane borbe, zato što su im pogodnosti primene svih vrsta izviđanja, kao i izbora pravca, vrste i vremena napada, vrlo velike. To partizanskim komandama nameće obavezu stalnog motrenja neprijatelja i stalnu spremnost da izbegnu i spreče iznenadenje. Partizanski starešina čija jedinica je iznenadena, ne pridržava se načela obaveze primene stalnog borbenog obezbeđenja i zato treba da snosi odgovornost.

Starešine su odgovorne za solidnu organizaciju sistema veza, jer je bez njih rukovođenje i komandovanje paralisan. Naročito su važne radio-veze na većim odstojanjima i kurirske na kraćim. Sve mere tajnosti radio-saobraćaja (šifra, kod, signali) moraju se uvek primenjivati i poštovati.

Partizanska taktika u napadu

SVOJSTVA NAPADA PARTIZANSKIH JEDINICA I IZBOR OBJEKTA ZA NAPAD

Ofanzivnost je osnovno svojstvo partizanskih dejstava. Ceo partizanski rat vodi se u obliku opštenarodne ofanzive protiv agresorovih snaga na PZT. Ova strategijska ofanziva izvodi se, naravno, drukčije nego ona u uslovima frontalnog rata. Ona ne traje nekoliko dana ili nedelja, već mesecima i godinama, do kraja rata. Njen objekat je celokupan agresorov stroj, a cilj da konačno slomi neprijatelja. Razbijena je na hiljade taktičkih napada najraznovrsnijeg oblika i obima.

Napad se može vršiti po naređenju višeg štaba ili na inicijativu jedinice koja ga izvodi. Široka inicijativa je i u prvom slučaju obavezna, ali ne sme izaći iz okvira opštih planova višeg štaba toliko da ugrozi ispunjenje tih planova.

Partizanski napadi pripremaju se i organizuju obično u uslovima nepostojanja neposrednog borbenog dodira s neprijateljskim jedinicama. Za pripreme uglavnom ima dovoljno vremena, pa se one u obaveštajnom, materijalnom i svakom drugom pogledu mogu solidno izvršiti. Sama organizacija i izvršenje napada izvode se brzo i energično. Povoljna situacija za napad za koju se pretpostavlja da neće dugo potrajati, mora biti brzo iskorišćena, a neposredne pripreme mogu biti izvršene i u toku pokreta jedinica ka objektu napada. Gotovo uvek biće mogućno da starešina jedinice, uz put, usmeno objasni nižim starešinama zamisao manevra u napadu i da na njihove eventualne usmene predloge unese u plan ispravke.

U napad se često prelazi neposredno iz marša, koji ponekad traje više časova, bez zadržavanja na polaznom položaju za napad i bez sačekivanja da svaki deo borbenog poretka bude spreman za napad. Napad se izvodi u jednom ešalonu iza koga može da se na najosetljivijem pravcu postavi manja rezerva, spremna da bude upotrebljena već u prvom času borbe. I pored brzine i energičnosti napada uvek se preduzimaju i mere obezbeđenja jedinica od intervencije neprijatelja drugim snagama (spolja), avionima, helikopterima, tenkovima itd. Sve starešine i svi borci redovno se upoznaju ne samo situacijom i zadacima nego i sa eventualnim opasnostima.

Da bi napad bio uspešan mora da se osigura nadmoćnost nad snagama koje će biti napadnute. Ta se nadmoćnost, međutim, često neće ispoljavati u većem broju boraca i vatrenih sredstava, već u korišćenju iznenađenja i primeni smelog i efikasnog manevra za koji su sposobne partizanske jedinice.

Oblik manevra u napadu zavisi od vrste napada, zemljišta, neprijateljevog rasporeda, morala, stepena utvrđenosti i mnogih drugih okolnosti. Gde je god moguće izbegava se frontalni napad ili se bar ograničava obim njegove primene. Kad se primena frontalnog napada ne može izbeći (napad na kružno utvrđenog neprijatelja, protivnapad radi probaja iz okruženja) onda se taj oblik manevra dopunjava manevrom ubacivanja i napadima iz pozadine. Bočni napad manevrom obuhvata i opkoljavanje, često se primenjuje prilikom napada na otvorenom polju na izdvojenu neprijateljsku jedinicu, naročito pri napadu iz zasede. Napad iz obilaska primenjuje se naročito u početnoj fazi neprijateljske ofanzive, kao i u okviru većih partizanski protivofanziva. U toku izvođenja napada može se, po potrebi, svaki oblik zamišljenog manevra izmeniti i prilagoditi stvorenoj situaciji, bilo naknadnim naređenjem, bilo inicijativom izvršioca.

Partizanske jedinice najčešće napadaju s bliskih odstojanja iznenadnim kratkotrajnim vatreñim udarom iz sveg raspoloživog naoružanja, pokretom i jurišom. Nadmoć ostvarena na mestu koncentričnog udara brzo i smelo iskorišćavaju za proširenje uspeha, kao i za postizanje potpune pobjede. Ako se u toku napada pokaže daje neprijatelj jači nego što se pretpostavljal ili daje neki drugi element situacije bio pogrešno predstavljen, odnosno da se izmenio u toku napada, ili da se brz i odlučan uspeh ne može postići, starešina koji rukovodi napadom doneće bez oklevanja odluku u prekidu napada i izvlačenju jedinica ispod udara neprijatelja. U složenom agresorovom ratnom stroju uvek će se naći drugo mesto na kome se može postići uspeh bez teških žrtava. Samo kada je likvidacija napadnutog uporišta izuzetno važna, a postoje realni izgledi da će se posle duže borbe postići uspeh i kad nije u izgledu brza i snažna neprijateljska intervencija drugim snagama, napad će biti produžen do ostvarenja uspeha.

Napadi se izvode najčešće noću. Izuzetak čine napadi iz zasede, koji se izvode pretežno po danu. Partizanske napade i protivnapade odlikuje snalažljivost na zemljištu, jednostavnost manevra i odlučnost. Na brojno slabijeg, demoralisanog, za borbu nepripremljenog, ili na neutvrđenog neprijatelja na otvorenom polju, napad se može uspešno izvesti u svako doba dana, pogotovo što se agresor tako prisiljava na stalnu budnost i neprekidno očekivanje napada, pa se time fizički i psihički iznurava i zamara.

Partizanski napadi su efikasniji od napada agresorovih snaga. To nije posledica samo boljeg kvaliteta partizanskih jedinica nego i opštih uslova u kojima se napadi pripremaju i izvode. Pripremljeni u tajnosti, a izvedeni brzo i energično na objekt o kome su prikupljeni svi važni podaci, partizanskim napadima se normalno postiže iznenađenje. Oni udaraju tako reći nasigurno. S druge strane, agresor je mnogo manje u mogućnosti da postigne iznenađenje, pa često napada na pripremljenu odbranu ili sam napad usmerava naprazno.

Opšti objekt partizanskih napada - neprijateljske ustanove, snage i sredstva na privremeno zaposednutoj teritoriji - može se raščlaniti na veliki broj sastavnih delova, koje je potrebno planski uništavati. Opšta ofanziva partizanskih snaga ne razvija se stihijski i ne udara na sve što joj se nađe na putu, već sistematski i stručno razara složenu mašinu agresorovog ratnog stroja.

To razaranje partizanska jedinica počinje od časa kada se našla u taktičkoj ili operativnoj pozadini agresorovog fronta. U prvoj fazi prvenstveno je usmereno na one elemente agresorovog borbenog poretka čijim se narušavanjem najefikasnije pridonosi uspeh borbe naših snaga na frontu. Ometa se i usporava manevar agresorovih snaga, prekidaju im se veze, nanose gubici, unosi zabuna i nesigurnost, parališe rad njegove pozadine itd. U toj fazi izbor objekta za napad, ako nije unapred izričito ili orientaciono određen iz višeg štaba, mora biti brz, jer se taktički uslovi za izvršenje brzo menjaju.

Kada se front udalji, pa se partizanska jedinica nađe u strategijskoj pozadini agresorovog fronta, objekat za napad može da se bira bez žurbe, sistematicno i na osnovu temeljitije procene. U obzir dolazi sprečavanje svakog pokušaja uspostavljanja institucija okupatorske uprave, brza likvidacija eventualnih elemenata pete kolone, uništavanje neprijateljevih sredstava veze, onesposobljavanje i uništavanje komunikacija i saobraćajnih objekata, uništavanje ili zaplenjivanje neprijateljskih skladista i onesposobljavanje preduzeća i fabrika koji rade za neprijatelja, uništavanje neprijateljskih štabova i žive sile na otvorenom polju ili u utvrđenim garnizonima i logorima.

Od više objekata bira se jedan, imajući u vidu da treba napadati najosetljivija i najslabija mesta agresora. Izbor se vrši na osnovu procene značaja svakog pojedinog objekta i uslova koji utiču na uspeh napada. U partizanskim uslovima svaka akcija, pored vojnog značaja, može da ima i neposredni politički, a često i ekonomski značaj.

Objekat za napad bira komanda jedinice koja deluje na osnovu dobijene šire direktive za dejstvo na određenoj teritoriji. Međutim, ponekad i takvoj jedinici može da bude izričito naređeno iz višeg štaba, koji je izvršio izbor na osnovu šireg kriterijuma, na koji objekat da usmeri napad. Komandi jedinice može i u tom slučaju biti ostavljen određen vremenski i prostorni okvir unutar koga će ona izvršiti izbor vremena i načina izvršenja napada na osnovu celovite procene.

Prilikom ocene pogodnosti za napad na neki objekat uzimaju se u obzir, u većoj ili manjoj meri, prema situaciji, sjedne strane taktičke pogodnosti za uspeh napada, a s druge značaj tog objekta. Tamo gde se može brzo i bez velikih žrtava postići neki značajan uspeh, potrebno je to iskoristiti. Propuštanje takve prilike moglo bi da bude opravданo jedino potrebom da se zbog postizanja relativno malog uspeha ne kompromituje izvođenje neke planirane i značajnije akcije. Ali, u osnovi se treba držati pravila daje bolje izvršiti veći broj ma-

njih akcija u kojima je uspeh siguran, nego manji broj većih akcija u kojima se mogu očekivati veći gubici, a uspeh je manje siguran.

Objekti za napad mogu biti lokalnog, šireg taktičkog i operativnog značaja. U objekte lokalnog značaja spadaju manje okupatorske posade isturene prema slobodnoj teritoriji, telefonske linije za lokalne veze, manje značajni saobraćajni objekti na putevima kojima se okupator služi za snabdевање svojih garnizona, ciljevi koji mogu biti napadnuti iz manjih zaseda i slično.

Širi taktički značaj imaju napadi na veće jedinice (čete, itd.), napadi iz većih kombinovanih zaseda, prepadi na garnizone u većim naseljima, napadi na elemente raketnih jedinica, aerodrome i heliodrome, elektronske instalacije, prepadi na važne centre veze i manje štabove.

Objekat operativnog značaja može biti krupna diverzija na magistralama koje spajaju važne centre ili vode prema frontu, uništenje nekog višeg štaba, vezivanje za svoj teren neke krupne jedinice koja bi uzela učešća u borbi na frontu ili u protivpartizanskoj operaciji - ofanzivi.

Nekada napad nema za cilj neposredno ostvarenje konačnog uspeha, već samo stvaranje pogodne taktičke situacije za kasnije dejstvo. Takav napad može da ima za cilj, na primer, izazivanje neprijatelja na postupak koji odgovara našim planovima, stvaranje pogrešne predstave o našim namerama, ili da se napadom dođe do potrebnih podataka o neprijatelju.

Prilikom *planiranja napada* kom je cilj da se agresoru, pored uništavanje njegove žive sile, nanesu materijalni gubici zaplenom ili uništavanjem ratnog materijala, sredstava veze i saobraćajnih objekata, potrebno je odrediti koji deo zadatka je prioritetan. Često je najvažnije da se živa sila privremeno neutrališe, dok se ne obavi najvažniji deo zadatka. Za takvu akciju važno je da jedinica koja je izvodi bude ojačana stručnom diverzantskom grupom i daje obezbeđenju uspešnog izvršenja njenog dela zadatka prilagođen ceo plan napada.

Akcije ekonomskog značaja mogu proizvesti dejstvo u dva smera. To mogu biti snabdevačke akcije ili akcije nanošenja ekonomске štete neprijatelju. Prve su one kojima je osnovni cilj da se dođe do plena, a druge kojima se nanosi šteta neprijatelju, ne samo zaplenom već i uništavanjem materijalnih sredstava. U ekonomске akcije spadaju i one kojima je cilj da se zaštiti imovina naroda od pljačke, da se zaštiti letina, da se spreči eksploracija rudnih i drugih bogatstava zemlje. Rušenje saobraćajnih objekata može delom biti usmereno i na postizanje ovih ekonomskih ciljeva.

Akcije od pretežno političkog i humanitarnog značaja vrlo su raznolike, jer se cilj može postići neposredno i posredni. Tako akcije usmerene na zaštitu narodne vlasti i naroda imaju neposredni politički značaj. Tu spadaju akcije za oslobođenje interniraca i zarobljenika, akcije za obezbeđenje ranjenika, naroda u zbegovima i slično. Druge

akcije usmerene protiv određenih objekata mogu imati za cilj da posredno ispoljavanjem naše snage i gotovosti za borbu, podignu moral stanovništva, podstaknu ga na borbu, otpor i tako prošire osnovicu partizanskog rata. Nekad je akcija usmerena na to da se njenim uspehom ojača moral same jedinice koja akciju izvodi. U tom slučaju je neophodno taj uspeh dobro obezbediti. Političkog su karaktera i one borbene akcije koje su delom usmerene na rušenje morala agresorovih jedinica i na uništavanje i dekuražiranje njegovih eventualnih saradnika.

DIVERZANTSKE AKCIJE

Diverzantska akcija je ofanzivna, iznenadna i brzo izvedena borbena akcija koju izvode posebno obučene (obično inžinjerijske) jedinice, same ili uz podršku drugih snaga u napadu na izabrani objekat u neprijateljskoj pozadini radi njegovog izbacivanja iz upotrebe. Svakako partizanska borba, boj ili operacija može u svom sadržaju da ima i vršenje određenih diverzija, ali diverzantskom akcijom nazivamo samo one kojima je osnovni cilj da se borbom postigne odabrani diverzantski učinak.

Diverzije su bile u prošlosti, a ostale su i u savremenim partizanskim borbama, vrlo važan i široko primenjivan vid borbenih dejstava i otpora protiv agresorove žive sile i materijalnih sredstava koja mu služe za borbu.

Kolike razmere može da uzme rušenje saobraćajnih objekata i sredstava može da se vidi iz primera naše novije istorije. U drugom svetskom ratu rušenje je primenjivano protiv agresorskih sila osovine u pozadini svih njihovih frontova u Evropi i Aziji. Često i uspešne diverzije sovjetskih partizana protiv sistema komunikacija u Belorusiji u letu 1943. godine znatno su pridonele uspesima bjeloruskog fronta u ofanzivnim operacijama protiv nemačke grupe armija »Centar«.^{30*} Diverzantska dejstva bila su masovno i vrlo uspešno vršena u našem NOR-u, u okupiranom delu Kine, a pri kraju rata i u zemljama zapadne Evrope. I u partizanskim ratovima, posle drugog svetskog rata, naročito u Alžиру i Vijetnamu, diverzantska dejstva primenjivana su vrlo uspešno.

U našoj zemlji u toku rata rušenja na železničkim prugama i putevima izvršena su na više hiljada mesta. Već od 1942. godine neke pruge (kao na primer, Ogulin - Split, Karlovac - Sisak) bile su potpuno onesposobljene i napuštene. Uništeno i oštećeno je 1.280 lokomotiva, 682 oklopnih, te 14.000 putničkih i teretnih vagona. Porušeno je preko 1.000 mostova. Na cestama je uništeno više desetina motornih vozila. Gotovo svi mostovi na železničkim prugama i putevima, bili

30) Krehnut Kreidel: Partizanske borbe u srednjoj Rusiji, Revue Militaire General br. 7/1957.

su pod stalnim udarom diverzanata. Od važnih privrednih objekata uništena su ili oštećena 104 rudnika, 158 raznih fabrika, 114 skladišta i stotine drugih industrijskih pogona koje je koristio agresor.

U našoj ratnoj doktrini i strategiji oružane borbe diverzantska dejstva zauzimaju izuzetno važno mesto. Koristeći iskustva iz NOR-a i drugih partizanskih ratova, današnje veće mogućnosti za organizacijske i materijalne pripreme, kao i savršenija sredstava za diverzantska borbena dejstva - možemo očekivati da bi ovaj oblik borbe bio još masovniji, a rezultati još porazniji za agresora na PZT. Sve jedinice naših oružanih snaga, a naročito jedinice TO, biće pripremljeni za osnovne načine upotrebe minsko-eksplozivnih sredstava (MES). Svaki građanin, kao potencijalni učesnik u borbi i otporu na PZT treba da bude sposobljen bar za one diverzanstke akcije za koje nije potrebna posebna stručnost. Specijalizovane diverzantske jedinice u sastavu JNA i TO biće korišćene za izvršavanje složenih diverzantskih akcija i kao jezgro oko kojeg će se, po potrebi, formirati improvizovane grupe sastavljene od boraca i stanovništva na privremeno zaposednutoj teritoriji.

Eventualni agresor imaće u vidu našu spretnost za ovaj oblik borbe, pa će sprovoditi obimne mere zaštite i borbenog obezbeđenja, koristeći se najsvršenijim tehničkim sredstvima, kao i odgovarajućim obaveštajnim i političko-psihološkim merama da bi spričio izvođenje diverzantskih dejstava. Zbog toga se diverzantska dejstva moraju dobro pripremiti, izvoditi najvećom brzinom, iznenadno, sa-moinicativno, smelo i odvažno. Često će biti omogućavana prepadom ili napadom na obezbeđenje objekata, a od brze intervencije drugih agresorovih snaga osiguravana zasedom.

Obim dejstava u diverzantskoj akciji može da se meri veličinom štete koja se njome nanosi neprijatelju i količinom vlastitih snaga koje su za to upotrebljene. Diverzije koje izvode pojedinci ili male grupe mogu neprijatelju naneti znatnu štetu na objektima koji nisu zaštićeni posebnim i stalnim obezbeđenjem. Ona se izvode obično bez borbe, miniranjem, paljenjem ili mehaničkim oštećenjima.

Kada se diverzija izvodi protiv objekta koji je zaštićen obezbeđenjem, a obično i dobro utvrđen, potrebno je prethodno borbom savladati obezbeđenje, a zatim pristupiti uništavanju ili onesposobljavanju objekta. Obezbeđenje savlađuje taktička (a nekad i operativna) borbena jedinica, a uništavanje ili onesposobljavanje objekata obavljaju diverzanti odgovarajuće stručnosti. Odluku o tome do koje mere treba da bude uništen ili onesposobljen za korišćenje objekat koji ne služi samo agresoru nego i stanovništvu, treba da donese odgovarajući organi DPZ, kako se vlastita dobra ne bi uništavala ako nije neophodno.

Uspešne diverzantske akcije mogu da imaju veliki vojni i psihološki učinak, pa ih je potrebno što masovnije primenjivati. One unose nesigurnost u redove neprijateljevih snaga i prisiljavaju agresora da

sve objekte koji mu služe stalno osigurava i tako razvlači i usitnjava svoje snage. U narodu na PZT diverzantske akcije dižu moral i spremnost na otpor, jer očigledno pokazuju kako je agresorov sistem nesiguran i ranjiv.

Diverzije mogu biti raznovrsne s obzirom na obilje objekata podešnih za diverzije, pa je nužno izvršiti pravi izbor. Mada uništavanju žive sile agresora treba pridavati važnost, *osnovni cilj* diverzije biće uništenje ili isključenje iz upotrebe objekata infrastrukture (komunikacije, energetika, veze), industrijskog postrojenja, skladišta goriva, uredaja ekstraktne industrije (rudnici, izvori nafte i sl.), agresorove i kvislinske ustanove, KM i slično.

Na *izbor objekta* diverzantske akcije u kombinovanom obliku oružane borbe uticaće, u prvom redu, potreba da se diverzijama u taktičkoj i operativnoj pozadini agresorovog fronta pomogne uspešno dejstvo naših jedinica na frontu. U strategijskoj pozadini agresora, kada partizanski oblik borbe postane osnovni, izbor objekta dejstva je slobodniji i uslovljen je opštim planom partizanskih borbenih aktivnosti na razaranju infrastrukture, koja služi okupatorskom režimu, i na sprečavanju iskorišćavanja naših ekonomskih potencijala.

Zavisno od veličine upotrebljenih snaga i važnosti objekta napada, diverzije mogu da imaju *taktički, operativni ili strategijski značaj*. Masovno i na različitim mestima vršene diverzije taktičkog značaja, makar i ne bile uperene na isti objekat (na primer neku važnu komunikaciju) u svom zbiru postižu strategijski efekat.

Diverzantska akcija koja po veličini upotrebljenih snaga za njeno izvođenje, kao i po važnosti cilja koji se njome postiže, prevazilazi taktičke okvire, poprima značaj *diverzantske operacije*. Njen objekat dejstva može biti neka posebno važna železnička pruga, važan industrijski ili infrastrukturni objekat (veliki most, električna centrala, vazuđuhoplovna baza, pomorska luka) i slični objekti. Ako je diverzantska operacija uperena protiv složenog objekta na širem prostoru sa više odvojenih delova (železnička pruga, dalekovod), d^stvo jedinica koje u njoj učestvuju ne mora biti istovremeno, ali treba da bude dovoljno sinhronizovano da bi se osiguralo vreme za eventualno pregrupisavanje, za sadejstvo i uzajamno obezbeđenje od intervencije neprijateljevih snaga spolja.

Zbog velike raznolikosti u taktičkim, operativnim i drugim okolnostima u kojima se diverzije izvode, raznoliki su i načini i tehnika njihovog pripremanja i izvođenja.

Obim i vreme trajanja *priprema* za diverzantsku akciju zavisi od više činilaca. Dobro planirane i svestrane pripreme, koje mogu uključiti i uvežbavanje pojedinih borbenih postupaka taktičke i tehničke prirode, imaju nesumnjive koristi. Temeljite pripreme preduzimaće se kada god za to bude vremena, naročito kada obaveštajni podaci o izabranom objektu i njegovom osiguranju moraju da se pro-

vere i dopune. Ponekad će biti važno da se pripreme ubrzaju kako bi prolazna povoljna situacija za napad bila na vreme iskorišćena.

Značajne diverzije usmerene na dobro osigurani objekat najčešće traže da snage budu raspoređene u *borbenom poretku* koji se sastoji od: snaga za napad na osiguranje objekta, snaga za neposredno izvršenje diverzije, snaga za obezbeđenje od intervencije spolja, snaga za vatrenu podršku i rezerve. Prva dva elementa uvek su neophodna, dok ostala tri mogu biti svedena na minimum ili nadomeštena nekom drugom aktivnošću u blizini mesta diverzije.

Snage za napad na osiguranje objekta mogu svoj deo zadatka da izvrše bilo potpunom likvidacijom odbrane bilo njenom neutralizacijom u tolikoj meri da rad diverzanata bude omogućen i zaštićen za vreme prilaska postrojenju, ili prilikom izvršenja planiranog rušenja i povlačenja na polazne položaje. Vatrema podrška ostvaruje se u početku akcije vatrenim prepadom na osiguranje objekta kao i dejstvom po samom objektu kada gaje i na taj način moguće oštetići ili uništiti. Za i^reme daljeg toka akcije vatrenom podrškom se može olakšati borba na obezbeđenjima i pri povlačenju snaga posle završenog glavnog zadatka akcije. Rezerva može da se upotrebi na svakom kritičnom mestu borbe, kao i za pomoć u radu pozadinskih organa (evakuacija plena, zarobljenika, ranjenika itd.). Komandno mesto biće u sredini borbenog poretka ili neposredno u jedinici koja vrši napad na osiguranje objekta. Neprekidno i brzo funkcionisanje veza mora biti osigurano svim elementima borbenog poretka, a posebno sa diverzantskom grupom koja će se često služiti ugovorenim signallima.

Saobraćajni objekti i sredstva za PZT svakako su najbrojniji i najzahvalniji ciljevi partizanskih i diverzantskih dejstava. Upravljati i koristiti PZT kao organizovanu pozadinu fronta ili kao izvor materijalnih dobara potrebnih za rat, nemoguće je bez korišćenja gustog sistema veza i komunikacija, koji kao mreža pokriva teritoriju.

Cilj napada na *saobraćajni objekt* je da se ono uništi ili onesposobi za upotrebu. Sam napad na objekt često se sastoji iz dva dela. Prvi, taktički deo čini napad na osiguranje objekta, a drugi tehnički deo sadrži samu radnju rušenja. Prvi deo zadatka obavljaju određene boračke snage, dok se drugi poverava inžinjerijskoj jedinici. Često će se za obična prekopavanja i barikadna zaprečavanja upotrebiti stanovništvo.

Saobraćajni objekti se razaraju do određene, korisne mere, imajući u vidu da će posle oslobođenja zemlje sve morati da se obnavlja, a efekat delimičnog oštećenja često je za sprečavanje saobraćaja ravan punom razaranju. Zbog toga viši partizanski štabovi određuju stepen razaranja saobraćajnih objekata za svaki pojedini rejon. Rušenje komunikacija aktuelno je gotovo za sve vreme rata, jer agresoru pričinjava teškoće, ali u pojedinim etapama borbe ono postaje načito važno i korisno. Takve etape povećane važnosti komunikacija

nastaju u vreme kada okupator vrši pregrupisavanje svojih snaga, bilo zbog potreba fronta, bilo zbog pripremanja i sproveđenja protivpartizanskih ofanziva.

Plan rušenja saobraćajnog sistema na PZT obuhvata ne samo rušenje saobraćajnih objekata već i uništavanje saobraćajnih sredstava železničkog, automobilskog, avionskog i plovног parka. Železničke pruge bez vagona i lokomotiva, putevi bez automobila, aerodromi bez aviona, kanali, reke i pomorske luke bez brodova mrtvi su i bezvredni. Napad na železnički park vrši se uporedo sa napadom na prugu i objekte na pruzi na taj način što se miniranje tih objekata vrši u času nailaska kompozicija. Izbačena iz šina, kompozicija može biti uništена na razne načine. Uobičajeno je spaljivanje, ali se lokomotiva može oštetiti i kada se u kotao ili motor ubaci mina ili jaka bomba.

Diverzanti moraju biti stručno sposobljeni za uništavanje svih vrsta mašina i motora. Kada je napad na saobraćajno sredstvo sračunat na uništavanje ešalona, onda je i način dejstva podređen tom cilju.

Kada diverzantska jedinica ima mogućnosti da se objektu akcije približi neprimetno bez borbe i otkrivanja, a sama akcija može brzo da se izvede, ona će dejstvovati sama ili sa manjim obezbeđenjem povlačenja u izabranom pravcu. Dobro uvežbani diverzanti nastoje da svaku novu diverziju izvedu na nov način, tako da neprijatelj koji je naviknut na ranije postupke, bude iznenađen novim načinom dejstva. Istovremeno izvođenje diverzija na više objekata zbujuje i obeshrabruje neprijatelja, jer ne zna na koju stranu pre da interveniše. Planske, sistematske i neprekidne diverzije, uskladene sa opštim planom viših štabova TO i rukovodstva DPZ, doneće sigurno dobre rezultate i podići volju za sve žešći otpor agresoru na privremeno zaposednutoj teritoriji.

PREPADI

Prepad je oblik napada koji karakteriše iznenadnost, brzina dejstva i kratkoća trajanja. Ograničen je po snazi, prostoru i vremenu, a po cilju dejstva može biti samostalna akcija ili uvod u duži napad istim ili jačim snagama. Pošto je iznenađenje osnovni uslov za uspeh prepada, najčešće se izvodi noću ili u lošim dnevnim atmosferskim uslovima, ali i u svako drugo doba kada pokrivenost ili ispresecanost zemljišta olakšava prikriveno približavanje objektu napada. Obično traje koliko i učinak ostvarenog iznenadenja, posle čega se ili završava brzim prekidom i povlačenjem da bi se izbegla intervencija jačih snaga agresora, ili prerasta u redovan napad. Za uspeh prepada nije potrebno osigurati brojnu niti vatrenu nadmoć nad neprijateljem. Važno je da se brzim i snažnim udarom ostvari postavljeni ograničeni cilj, nanesu agresoru gubici, onemogući mu se odmor, dođe do zarobljenika i obaveštajnih podataka, postigne određeni politič-

ki ili ekonomski efekat i slični. Dobro izvedeni prepadi obično ne dovodi do većih vlastitih gubitaka.

Prepad može biti izведен u obliku *vatrene prepade* sa odstojanja, primenom bliske borbe i kombinovano. Vatreni prepadi vrši se obično na jako utvrđene neprijateljeve objekte, kolone u pokretu preko otkrivenog zemljišta i zaštićene oklopnim vozilima, objekte dobro zaštićene preprekama i sredstvima za detekciju. Takvi objekti su najčešće aerodromi, veća KM, veći CV, baze raketnih jedinica i slično. Vrši se prvenstveno artiljerijom, minobacačima i bestrzajnim topovima, a delimično i iz automatskog streljačkog naoružanja. Iskustva iz Vijetnama pokazuju da se za vatrene prepade mogu iskoristiti oruđa dometa 7 do 12 km, naročito rakete 122 i 140 mm.

Primenom *bliske borbe* prepad se izvodi na svakom prostoru izvan dobro utvrđenih objekata, odnosno na ciljeve u pokretu, slabije branjene i ranjive objekte, snage na odmoru, elemente okupacionog sistema i slično. Zbog česte i iznenadne pojave neprijatelja, preduzimanje prepada traži veliku inicijativnost, dovitljivost i nešablonizovanost. Niz sinhronizovanih prepada na širem prostoru, uz izolaciju nekih uporišta i objekata, može imati efekat velike operacije za izbacivanje iz upotrebe važnih saobraćajnica, za proširenje slobodne teritorije i slično.

Kombinovani način izvođenja prepada primenjuje se kada je prebliskog napada potrebno brzo neutralisati sredstva podrške neprijatelja. Tako se napadaju obično oni objekti čiji sistem odbrane nije još potpuno izgrađen, pa se oslanja pretežno na sredstva svoje vatrene podrške.

Objekti na koje se najčešće vrše prepadi su manje posade, saobraćajni objekti, manja KM i CV, manji garnizoni, saobraćajni čvorovi, štabovi, agresorovi upravni centri na PZT, aerodromi i heliodromi, ali u pogodnim uslovima mogu biti i svi drugi objekti taktičkog, pa i operativnog značaja.

Štabovi agresorovih jedinica i razne teritorijalne komande, razmešteni su, obično, u središnjem delu naselja sa jakim garnizonom. Ovi štabovi obično se nalaze u nekoj većoj zgradi u kojoj ili pored koje se razmešta i centar veze. Pošto se osećaju sigurnim usred jakog garnizona, a takođe i zbog prestiža, zgrade u kojima su štabovi, često nisu utvrđene i pripremljene za neposrednu odbranu ili su pripreme izvršene samo delimično i neupadljivo. Štab obezbeđuje zaštitu jedinica, jačine voda ili čete. U odbrani učešće uzima osoblje štaba i najbliže prištapske jedinice (vezisti, vozači i ostali).

Ciljevi napada na *štab i centar veze* mogu biti uništenje rukovođećeg dela štaba, zaplena štabne arhive ili zarobljavanje nekog člana štaba, uništavanje centra veze (tj. centra i radio-centra), zaplena dokumentata veze itd. Tako delikatan zadatak poverava se posebno odboranoj i brižljivo pripremljenoj udarnoj grupi, bar jedan deo grupe treba dobro da poznaje naselja u kome se izvodi akcija. Svi učesnici

prepada moraju do detalja biti upoznati (pomoću skice) sa položajem štabne zgrade, prilazima, unutrašnjim rasporedom, sistemom obezbeđenja i drugim podacima.

Grupa se u naselju ubacuje krišom, odjednom ili po delovima. Delovi koji prvi budu ubaćeni prikrivaju se na ugovorenim mestima do dolaska ostalih. Izabrani stanovnici iz naselja koji su za to pripremljeni mogu biti upotrebljeni kao izviđači i drugi aktivni učesnici napada. Napad može biti izведен danju ili noću, zavisno od toga šta mu je glavni cilj i kakvi su opšti uslovi za povlačenje po završnom prepadu. Od polazne tačke ili tačaka do zgrade na koju se vrši prepad može se ići, kada je to moguće i prevoznim sredstvima, pre samog napada preporučljivo je da se pokidaju telefonske veze s okolinom. U zgradu štaba, odnosno centra veze, ulazi se sa što je moguće manje buke i zadatak se izvršava što je moguće većom brzinom. Koriste se revolveri, bombe i ručni automati. Istovremeno se može izvesti bučna demonstracija na drugim mestima u naselju, da bi se odvratila pažnja i stvorila što veća pometnja. Pred napuštanje zgrade izaziva se njen požar unapred pripremljenim sredstvima.

Demonstrativnim napadom spolja može se olakšati izvlačenje grupe koja je izvršila napad. Ponekad, u većem naselju, kada je u akciji mala grupa, povlačenje u prvoj etapi može biti do skrovišta u samom naselju. Kada je grupa jača, ona će se, u svakom slučaju, odmah po završenoj akciji probijati prema slobodnoj teritoriji pre nego što otpočne njen organizovano gonjenje.

Aerodromi i heliodromi postaju sve češći objekti partizanskih napada. Njih je na PZT sve više, jer je porast toga vida oružanih snaga u stalnom usponu, a potreba za dekoncentracijom njihovih baza sve veća radi umanjivanja posledica nuklearnog udara. Sem toga, vazduhoplovstvo zauzima sve značajniju ulogu u agresorovim planovima protiv partizanske borbe. Aktivan vid protivvazdušne odbrane partizani najefikasnije ostvaruju uništavanjem aviona i helikoptera i njihovih baza na zemlji, utoliko pre što ne raspolažu vlastitom lovačkom avijacijom niti imaju dovoljno protivavionskih vatrenih sredstava.

Zavisno od opštih uslova i odnosa snaga, na aerodrome i heliodrome može se organizovati napad ili prepad. Ako se nalaze u blizini jakog garnizona, što je čest slučaj, napadi na njih treba da imaju karakter snažnog prepada, koji traje nekoliko časova ili jednu noć, jer bi se borba produžena preko dana mogla razviti u frontalni sukob većih razmara i nepovoljan za partizansku jedinicu.

Za dobre pripreme prepada naročito je važno detaljno poznavanje sistema odbrane i unutrašnjeg rasporeda svih elemenata baze. Neprijatelj obično poklanja veliku pažnju neposrednom obezbeđenju i budnom osmatranju prilaza k bazi, a elementi baze biće rastrešiti postavljeni zbog opasnosti od bombardovanja. Najvažniji elementi na koje će, prema izboru, težište prepada biti usmereno su: le-

tilice, posade na odmoru, komanda, skladišta goriva, hangari, radarski uređaj i piste za poletanje i sletanje. Iznenađenje, kao osnovni preuslov uspeha, biće postignuto ako se izvrše brižljive i skrivene pripreme, a prepad izvrši brzo i energično. Čim se na određenom pravcu izvrši prođor u bazu, svaka jedinica i svaka grupa boraca pristupa izvršenju svog zadatka. Specijalisti za uništavanje, rušenje i paljenje, pod zaštitom vatrenih streljačkih delova, izvršavaju svoj deo zadatka, pa se onda prikupljaju u središte borbenog rasporeda ili na unapred određeni pravac za povlačenje.

Neprijateljeve snage koje su raspoređene u kružnoj odbrani baze i u pojedinim unutrašnjim utvrđenim tačkama, nisu prvenstveni cilj napada. Njih je dovoljno delimično uništiti ili neutralisati vatrom, da bi se omogućio prilaz onim elementima baze koji su planom predviđeni za uništenje. Ako se u blizini baze nalazi garnizon sa jakim agresorovim snagama, njihovu intervenciju moguće je zadržati potrebno vreme dobro postavljenim obezbeđenjima, a ponekad i fingiranim napadom na njih.

Agresorove vazduhoplovne baze pogodan su cilj za vatreni *prepad sa odstojanja*. Dovoljno je samo neopaženo se približiti bazi na domet raketnih bacača, kojima raspolaze partizanska jedinica, pa da određeni elementi baze budu uspešno uništeni. Rat u Vijetnamu pružio je mnogo potvrda da ovakvi prepadovi mogu biti vrlo efikasni.

NAPAD IZ ZASEDE

Zaseda je specifičan oblik napada. To je vatreni prepad s mesta na neprijatelja koji je u pokretu i koji zbog toga što je napadnut snažnom vatrom u neočekivanom času i sa neočekivanog ili manje očekivanog mesta ne dočekuje taj napad spreman za odbranu, protivnapad ili odstupanje. Snage u zasedi imaju velika preimucevstva. Ona biraju mesto, a delimično i vreme sukoba, prve poseduju položaj i koriste iznenađenje.

Zaseda je kao oblik napada primenjivana još u davnim vremenima, naročito u odbrani od jačeg osvajača, mada se njome koriste i jači. U epohi vatrenog oružja napad iz zasede postaje efikasniji, a povećano korišćenje drugih komunikacija za snabdevanje armija pruža nove pogodne ciljeve za takva dejstva. Na našem tlu hajdaci, uskoci i morlaci u borbi protiv osvajača koristili su se zasedama - busijama. Napoleonove osvajačke armije trpele su znatne gubitke od napada iz zaseda u Španiji, Tirolu i Rusiji. Prvo službeno uputstvo o načinu korišćenja zaseda izdato je austrijskoj vojsci 1847. godine. Uvođenjem u naoružanje automatskog oružja veće preciznosti gađanja i gustine vatrenog krajem prošlog veka značaj vatrenog prepada iz zasede znatno je porastao, pa se početkom XX veka sa njima bave taktička pravila svih modernih armija.

Za vreme drugog svetskog rata u borbi protiv fašističkih osvajačkih armija zasede su primenjivane na frontovima (često u obliku protivoklopnih zaseda) i u okupiranim zemljama Evrope i Azije. U NOR-u zasede su bile jedan od osnovnih i najuspešnijih načina borbe naših partizanskih jedinica, a primenjivane su kao samostalne akcije i u okviru opštih dejstava u odbrani i u napadu. Na značaj primene zaseda i način njihovog korišćenja ukazivan je od samog početka ustanka u naređenjima i uputstvima rukovodstva. Tako je u Uputstvu vrhovnog komandanta od oktobra 1941. godine »O načinu odbrane oslobođene teritorije«,³¹¹ poseban deo posvećen napadima iz zasede. I niži štabovi izdali su uputstva u kojima je naglašavana prednost široke primene zaseda.

Oslobodilački ratovi druge polovine našeg veka (a posebno rat u Koreji 1950-1953, Alžiru 1954-1962. i Vijetnamu od 1960-1972 pružili su obilje primera o tome da zaseda ostaje vrlo efikasan oblik napada u partizanskom ratu. Rat u Vijetnamu obogatio je taktičke varijante postavljanja i dinamike napada iz zasede, koji su utoliko vredniji što je ovaj dugotrajni i pobedonosni rat vođen protiv jedne od najjačih i tehnički najopremljenije armije na svetu. Može se pretpostaviti da bi zasedu, i u eventualnom nuklearnom ratu, u uslovima rastresitosti, velikih međuprostora i čestih pokreta motorizovanih kolona, partizanske jedinice široko koristile. S obzirom na vatrenu moć savremenog partizanskog naoružanja i na činjenicu da će najveći deo agresorovih kolona biti sastavljen od oklopnih vozila, partizanske jedinice će, verovatno, zadatak u zasedi češće izvršavati vatrom, rede bliskim udarom.

Zasede se primenjuju u svakom obliku i svakoj fazi agresije, jer agresor ne može da ostvari nijedan cilj agresije ako ne vrši najraznopravnsije i mnogostrane pokrete kroz privremeno zaposednutu a nedovoljno kontrolisana područja. Mere koje će agresor preduzimati i usavršavati na osnovu dosadašnjih iskustava, da bi se obezbedio od napada iz zaseda, a naročito povećane mogućnosti izviđanja iz vazduha, usavršene radio-veze i signali, raščišćavanje terena oko komunikacija i detekcije elektronskih aparata sa zemlje i iz vazduha, traže povećane mere tajnosti i brzinu dejstva. Ali, pored svih tih mera zasede će i dalje biti korišćene na svakom zemljištu, pa i pored auto-puteva kroz ravnici, u blizini garnizona, ponekad čak i u naseljima, i ne samo protiv manjih pešadijskih snaga i transportnih auto-kolona nego i protiv motorizovanih i oklopnih marševskih ešalona. One će biti primenjivane kao *samostalna partizanska akcija*, kada je inicijativa isključivo u rukama jedinice koja je postavljala, ali i u okviru odrabrenih mera, kao što su odbrana slobodne teritorije, pokretna odbrana u toku većeg napada agresorovih snaga, obezbeđenje od intervencije spolja za vreme našeg napada na agresorov garnizon i slično.

31) Vojni glasnik, maj 1980.

Teško je opisati sve *oblike* zaseda, sa različitim snagama, na različitom zemljištu i protiv neprijatelja različite jačine koji primenjuje raznovrsne mere obezbedenja. Zato ćemo se u daljem izlaganju zadržati na samo nekoliko tipičnih oblika, imajući u vidu partizanske snage jačine od voda do brigade i agresorovu kolonu, motorizovanu ili pešačku, jačine od voda do ojačanog puka, u marševskom pokretu sa uobičajenim obezbeđenjem.

Cilj napada iz zasede je da se neprijatelju nanesu gubici. Ali ovaj osnovni cilj ne mora uvek biti i jedini, jer se ovim napadom može doći do potrebnog plena, sprečiti ili usporiti dalji pokret neprijatelja u nameravanom pravcu. Može se zasedom doći i do zarobljenika koji mogu pružiti važne podatke, sprečiti pljačka narodne imovine, oslobođiti naše zarobljenike i slično. Za ostvarivanje nekih od ovih ciljeva nije nužno da snage u zasedi budu srazmerne napadnutim snagama. Često vod u zasedi može da nanese poražavajuće gubitke bataljonu na maršu. Ako je poznata približna snaga kolone koja treba da bude napadnuta iz zasede i ako se želi njeno sigurno i potpuno uništenje, onda se, ipak, u zasedu postavljaju snage dovoljno jake da takav zadatak izvrše. U zasedi se može čekati i neprijateljska kolona nepoznate jačine. Ako je frekvencija prolaza na izabranoj komunikaciji velika, onda se može vršiti izbor, propustiti ono što je manje važno ili vrlo otporno, pa napasti ono što je najpodesnije i najkorisnije.

Zasede se praktikuju često i na raznolik *način*, ali po jednom planu i sa jasnim opštim i posebnim ciljem. Zato svakoj zasedi prethodi izvesna priprema. U pripreme spadaju sledeće radnje: izbor komunikacije i bliži izbor mesta zasede, izbor objekta napada, određivanje borbenog poretku zasede, priprema jedinice, određivanje zadatka jedinici.

Procena svih komunikacija s gledišta podesnosti za postavljanje zaseda može da se vrši neprekidno. Kod procene ima se u vidu dužina komunikacije i njena važnost za agresora; pogodnost za primenu pokretnih i stalnih obezbedenja, kako za pešadijske tako i za motorizovane kolone, raspored i snage stalnih obezbedenja, mogućnosti za neopažen prilaz danju i noću, mesta topografski podesna za postavljanje zasede, mogućnosti zaobilaska ovih mesta itd. Ova procena treba da dovede do bližeg određivanja rejona u kome se bira mesto zasede. Mora se uvek računati s tim da i neprijatelj vodi računa o komunikaciji u suprotnom smislu i da se na mestima koja mu se čine opasna kreće opreznije, odnosno da ih obezbeđuje.

Neprijatelj može biti na razne načine naveden da dođe do mesta gde je pogodno napasti iz zasede. To se može postići, na primer postavljanjem lažnih putokaza, zaprečavanjem glavnog puta na mestu gde će ga zaobilazak dovesti u zasede, te odstupanjem ili »bežanjem« manjeg dela snaga da bi se neprijatelj koji goni namamio pred zasedu itd.

U izboru položaja za zasedu mora se voditi računa da neprijateljski osiguravajući delovi ne otkriju zasedu pre nego što počne napad. Položaj je bolji ukoliko pruža veće mogućnosti za dobru organizaciju vatre. Ukoliko mu je moguće skrivenije prići i bezbednije se sa njega povući, te ukoliko pruža mogućnost da se na njemu ostane neuočljivo sa zemlje i iz vazduha, toliko će zaseda biti efikasnija. Takve uslove nudi zemljiste koje nadvisuje komunikaciju a posumljeno je ili je pod visokim kulturama, zemljiste koje je podesnim pravcima povezano sa slobodnom teritorijom. Za svaku zasedu, ipak je najvažnije da bude postavljena na mestu i u vreme gde i kada je neprijatelj ne očekuje.

Zadatak jedinici u zasedi može biti samo orijentaciono ili bliže određen. Orijentacioni zadatak se daje kada se određuje samo rejon zasede, približno vreme dolaska u zasedu, maksimalno vreme ostanka u zasedi i mesto na koje će se jedinica povući po izvršenom zadatku. Bliže određen zadatak ima u vidu određenu neprijateljsku kolonu za koju se zna približna jačina, sastav i vreme prolaska kroz rejon zasede. U tom slučaju može da bude korisno da se zasedi odredi i borbeni poredak, način uređenja položaja, obezbeđenje, evakuacija plena i zarobljenika i druge važne pojedinosti.

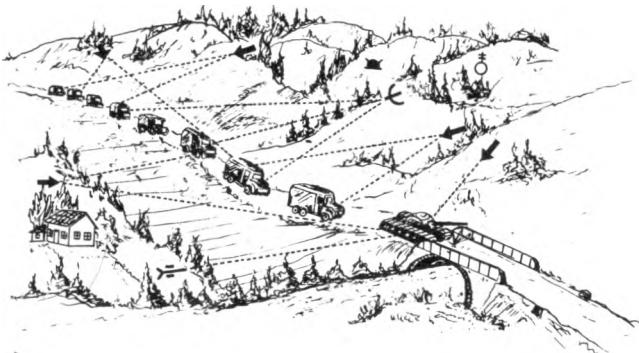
Ako se očekuje prolaz kolone na čijem se čelu, odnosno ispred koje se kreću čelne i krilne patrole koje bi mogle otkriti položaj zasede, posedanje položaja u zasedi može da se izvrši i na sledeći način: jedinica se dovodi u blizinu izabranog položaja za zasedu i kad je god moguće zadržava se na podesnom mestu prikrivena dok ne produ obezbeđujući delovi neprijateljske kolone, zatim se u jednom skoku neopaženo prebacuje na izabrani položaj i u najpogodnijem času stupa u dejstvo. Taj metod je blizak prepadu iz pokreta na bok neprijateljske kolone, ali ima i elemente dejstva iz zasede, naročito ako je moguće izvesti do kraja uništavajući udar na odvojeni deo neprijateljske kolone, često njen začelni ešalon ili zaštitnički deo.

Dobro organizovana *obaveštajna služba*, naročito u gradovima, brzim vezama može partizanskoj jedinici da pruži pravovremene podatke o pokretima i sastavu većih kolona. Pravovremeno dobijanje podataka omogućava jedinici da se za zasedu dobro pripremi. Kada se, ipak, neočekivano pojavi pogodan cilj na komunikaciji, pred koji jedinica može brzom akcijom da postavi bar deo snaga u zasedu, ona će to odmah uraditi obavljajući neophodne organizijske pripreme u pokretu. Dovoljno je da se najkraćim putem neopazeno stigne do željene komunikacije i posedne položaj pre nego naide osmotrena kolona. U tako improvizovanu akciju stupa se obično manjim snagama, pogodnim da brzo izvrše zadatak i brzo se povuku, ne izlažući se riziku da zbog nepripremljenosti upadnu u tešku situaciju.

Po načinu na koji se postavlja prema komunikaciji zaseda može biti jednostrana, frontalna, dvostrana, potkovičasta i u obliku slova L.

Jednostrana zaseda ima glavninu snaga s jedne strane komunikacije. Položaj zasede proteže se paralelno s komunikacijom ili pod manjim uglom. Zaseda ima, po potrebi, krilne osmatračnice i rezervu koja se postavlja tako da može biti upotrebljena zajedno sa glavninom ili da odmah po stupanju u dejstvo glavnine bude izbačena na neko od njenih krila. Udaljenost položaja od komunikacije obično ne treba da prođe 200 do 300 metara, a kadaje zemljište pokriveno onda položaj može biti udaljen i na dobačaj ručne bombe. Jedno ili više automatskih oruđa -može biti i u jednostranoj zasedi postavljeno na suprotnoj strani puta, s tim da dejstvuje samo vatrom.

Frontalna zaseda je namenjena u prvom redu motorizovanim kolonama na ravnicaškom zemljištu, a treba da bude kombinovana sa više minskih polja. Jedinica ojačana protivoklopnim oruđima postavlja se sa obe strane puta frontalno prema pravcu sa kojeg se očekuje nailazak neprijatelja. Put se minira u visini zasede, a minskim poljima zapreće se prilazi posednutim položajima na kojima se zaseda ukopava i maskira. S obe strane puta postave se, takođe, minska polja koja sprečavaju razvijanje kolone u liniju za borbu. Time je neprijatelj prisiljen da ostane u koloni i vodi borbu iz nje, tučen vatrom protivoklopnih oruđa i bacaća iz zasede. Vijetnamski partizani uspešno su primenjivali i ovaj oblik zasede.

SI. I- Plan vatre čete tt zasedi

Dvostrana zaseda postavlja se kada zemljište omogućuje uspešnu obostranu vatru po komunikaciji bez opasnosti da će vatrica jedne strane smetati drugoj strani. Položaji zasede u tom slučaju obično nisu paralelni, već iskošeni a mogu biti i asimetrični. Bočne osmatračnice se mogu postaviti s jedne ili sa obe strane puta.

Ako se krila takve zasede na jednoj strani približavaju, a udaljavaju na drugoj strani, sa koje se očekuje dolazak neprijateljske kolone.

ne, onda je to *potkovičasta* zaseda. Ona pruža mnoge prednosti, jer se neprijatelj na taj način pušta u vatreni džak. Ako se po otpočinjanju napada uspeju ubaciti snage koje će neprijatelja napasti i sa začelja, onda se ostvaruje potpuno okruženje i izgledi za uništenje ili zarobljavanje cele kolone znatno se povećavaju.

Poseban vid zasede sa ograničenim ciljem je *zaseda za vatreni prepad* iz pratećih oruđa na kolonu u pokretu. Udaljenost takve zasede od komunikacije zavisi od dometa oruđa koja se koriste za prepad, a u okviru tog dometa od zemljisnih pogodnosti za izbor skrivenih vatrenih položaja oruđa u zasedi. Ako se zemljiste unapred izreperira, pripreme svi elementi za gađanje, obezbedi osmatranje i korektura vatre, takvom zasedom mogu se postići dobri rezultati, što je potvrđila i ratna praksa u Vijetnamu.

Kada starešina jedinice ne poznaje dobro zemljiste u rejonu koji mu je određen za postavljanje zasede, onda je potrebno da ga prethodno *izvidi*. To je nužno učiniti naročito kada jedinice treba da posednu položaj u toku noći ili kada je zbog neprijateljske avijacije opasno vršiti veća pomeranja po danu. Jedinica se dovodi u zasedu pri čemu mora da bude obezbedena puna tajnost pokreta. Po pokrivenom zemljistu i po nevremenu pokret do mesta zasede može se izvršiti i danju, ali radi tajnosti bolje ga je vršiti noću.

Ako pokret partizanske jedinice ka mestu zasede otkrije neprijatelj, izgledi za uspeh se smanjuju, pa je najbolje odustati od te akcije i jedinicu uputiti na drugi zadatak. Nekorisno je ostati u zasedi koju je neprijatelj otkrio pre nego što je ušao u zonu njenog dejstva. No, ako zaseda bude otkrivena u času kada deo neprijateljske kolone uđe u zonu njene vatre, ali pre nego što je nastupila najpovoljnija situacija za napad, komandir (komandant) jedinice mora brzo da odluči da li da jedinica stupi u borbu ili da se pod zaštitom manjih delova izvuče iz dodira s neprijateljem.

Jedinice u zasedi *posedaju* položaj po grupnom sistemu, potpuno se prilagođavajući zemljisu i imajući u vidu, u prvom redu, da automatska oruđa sa vatrenog položaja mogu preciznom vatrom što uspešnije tuči duž komunikacije. Koloni koja se zatekne na komunikaciji treba da ostane što je moguće manje mogućnosti za korišćenje zaklona i za sklanjanje u mrtve uglove. *Plan vatre* treba tako postaviti da ceo teren oko komunikacije bude brisan vatrom. Mesta koja predstavljaju mrtve uglove za oruđa sa razantnom putanjom, treba da budu tučena vatrom iz tromblona i minobacača. Komunikacija treba da se minira, a mine tako postavljaju da njihovo aktiviranje ne sme prerano da zaustavi čelo kolone. Odličnu primenu imaju mine na električno paljenje, jer ih je moguće aktivirati u času kada je kolona u položaju najpogodnjem za napad.

Položaj mora biti savršeno maskiran, jer je iznenađenje osnovni uslov za pun uspeh zasede. Kada se posedne položaj i očekuje dolazak neprijatelja treba da prestane svaki pokret i svaka radnja koja bi

mogla da odaju zasedu. Potrebna je savršena disciplina, jer najmanja neopreznost može da upozori neprijatelja i izazove neuspeh zasede. U otkrivenu zasedu neprijatelj ne samo da neće da uđe nego može brzim upozorenjem najbližih posada i svojim manevrom dovesti jedinicu koja čeka u zasedi u vrlo težak položaj. Prerano otvaranje vatrenog slučajno ispaljeni metak zbog nervoze i neopreznosti može da otkrije zasedu ili znatno umanji njen uspeh.

Agresorove snage u pokretu manje koriste tehnička izviđačka sredstva, nego što to čine kada su na mestu, ali ih izviđačke i motorizovane jedinice, ipak, mogu primeniti i na maršu. Ako raspolaže registratorima infracrvenog, radarskog ili televizijskog zračenja, partizanska jedinica u zasedi moći će pomoći njih da utvrdi da li neprijatelj koristi ova sredstva i da li treba da preduzme odgovarajuće mere zaštite.³²¹

Agresor će kolone u pokretu *osiguravati* od iznenađenja na razne načine, zavisno od njegove procene ugroženosti pravca kojim se kolona kreće. To mogu biti marševska, čelna i bočna obezbeđenja, helikopterska pratinja ili prethodno kretanje terenom neke izviđačke jedinice. Dobro maskirana i disciplinovana partizanska jedinica pred svega toga može da ostane na položaju ili u blizini neprimećena. Ukoliko neka neprijateljska pobočnica ipak »nagazi« na položaj zasede ili njenog krilnog obezbeđenja, ona može biti napadnuta i uništena, a komandant treba brzo da proceni ima li uslova da jedinica ostane u zasedi ili da se povuče, odnosno premesti na neki drugi zasedni položaj. U NOR-u i u vijetnamskom ratu agresorove izviđačke jedinice za otkrivanje položaja zaseda koristile su i pse tragače, ali sa malo uspeha. U slučaju da se ova praksa ponovi, protiv pasa tragača mogu da se primene sredstva koja jako nadražuju njih (sumpor i sl.), čime će biti onesposobljeni za traganje.³³

Kolone će nastojati da se obezbede i svojim unutrašnjim rasporedom, raščlanjenim marševskim poretkom, kao i posebnom protivpartizanskom pratinjom. Kao pratinja koriste se oklopna vozila, a u vijetnamskom ratu korišćena su i specijalna protivpartizanska oruđa na vozilima za dejstva protiv pešadije na bliskim odstojanjima. Ako je sastav i obezbeđenost kolone unapred poznat, jedinica se u zasedu šalje sa odgovarajućim pojačanjima u protivoklopnom i drugom oružju. Od sastava i obezbeđenosti kolone često će zavisiti da li će posle vatrenog prepada iz zasede uslediti i udar pokretom na celu kolonu ili na njen slabije zaštićeni deo.

Napad otpočinje na komandu starešine (glasom ili znakom) snažnim plotunom iz svih oružja. Ako je napadnuta motorizovana ko-

32) G. C. Šain: Novine u taktici partizanskih i teritorijalnih jedinica, Teritorijalna odbrana, izd. VIZ, str. 68.

33) Radomir Đurašinović: Zasede teritorijalnih snaga u opštenarodnoj odbrani, izd. VIZ, Beograd 1973, str. 31.

Iona, potrebno je u prvom redu tući celna vozila i vozila u kojima se nalazi obezbeđenje. Ukoliko se na čelu kolone kreće neko oklopno vozilo kao obezbeđenje, onda se kolona ne napada dok to vozilo ne najde na minu, odnosno dok na njega ne bude otvorena vatra iz protivoklopnih oruđa. Prvim vatrenim udarom neprijatelju se nanose veliki gubici koji u velikoj meri mogu da ga parališu. Čim se to postigne, a to može biti već posle prvog minuta dejstva, jedinica prelazi na juriš da bi sprečila svaki pokušaj organizovanog reagovanja.

Gipkost i mogućnost manevra obezbeđuje se rasporedom snaga na položaju i po potrebi izdvajanjem male rezerve, koja se upotrebljava čim otpočne napad, jer tada situacija postaje dovoljno jasna. Ako je neprijatelj uporan i ako ga podržava automatsko oružje iz oklopnih vozila, koja ostanu neuništena posle prvog plotuna, preduzimaju se brzo sve mere da se vatrom protivoklopnih sredstava ta vozila unište ili neutrališu.

Za oruđa iz vatrene grupe za podršku često će biti dovoljan samo jedan projektil, da se na osnovu njega uzmu popravke i odmah pređe na grupno gađanje preostalih tačaka otpora. Ako se otpor iz neke izdvojene točke ipak produži, a situacija dozvoli produžetak borbe za neko vreme, može se za njegovu likvidaciju izvršiti puna korektura, te ga zauzeti upotrebotm rezerve. Gonjenje delova koji odstupaju iz domaćaja vatre obično se ne vrši, jer bi moglo da navuče snage zasede u vrlo nepovoljan položaj.

Zarobljenici se brzo svrstavaju u kolone za evakuaciju. Oni mogu biti upotrebljeni za prenos svojih ranjenika i eventualno za evakuaciju drugog materijala, sem upotrebljivog lakog oružja. Ako su zaplenjena ispravna motorna vozila, njihovi vozači i partizani - vozači vrše njihovu evakuaciju sa zaplenjenim materijalom u pravcu slobodne teritorije, odnosno na predviđeno mesto. Materijal koji ne može biti evakuisan organizованo se uništava paljenjem, miniranjem ili demontiranjem važnih delova oružja i borbene tehnike.

Nužno je imati u vidu da će skoro svaka veća kolona imati za vreme pokreta radio-vezu sa najbližim agresorovim uporištem i da ubrzo može nastupiti *intervencija*, da bi se napadnutim pružila pomoć. Prva intervencija može doći iz vazduha, zatim artiljerijska vatra iz uporišta i, najzad, napad kolonama koje će pokušavati da onemoguće evakuaciju piena ili da zasedi nametnu borbu na otvorenom polju. Kada pravac evakuacije i povlačenje zasede ugrožava intervenciju, moraju biti predviđene mere obezbeđenja na opasnim pravcima.

Jedna od mera bezbednosti koju će agresor primenjivati, može biti sistem kretanja kolone u raščlanjenom marševskom poretku. Delovi kolone mogu biti odvojeni po nekoliko kilometara. Delovi ispred i iza napadnutog dela kolone dužni su da mu brzo priskoče u pomoć obilaskom i dejstvom u leđa zasede. Takav manevr može biti onemogućen postavljanjem dovoljno jakih bočnih osiguranja ili višečlanom zasedom. Kod višečlane zasede jedan deo je glavni i on prvi

stupa u dejstvo, a drugi delovi sprečavaju dejstvo onih neprijateljskih kolona koje bi se kretale u ešalonima ispred i iza napadnutog dela. Ovi obezbeđujući delovi izvršavaju zadatak napadom iz zasede ali, popotrebi, i primenom pokretne odbrane.

Planom dejstva iz zasede često treba da se predvidi i postupak u slučaju da neprijatelj otkrije mesto zasede i pokuša daje napadne sieda ili boka, kao i u slučaju da jedinica bude prinuđena da se pod borbom povlači posle napada na nadmoćne snage koje su se snašle i odbile napad. Kad zaseda ima istaknut i nepovoljan položaj u odnosu na neprijateljska uporišta, potrebno je da se za njen prihvat odrede posebne snage koje bi joj pomogle da se izvuče u slučaju povlačenja pod borbom. Nekad će biti korisno da se predvidi za slučaj nužde povlačenje jedinice iz zasede po delovima i u raznim pravcima.

Zaseda se obično postavlja za dejstvo po danu, kad je preglednost zemljišta i efikasnost vatre dobra. Međutim, tamo gde neprijateljske kolone saobraćaju noću i tamo gde je zbog nepogodnosti zemljišta teško postaviti zasedu za dejstvo danju, postavljaju se zasede za noćni napad. Položaj takve zasede treba da bude što bliži komunikaciji, tako da je što više omogućena upotreba ručnih bombi i automata. Takve zasede su češće jednostrane da bi se izbegli nesporazumi i pojednostavljeno komandovanje. Napad treba da je kratak i snažan, a posle juriša jedinica se ne zadržava mnogo na evakuaciji plena, već plen, sem upotrebljive municije, obično uništava. Zatim se jedinica po delovima skuplja na ugovorenim mestima i oprezno povlači. Noću, na položaju i u pokretu, disciplina i tajnost moraju biti strože nego danju.

Železnički ešelon može biti napadnut iz zasede na sličan način kao i motorizovana kolona na putu. Ovaj napad izvodi se na taj način što se pruga minira, prekine ili prepreči, pa se na zaustavljenu kompoziciju izvrši napad. Evakuaciju plena i uništavanje lokomotive, vagona i tovara koji se ne evakuiše, potrebno je dobro pripremiti a napad obezbediti od intervencije oklopног voza. Za uspešno uništavanje železničkih ešalona neobično je važno efikasna obaveštajna služba na železnicama.

Napad na zaustavljenu kompoziciju u kojoj se prevoze trupe ili vojni materijal sa obezbeđenjem, vrši se na taj način što se kratkom ili snažnom vatrom usmerenom na sve vagone u kojima se nalaze delovi jedinice ili obezbeđenje, neprijatelj najpre ošamuti a potom se izvrši juriš. Ako iz srednjeg dela kompozicije bude pružen jači otpor, osvajanju voza pristupa se, obično, po sledećem sistemu: automatska oruđa postavljena za dejstvo sa čela i sa začelja kompozicije po potrebi štite prilaz bombaških grupa da se one, prilazeći prugom, dočepaju čelnih i začelnih vagona kompozicije. Zatim se paljenjem uništavaju vagoni.

Putnički voz se napada tako što se vodi računa da se putnicima ne nanesu nepotrebni gubici, već da se pohvataju i izdvoje samo nep-

rijateljski elementi (oružana pratnja, razni agresorovi funkcioneri i slično) a drugi putnici treba da napuste vagone da bi se izvršilo uništavanje kompozicije. Ponekad je za ovakvu akciju moguće obezbediti sadejstvo iznutra, pomoću pripremljene grupe »putnika«.

NAPADI NA GARNIZONE U NASELJENIM MESTIMA I NA UTVRĐENA UPORIŠTA

Mreža garnizona u naseljenim mestima osnovna je snaga na koju se oslanja sistem agresorove kontrole teritorije koju je zaposeo. Garnizoni i izdvojena uporišta čine skelet njegove posadne službe. Iz njih agresor pokušava da drži u pokornosti stanovništvo i obezbeđuje korištenje komunikacija. Garnizoni i uporišta su baze za protivpartizanske akcije.

Zaposednuta veća naseljena mesta i gradovi, kao i agresorovi garnizoni u njima, imali su za vreme NOR-a drukčiji izgled od onog koji bi imali u slučaju nove agresije na našu zemlju. Gradovi su zaузimali manji prostor i imali manje stanovnika pa je to olakšavalo kontrolu. Pored toga, agresor je koristio pomoć domaćih izdajnika. Stanovnici gradova nisu bili unapred pripremljeni za oružanu borbu i otpor. Ipak, i u tako nepovoljnim političkim uslovima KPJ je dospela da rodoljubivo stanovništvo gradova pokrene u borbu i na otpor. U gradovima su izvođene manje oružane akcije, uništavana agresorova živa sila i saradnici okupatora, nanošena neprijatelju velika materijalna šteta, a ostvarivana je svakovrsna, pa i borbena saradnja unutrašnjih snaga otpora sa partizanskim jedinicama, koje su napadima na garnizone oslobođale gradove.

Danas je situacija u našim gradovima drukčija. Oni su organizaciono, psihološki i materijalno u mnogo povoljnijem položaju za vođenje oružane borbe i pružanja otpora agresoru, za odbranu svog društvenog poretku i svoje narodne vlasti, za dugu upornu borbu svim sredstvima do konačne pobeđe. Na proširenom urbanizovanom prostoru, uredenom za potrebe oružane borbe i druge oblike borbe i otpora, naše snage će delovati sa mnogo više sredstava i s daleko više stručnog znanja za partizanski oblik oružane borbe. Jedinice TO i stanovništvo spremni su i sposobni da prihvate borbene grupe i cele partizanske jedinice ubačene spolja u grad, pa da zajedničkim napadom iznutra i spolja slome i unište agresorov garnizon. Sve to olakšavaće oslobođenje gradova u uslovima primene pretežno ili isključivo partizanskog oblika oružane borbe u NOR-u. Agresorov garnizon moraće da se brani istovremeno na dva fronta, unutrašnjim i spoljnim, pa će mu odbrana biti razvučena, podeljena i nesigurna u uslovima posvemašnjeg okruženja.

Napadima na garnizone ostvaruju se razni ciljevi partizanskog oblika oružane borbe. Uništava se živa sila neprijatelja i agresorov

upravni aparat, zaplenjuju raznovrsna materijalna sredstva za vođenje borbe koja su u garnizonima obično prikupljena, prekidaju komunikacije koje vode kroz naselja, proširuje slobodna teritorija i stvaraju uslovi za šиру mobilizaciju stanovništva.

Garnizoni u naseljenim mestima nisu uvek najpogodniji objekat za napad, jer je neprijatelj tu utvrđen i ima dobre uslove da se obezbedi od iznenađenja. Uslovi odbrane slabiji su kada je neprijatelj izvan garnizona, a naročito kada je u pokretu. Ali partizansko načelo aktivnosti traži da se okupator napada i u garnizonu. Ovakvi napadi vrše se naročito u predelima gde se partizanski oblik oružane borbe razvio i ojačao, a jedinice se učvrstile i dobro naoružale. Prvo se napadaju manji garnizoni, slabije utvrđeni, udaljeniji od velikih garnizona.

Napad može biti izvršen sa ciljem da garnizon bude potpuno likvidiran, da mu se nanese ograničen udar ili da se taj garnizon demonstrativnim napadom veže, tj. da se spriči aktivnost neprijateljskih jedinica za neko vreme. Moguć je napad koji ima za cilj da izazove određeno reagovanje agresora, kao što je pokretanje snaga iz okolnih garnizona u pomoć napadnutom, da bi te snage bile sačekane i tučene na otvorenom polju. Vreme za napad može biti opredeljeno nekim drugim razlozima, a može se izabratи i slobodno. U drugom slučaju kao podesan razlog za napad može se smatrati vreme neposredno posle smene snaga u garnizonu; kada garnizon oslabi usled izdvajanja jednog dela snaga, za ofanzivne akcije; kada se osiguraju potpuni i detaljni podaci o rasporedu snaga u garnizonu, njihovom osiguranju i ostalom; kada se osigura nadmoćnost; kada je moguća saradnja pojedinaca ili grupa koje se nalaze unutar garnizona; kada postoje povoljni uslovi za sprečavanje intervencije iz okolnih garnizona.

Odrana garnizona u naseljenom mestu planira komanda garnizona imajući u vidu snagu okolnih partizanskih jedinica, kao i mogućnost da se pojave i neke nove, zatim udaljenost tog garnizona od drugih iz kojih bi mu mogla biti upućena pomoć. Odrana bi, s obzirom na važnost položaja koji brani, po oceni agresorove komande, morala biti sposobna ili da odbiye napad ili da izdrži dok joj, po proračunu, ne stigne pojačanje.

Srednji i veliki garnizoni (tj. oni u kojima je bataljon ili veća jedinica) organizuju, najčešće, odranu u vidu *utvrđenog rejona*. Periferija naseljenog mesta obično služi da se po njoj postavi potpuno zatvorena linija kružne odrane, i utvrdi za odsudnu pozicijsku odranu. Ispred nje se raščišćava i zaprečava zemljište. Unutar tog kruga utvrđuju se i pripremaju za kružnu odranu pojedine tačke, kao što su mesto štaba i centra veze, kasarne, skladišta, veće upravne zgrade i druge podesne za odranu. Artiljerija se postavlja unutar kružne linije na mesto sa koga može otvarati vatru na sve strane oko naselja. Opšta rezerva nalazi se u centru ili iza onog dela odrambene linije koji se smatra najugroženijim. Prilikom planiranja odrane garnizo-

na agresor će ubuduće morati da računa i na snage unutrašnjeg oružanog i drugog otpora, pa će rezervu držati podeljenu i raspoređenu na mestima koja dejstvom unutrašnjih snaga mogu biti posebno ugrožena. Ispred glavne linije odbrane u krugu dometa pešadijske vatre na podesnim mestima organizuju se utvrđene tačke koje čine lanac spoljnog obezbeđenja. Ukoliko je garnizon veći utoliko su i snage obezbeđenja jače, a sredstva veća. Spoljna linija odbrane oko većih gradova udaljena je od glavne linije (linije neposredne odbrane) obično toliko da ostaje u dometu uspešne artiljerijske vatre.

Na spoljnim osiguranjima često može da bude raspoređena trećina pa čak i polovina svih snaga garnizona. U slučaju potrebe snage iz kruga spoljnog obezbeđenja mogu biti povučene na glavnu liniju odbrane. Pre napada i kada ne postoji opasnost neposrednog napada, na glavnoj liniji odbrane nalaze se preko dana samo osmatrači, a noću predstraže. U slučaju opasnosti od napada ovu liniju posedaju sve raspoložive snage izuzev rezerve koju čini i do četvrtina snaga i koja se nalazi u blizini štaba, odnosno na mestima ugroženim unutrašnjom borbom i otporom. U slučaju prodora partizanskih snaga kroz glavnu limiju odbrane i neuspeha rezerve da ih protivnapadom uništiti ili izbaciti, sve snage preuzimaju odbranu unutrašnjih utvrđenih tačaka u kojima se odbrana produžava do pristizanja pojačanja ili dok se ne naredi probijanje i povlačenje iz garnizona.

Odbrana *spoljne linije* oko gradova poveravana je ranije kvisinskim jedinicama da bi snage agresora bile zaštićene od prepada i gubitaka ali, budući agresor neće moći na njih da računa. Kada taktičko-topografski uslovi na periferiji grada ne nude povoljne uslove za odbranu, onda glavna linija odbrane može biti postavljena izvan grada, a u gradu se raspoređuju jače rezerve. Linija neposredne odbrane može biti uređena u rovovskom sistemu ili u vidu niza utvrđenih tačaka. U drugom slučaju svaka od tih tačaka ima svoj kružni vatreni sistem, a sve zajedno povezan vatreni sistem i zajednički sistem prepreka. Povlačenje iz utvrđenih tačaka ne vrši se ni u slučaju prodora partizanskih snaga kroz liniju odbrane u grad. Ako u unutrašnjosti grada postoje veće zgrade podesne za odbranu ili kakva uzvišica s utvrđenjima (citadela) ili drugi podesan objekat, onda se taj deo grada uređuje za najuporniju odbranu i za pribediće svim razbijenim delovima odbrane.

Agresorov *plan odbrane* naseljenog mesta sadrži obavezno i plan uzajamne pomoći među garnizonima, a u prvom redu plan upućivanja rezerve iz matične jedinice napadnutoj potčinjenoj jedinici. Od okolnih garnizona intervenišu u prvom redu oni koji pripadaju istom operativnom području kome i napadnuti. Od snaga koje intervenišu zahteva se da izviđanjem utvrde mesta zaseda da bi ih obišle i tako što pre pomogle napadnutom garnizonu.

Agresor će napadnutoj posadi kada mu to bude moguće pružiti pomoć intervencijom iz vazduha. Po danu može napadati vatrom

one delove jedinice koji vrše napad, naročito podržavajuće. Ponekad se intervencija može izvršiti spuštanjem vazdušnog desanta, bilo u prostor odbrane, ako je taj prostor za to dovoljno prostran, bilo u pozadinu snaga koje napadaju garnizon. U prvom slučaju cilj desantiranja bio bi da se pojača odbrana, a u drugom cilj može biti i širi, uključujući razbijanje i uništavanje partizanskih snaga u napadu.

Čim komanda partizanske jedinice doneće *odluku* za napad na garnizon, korisno je na sastanku sa starešinama jedinica, koje će učestvovati u akciji, održati kratko savetovanje, na kome se upoznaju s idejom napada i iznose svoja mišljenja o najboljoj upotrebi jedinica. Za savetovanje se pripremaju svi podaci o neprijatelju i zemljištu koji mogu uticati na odluku.

Snage određene za napad dovode se obično u rejone iz kojih mogu za 2 do 5 časova marša stići do polaznog položaja za napad. Pošto se u tim rejonima izvrše poslednje pripreme, a jedinice odmore i nahranе, svaka kreće svojim pravcem na zadatak. Plan marša od pripremljenih rejona do polaznih položaja za napad treba da bude brižljivo pripremljen i striktno izvršen, jer svaka zakašnjenja ili prevremenno pristizanje može lako kompromitovati celu akciju. Pri proračunu potrebnog vremena za izvršenje marša uzimaju se u obzir sve moguće smetnje i zadržavanja, među kojima i eventualne borbe s neprijateljevim osiguravajućim ili izviđačkim delovima. Sa svim podilazecim kolonama potrebno je održavati vezu i za vreme pokreta.

Na dan uoči napada starešine jedinica mogu izvršiti izviđanje najvažnijih pravaca dejstva, ako je potrebno i ako se može izvršiti bez opasnosti da će time tajnost biti dovedena u pitanje. U NOR-u su takva izviđanja često i korisno primenjivana.

Napad se obično izvodi noću. Zbog toga pripreme za napad moraju biti što potpunije i brižljivije izvršene. Podaci o uređenju neprijateljeve odbrane moraju biti što potpuniji, a na izabranom pravcu za probor potrebno je znati kako su raspoređena pojedina automatska oruđa, kakvo im je polje dejstva, gde su i kakve su prepreke, kao i sve druge pojedinosti, kada je moguće potrebno je imati detaljniju skicu rasporeda neprijatelja, njegovog fortifikacijskog uređenja, kao i rasporeda noćnih i dnevnih obezbeđenja. Svakog starešinu i svakog borca potrebno je upoznati sa planom odbrane na pravcu na kome će napadati.

Kada je to moguće i potrebno treba ostvariti dvostruku, trostruku i višestruku brojnu nadmoćnost nad braniocem. Kada se može računati da će se postići iznenađenje, brojna nadmoćnost ne mora postojati ili bar ne mora biti izrazita. U toku drugog svetskog rata izvedeni su uspešni partizanski napadi na naseljena mesta sa neznatno brojno nadmoćnim, jednakim ili slabijim snagama, kad su drugi uslovi za napad bili povoljni (slab moral branioca, slaba utvrđenost i slično). Često se ne može računati na nadmoćnost u drugom naoružanju sem pešadijskom.

S obzirom da je napad na veće naseljeno mesto komplikovana akcija, koja može da traje od nekoliko časova do nekoliko dana, neophodno je da se unapred imaju u vidu takve situacije u kojima će štab imati prilike i potrebe da interveniše snagama iz svoje rezerve. Zato je potrebno da se formira dovoljno jaka rezerva, koja može biti i podeljena, da bi se njome moglo intervenisati na pravcu uspešnog probaja, na pravcima osiguranja, kao i na pravcu kojim bi se ugroženi neprijateljski garnizon pokušao organizovano probiti kako bi izbegao uništenje.

Za dejstvo na pravcu probaja važnu ulogu mogu da imaju artiljerijska oruđa za neposredno gađanje i oklopna vozila, s tim da se upotrebe u trenutku juriša a ne ranije, da ne bi otkrili pravac glavnog udara. Jedinica koja napada veći utvrđeni garnizon treba da bude pojačana artiljerijskom jedinicom koja se nalazi pod komandom višeg partizanskog štaba (brigadna ili divizijska artiljerijska jedinica, artiljerijska jedinica kojom raspolaže komanda partizanskog područja, odnosno štab grupe odreda itd.). Po potrebi, mogu se za vreme napada toj jedinici dati i oruđa iz organskog sastava drugih susednih jedinica.

Napad se usmerava neposredno na glavnu liniju neprijateljeve odbrane. Ako naseljeno mesto ima i spoljni pojas odbrane, napad ne treba usmeriti na njega sem koliko je potrebno da se otvori širi prolaz ka glavnoj liniji odbrane. Za vezivanje spoljnog obezbeđenja određuju se manje snage, dok se glavne odmah usmeravaju ka izabranom sektoru za probaj glavne linije odbrane. Moguće je pod borbom izvršiti ubacivanje dovoljno jakih snaga koje će snažnim napadom na glavnu liniju odbrane preneti što pre težište borbe u samo mesto.

Pravac glavnog udara treba da bude dobro naglašen, tako da na njemu dejstvuje preko polovine snaga i sva teža oruđa. Partizanske jedinice nastoje da neopaženo priđu što bliže neprijateljskom položaju, tj. kad god je moguće da im priđu najurišno odstojanje odakle se bez mnogo zadržavanja, posle kratke ali jake vatrenе pripreme iz svih oruđa, prelazi na najuriš. Artiljerijska oruđa privlače se na bliska odstojanja i brzom paljbom podržavaju juriš. U probaju utvrđene linije odbrane istaknutu ulogu mogu da imaju jurišne grupe. Odeljenje inžinjeraca u njihovom sastavu pomaže u savladavanju minsko-eksplozivnih prepreka, ruši fortifikacijske i druge objekte odbrane.

Prilikom stvaranja plana napada pored glavnog može biti predviđen još jedan ili dva pomoćna pravca napada, naročito kad je u pitanju veći i prostrano širi garnizon. Na ostalim sektorima dejstvuje se vatrom radi vezivanja neprijateljevih snaga. Često se i u dobro uređenoj linije odbrane, a na odsecima gde se obično ne očekuje da bi mogao biti izveden jači napad (zbog brisanog prostora, prirodnih prepreka ili drugog), mogu naći prolazi za skriveno ubacivanje odbanrih manjih grupa koje svojim iznenadnim dejstvom u unutrašnjosti naseljenog mesta stvaraju i paniku, i tako mnogo

olakšavaju uspeh na pravcu glavnog udara. Snage koje dejstvuju u unutrašnjosti naseljenog mesta zajedno sa stanovništvom, dezorganizovanjem snabdevanja i komandovanja, onemogućavanjem manevra i dejstvom na objekte koje drži agresor, mogu odigrati značajnu, a nekada i odlučujuću ulogu. Ako se garnizon odluči na povlačenje iz grada ove snage ga napadima dezorganizuju i sprečavaju da uništi važne objekte.

Treba nastojati da se neprijateljski garnizoni razbiju još prve noći, ali ako to ne uspe, a osiguranja su u mogućnosti da spreče intervenciju spolja i pri tom postoje realni izgledi za uspeh, napad se može produžiti i po danu, odnosno sledeće noći. Uvek je bolje da se napad obustavi kad produžavanje pruža male izglede na uspeh, nego da se pretvori u višednevnu tesnu blokadu, u kojoj se samo trpe gubici i gubi vreme.

Odmah po proboru glavne linije odbrane nužno je energično i brzo nastupiti u središte naselja, uvodeći u boj i rezervu, da neprijatelj ne bi imao vremena da upotrebom svoje rezerve zatvori stvorenu brešu. Prenos težišta borbe na središte mesta predstavlja vrhunac krize neprijateljeve odbrane. U tom trenutku agresor će da pokuša probor iz okruženja i begstvo ili će da kapitulira. Ako neki njegovi delovi produže s otporom u pojedinim utvrđenjima nužno je brzo organizovati napad na njih, koristeći ručne bacače i artiljerijska oruđa za neposredno gađanje.

Zbog brzine kojom se izvodi napad od časa stupanja u borbeni dodir s neprijateljem teško je davati naknadna naredjenja i organizovati sadejstvo. Zato je potrebno unapred precizirati pravce nastupanja kojih se jedinice moraju pridržavati da se ne bi stvarale teškoće susednim jedinicama.

U oslobođenom naseljenom mestu pred partizanski štab i jedinice postavljaju se mnogobrojni i hitni zadaci. Nužno je pronaći prikrivene ostatke neprijateljske posade i eventualne saradnike agresora uz punu saradnju organizacija otpora u naselju. Kad postoji opasnost od brze neprijateljeve intervencije upućuju se pojačanja obezbeđenjima. Danju postoji mogućnost neprijateljskog napada iz vazduha, pa je potrebno dobro obezbeđenje. Zato, pored ostalih protivvazdušnih mera, glavnina snaga treba da bude izvedena iz naselja. Za čuvanje zarobljenika, evakuaciju plena i unutrašnju službu (u većem naselju) ostavlja se jedinica koja je najmanje zamorenata. Inžinjerijske jedinice uništavaju one objekte koji bi neprijatelju mogli da posluže u slučaju da ponovo zauzme i posedne mesto. Neophodno je da se sa stanovništvom intenzivno politički radi i da mu se pruži i druga pomoć. Od gradskog stanovništva regrutuju se novi borci. Pomoći u hrani, lekovima, odelu i drugom primaju od stanovništva organi vlasti i društveno-političke i druge organizacije, a ukoliko ih nema partizanske jedinice primenjuju mere da se što pre formiraju.

Da bi se sprečilo upućivanje pomoći napadnutom garnizonu iz okolnih garnizona, na pravce verovatne intervencije postavljaju se osiguranja i prekidaju sve veze sa okolnim agresorovim snagama. Za taj zadatak upotrebiće se snage čija je jačina ista ili veća od jačine snaga koje izvode napad. Da bi se sačuvala tajnost one se upućuju na zadatak nešto ranije ili istovremeno kad i snage koje izvode napad. Jedinica na osiguranju svoj zadatak može da izvrši na razne načine. Najčešće se primenjuju zasede, zadržavajuća odbrana i demonstrativni napad na garnizon iz koga se očekuje slanje pomoći.

Da bi imala efekta, pomoć napadnutoj neprijateljevoj jedinici mora brzo da stigne, zbog toga se redovno prebacuje kamionima i transporterima kojima se kao obezbeđenje dodaju oklopna vozila. Zato se zaseda postavlja na zaprečenoj i miniranoj komunikaciji kojom će se ova kolona kretati. Na mestu zasede ili nešto unazad pripremaju se položaji pred kojima se zadržava neprijatelj, ako dejstvom iz zasede ne bi bio potpuno razbijen i odbijen. Ako su snage koje intervenišu mnogo jače od osiguranja, te ako zato postoje povoljni zemljišni uslovi i dovoljno prostora između osiguranja i onih koji vrše napad, može se primeniti pokretna (zadržavajuća) odbrana. Pošto uspeh napada često zavisi od izdržljivosti obezbeđenja, odbrana jedinice na obezbeđenju može da dobije karakter uporne odbrane, dok se ne reši borba za naseljeno mesto.

Vezivanje neprijateljevih snaga demonstrativnim napadom na garnizon od koga preti opasnost vršiće se kada je za takav napad moguće iskoristiti i one snage, koje ne bi bilo oportuno daleko premeštati (na primer, snage odreda koje se nalaze naspram nekog garnizona). Takav način osiguranja može se primeniti i kad su uslovi za blokiranje povoljniji od zatvaranja više pravaca, kojima bi se snage upućene u pomoć mogle kretati. Mogućna je kombinacija sva tri pomenuta načina.

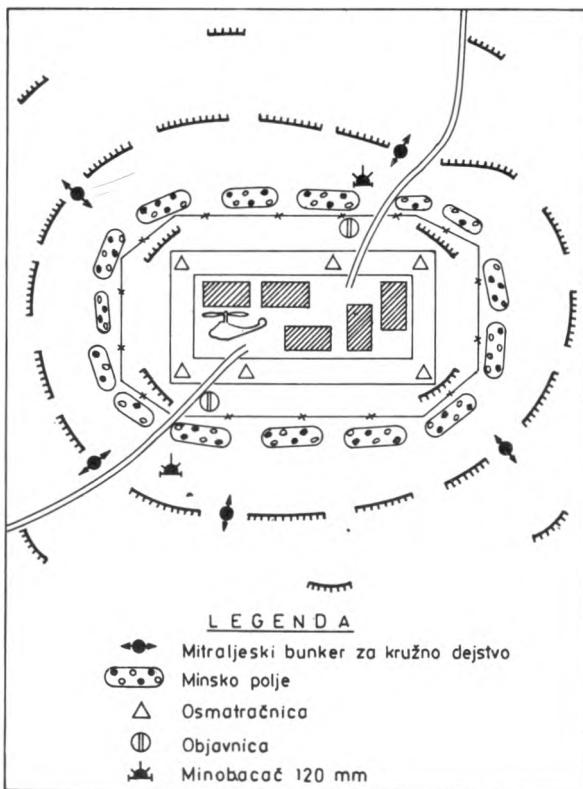
Pored organizacije obezbeđenja od intervencije kopnenih snaga potrebno je predvideti i *mere zaštite* od intervencije iz vazduha. Na prostoru verovatnog spuštanja desanta organizuje se protivdesantna odbrana.

Kad nema dovoljno snaga za napad na neki garnizon, a postoje uslovi da se on izoluje od saobraćaja s okolnim garnizonima, može se organizovati njegova *blokada*. Tesna blokada koja angažuje velike snage i izlaže ih mogućnostima većih gubitaka od dejstva iz okruženog garnizona i od avijacije nije preporučljiva. To je »mrtva blokada« koja vodi pasiviziranju. Bolja je aktivna blokada koja se sprovodi na taj način što se malim snagama raspoređenim u širem krugu oko grada ne dopušta nekažnjeno izlaženje snaga iz garnizona, a sa većim snagama aktivno se dejstvuje na pravcima sa kojima bi blokiranim garnizonu mogla biti upućena pomoć. U početku NOR-a dešavalo se da neuspeli napad bude pretvoren u dugu i čvrstu blokadu, ali je njihova nekorisnost brzo uočena i one kasnije nisu prienjivane.

Agresor će na teritoriji koju je zaposeo organizovati *utvrđena uporišta* i van naseljenih mesta, na strategijski i taktički važnim položajima, kao što su raskrsnice komunikacija, planinski prevoji, mesta podesna za protivpartizanske poduhvate u slabije naseljenim predelima i sl. Takve utvrđene baze agresor je često organizovao i u vijetnamskom ratu. Unutar baze bile su formirane helikopterske i tenkovske rezerve za brzo reagovanje na napad udarom u bokove i pozadinu napada. Noću su na prilazima bazi patrolirali helikopteri s reflektorima i avioni s raketama za osvetljavanje, a bili su opremljeni i elektronskim uređajima za detekciju (IC uređaji i radari).

Napad partizanskim snagama na *utvrđenu bazu* treba preduzimati samo izuzetno, kada za to postoje povoljni uslovi.

Međutim, takve baze biće pogodan cilj za vatrenе prepade sa odstojanja. Neprijatelj će takvim prepadima biti prinuđen da proširuje

SI. 2 - Načelna šema organizacije odbrane razvijene baze

zonu spoljnog osiguranja, pa će samim tim stvarati nove povoljne ciljeve, koji napadima i prepadima mogu biti sistematski uništeni. Za zaštitu baze prečnika 1 km, sa zaštitnim pojasom širokim 5 km, front odbrane je dug oko 35 km, pa će infiltracija u tu zonu i njeno rastrojavanje biti izvodljivi i u toku jedne noći.

Napadi na aerodrome u planovima partizanskih akcija imaju sve veću važnost. Za to postoji više razloga. Mreže aerodroma na okupiranim teritorijama postoje sve gušća, jer se velike vazduhoplovne baze pred nuklearnom opasnošću raščlanjavaju na mnogo manjih. Vazduhoplovstvo je u stalnom kvantitativnom razvoju, pa potreba za novim aerodromima stalno raste. Svi aerodromi i tereni podesni za poletanje i sletanje bilo koje vrste vazduhoplova imali bi u eventualnom ratu veliku važnost za agresora, pa bi zbog toga nastojao da ih održi pod kontrolom. S druge strane, kao oslonac za dejstvo neprijateljskog vazduhoplovstva protiv našeg i savezničkog fronta, a sve više i za neposredno dejstvo protiv partizanskih jedinica, aerodromi su objekat na koji se mogu izvoditi uspešni napadi. Takve akcije predstavljaju pogodan vid partizanske protivvazdušne odbrane, utočište važniji što partizani uglavnom ne raspolažu drugim efikasnim sredstvima za odbranu od napada iz vazduha, kao što je na primer, lovačka avijacija.³⁴

Napadi na aerodrome imaju neke odlike napada na naseljena mesta i utvrđena uporišta, jer je neprijateljeva odbrana na njima slična onoj u utvrđenim garnizonima. S obzirom na to što se aerodrom nalazi obično u blizini jakog garnizona, napad na njega treba da ima karakter snažnog prepada, koji traje nekoliko časova ili jednu noć, jer bi se borba produžena preko dana obično razvijala u uslovima ne-povoljnim za partizanske jedinice. Za uspeh napada naročito je važno detaljno poznavanje sistema neprijateljeve odbrane, brižljive i skrivene pripreme kako bi se postiglo iznenađenje, što razrađeniji plan borbe kako za ostvarenje prodora u unutrašnjost aerodroma tako i za brzu eksploraciju uspeha. Svaka partizanska jedinica, grupa boraca i pojedinac moraju imati tačno postavljen *zadatak* - ko će onesposobljavati avione, na koji način i čime, ko uništava aerodromske uređaje, hangare i druge objekte na aerodromu. Takav napad zahteva brzinu dejstva. Neprijateljska odbrana se obično probija na jednom, a rede na dva pravca, da bi se odmah posle proboga snage pod-eile u grupe i usmerile na unapred određene konačne ciljeve.

Neprijateljeve snage raspoređene u kružnoj odbrani aerodroma i u pojedimim unutrašnjim utvrđenim tačkama nisu prvenstveni cilj napada. Dovoljno ih je delimično uništiti i neutralisati, da bi se ostvario osnovni cilj napada - uništenje vazduhoplova, radionica, raznih električnih instalacija, komande aerodroma, skladišta goriva i muni-

34) Za vreme rata u Vijetnamu partizanskim napadima na aerodrome uništeno je dva puta više letelica na zemlji, nego što ih je oboren dok su letele.

cije, radara i drugih sredstava veze. Za izvršenje tih tehnički složenih zadataka potrebno je partizanske grupe ojačati stručnjacima za diverzije ove vrste, jer su skladišta goriva ukopana, instalacije zaštićene od mehaničkih povreda, a nestručno izazvane eksplozije mogu nанети gubitke i sopstvenim jedinicama.

Neprijateljske snage iz obližnjeg garnizona za vreme napada na aerodrom mogu se vezati jedino angažovanjem jakih partizanskih snaga na obezbeđenjima. Te snage raspoređuju se manjim delovima frontalno, a većim bočno prema pravcima kojima bi snage iz garnizona mogle pokušati da pruže pomoć posadi aerodroma. Pored toga, može se na garnizon izvršiti *fingirani napad* s drugih strana, pa time izazvati zabunu. Veze između aerodroma i garnizona potrebno je pokidati neposredno pred sam početak napada.

S obzirom na brzinu koja treba da se odvije ova vrsta napada neće biti prilike za veće intervencije rezervama, pa su one zato relativno male. Jedinicama se unapred određuje kako će se i kada povući po završnoj akciji, a organizaciji evakuacije ranjenika, plena i zarobljenika posvećuju se velika pažnja.

Partizanska taktika u odbrani

OPŠTA SVOJSTVA I VODOVI PARTIZANSKE ODBRANE

Mada je partizanski rat posmatran u celini narodni odbrambeni rat, on po načinu vođenja ne predstavlja defanzivu (odbranu) ni u operativnom ni u taktičkom smislu. Suština njegove strategije i taktike je u stalnoj aktivnosti, inicijativi i ofanzivnim akcijama. Samo izuzetno, iz nužde, na kraće vreme i u najnužnijem obimu, primenjuju se neki oblici odbrane u taktičkim i operativnim razmerama. Tito je to iskazao sledećim rečima: »Primjenjivanje samo odbrambene taktike znači za partizane sigurnu smrt«.³⁵⁾

Partizanske jedinice većinom su u mogućnosti da izbegnu borbu kada je ne žele i kada bi morale daje vode u vidu odbrane, jer su pokretljive, nevezane za određeno mesto na zemljištu, jer su stalno aktivne i imaju inicijativu i svestranu pomoć stanovništva. Odbrana partizanskih jedinica ima mnoge osobine napada iz zasede i kratkih ali oštih i čestih protivnapada u toku odbrambene operacije. Neki vidovi odbrane kao na primer, pozicijska odbrana sa utvrđenih položaja ili kružna odbrana naseljenih mesta ne nalaze nikakvu ili vrlo izuzetnu primenu u partizanskoj taktici.

Iako partizani ne žele odbranu, oni je ne mogu uvek izbeći. Agresor nije u stanju da razvije takvu ofanzivnu delatnost, kojom bi partizansku borbu pasivizirao, naterao na opštu odbranu, ali, ipak, ima mogućnosti da preduzme povremene napade od kojih se partizanske jedinice brane defanzivnim i ofanzivnim metodama borbe. Najtipičnija i najobimnija odbrambena dejstva koriste partizani u toku agresorovih ofanziva, s ciljem da stvore vreme i mogućnosti za protivnapade i za takve manevre pomoću kojih bi mogli izbeći frontalnu odbranu u kojoj nadmoćni neprijatelj može da preuzme i duže zadrži inicijativu. Partizanske jedinice primenjuju odbranu da bi sprečile ili usporile neprijateljeve upade na slobodnu teritoriju; zaštitile stanovništvo od pljačke i represalija; sačuvale baze i bolnice i omogućili njihovu evakuaciju; zaštitile organe narodne vlasti i da bi sačuvale svoj slobodni manevarski prostor. Ponovnu okupaciju nekih delova tek oslobođene teritorije koje agresor nastoji da brzo povrati pod svoju kontrolu, partizanske jedinice će sprečavati podesnim oblicima odbrane, bar za toliko vremena koliko im je potrebno da na toj teritoriji poruše saobraćajne objekte, sprovedu mobilizaciju i evakuaciju onih dobara koji bi mogli postati neprijateljev plen.

35) Tito: Stvaranje i razvoj JA, Beograd 1949, str. 59.

Odbranom se sprečava izvršenje zadataka koji se ostvaruju vazdušnim i pomorskim desantima da bi se obezbedilo vreme potrebno da se prikupe naše snage za prelazak u napad.

U izvesnim situacijama partizanska odbrana nekog položaja imaće karakter *uporne odbrane*. To će biti u prvom redu onda, kad se samo takvom odbranom može zaštiti evakuacija ranjenika ili omogućiti manevar glavnine jedinice od koje zavisi postizanje krupnog uspeha ili izbegavanje poraza (odbrana osiguravajućih delova, delova koji štite izlazak iz okruženja i slično).

Zaštita i odbrana organa i ustanova *narodne vlasti* zadatak je koji štabovi partizanskih jedinica moraju uvek imati na umu kao jedan od najvažnijih. Čvrsta i neprekidna povezanost s tim organima potrebna je partizanskim jedinicama i zbog pomoći koju im oni pružaju u snabdevanju, zbrinjavanju, obaveštavanju. Način zaštite narodne vlasti treba da bude dogovorno planiran za sve moguće situacije njene ugroženosti akcijama agresora ili njegovih saradnika.

Partizanska odbrana je uspešna kada se vodi u duhu opštih *naćela partizanske taktike* (aktivnost, gipkost, odlučnost, inicijativa), kada se obezbedi dobro poznavanje postupaka i namera neprijatelja, kada se neprijateljevoj taktici i njegovim sredstvima napada suprotstavi odgovarajuća partizanska taktika i odgovarajuća sredstva odbrane. Dobra obaveštenost o neprijatelju i poznavanje zemljišta omogućavaju partizanima da pravovremeno izvedu manevr i izbegnu teške situacije u odbrani, kakve predstavlja, na primer, odbrana u taktičkom okruženju.

S obzirom na snage sredstva i taktiku koju će agresor primeniti prilikom napada, odbrana partizanskih jedinica treba da bude takva daje u stanju da se suprotstavi ne samo napadu pešadije, artiljerije i oklopnih jedinica, već i napadu avijacije i vazdušnodesantnih jedinica, kao i da pruži zaštitu od eventualne upotrebe ABH oružja. To se postiže prikladnim rasporedom jedinica, odgovarajućim manevrom i energičnim aktivnim borbenim dejstvima.

Glavne snage agresora za borbu protiv partizanskih snaga su jedinice kopljene vojske - pešadija, artiljerija, a pogotovo motorizovane i vazdušnodesantne snage. Za borbu protiv njih potrebno je imati dovoljno automatskog oružja i ručnih bombi, a od prepreka nagazne mine. Treba imati i instrumente za noćno gledanje. Potrebno je i poznavanje agresorove taktike i naoružanja.

Artiljerija agresorovih jedinica obično je nadmoćna nad partizanskom artiljerijom po broju, kalibru i dometu. Zato partizanske jedinice ne mogu računati na to da će ih sopstvena artiljerija odbraniti. Oni se moraju od nje štititi rastresitim strojevima, maskiranjem, pokretljivošću, a nekad i ukopavanjem. Aktivnu meru odbrane od artiljerije prestavljaće upućivanje partizanskih jedinica, obično noću, prikrivenim pravcima u rejon položaja neprijateljske artiljerije sa zadatkom da prepadom desetkuju posadu i onesposobe oruđa. Često

će biti moguće napasti neprijateljske položaje vatrom partizanskih topova i minobacača.

Svoju prednost u posedovanju *oklopnog oružja* agresor će nastojati da iskoristi gde god to bude moguće. Zato treba pokloniti veliku pažnju taktičkoj i materijalnoj pripremljenosti zaprotivoklopnu borbu. Osnovna protivoklopna sredstva partizanskih jedinica biće laka protivoklopna oruđa, nagazne mine, ručna protivoklopna zapaljiva sredstva i razna improvizovana zapaljiva sredstva. Svuda se koriste i podešavaju prirodne i veštačke prepreke, rovovi, zarušavanja i barikade. Napadima iz zaseda na snabdevačke kolone i prepadima na baze za snabdevanje gorivom može se unapred znatno olakšati protivoklopna borba. Partizanske jedinice treba dobro da poznaju slabošti oklopnih vozila, jer se tako uspešno mogu boriti protiv njih.

Pošto je obično gospodar vazduha nad zaposednutom teritorijom, agresor će protiv partizanskih jedinica koristiti ne samo savremene već i starije modele *letilica*. Najčešći njegovi ciljevi napada iz vazduha biće štabovi, borbene jedinice, ustanove, baze, i naseljena mesta na oslobođenim teritorijama. Stalnim osmatranjem vazdušnog prostora i pravovremenom najavom opasnosti iz vazduha olakšava se odbrana i zaštita. Štabovi partizanskih jedinica moraju da imaju plan PVO, koji uskladjuju sa organima službe za osmatranje i obaveštavanje civilne zaštite i radi koordinacije mera i postupaka odbrane i zaštite. Za aktivnu odbranu od napada iz vazduha partizanske jedinice raspolažu lakim protivavionskim oruđima, lakom protivavionskom artiljerijom (LPA), lakim protivavionskim raketama (LPA) i protivavionskim mitraljezima. Aktivna odbrana sprovodi se još i putem protivvazdušnih zaseda na mogućim pravcima prikrivenog doleta letilica nad prostoriju partizanskih jedinica i u širem rejonu aerodroma na najčešćim pravcima poletanja i sletanja letilica.

Gde god je moguće organizuju se prepadi i napadi na aerodrome i heliodrome, letilice, instalacije, magacine s gorivom, ubojna sredstva, raznu opremu i ljudstvo vazduhoplovstva, zatim na stanice vazdušnog osmatranja i obaveštavanja, stanice za navođenje, sredstva za elektronsko osmatranje i slično. Neke od ovih akcija biće izvršene upotrebom većih jedinica za napad ili prepad, a neke mogu biti poverene specijalnim diverzantskim grupama.

Zbog sve bržeg razvoja avijacije i sve šire primene helikoptera, upotreba vazdušnih desanata protiv partizana biće ubuduće sve češće. Njima će agresor nastojati da razbijje partizanske jedinice, da stvoriti zabunu i paniku i brzom akcijom već u početku, nastupajući iz više pravaca napada, zatvoriti obruč oko područja koje napada.

Pored toga, desanti će biti izvođeni zbog posebno važnih zadataka, kao što je uništavanje partizanskih štabova, partizanskih pozadinskih ustanova, centara veze i slično.

Partizanske jedinice biće u miru pripremljene za takvu borbu na PZT. Slobodne teritorije na osnovu prethodne procene uređuju se u

inžinjerijskom i svakom drugom pogledu za *protivdesantnu borbu*. Zbog mogućnosti da agresor iznenada izvrši desantni napad na slobodnu teritoriju, danju i noću, deo snaga za tu borbu mora stalno biti u potrebnom stepenu borbene gotovosti. Uspeh u protivdesantnoj borbi moguće je postići ukoliko se obezbede pravovremenost, smelost i raznovrsnost dejstva. I brojčano slabije snage mogu postići dobre rezultate ukoliko dejstvuju u pravi čas, na pravom mestu, smelo i odlučno. Udar protiv desanta treba izvršiti u vreme kada su slabe strane desanta najizrazitije, tj. u vreme prizemljenja i sređivanja. U toj fazi treba angažovati sve raspoložive snage i sredstva da se desant što pre razbije i uništi.

Helikopterski desanti biće ubuduće sve češće primenjivani, jer su plafon visine leta i nosivosti helikoptera kao i brzina leta u stalnom porastu,³⁶¹ a mesto za desantovanje iz njih lako je pronaći na tenu. Zato će biti potrebno organizovati službu vazdušnog osmatranja i obaveštavanja, na privremeno zaposednutoj i na slobodnoj teritoriji, a naročito osmatranje aerodroma i heliodroma. Jedinice se razmeštaju tako da ih iznenadni desant ne može zateći nespremne za borbu i da mogu napasti desant za vreme spuštanja. Odmah čim se pojavi, na desant napada najbliža partizanska jedinica, pa i sve druge snage borbe i otpora, da mu se ne bi dopustilo sređivanje do dolaska jačih partizanskih jedinica.

Prilikom rasporeda snaga za borbu protiv vazdušnog desanta potrebno je stalno imati u vidu mogućnost da je agresor upotrebio desant u okviru neke ofanzivne akcije, koja će uslediti kopnenim ili plovnim putem u pravcu mesta desanta. Zbog toga, zauzetost oko brzog blokiranja i uništavanja desanta ne sme oslabiti spremnost da se pravovremeno parira takvom agresorovom planu.

Nije isključeno da će u nekoj naročitoj kritičnoj fazi borbe, kad mu se za to pruže povoljni uslovi, agresor upotrebiti i *NBH sredstva* protiv većih i važnijih partizanskih grupacija. Zato je u prvom redu potrebno ne stvarati ciljeve (grupacije) koji mogu biti meta tih sredstava, a zatim poznavati i primenjivati sva podesna sredstva zaštite. Maskiranje, pokretljivost, razređenost borbenog poretka i ukopavanje predstavljaju zaštitu i od ovih vrsta oružja. Pored toga, potrebno je da partizanske jedinice budu snabdevene ličnim sredstvima protivhemijske zaštite i aparatom za otkrivanje radioaktivnosti.

Borbeni poredak manje partizanske jedinice u odbrani obično je plitak, postrojen u jednoj liniji s rezervom koja može biti i podjeljena, ako je front širok. Grupisanje snaga u odnosu na topografske tačke i puteve zavisće u prvom redu od toga da li neprijatelj nastupa s motorizovanim ili pešadijskim snagama, kao i od njegove artiljerijske i vazdušne podrške. Borbeno osiguravanje istura se na pravac očekivanja.

36) Nosivost helikoptera u naoružanju SAD upotrebljenih u vietnamskom ratu iznosila je do 5 tona, plalon leta do 6.000 m, brzina leta oko 300 km/h.

vanog napada na takvo odstojanje da može biti podržano vatrom iz odbrambenog rejona. Zadatak mu je da otkrije snage agresora, nane-se im gubitke vatrom i obmane ih o stvarnim položajima za odbranu.

Borbeno osiguranje se zatim izvlači na krila svoje jedinice ili se kroz međuprostore u rasporedu neprijatelja ubacuje u njegovu pozadinu. Sredstva vatrene podrške partizanske jedinice najčešće su raspoređena u prvoj borbenoj liniji ili neposredno iza nje, da bi u toku kratkotrajne odbrane s jedne linije sva sredstva došla do punog izražaja. Bokovi linije odbrane zaštićeni su istaknutim osmatračnicama i patrolama. Bez obzira na obično kratko zadržavanje na jednoj odbrambenoj liniji pristupa se brižljivom maskiranju i utvrđivanju položaja.

Veće partizanske jedinice (brigada, divizija) ne postavljaju na jednu liniju odbrane više od polovine svojih snaga, da bi drugom polovinom unapred za odbranu uredile sledeću liniju, a istovremeno da bi tim snagama ili njihovim delom izvršile veće protivnapade na bokove i slaba mesta napadačevog rasporeda koja se neminovno pojavljuju u toku njegovog nastupanja.

Vešt, brz i odlučan *manevar* u odbrani ima izuzetan značaj, a sa-stoji se u prikrivenim pokretima pomoću kojih se izbegava neprijateljev vatreni udar i nalet njegove ratne tehnike, a partizanske se snage dovode u položaj da mogu vršiti bočne napade, vatrene prepade i ubacivanja u unutrašnjost njegovog borbenog rasporeda. Glavni cilj manevra u odbrani je da se naše snage dovedu u položaj povoljan za aktivna dejstva i da se ujedno svi topografski jaci i taktički važni položaji iskoriste za pružanje oštrog otpora i nanošenje što većih gubica jedinicama koje napadaju.

ODBRANA PARTIZANSKE JEDINICE, NASELJA I PARTIZANSKIH BAZA

U skladu sa'savremenom agresorovom doktrinom>>koja zahle vai u prvom redu aktivna protivpartizanska dejstva, agresor će nastojati da na partizanske jedinice izvrši *napad* kad god bude imao dovoljno snaga za-napad i ustanovižnive tačno mesto i raspored.^fepad natr "pruža određene prednosti, jer može sređeno, planski i uz upotrebu tehnike da stupi u borbu. Ako tom prilikom nađe na jedinicu koja prihvata borbu na otvorenom polju, s otkrivenih položaja i u nepovoljnem borbenom poretku, agresor može steći znatne taktičke prednosti. Zato partizanske jedinice moraju nastojati da mu ne pruže takvu priliku. To je moguće postići ako obaveštajna služba radi brzo i pouzdano, ako su jedinice budne i stalno spremne za pokret i akciju, a komandovanje umešno.

Nameru neprijatelja da krene na slobodnu teritoriju može biti otkrivena još u toku priprema snaga za ovaj zadatak i njegove poj-

čane izviđačke aktivnosti iz vazduha. Ali, ako se to ne postigne onda pokret mora biti otkriven i o tome onog časa obavešten partizanski štab. Ištorene patrole prate njegovo kretanje da bi bio otkriven plan manevra i da bi se na pravce nastupanja pojedinih kolona mogle postaviti zasede a neprijatelj bio ometen u brzom napredovanju. Osnovna briga partizanskih starešina mora biti usmerena, s jedne strane, na to da zadaju što više i što snažnijih udaraca neprijatelju, a s druge, da ne dođu u položaj da im jedinica bude okružena. Jedno i drugo je izvodljivo, samo ako se odluka donese brzo, dejstvuje energično i pribrano. Treba znati da svake ili delimična greška neprijatelja, mакар samo najednom pravcu, znači neuspeh cele akcije. Njegova snaga i odlučnost u nastupanju traju obično nekoliko sati, dok ne doživi prvi snažni udarac i dok su artiljerija i avijacija u mogućnosti da mu pružaju punu podršku. Neuspeh neprijatelja ne sme biti primljen kao olakšanje zbog minule opasnosti, već neuspeh neprijatelja mora biti povod za odlučne napade partizanskih snaga koji će neprijatelju doneti poraz i naterati ga u bekstvo.

Partizanske jedinice aktivnošću, diverzijama i napadima otkrivaju svoju prisutnost, a delimično jačinu i raspored. Zato će agresor nastojati da hitnom intervencijom iz najbližeg garnizona nametne otkrivenoj partizanskoj jedinici otvorenu borbu. Sasvim razumljivo partizanske jedinice ne bi trebalo da se upuštaju u takvu nametnutu odbrambenu borbu, osim ako su sa njom unapred računale i za to se pripremile. Ako neprijatelj uspe da uspostavi borbeni dodir s partizanskim snagama i one budu prisiljene da se brane, one će se braniti postavljanjem zaseda i manevrišući tako da ne pruže napadaču priliku za sistematičan napad i planski razvoj manevra.

Poseban oblik može da ima odbrana partizanske jedinice koja obezbeđuje snage koje vrše napad na uporišta od intervencije neprijatelja iz drugih uporišta. U tom slučaju postoji veća ili manja verovatnoća da će neprijateljske snage krenuti određenim pravcem u pomoć napadnutom uporištu, pa se takav pokret mora sprečiti bilo odgovarajućim aktivnim dejstvima bilo odbranom na ugroženim pravcima.

Jedna od osnovnih *prednosti* partizanskog načina odbrane je u tome da partizanske jedinice nisu primorane da brane po svaku cenu neke geografski određene položaje, teritorije i pravce. Otuda i njihov odnos prema *slobodnoj teritoriji* koji im pruža izvesne pogodnosti i prednosti kada je duže zadržavaju u svojim rukama, ali privremeni gubitak jedne i prelazak na drugu slobodnu teritoriju ne predstavlja nanadoknadiv gubitak. Partizanske jedinice moraju biti slobodne od obaveze da čvrsto brane neku slobodnu teritoriju, jer su stalno u mogućnosti da aktivnim dejstvima stvore nove slobodne teritorije i da povrate izgubljene.

Iako odbrana slobodne teritorije ne treba da bude prvenstveni zadatak partizanskih jedinica, niti se tome zadatku smeju žrtvovati

glavne snage i sredstva, ipak, treba stalno imati na umu načelo da neprijatelju ne treba dopustiti, kad je god to moguće, da nekažnjeno stupi na slobodnu teritoriju. To se postiže u prvom redu aktivnim dejstvima koja neprijatelja vezuju za određena mesta a koja, zbog svoje ugroženosti, ne sme da napusti. Pored tog posrednog metoda odbrane, preduzimaju se i neposredne mere u koje spadaju zaprečavanje prilaza i postavljanje sistema osmatranja i zaseda na pravcima verovatnog nastupanja neprijateljskih snaga, držanje izvesnih rezervi za zaštitu od iznenadnih neprijateljskih upada na slobodnu teritoriju i druge mere.

Teritorija se, dakle, brani na poseban, partizanski način, a ne putem stvaranja utvrđenih položaja i frontova na granicama slobodnih teritorija.

Zaprečavanje se vrši u prvom redu rušenjem saobraćajnih objekata i puteva i postavljanjem minskih prepeka. U običnom zaprečavanju (prekopi, barikade) mogu učestvovati svi odrasli stanovnici, a ne samo partizanske jedinice.

Zasede kojima je cilj da brane pristup neprijatelju na slobodnu teritoriju mogu biti jačine od grupice sa puškomitraljezom do voda. Njihov je osnovni zadatak da neprijatelju nanesu što veći gubitak, a plen i zarobljenike uzimaju samo kad se to može učiniti bez štete po osnovnijem zadatku.

Kada se na delu slobodne teritorije na koju je neprijatelj izvršio *ispad*, bilo u kome cilju (pljačka, gonjenje diverzanata, izviđanje itd.) zatekne četa, bataljon, brigada, oni treba u prvom redu da nastoje da odseku i potpuno uniše neprijateljsku jedinicu (ili njene debove), a ne daje direktnim suprotstavljanjem potiskuju sa slobodne teritorije. Za celno suprotstavljanje dovoljno je odeljenje ili vod partizana a sve druge snage koriste se za dejstvo na bokove i u pozadinu neprijateljevog rasporeda.

Stanovništvo je izvor jačine partizanskog oblika oružane borbe. To je stalno vrelo novih snaga i materijalna baza oružane borbe i opštetenarodnog otpora. Široki narodni partizanski pokret ne može se zamisliti bez čvrstog oslonca na stanovništvo. Agresoru je to poznato i zato preduzima sve raspoložive mere i sredstva, ne ustežući se ni od nezakonitih i najbrutalnijih, da stanovništvo zastraši i odvoji od partizana.

Već u početku našeg NOR-a vrhovni komandant Josip Broz u osnovne zadatke partizanskih odreda uvrstio je zadatak *odbrane i zaštite stanovništva i naselja*:

»Partizanski odredi moraju s oružjem u ruci braniti naselja, građevine i sela od fašističkih zuluma. Oni moraju štititi imovinu naroda od okupatorske pljačke«.³⁷⁾

37) *Zadatak NOPO*, Bilten GŠ NOPOJ, 10.08. 1941. *Uputstvo o načinu odbrane oslobođene teritorije*, Užice, okt. 1941.

Prema toj direktivi partizanske snage su u NOR-u izvele mnogo uspešnih odbrana naselja sprecivši agresoru ulazak u njih ili su odbranom osigurali potrebno vreme za evakuaciju ranjenika, stanovništva i materijalnih dobara. Narodna vlast je imala unapred spremljen plan evakuacije do zbecca ili skrivenih zemunica sa rezervama hrane. Kada je bilo potrebno, partizanska jedinica je privremeno odvajala deo boraca za zaštitu zbecca i mesta bofavka organa narodne vlasti.

U početku agresor često primenjuje *blokadu* naselja i prekidanje svake veze naselja sa područjem u kome su partizanske snage. To je takozvana »gladna blokada«. Ona može imati izgleda na uspeh ako su partizanske snage slabe i ako nemaju pripremljene zalihe hrane i drugi neophodan materijal. Kad se blokade pokažu kao nedovoljno i neuspešno sredstvo prelazi se na kažnjavanje stanovništva za saradnju sa partizanima, uzimanjem kontribucije, talaca itd. Fašisti su često vršili i iseljavanje odvodeći stanovništvo na prisilan rad ili u koncentracione logore, a bilo je slučajeva uništavanja ili preseljavanja u novo prebivalište.

U Vijetnamu su oružane snage SAD u nastojanju da stanovništvo odvoje od oslobođilačkih jedinica, primenjivale vrlo raznolike i uglavnom drastične mere. Vršena su masovna preseljavanja, grupisanja stanovništva na uski utvrđeni prostor (strategijska naselja), kažnjavanja sela za saradnju sa oslobođilačkim snagama, spaljivanja, pljačke, masovni pokolji. Seljaci su se spasavali bekstvom u zaštićene zbezove i sklanjanjem u tajna podzemna skloništa. Represalije su ih samo još više ujedinjavale sa snagama fronta nacionalnog oslobođenja.

Naša ratna doktrina poklanja izuzetnu pažnju odbrani i zaštiti stanovništva na PZT. Svi zadaci i sve borbene akcije vojnih jedinica i CZ prožeti su brigom da se stanovništvo odbrani i zaštiti od terora i svakovrsnih pritisaka usmerenih na odvajanje naroda od partizana. Zaštita naroda i društveno-političkog rukovodstva, organa DPZ i DPO, tesno su povezana sa opštim planom borbenih akcija na privremeno zaposednutoj teritoriji.

Iako je dobro da se u naselja ne dopusti pristup agresoru, ipak, to najčešće neće biti ni moguće ni najkorisnije, ali to ne znači da će se naselje predati bez borbe. Prvo, zbog toga što agresor mora žrtvama da plati svoj ulazak u naselje, a drugo, odboranom prilaza naselju omogućava se sklanjanje stanovništva, evakuacija najvažnijih dobara i zaštita organa narodne vlasti, čije je funkcionisanje jedan od osnovnih preduslova za uspešno vođenje rata.

Ako je poznato da agresor taktizira »blagim nastupom« prema stanovništvu, onda će biti dovoljno da odbранa omogući izvlačenje partizanskih jedinica, materijala i onih stanovnika kojima preti opasnost od hapšenja.

U odbrani naselja, pored partizanskih jedinica sa tog sektora, učestvuju, i jedinice milicije i civilne zaštite. Deo snaga ostaje u blizini naselja na skrivenim mestima ili u skloništima, radi održavanja veze sa stanovništvom i dejstva u pozadini neprijatelja, dok naselje ne bude ponovo oslobođeno. Sam način odbrane treba da se prethodno i do pojedinosti isplanira pri čemu se ima i u vidu daje neprijatelja potrebno razbiti i oterati što dalje od naselja. Ponekad će već samo angažovanje u borbi s partizanskim snagama odvući neprijatelja na drugi pravac i neće mu dati mogućnosti i vremena da uništi naselje. Treba, ipak, predvideti i neposrednu odbranu svakog pojedinog položaja u okolini naselja. Samo naselje koristi se kao položaj samo u slučaju ako nudi vrlo povoljne uslove za odbranu i ako posebni razlozi traže takvu odbranu.

Agresor se neće ustručavati da naseljeno mesto na slobodnoj teritoriji, ako prepostavi da se u njemu nalaze partizani, razori *napadom iz vazduha*. Partizanska jedinica će u tom slučaju, pored mera odbrane i zaštite od takvog napada, preduzeti sve da zajedno sa snagama CZ otkloni ili ublaži posledice napada (gašenje požara, ukazivanje pomoći povređenima itd.).

Pored *pljačke* stoke i drugih dobara u zauzetim naseljima, agresorove snage mogu pokušati, kao što su to činile u drugom svetskom ratu, da u vreme žetve otmu letinu, dok je stanovnici još nisu ni skinuli sa polja i sklonili u skrivena podzemna skloništa. Partizanske jedinice treba da pružaju stanovništvu zaštitu i pomoći da se takav oblik pljačke spreči.

Kao što je ranije spomenuto *partizanske baze* nalaze se u unutrašnjosti slobodne teritorije, obično u naseljenim mestima, a obezbeđuju ih partizanske jedinice i milicija. Ako su na skrivenom mestu izvan naselja onda je njihova konspirativnost ujedno i njihova glavna odbrana. Često je deo baze partizanskog odreda smešten u naselju a deo u njegovoj neposrednoj blizini - spremjan za brzo bunkerisanje. Za neposrednu zaštitu otkrivenih baza određuju se stalne straže, a za njihovu odbranu u slučaju iznenadnog napada, koristi se i narodna straža (milicija) do pristizanja najbliže partizanske jedinice. Ako odbранa ne uspe da odbije neprijateljski napad, onda je neprijatelja potrebno zadržati bar dok se baza ne skloni u obližnja pripremljena skloništa ili se ne evakuiše. U krajnjem slučaju baza se uništava da ne bi pala kao plen u ruke neprijatelju.

Komandir baze stalno usavršava i proverava realnost *planova odbrane i evakuacije baze*, a u slučaju potrebe treba na vreme upoznati sa tim planovima starešinu one jedinice koja se nalazi u blizini i koja bi mogla doći u situaciju da brani bazu, odnosno da joj štiti evakuaciju.

ODBRANA U TOKU AGRESOROVIH PROTIVPARTIZANSKIH OFANZIVA

Primena odbrane u partizanskom obliku oružane borbe dolazi do većeg izražaja u vreme agresorovih protivpartizanskih poduhvata operativnog značaja, usmerenih protiv partizanskih snaga na široj slobodnoj teritoriji. Odbrambena operacija naših snaga na PZT izvodi se u tom slučaju prinudno i sa ograničenim ciljem, bilo da do nje dođe u kombinovanom ili partizanskom kao glavnom obliku oružane borbe. U kombinovanom obliku oružane borbe cilj odbrambene operacije je da se vezivanjem jačih agresorovih snaga obezbedi manevr naših glavnih snaga na frontu.

Fizionomiju naše odbrambene operacije protiv agresorove ofanzive na partizanske snage koje dejstvuju u dubokoj pozadini neprijatelja, opredeljuju u prvom redu stavovi naše doktrine ONOR-a i strategija vođenja oružane borbe na PZT. Ipak, budući da agresor u tom slučaju, naročito u početnoj fazi ofanzive, preuzima operativnu inicijativu, odbrana mora u određenoj meri da predstavlja odgovor na oblik agresorove operacije.

U imperijalističkim doktrinama protivpartizanskih poduhvata operativnog značaja vršene su u ovom veku u svetskim i lokalnim ratovima određene promene taktičkih i operativnih postupaka u težnji da se pronađe što efikasniji način uništavanja većih partizanskih jedinica na širem prostoru njihovog delovanja. Formirano je nekoliko modela protivpartizanskih operacija (ofanziva), među kojima su: opkoljavanja i uništavanja; permanentno gonjenje i nabacivanja na prepreke nesavladive za odstupanje partizana; razbijanja i početak uništavanja i kaznene ekspedicije protiv stanovništva koje podržava partizanske snage itd. Pri tome su u ovim operacijama sve važniju ulogu imali tehnički vidovi i rodovi oružane sile, naročito vazduhoplovstvo i vazdušnodesantne i pokretne jedinice.

U drugom svetskom ratu agresorove protivpartizanske ofanzive zahvatale su područja od nekoliko stotina kvadratnih kilometara pa i više. U njima su učestvovalе snage od jedne do desetak divizija sa raznim pomoćnim formacijama i uz znatnu podršku avijacije. Znači, za taj zadatak morale su se angažovati strategijske rezerve, jer snage koje vrše okupaciju nisu za to dovoljne. Ofanzivom su, obično, zahvaćene teritorije nekoliko partizanskih odreda, gde se pored njihovih snaga nalaze i neke krupnije pokretne partizanske formacije. Pored takvih delimičnih ofanziva na određenu oblast ili pokrajину, poznate su i »generalne dekoncentrične ofanzive«, usmerene na sve partizanske baze jedne zemlje. Takve ofanzive predstavljaju, u stvari, niz istovremenih lokalnih ofanziva koje se slivaju u *kampanju*.

Za četiri godine našeg narodnooslobodilačkog rata okupatorske snage izvršile su preko stotinu ofanziva najrazličitijeg obima i karaktera. Najveći deo je bio sračunat na opkoljavanje i uništavanje par-

tizanskih jedinica. Desetak otanziva izdvaja se po svom obimu i po zamašnosti cilja koji je pred njih bio postavljen, pa odbrana od njih čini istaknute etape našeg rata. U njima su okupatorske grupacije, sastava od 2 do 6 divizija, uz znatnu podršku avijacije, nastojale da unište ili razbiju krupne partizanske jedinice na širokoj oslobođenoj teritoriji.

Velike okupatorske ofanzive bile su pretežno *ofanzive opkoljavanja*, ali su neke od njih imale oblik direktnih napada na važne partizanske centre s ciljem da ih razbiju ili da ovladaju važnim komunikacijama, odnosno važnim strategijskim i ekonomskim rejonima. Srednje i manje ofanzive u kojima je okupator upotrebljavao snage veće od puka a manje od dve divizije počinjale su pokušajem opkoljavanja određene teritorije, da bi zatim stezanjem obruča, po različitom metodu, dovodile do *taktičkog okrujuvanja* partizanskih jedinica. U najvećem broju slučajeva partizanskim jedinicama polazilo je za rukom da izbegnu taktičko opkoljavanje glavnine svojih snaga, ali su *proboji iz okruženja* ponekad vršeni uz osetne gubitke u ljudima i materijalu.

Okupator je prilikom ofanziva vršio strahovit *teror* nad civilnim stanovništvom, uništavao i pljačkao imovinu, masakrirao zarobljene i ranjene partizane i vršio razna druga nedela zabranjena ratnim zakonima i običajima.

Okupator svojim mnogobrojnim ofanzivama, uprkos tome što je u našoj zemlji raspolagao relativno velikim snagama, nije uspevao ni vojnički da slomi partizanske jedinice, ni da terorom pokoleba stanovništvo. Uspesi partizanskih jedinica u tim odbranama bili bi još uspešniji i sa manje gubitaka daje uvek i svuda dosledno i potpuno primenjivana partizanska taktika, odnosno da su na vreme preuzimane mere da se spriči taktičko okružavanje.

Prema gledištima izraženim u novijim protivpartizanskim ratnim doktrinama svaka ofanziva ima jedan glavni i poneki dodatni cilj. Glavni cilj opredeljuje i *oblik manevra*. Kada se želi da u prvom redu budu uništene partizanske jedinice primeniće se manevar opkoljavanja, poluopkoljavanje (kada se partizani napadom sa potkovičaste polazne linije nabacuju na tešku prepreku i uništavaju)³⁸¹ i manevar »pretraži i uništi«. U poslednjem agresorove snage nastupaju iz postojećih baza snagama do jedne divizije, pa kontrolisanu teritoriju proširuju poput »masne mrlje«. Takav manevar primenjivan je protiv poznatog rasporeda partizanskih snaga na slobodnoj teritoriji ili na terenu gde se samo pretpostavlja da one postoje, pa može da udari i »u prazno«. U Vijetnamu je imao obično tri faze: vazdušnodesantni napad kombinovan napadom iz baza, operaciju pretraživanja terena i povlačenje. Pretraživanje je obično teklo oprezno i spo-

38) Amerikanci su ovaj manevar u vijetnamskom ratu nazivali »čekić i nakanjanj«.

ro, pa je na dan bivalo pretraženo do 5 km. Kada bi se naišlo na jači otpor, stupalo bi u akciju i vazduhoplovstvo.

Kada je glavni cilj ofanzive ovladavanje strategijski značajnim regionima, komunikacijama, politički i ekonomski važnim predelima, s namerom da se oni trajno zadrže, preduzima se ofanziva »očisti i zadrži«. U operacijama te vrste objedinjuju se vojne, političke, ekonomiske i psihološke mere, jer su uvek usmerene i na pridobijanje stanovništva. Po zauzimanju teritorije, nastoji se eliminisati uticaj partizanskih snaga i organizacija temeljitim pretresom naselja i odvodenjem sumnjivih u logore. Naselja se utvrđuju za odbranu od partizanskih jedinica i uticaja, pa se pristupa »pacifikaciji« - ideološkom i psihološkom pritisku, sanitetskim i socijalnim uslugama, podmićivanju stanovnika i drugim merama.

Odbranom od agresorove ofanzive u partizanskom obliku oružane borbe na PZT potrebno je u prvom redu *osujeti namere neprijatelja* da uništi partizanske jedinice i baze, da kažnjava stanovništvo i da brzo zaposedne slobodnu teritoriju. Pored toga, odbrana treba da slomi, ofanzivu kako bi odmah partizanske snage mogle ponovo da uzmu inicijativu. Glavni cilj odbrane je da se sačuvaju partizanske jedinice od uništenja i da se istovremeno agresoru nanesu što veći gubici. Ali i odbrana stanovništva od represalija i pljačke ne sme da se stavlja u drugi plan. Teritorija se i brani u prvom redu zbog toga da bi se mogla izvršiti prva dva zadatka, a zatim da bi se sprecilo i usporilo privremeno zaposedenje slobodne teritorije.

Ofanziva ne bi smela da za partizanske komande bude iznenadnje, ni operativno ni taktičko. Ofanzivi prethodi duži period intenzivnog neprijateljevog rada na prikupljanju podataka o partizanskim jedinicama i jedan kraći period u kome se vrši pregrupacija snaga za nameravanu ofanzivu. Sa prvim znacima i podacima o pripremi ofanzive počinje i intenzivna priprema za odbranu. U prvom redu preduzimaju se sve mere da se neprijatelj spreči u dobivanju podataka o partizanskim snagama i ustavovama. Dobro je, kad za to postoje mogućnosti, preduzeti mere *operativnog maskiranja*. Obaveštajna služba se zbog toga stavlja u puni pogon. Naročito je važno dobiti podatke iz kojih se vidi šta neprijatelj zna o partizanskim snagama i kakav je plan njihove ofanzive.

Najviši (republički, pokrajinski ili regionalni) štab TO na teritoriji, na koju se priprema ofanziva, preuzima potpunu *komandu* nad jedinicama zatećenim na toj teritoriji, a u svoj sastav uzima po potrebi predstavnike štabova većih jedinica (brigada i većih) koji do tog vremena nisu bili pod njegovom komandom. Ovaj štab upoznaje sa situacijom republički (pokrajinski) štab i predlaže mu plan za razbijanje ofanzive, odnosno plan i manevar odbrane.

U operativnom pogledu preduzimaju se odgovarajuće mere. Ako je teritorija koju zahvata linija blokade prezasićena partizanskim jedinicama, odmah se neke prebacuju izvan linije blokade, sa

zadatkom da dejstvom spolja olakšaju razbijanje ofanzive ili proboj iz okruženja ako do njega dođe.

Borbene jedinice zauzimaju raspored prema *planu razbijanja ofanzive*. Pored toga, preduzimaju se mere za zaštitu stanovništva od represalija i pljačke, i mere samoodbrane stanovništva i zaštite narodne vlasti. Sve pozadinske ustanove pripremaju se za evakuaciju ili za bunkerisanje.

Plan razbijanja, slamanja ili odolevanja ofanzivi zavisi od mnogo činilaca i može biti raznolik. Taj plan zavisi u prvom redu od toga da li je u pitanju osnovni cilj agresora da izvrši opkoljavanje i uništavanje partizanskih jedinica ili uništavanje njihovih baza i ovladavanje slobodnom teritorijom. Zato treba prvo razmotriti način odbrane od ofanzive opkoljavanja, najčešćeg i najopasnijeg oblika okupatorske ofanzive.

Način izvođenja protivpartizanskih ofanziva teorijski je brižljivo obrađen u taktičkim i operativnim priručnicima armija koje se pripremaju za agresiju i zaposedanje tuđe teritorije. Njihove doktrinarne postavke razmotrićemo kasnije, a sada ćemo spomenuti samo neke činioce koji ne idu u prilog prepostavci daje, ako se raspolaže sa dovoljno snaga, opkoljavanje i uništavanje relativno jednostavan i ostvarljiv manevr.

Pošto želi da ofanzivom zahvati što veće partizanske snage, agresor je prinuđen da vrši operativno okružavanje široke teritorije na kojoj se »negde« nalaze krupnije partizanske jedinice, pri čemu svuda na toj teritoriji može da očekuje iznenadnu partizansku vatru, miniran put i druga iznenadenja. Izvršenim operativnim okružavanjem agresorove snage ne dolaze u položaj da preuzmu taktičku inicijativu, jer okružene partizanske jedinice mogu i dalje da biraju napad ili odbranu, ovaj ili onaj pravac dejstva. Ukoliko se na određenim pravcima odluče za odbranu, one mogu izabrati između mnogih položaja upravo onaj koji žele, odnosno koji im pruža određene prednosti za zasedu, za protivnapad, za zadržavanje neprijateljskog napredovanja itd. Zbog nastojanja da zatvori sve pravce koji vode na prostor van okruženja, napadač mora kordonski rasporediti snage na liniji dugoj desetine ili stotine kilometara.

Isto tako težnja napadača da dejstvuje brzo, dok se snage zahvocene linijom operativnog okruženja još ne snađu, u suprotnosti je sa metodičnim provođenjem složene operacije, sa efikasnom upotrebom teške ratne tehnike (avijacija, tenkovi, artiljerija) čije se podrške napadač obično nerado odriče, a u suprotnosti je i sa potrebom obezbeđenja od partizanskih zaseda i prepada na bokove.

Ofanziva s namerom opkoljavanja može biti slomljena u svakom od njenih stadijuma: u pripremnom, za vreme stezanja početnog obruča blokade i pred konačno stabilizovanje prstena taktičkog okruženja.

Što se ofanziva ranije razbijje, to bolje po partizanske snage. Zato treba težiti da se ona dovede do neuspeha na taj način što će se glavnina partizanskih snaga pravovremeno udaljiti s teritorije na koju se priprema ofanziva i upotrebiti za intenzivna aktivna dejstva na susednim teritorijama, čime će se planirani poduhvat agresora učiniti uzaludnim i bespredmetnim. Ako to, međutim, nije moguće onda se ofanziva mora razbijati protivudarima. Uslovi za *protivudare* najpovoljniji su u početnom stadijumu, kad agresor dovodi snage na polaznu liniju i kada se mogu prozreti njegove namere i zamisao operacije.

Razbijanje jednog dela agresorovih snaga u početnom stadijumu ofanzive moguće je izvesti samo ako su partizanske jedinice u tom času spremne za brzu akciju. Uspeh takve akcije može biti u tome da se stvoreni slobodni prolaz iskoristi za prebacivanje jednog dela snaga s ugrožene na neugroženu teritoriju. Uspeh takve akcije pruža koristan dobitak u vremenu. Na napadača može jedan takav snažan udar, uz ugrožavanje važnih tačaka u okolnim područjima, toliko uticati da odmah u početku odustane od ofanzive ili daje odloži. Ali, to će se rede dešavati, jer će on redovno nastojati da na pravce gde je pretrpeo neuspeh dovede nove snage (iz rezerve, sa drugih odseka) i da produži s grupisanjem snaga na liniji blokade.

Kad neprijatelj brzim i snažnim dejstvima uspe da uspostavi liniju blokade i utvrdi je kao polaznu osnovicu za napad, za okružene partizanske jedinice nastaje nova, delikatna ali i jasna situacija. Tada se ne sme gubiti vreme u isčekivanju i neaktivnosti, jer situacija, posle svakog pokreta neprijateljskih jedinica, postaje sve kritičnija. To je vreme za nove *snažne udare* po snagama postrojenim za koncentrični napad, jer je obruč još širok, a neprijatelj ne zna tačan raspored partizanskih jedinica.

Situacija mora biti otvoreno i jasno predviđena svim borcima. Uporedo sa objašnjavanjem situacije razvija se najživljji *politički rad* u kome se ukazuje na važnost političke budnosti prema pokušajima neprijatelja da oslabi borbeni moral jedinica, kao i na potrebu da se podnesu veliki napor i lišavanje do kojih dolazi u toku ofanzive. Politički rad ne sme da izostane ni u toku izvođenja odbrambenih dejstava. On se sprovodi za vreme svakog predaha, na položaju i za vreme marša, pri čemu je od najvećeg značaja primer starešina i zalaganje naročito političkih rukovodilaca i članova SKJ u osnovnim partizanskim jedinicama.

Stvaranjem obruča oko slobodne teritorije na kojoj se nalaze znatne partizanske snage agresor stiće izvesne *taktičke prednosti*, koje su veće ukoliko je površina okružene teritorije manja. Njemu se sve više pruža mogućnost da upotrebi tehniku protiv određenih objekata na koje sve češće nailazi. Motornim transportnim sredstvima u stanju je da prebacuje jedinice na pravce prema kojima oseti jače grupisanje partizanskih snaga. Ako izostane jača aktivnost onih par-

tizanskih snaga koje su izvan obruča na baze i komunikacije preko kojih se vrši snabdevanje jedinica upotrebljenih u ofanzivi, onda i u pogledu materijalnog obezbeđenja operacije agresor ima velike prednosti.

Sa početne linije napadač može krenuti na *sužavanje obruča* bilo istovremenim pokretom napred svih jedinica, bilo, pokretom počle-lovima, što je sporiji ali sigurniji način napredovanja. Uporedo sa stenzanjem obruča oko partizanskih snaga neprijatelj će u odgovarajućim uslovima upotrebiti vazdušne desante sa ciljem da se dokopa važnih i dominantnih položaja, važnih raskrsnica u unutrašnjosti opkoljenog područja sa kojih može ometati partizanima manevar po unutrašnjim pravcima, uništiti ili ugroziti njihove štabove i baze, izazvati pometnju i nesigurnost. Desanti moraju biti brzo i energično napadnuti i uništeni dok su još u vazduhu ili čim se spuste. Ako je prostor na kome se brane partizanske jedinice pošumljen, nije isključeno da u sušnom periodu neprijatelj upotrebi zapaljiva sredstva. Ako do toga dođe požar mora brzo gasiti pravovremeno pripremljenim sredstvima i uz pomoć stanovništva.

Da se obruč ne hi brzo stezao, nijedan deo teritorije ne treba prepustiti napadaču bez *organzovane borbe i otpora*. Njih, međutim, ne treba ispoljavati u vidu odlučne, frontalne i linijske odbrane, jer bi to povećavalo mogućnosti napadača da efikasno upotrebi tehniku. Jača odbrana se organizuje po pravcima primenom zaseda, čestih protivnapada (naročito noćnih), ubacivanja u pozadinu neprijatelja i raznovrsnih zaprečavanja. Na taj način veći deo snaga stalno ima ulogu rezerve koja se koristi za aktivna dejstva. Treba se uzdržavati od *takvih* protivnapada koji iziskuju velike žrtve, a za cilj imaju jedino vraćanje nekog izgubljenog položaja. Izuzetak su, svakako, *protivnapadi* kojima se stvaraju uslovi za odlučni protivudar, otvaraju breše u lancu okruženja ili omogućavaju izlaz iz obruča znatnog dela okruženih snaga.

U toku neprijateljske ofanzive može biti potrebno da se neki region ili pravac za određeno vreme zadrži po svaku cenu. Tada će to biti *uporna odbrana*, a jedinica koja je izvodi mora se za nju pripremiti, položaje utvrditi i odlučno ih braniti. Takvom odbranom može se obezbediti prostor za manevar više jedinice, vreme za evakuaciju ranjenika, sprečiti pokušaj rasecanja partizanskih snaga itd. U tom slučaju borbeni poredak jedinice koja se brani ima više elemenata linijske (frontalne) odbrane. Čete dobijaju svoje odseke odbrane koji su široki obično od pola do jednog kilometra. Može se izraziti i težiste odbrane i to obično na pravcu podesnom za protivnapad. Uspostavljaju se čvrste veze, reguliše snabdevanje jedinica na položaju i preduzimaju mere protivvazdušne odbrane.

Da bi se pariralo iznenadnim i opasnim prodorima napadača ili njegovom manevru vazdušnodesantnih snaga potrebno je imati deo snaga u *operativnoj rezervi*, na jednom ili više mesta. Pored toga,

mora se iskoristiti svaka mogućnost manevra po unutrašnjini pravcima, da bi se snage sa manje ugroženih pravaca iskoristile kao rezerva.

U prvoj fazi stezanja obruča agresorovih snaga naročito su važni *napadi partizanskih jedinica* (koje su van okruženja) na pozadinu napadačkih snaga, na pristižuće rezerve, štabove i na oslabljene garnizone. Snažna akcija spolja može presudno da utiče na usporavanje ofanzive i na njen slom. Na važnost takve partizanske taktike u toku ofanzive Tito je ukazao sledećim rečima: »Ofanzivni duh u vreme neprijateljske ofanzive ispoljava se u snažnoj smeloj partizanskoj taktici, taktici prodora u neprijateljsku pozadinu, u uništavanju ne samo komunikacija nego i neprijateljskih centara snabdevanja, njegovih baza koje su za vreme ofanzive vojnički oslabljene ili potpuno ispraznjene.«

Pravci neprijateljskog nastupanja vode obično duž komunikacija, pa se i *odbrana* partizanskih snaga odvija na tim p'ravcima, a izvode je cele formacijske jedinice ili operativne manevarske grupe. Pravac se brani tako što se veći deo snaga ne postavlja sučelice na pravac neprijateljskog nastupanja, već se taj pravac zatvara manjim snagama na topografski jakim položajima, koje su ojačane inžinjerijskim jedinicama i sredstvima za rušenje i zaprečavanje, a glavne snage se postavljaju bočno, jer im je tako lakše da vrše protivnapade a i manje su na udaru neprijateljskoj tehnici. Sklanjanje sa komunikacije ne znači propuštanje neprijatelja da kolonom prodire u dubinu slobodne teritorije. Bočnim dejstvom partizanskih snaga mora biti zaustavljen.

Umesto upornog nastojanja da se duže zadrži položaj koji je neprijatelj otkrio i na koji je pripremio napad, partizanske jedinice traže mogućnost da kratkotrajnim snažnim *vatrenim udarima* sa bliskog odstojanja nanesu napadaču gubitke i prinude ga na lagano i oprezno nastupanje i rasplinjavanje snaga. Za udar sa bliskih odstojanja pruža povoljnu priliku pokriveno zemljište i noć, a u takvim uslovima partizanske snage se bolje snalaze od agresorovih komandi i jedinica.

Veće partizanske jedinice koje nisu uspele da izadu iz ugroženog područja već u fazi zatvaranja obruča, moraće da postepeno izlaze iz operativnog okruženja, već u prvoj fazi stezanja obruča. Za takve izlaska potrebno je izvršiti operativni probor neprijateljskih položaja.

Proboj većih jedinica iz operativnog okruženja vrši se uvek na takav način da je zagarantovan ne samo izlazak iz obruča već da se po izlasku obezbedi i efikasno dejstvo protiv snaga koje vrše ofanzivu. Uspešan izlazak veće jedinice iz operativnog okruženja i njeno umešno angažovanje u daljnoj borbi, može predstavljati ozbiljnu prekretnicu u razvoju operacije i početak sloma ofanzive. Zato je tu radnju nužno brižljivo planirati. Na izbor pravca probora bitno utiču dva elementa. Prvi je taktička pogodnost pravca, a drugi perspektiva dejstva

[^] I po izlasku iz obruča.

Proboj se izvodi na razne *načine*, što zavisi od veličine jedinice i njene opterećenosti slabije pokretnim i pomoćnim elementima. Manja jedinica (bataljon, polubrigada, brigada) bez ranjenika, ili sa malo ranjenika, može se probiti u vidu klina. Udarna grupa na čelu klina vrši proboj na uskom frontu i produžava pokret u planiranom pravcu. Bočne grupe proširuju brešu da ne bi prolazile kroz uzak prolaz, tučen bočnom vatrom, i da bi zaštitile osetljive delove jedinice (ranjenike, štab, rukovodstva DPZ). Cela jedinica treba da ide bez zadržavanja da bi u toku jedne noći izašla na slobodan operativni prostor.

Veća jedinica sa glomaznim neboračkim delom mora otvarati širi prolaz i čvrsto ga obezbediti od pokušaja zatvaranja breše udarom u bokove. Sam proboj može da se izvrši na isti način kao što se to radi za manju jedinicu, samo što se potom proširi i obezbedi za potrebno vreme, a mogu da se izvrše i dva paralelna probija u razmaku od jednog ili dva kilometra, da bi se odmah stvorio dovoljno širok koridor za izlazak jedinice. Početak takvog probija može pasti u podnevne časove ili predveče da bi se osiguralo što više noćnog vremena za izlazak onih delova koji su osetljivi na udar iz vazduha.

Kada bi agresorove jedinice uspele da stezanjem obruča sabiju partizanske snage na prostor koji je moguće prostreljivati vatrom svih artiljerijskih oruđa, za njih bi nastupila kritična situacija, utoliko teža ukoliko je više snaga u okruženju. Ako bi taj prostor postao toliko uzak da ga je moguće prostreljivati vatrom pešadijskih oruđa, onda je situacija kritična. Zato branilac ne sme takvu situaciju da dopusti, već mora da se izvrši proboj i izvede iz okruženja bar glavnina žive sile i lako naoružanje, a to je moguće i u najtežim uslovima.

Dok veći deo snaga vrši proboj iz šireg taktičkog okruženja, drugi manji deo *zadržava* nastupanje onih neprijateljskih snaga koje bi ! bočnim pritiskom mogle ugroviti uspeh probija. Tako se na kraju, ipak, može naći deo snaga, uglavnom bez pomoćnih elemenata, u tesnom taktičkom okruženju. U takvom položaju snage ne smeju ostati dugo. Obično treba da se probiju u toku sledeće noći. Najbolji metod izlaska i u rom slučaju je proboj, u jednom ili dva pravca. Na *izbor pravca probija* od uticaja je jedino taktička situacija i uslovi za uspeh izlaska žive sile, jer je to u prvom redu spasavanje žive sile od uništenja, a ne manevar koji treba da omogući brzu ponovnu upotrebu te jedinice za ofanzivna dejstva na drugom mestu.

Međutim, tendencija »spasavanja« dovodila je ponekad u drugom svetskom ratu do toga da je izlaz tražen ne u organizovanom probodu, već u pokušaju skrivenog izvlačenja na sve strane. Grupice, pa i pojedinci pokušavali su da se noću neometano provuku kroz prsten okruženja, ali su doživljavali neuspeh. Sam razilazak jedinice delovao je negativno na moral boraca. Retko su kad preživeli ostaci jedinice uspeli da se okupe i produže da deluju.

Za ofanzive koje za glavni cilj nemaju opkoljavanje i uništavanje partizanskih snaga, već teže nanošenju udara partizanskoj pozadini (oslobođenoj teritoriji) ili ovladavanju nekom teritorijom koja ima strateški značaj, agresor prvenstveno upotrebljava motorizovane i oklopne jedinice, i nastupa iznenada i brzo. Takođe napadu potrebno je suprotstaviti odgovarajuću odbranu. Partizanske snage u tom slučaju imaju znatno veću *slobodu manevra* po spoljašnjim pravcima, lakše rešive probleme u evakuacijama i zaštiti stanovništva i ranjenika, te obezbeđenje snatidevanje, jer deo njihove pozadine nije neposredno ugrožen.

S obzirom na to da su glavni pravci nastupanja agresorovih snaga kanalisani komunikacijama, do izražaja dolaze *zaprečavanja, miniranja, protivoklopne zasede i vatrene prepadi sa odstojanja*. Odbrana je elastična, manevarska i aktivna, a osnovni joj je cilj da agresor zaposedanje slobodne teritorije plati što većim žrtvama u živoj sili i tehnicu. Ova vrsta agresorove ofanzive ostavlja glavnini partizanskih snaga veću slobodu izbora pravca protivofanzive radi stvaranja nove slobodne teritorije. Na teritoriji koju agresor privremeno zaposedne moguće je uvek ostaviti manje jedinice, koje svojim dejstvom pripremaju uslove za njeno ponovno oslobođenje.

Na teritoriji ugroženoj agresorovom ofanzivom potrebno je preduzeti mere *evakuacije* ranjenika, stanovništva (svega ili nekih kategorija) i materijalnih dobara.

Pokretni *ranjenici* obično će najbolje biti zaštićeni ako se kreću uz neku jedinicu. Oni u izvesnoj meri mogu biti pripremljeni i za sa-moodbranu, ali im je potrebno dati makar i malu oružanu zaštitu. Najbolje je na vreme ih evakuisati s ugrožene teritorije u privremena skloništa, kod stanovništva ili u teže pristupačne predele.

Teže ranjenike, kada ih nije moguće evakuisati kroz liniju blokade, treba smestiti u pripremljene podzemne bolnice sa potrebnim brojem lekara i bolničara, sa rezervom hrane i lekova. Bolnica mora imati spoljne osmatračnice i mogućnost konspirativnog primanja i otpuštanja ranjenike. Evakuacija nepokretnih ranjenika je teška i rizična i angažuje veliki broj boraca za nošenje ranjenika i jaka osiguranja. Velike ranjeničke kolone mogu vezati krupne jedinice pa može doći u pitanje uspeh odbrambene operacije i odbrana samih ranjenika.

Obično je teško i rizičko vršiti previše centralizovane i masovne evakuacije *stanovništva*. Mnogo je bolje, kad već postoji opasnost od masakriranja i odvođenja stanovništva u logore da se ono pod rukovodstvom organa vlasti organizovano sklanja u manje zbegove, iz kojih se, čim mine neposredna opasnost, može lako vratiti na svoja ogњišta. Odrasli muškarci, a nekad i žene obavezno će morati da se sklone. Njih je potrebno vojnički organizovati, dati im oružje i uputiti ih da se kreću u blizini jedinica, gde mogu, kao nosioci ranjenika ili na nekom drugom poslu, biti korisni. Čim bude moguće treba ih, ne-

kad i uz zaštitu jedinice, vratiti na njihov teren da tamo, prema situaciji, javno ili konspirativno deluju. Organi vlasti i politički radnici treba da ostanu delom ili svi uz narod u zbegovima.

. Evakuacija i sklanjanje materijalnih *dobra* koja pripadaju vojsci i narodu vrlo je važno i složeno. Kad su mogućnosti za evakuaciju ograničene onda se prednost daje materijalu koji je neophodan za vođenje oružane borbe. Deo rezervi municije, lekova i hrane transportuje se uz jedinice, a ostalo se spremi u pripremljena podzemna skloništa. Stanovništvo svoje zalihe hrane bunkerise, a stoku goni sobom u zbegove.

U izvođenje ofanzive agresor ulaže sve svoje snage i vrši krajnje naprezanje, posebno kad ide sa planom opkoljavanja i uništavanja. Svoje napore popraća obimnom *propagandom i psihološkim metodama* sračunatim na slamanje morala kod partizanskih jedinica i stanovništva. Ali, pred kraj ofanzive sve njegove materijalne i propagandne rezerve obično su na izmaku i malo su sposobne da izdrže ozbiljan protivudar. Zato je slom ofanzive nužno iskoristiti do kraja na vojnom i političkom planu.

Sve jedinice, a naročito one koje nisu bile neprekidno angažovane u borbama tokom neprijateljeve ofanzive, tada smelo i drsko *nападају* osetljive tačke uskomešanog agresorovog stroja. Diverzanti treba da prodru i na mesta koja su pre ofanzive smatrana nepristupačnim.

Ukoliko bi agresor u toku ofanzive uspeo da pokrene u akciju neke svoje prikrivene *suradnike*, odmah po završetku ofanzive treba ih kazniti brzo i efikasno.

Sve uspehe iz ove faze potrebno je odmah široko *publikovati*, da bi borci i stanovništvo uvideli da je ofanziva agresoru donela poraz i da su podneseni napor urodili plodom. Pored toga, stanovništvu se mora svim sredstvima pomoći da se po povratku na svoja ognjišta (često na zgarišta) sredi i počne sa radom i daljim naporima u borbi i otporu agresoru do konačne pobede.

Partizanska dejstva u kombinovanom obliku oružane borbe

OSVRT NA PRIMERE SADEJSTVA PARTIZANSKIH JEDINICA SA SNAGAMA NA FRONTU U PROŠLIM RATOVIMA

Ratovi imperijalističke epohe pružaju brojne primere ne samo partizanskog učešća u odbrani od agresije već i njihovog neposrednog sadejstva sa snagama koje su izvodile frontalna dejstva. Istorijска ratna iskustva iz tako kombinovanog oblika borbe pružaju potvrdu važnosti dejstva u pozadini agresorovog fronta i sliku takvih dejstava u prošlosti. Njihovo izučavanje i ocenjivanje je korisno, ako se posmatra kao stepen u razvoju ratne vestine, koji je pojavom novih oružja i ratne tehnike, danas, delom prevaziđen. Zadržaćemo se na iskustvima najnovijih ratova, jer u njima ima dosta elemenata koji su relevantni za našu ratnu doktrinu.

U toku drugog svetskog rata bilo je više primera uspešnog delovanja partizanskih jedinica u neprijateljevoj pozadini. Partizanska dejstva u pozadini fronta i za potrebe operativnih dejstava jedinica na frontu, uspešno su korišćena u sovjetskom otadžbinskom ratu. Partizanske jedinice bile su aktivne u svim okupiranim delovima SSSR-a od Lenjingrada do Kavkaza. U Bjelorusiji 1943. godine, partizanske snage kontrolisale su više od polovine »okupirane« teritorije, iako su nacisti za borbu protiv partizana na tom sektoru (pozadina grupe armija »Centar«) imali preko sto hiljada vojnika. U toku kurske operacije (leto 1943) partizanske jedinice su izvršile opšti napad na železničke pruge i znatno doprinеле nemačkom porazu na frontu. Nemačke snage, među kojima tri specijalne divizije bezbednosti, ojačane posebnom protivpartizanskom avijacijom, kao ni kasnije pet dovedenih madarskih divizija, nisu bile u stanju da zaštite ni komunikacije, a kamoli da unište partizanske jedinice. Protiv partizana Bjelorusije upotrebljeni su i izdajnici vlasovci, zatim dva francuska dobromoljačka bataljona, španska »Plava divizija« i druge agresorove jedinice, ali je partizanska aktivnost stalno jačala.³⁹⁾

Kada je istočni front u leto 1944. godine, pomerajući se na zapad, izbio na reku Bug, poljske partizanske jedinice našle su se u nemačkoj operativnoj pozadini. One su, sadejstvujući sa ubaćenim sovjetskim jedinicama, razvile živu aktivnost protiv komunikacija koje su iz

³⁹⁾ Krajdel Krehnut: *Partizanske borbe u srednjoj Rusiji*; u Revue Militaire general br. 7/1957.

srednje i južne Poljske vodile na istok. Mada su Nemci imali malo snaga za front, odvojili su za dejstvo protiv partizana u lublinskom i kjelskom okrugu preko tri divizije s ojačanjima u konjici, tenkovima, avijaciji itd. ali bez većih rezultata.^{40*}

U toku savezničkog napredovanja kroz *Francusku, Belgiju, Hollandiju i Italiju*, 1944. godine, partizanske jedinice na više mesta uspešno su sadejstvovale sa snagama na frontu vodeći borbu i vršeći diverzije u operativnoj pozadini neprijatelja. Tako je nemačka 17. divizija zadržana između Bordoa i Montjea, u doba kritične situacije za vreme savezničkog iskrcavanja na atlantsku obalu. Francuski partizani vezali su svojim dejstvima u to vreme i druge znatne nemačke snage, među kojima u Normandiji 10 dana 2. oklopnu SS diviziju.

Narodnooslobodilački rat u Jugoslaviji nije počeo kao pomoćni oblik borbe u kratkom frontalnom otporu kraljevske jugoslovenske vojske, niti je bio nastavak aprilskog rata. On je počeo u dubokoj pozadini fašističkih frontova i razvijao se polazeći u organizacijskom i materijalnom pogledu od početka.

Svi frantovi (istočni, zapadni, afrički) bili su od samog početka rata sve do druge polovine 1944. godine od Jugoslavije udaljeni po više hiljada kilometara, pa o nekoj direktnoj operativnoj saradnji sa njima nije moglo biti govor.⁴¹¹ Do saradnje sa vlastitim i savezničkim frontovima dolazi tek pred kraj rata. Kada je saveznički sredozemni front stigao u srednju i severnu Italiju, na 300 do 500 km od naše jadranske obale ostvarivana je povremena saradnja. Neposrednija i obimnija saradnja ostvarena je sa sovjetskim snagama (jedinice Drugog ukrajinskog fronta) tek pri kraju 1944. i u 1945. godini u završnim operacijama.

Već u vreme kada su stvorene prve, relativno stabilne, oslobođene teritorije (1942) na kojima su bazirane naše krupne vojne formacije (divizije i korpusi), njihova saradnja sa partizanskim jedinicama na teritorijama sa gušćom mrežom okupatorskih garnizona, nosi izvesne odlike sadejstva jedinica sa fronta i partizanskih snaga u operativnoj pozadini neprijatelja. Partizanski odredi pripremali su detaljne podatke o neprijateljskim garnizonima koje su napadale krupne partizanske jedinice i sadejstvovale im u tim napadima. Kada je neprijatelj otpočeо ofanzivu protiv oslobođene teritorije i naših operativnih jedinica na njoj, partizanski odredi su dejstvima u pozadini neprijateljskih grupacija angažovanih u operaciji, znatno doprinosili slomu ofanzive. Kada je okupator u januaru 1943. godine otpočeо četvrtu ofanzivu sa linije reke Kupe od Karlovca do Siska, protiv oslobođene teritorije Banije i Korduna, partizanske jedinice iz Žum-

40) Tušinski: *Odabrane operacije i bojevi poljske narodne vojske*, Varšava, 1957, str. 50.

41) Josip Broz Tito: *Vojna dela*, knj. III., str. 339.

berka i Pokuplja razvile su živu aktivnost na komunikacijama Zagreb - Karlovac i Zagreb - Sisak.

Sadejstvo krupnih partizanskih vojnih jedinica, koje su držale određenu slobodnu teritoriju, ili stvarale novu slobodnu teritoriju, sa partizanskim odredima i manjim partizanskim jedinicama, naročito u 1943. i 1944. godini, značilo je *začetak* kombinovanog oblika oružane borbe.

Do klasičnog oblika saradnje naših snaga na frontu i partizanskih jedinica dolazi u jesen 1944. godine kada su oslobođeni južni delovi naše zemlje, kada je od jadranske obale do reke Drave uspostavljen jugoslovenski front kao krajnji levokrilni odsek istočnog fronta. Već u oktobru 1944. godine glavnina partizanskih snaga u Slavoniji bila je orijentisana na presecanje komunikacije Beograd - Zagreb/ koja je za neprijateljske snage u Jugoslaviji bila od osnovnog značaja. U završnoj fazi rata partizanske jedinice u Sloveniji i Istri svojim dejstvima znatno su pridonele brzom napredovanju fronta i ubrzale izbijanje naših armija na jugoslovenske etničke granice.

Savremeni *opšti uslovi* borbe u bližoj pozadini agresorovog fronta biće određeni sjedne strane, verovatnim izgledom fronta i pozadine u budućem ratu, načelnim rasporedom snaga i oblikom agresorovog manevra na tom delu vojšta (što je sve sadržano u agresorovoj ratnoj doktrini), a s druge strane našom organizacijskom i subjektivnom pripremljenošću za borbu u takvim uslovima.

ZNAČAJ I SPECIFIČNOSTI KOMBINOVANOG OBLIKA ORUŽANE BORBE U OPŠTENARODNOM ODBRAMBENOM RATU

Odrhana Jugoslavije započinje oružanom borbom na granicama i kada je god moguće tamo se i završava nanošenjem poraza agresorovim snagama. Ako zbog početne nadmoći agresora to ne bude moguće, sve naše snage vodiće ONOR i unutrašnjosti državne teritorije istovremeno borbom na frontu i u pozadini agresorovih invazionih snaga, sve dok te snage ne budu poražene i isterane iz zemlje. Istovremeno borba na frontu, koju vode u prvom redu snage operativne armije (JNA) i borba u pozadini neprijateljskog fronta, koju vode jedinice TO i sve druge snage ONO koje se nađu na PZT, raži da borbenaa dejstva s obe strane fronta budu usaglašena da bi bila što efikasnija. Posebno je važno *sadejstvo* snaga na frontu sa onim našim snagama iza agresorovog fronta koje dejstvuju u bližoj pozadini, odnosno u taktičkoj i operativnoj dubini njegove pozadine. Ovu fazu usaglašene i koordinirane borbe naših jedinica na frontu sa borbom teritorijalnih i drugih snaga u pozadini agresorovog fronta označavamo kao kombinovani frontalno-partizanski oblik borbe. Taj oblik u pojedinim fazama rata može biti dominantan, pa mu naša koncepcija odbrane pridaje veliki značaj.

Borbe u širem zahvatu fronta, tj. s obe strane fronta, biće vrlo intenzivne već u početnom periodu rata, naročito u slučaju *agresije s radikalnim ciljem*, mada će težište borbi u tome periodu biti na frontu. Teritorijalne jedinice u našoj pozadini imaće tada kao svoj osnovni zadatak borbu protiv agresorovih vazdušnih desanata i njegovih snaga ubaćenih u našu pozadinu na neki drugi način. Pomicanjem fronta u dubinu naše teritorije pojačava se uloga jedinica TO i drugih jedinica koje se zateknu u pozadini agresorovog fronta i koje treba da pređu na partizanski način borbe. Uloga tih snaga raste i postepeno se pojačava, kako u domenu sadejstvovanja s frontom, tako i u pogledu otpočinjanja razvijenog partizanskog ratovanja u dubokoj (strategijskoj) pozadini agresorovih armija.⁴²¹

Kombinovanim oblikom oružane borbe parališu se tehnička superiornost i početna brojčana nadmoćnost operativnih grupacija agresora, a naša nadmoćnost u pogledu kvaliteti naoružane žive sile dolazi do sve većeg izražaja. Agresor tako nije u mogućnosti da ostvari zamisao munjevitog prodora do željenih ciljeva, jer je prinuđen da rasparčava svoje snage na prostoru koji je već smatrao oslobođenim frontalnim dejstvima.

U slučaju najnepovoljnijeg odnosa snaga i prodiranja agresora u dubini ratišta, *težište dejstva* naših oružanih snaga, kako teritorijalnih tako i onih koje su se dotele borile na frontu, prenosi se na PZT, sve do eventualnog prelaska na pretežno partizanski oblik oružane borbe. Ponovni prelazak iz partizanskog u kombinovani partizansko-frontalni oblik postaje jedan od strategijskih ciljeva opštenarodnog odbrambenog rata.

Partizanska borbena dejstva u taktičkoj i operativnoj pozadini agresorovog fronta imaju neke *specifične karakteristike*, po kojima se razlikuju od dejstava u dubokoj ili strategijskoj pozadini. Potrebno je pri tome, sagledati značaj, realne mogućnosti i savremene uslove borbe u naznačenoj zoni vojišta, organizacijska obeležja jedinica koje tu izvode borbena dejstva, a zatim taktičke i operativne modele borbenih postupaka i sadejstva sa snagama na frontu.

Front je u eri nuklearnog oružja, raketne tehnike, snažnog vazduhoplovstva i velikih motorizovanih formacija poprimio drugačiji izgled od klasičnog. Sporopokretni front, s kordonskim čvrsto povezanim postrojenim divizijama u prvoj liniji, pripada prošlosti. Front nastupa brzo u borbenim kolonama, tempom tenkova i guseničara, u rastresitom poretku po širini i dubini, pod zaštitom vazduhoplovstva, žuri ka vitalnim centrima branioca, ne brinući mnogo za fizičku vezu među kolonama koje nastupaju. Front nije homogen, nego isprekidan, s mnogo međuprostora, naročito na teže prohodnom zemljistu. Linija fronta više je zamišljena linija koja povezuje čelne ešeline kolona, nego položaji na kojima bi se mogle sagledati granice

42) Sleva Ilić: *Titov metod ratne vestine u našim uslovima*; »Vojno delo« br. 6/81.

bataljona i pukova u prvom borbenom redu. Samo pred objektom s čvrstom odbranom koji se ne može zauzeti iz hoda ni zaobići, koncentrišu se snage, formira borbeni poredak sličan klasičnom, brzo prelazi u odlučan napad, da bi se što pre izvršila dekoncentracija. Kada takav nastupajući front borbom i otporom branioca bude pri nuđen na zaustavljanje ili usporeno kretanje, onda mora poprimiti oblik čvršće povezane linije. Određenim pešadijskim snagama kontrolišu se važniji međuprostori, a glavne udarne snage vrše pripreme za nove brze prodore.

Snage Teritorijalne odbrane i partizanske formacije, kojima nije osnovni zadatak da se bore na frontu, mogu da izbegnu teže sudare s agresorovim snagama koje nastupaju. Ne odstupajući pred agresorom već manevrišući i koristeći međuprostore u njegovom frontu, ostaju na svojoj teritoriji ili se podesnim pravcem prema njoj što pre probiju. Prostor na kojem će se tada naći je *pojas taktičke dubine fronta*, na kome su raspoređene rezerve, KM, artiljerijski i raketni vatreni položaji, pozadinski delovi agresorovih divizija prvog ešelona. Dubina tog pojasa iznosi obično 20 do 40 km. Mada taj prostor zbog zasićenosti neprijateljskih snaga nije nimalo pogodan za duže zadržavanje i traženje mogućnosti da se stupi u borbenu akciju, ne treba propuštati povoljnu priliku da se izvrše odredene diverzije na saobraćajnicama, kao i da se prepadom zada udarac nekom elementu marševskog ili borbenog poretka agresora, nekoj pozadinskoj ustavni ili snabdevačkoj koloni.

Objekat dejstva partizanskoj jedinici mora odrediti viši štab. Vrlo važni biće obaveštajni podaci o sastavu i snazi nastupajućih agresorovih kolona, ako se odmah radio-vezom dostave štabu na frontu. Može se desiti da se jedinica svojom borbenom akcijom otkrije i time izazove brzo reagovanje jakih agresorovih snaga. U tom slučaju najuputnije je da se ne čeka gonjenje ili opkoljavanje, nego da se jedinica najpogodnjim pravcem uputi u operativnu pozadinu fronta. To je zona između taktičke i strategijske pozadine, dubine između 50 i 160 km. U njoj su raspoređene korpusne i armijske rezerve, štabovi, centri veze, sredstva PVO, položaji raketa srednjeg dometa, pozadinske ustanove, skladišta municije i goriva, posadne snage, jedinice za obezbeđenje komunikacija, aerodromi, heliodromi i drugi objekti.

Operativna dubina pozadine agresorovog fronta zbog svog prostranstva, manje gustine neprijateljskih snaga i postojanja objekata pogodnih za partizanske akcije, predstavlja prostor na kome može da se razvija trajnija živa i uspešna *partizanska aktivnost*. Kada je front pokretan i pozadina se pokreće, a kada se front stabilizuje i operativna pozadina dobija određenje granice. Cela operativna pozadina agresora na PZT podeljena je na eksploatacione zone, tako da svaka njegova operativna jedinica koristi komunikacije i materijalne izvore na području koje joj je dodeljeno. Putevima koji vode preko operativne pozadine protiče sve što je neophodno za dejstva na frontu: živa sila, hrana, municija, ratna tehnika, gorivo.

Operativna pozadina fronta je osetljiv deo ratnog stroja agresora. Zato svi komandanti teže da dodu u mogućnost da neposredno dejstvuju po celoj dubini neprijateljskog rasporeda i njegovojo pozadini. Najpre su korišćeni upadi (rejdovi) konjice, a kasnije upadi brzih motorizovanih jedinica, vatra dalekometne artiljerije, napadi avijacije, vazdušni desanti, rakete, ubacivanje i partizanska dejstva. Sva ova sredstva i metodi čine važnu dopunu dejstva na frontu, a često imaju presudan uticaj na ishod borbi na frontu. Obično se uporedo i usklađeno koristi više spomenutih sredstava, ali postoje situacije u kojima je moguće ili korisno upotrebiti samo neke od njih.

U opštenarodnom odbrambenom ratu posebno je značajno dejstvo partizanskih snaga jer vrši *vojni i politički uticaj* na opšti odnos snaga na ratištu. Sama pojava oružanih snaga na tek zaposednutim delovima naše teritorije deluje ohrabrujuće na stanovništvo. Dok još moćna tehnika agresora bučno defiluje kroz naselja i oko njih mogu se kod malodušnih pojedinaca pojavit razna defetištička raspoloženja, koja će brzo biti otklonjena ili lokalizovana čim narod na delu vidi i čuje svoje zaštitnike i branioce iz redova narodne armije. Tamo gde se oni nalaze postoji i dalje nezaposednuta, slobodna teritorija na kojoj deluje narodna vlast i ostale institucije jugoslovenskog socijalističkog samoupravnog sistema.'

U taktičkoj i operativnoj pozadini agresorovog fronta mogu istovremeno da se zateknu *jedinice raznog organizacijskog porekla*. Po-red teritorijalnih jedinica kojima je već ranije određen zadatak da se pred agresorovim frontom ne povlače, već da odmah po prolasku čelnog ešelonata toga fronta, pređu na partizanski oblik oružane borbe, tu se mogu naći jedinice ili delovi jedinica operativne armije, koji su u neprijateljsku pozadinu ubaćeni kroz međuprostore fronta, koji su namerno ostavljeni na toj teritoriji sa određenim zadatkom ili su u toku odbrambene operacije odsečeni od svoje više formacije. Sve one u takvoj situaciji imaju slične zadatke i deluju na sličan način. Jedino im odnosi operativne potčinjenosti mogu za određeno vreme biti različiti. Ubačene jedinice dolaze u neprijateljsku pozadinu da bi po naređenju štaba koji ih upućuje izvršile jedan ili više određenih zadataka i da bi se zatim vratile u sastav svoje jedinice. Ako uslovi za povratak takve jedinice postanu teški, i ona može preći na partizanski način dejstva ili ući u sastav drugih partizanskih jedinica. Ubačene jedinice ne deluju samostalno, iako mogu i moraju da pri ukazanoj prilici ispolje maksimum inicijative. One se bez velike potrebe ne udaljavaju previše od fronta, nego se obično zadržavaju u bližoj operativnoj ili taktičkoj dubini odakle im je lakši povratak na front.

Planski ostavljene jedinice iz sastava operativnih snaga fronta, kao i one koje su dejstvom neprijatelja (odsecanjem, opkoljavanjem) prinuđene na odvajanje od svoje više formacije, pa se na taj način našle u operativnoj pozadini agresorovog fronta, imaju u pogledu slobode izbora načina borbenog dejstva, kao i u pogledu perspektive

povratka na front ili trajnog ostajanja i delovanja u pozadini, isti zadatak kao i ubaćene jedinice.

U bližu i dublju pozadinu agresorovog fronta naše snage, pripadale one TO ili JNA, mogu proći i na druge načine kroz agresorov front. One tamo mogu biti formirane od dobrovoljaca, mogu biti dovezene kao vazdušni ili pomorski desant, mogu se formirati od razbijenih i zaostalih delova raznih jedinica, od pripadnika agresorovih snaga koji prebegnu na našu stranu i izraze spremnost da se na partizanski način bore protiv agresora.

SPECIFIČNOSTI PARTIZANSKE TAKTIKE U POZADINI AGRESOROVOG FRONTA

Taktika partizanskih jedinica u pozadini agresorovog fronta ima određena obeležja po kojima se razlikuje od njihove taktike kada dejstvaju u strategijskoj pozadini ili u uslovima nepostojanja vlastitog fronta. Te razlike se ogledaju u opštim uslovima za život i borbu u pozadini fronta, u organizaciji i načinu rukovođenja jedinicama, u izboru objekata dejstva, načinu izvođenja borbenih akcija, obezbeđivanju, korišćenju izvora snabdevanja, oblicima saradnje sa svojim frontom i drugim postupcima.

Na pojavu partizanskih snaga neprijatelj reaguje sve osetljivije što su one bliže frontu. Pored toga on tamo ima više snaga na dohvatu, jer su mu tamo pored jedinica namenjenih za obezbeđenje pozadinskog rejona i za protivpartizansku borbu, na raspolažanju taktičke i operativne rezerve, jedinice koje idu na front ili sa fronta i avijacija. Zbog svega toga na tome prostoru mogu dejstvovati kao celina samo manje partizanske jedinice: čete, bataljoni, odredi i manje brigade. Te jedinice moraju biti vrlo pokretljive i sposobne za brzo raščlanjivanje da bi izbegle sve pokušaje opkoljavanja, jer im je manevarski prostor uzak i nesiguran.

Ciljevi na koje se partizanske jedinice orijentisu u prvom redu su kolone koje je mogućno napasti iz zasede ili prepadom, slabije obezbeđeni pozadinski elementi i komunikacije. Borbe su još kraće i odlučnije nego u drugim uslovima, jer je obično nemoguće obezbediti se od intervencije obližnjih neprijateljskih snaga i avijacije čim borba duže traje. Avioni i helikopteri u toj zoni su opasniji, jer pored vatrenog dejstva mogu brzo pružiti elemente za dejstvo najbližim artiljerijskim i raketnim jedinicama. Zato će dejstva noću, za vreme smanjene vidljivosti (magla, niska oblačnost, padavine) i po terenu pod prirodnom maskom, biti najbolja zaštita od dejstva iz vazduha.

Zbog potrebe da budu stalno u pokretu i da se zadržavaju samo na zemljištu na kome će se teže otkriti osmatranjem sa zemlje i iz vazduha, jedinice će rede moći da se zadržavaju u naseljima. Hranu će im nabavljati stanovništvo, a municijom će se pretežno snabdevati iz

plena, jer često neće moći da računaju na skrivene rezerve municije i hrane, a male će mogućnosti biti za redovno snabdevanje vazdušnim putem. Ranjenike koje ne mogu da nose sobom jedinice će ostavljati kod stanovništva ili ih otpremati u dublju pozadinu fronta na šire slobodne teritorije.

Partizanske jedinice moraju biti u stalnoj radio-vezi sa snagama sa fronta radi uspostavljanja *sadejstva*, koje daje osnovni pečat svim dejstvima. Sadejstvo se ostvaruje sa partizanske strane pribavljanjem i slanjem obaveštenja o neprijatelju, zatim presecanjem komunikacija, sprečavanjem manevra neprijatelja, upotreboru snaga i sredstava u kritičnim operativnim situacijama i vezanjem borbom jednog dela neprijateljskih snaga. Od strane fronta sadejstvo se ispoljava u postavljanju zadataka, davanju obaveštenja o neprijateljskim pokretima do kojih se došlo izviđanjem iz vazduha ili drugim putevima, a važnim za planiranje dejstva partizanskih jedinica. Ponekad sa fronta partizanskim snagama može biti pružena pomoć u municiji i hrani, kad se to pokaže neophodno. U taktički kritičnim situacijama za partizanske jedinice (okruženje), može im biti pružena podrška iz vazduha, a u povoljnijim terenskim uslovima mogu iz dublje operativne pozadine vazdušnim putem biti evakuisani ranjenici.

Radi obezbedenja sredstava i orientisanja partizanskih akcija na najvažnije objekte, partizanske jedinice koje dejstvuju na određenom sektoru mogu biti privremeno *potčinjene* odgovarajućem štabu operativne jedinice na frontu. To će najčešće biti štab armije, koji ima dovoljno mogućnosti i najpreće potrebe za upotrebu partizanskih jedinica na jednoj široj teritoriji. U određenim uslovima to može biti i neki niži štab (korpus, divizija).

Partizanska jedinica ponekad će trebati da sadejstvuje i sa ubaćenom, ostavljenom ili odsečenom jedinicom iz sastava naših snaga na frontu. U uslovima dobrih veza to sadejstvo može organizovati neko vreme i za neke akcije viši štab s fronta, ali će to još češće činiti viša komanda partizanske jedinice, odnosno regionalni, pokrajinski ili republički štab Teritorijalne odbrane. Ako jedinica iz sastava fronta bude raspolažala takvim težim oružjem ili tehnikom koja se ne može u određenim uslovima upotrebiti, ta će tehnika uz puno angažovanje jedinica Teritorijalne odbrane biti prebačena u dublju pozadinu, da bi tamo bila korišćena. Ako to ne bi bilo moguće, ova tehnička sredstva mogu biti delimično demontirana i zakopana ili potpuno uništena.

Od situacije na frontu i od operativnih planova fronta zavisi u kom smeru će biti orijentisana *izviđačka i borbena aktivnost* partizanskih jedinica. Pregledaćemo njihove zadatke kada je vlastiti front u odbrani i kada je u napadu. Zadaci u drugim raznim situacijama mogu se izvesti iz osnovnih.

Partizanska dejstva u operativnoj pozadini neprijateljskog fronta imaju veliki značaj u početnom periodu rata. Agresor u tom perio-

du teži da snažnim udarima i brzim dubokim prudorima razbije oružane snage branioca, ispreseca napadnutu zemlju i slomi otpor krupnih operativnih jedinica, pre nego što se one pribiju od prvih uđaraca sa zemlje i iz vazduha. Zato je neobično važno da partizanske jedinice već prvih dana invazije stupe u dejstvo u neprijateljskoj pozadini i da energičnim akcijama na komunikacijama poremete plan brzog dopremanja motorizovanih rezervi za munjevite prodore u središnji deo teritorije napadnute zemlje.

Veliki značaj u takvoj situaciji ima široka, brza i precizna *obaveštajna služba*. Osmatranjem, izviđanjem i korišćenjem zapažanja do kojih dođe stanovništvo, može se stvoriti jasna predstava o nameravanom neprijateljskom manevru. Ako jedinica koja se brani na vreme bude upoznata sa planom ofanzive postoje dobri izgledi za uspešnu odbranu.

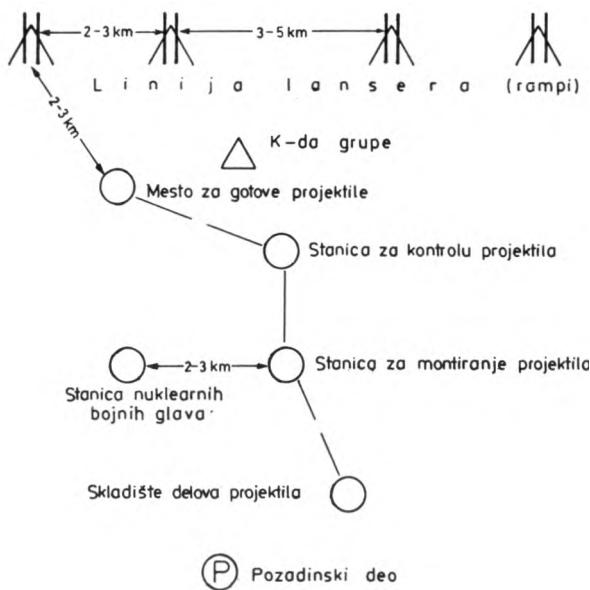
Za vreme koncentracije, pripreme i izvođenja neprijateljeve ofanzive gustina njegovih snaga u zoni bliže operativne pozadine povećava se, a snage su mu u stanju bojeve gotovosti, pa su zato, uslovi za partizanska dejstva na tome prostoru dosta teški. Ona će se morati orijentisati na dublu operativnu pozadinu, a prema frontu biće upućivane samo luke jedinice sa određenim diverzantskim zadacima i za vršenje vatrenih prepada iz zaseda.

Sistematskim *razaranjem komunikacija i zaprečavanjem* tok priprema za ofanzivu može biti znatno usporen. Jedinice i komande moraće se prebacivati uz primenu osiguranja, a to će usporavati pokrete, zamarati, dovoditi do razvlačenja snaga i slabiti udarnu moć jedinica. Diverzijama i prepadima sistem snabdevanja može da bude doveden u krizu. Opšta nesigurnost u pozadini stvara pometnju i nervozu u štabovima, a kod jedinica smanjuje borbeni polet. Ako se agresor već u toj fazi nastupanja odluči da prema stanovništvu primeni represalije, partizanske jedinice moraju biti spremne da stanovništvo uzmu u zaštitu i kod njega održe moral i spremnost za dalju oružanu borbu i opštenarodni otpor.

U dubljoj operativnoj pozadini neprijatelj može da ima raspoređene aerodrome, heliodrome, raketne baze i razna skladišta. Za napade na njih mogu biti upotrebljene krupnije partizanske jedinice, a napad, ponekad, može biti usklađen i s istovremenim napadom iz vazduha koji je pripremila neka komanda sa fronta.

Vatreni položaji diviziona raketa za podršku agresorovih divizija i korpusa udaljeni su od prednjeg kraja fronta između 15 i 50 km, što zavisi od njihovog dometa. Nalaze se obično u blizini puta sa tvrdom podlogom koji podnosi vozila sa glomaznom i teškom tehnikom. Zahteva širok i dubok prostor za raspored jer je razmak između lansiranih rampi baterije 2 do 3 km, a dubina (od linije rampi do stanice za montiranje projektila) 4 do 6 km. U međuprostoru, 2 do 3 km iza linije rampi nalazi se stanica za kontrolu i mesto za gotove projektile, a komandni deo i centar za upravljanje vatrom na oko 1 km iza linije

rampi. Dublje u pozadini razmešteno je skladište delova projektila i pozadinski deo diviziona. Svaka baterija posebno i divizion kao celina na vatrenim položajima zaštićeni su streljačkim delovima, koji se ukopavaju i tako se prilazi položaju zaprečavaju. Kada preti opasnost od partizanskog napada, divizion se noću prikuplja na uži prostor radi lakše odbrane, a koriste se i elektronska sredstva za osmatranje okoline i detekciju pokreta na obližnjem terenu. Pored neposredne zaštite svakog elementa borbenog poretku diviziona, uzima se u obzir i posredna zaštićenost rasporedom divizijskih i korpusnih rezervi i drugih delova (vidi si. 3).

SI. 3 - Raspored elemenata diviziona raketa »Honest John« na vatrenom položaju

Napad na raketnu jedinicu partizanske snage mogu izvršiti dok je ona na vatrenom položaju ili kada se nalazi u pokretu. Obično su povoljniji uslovi za napad kada rakete posle ispaljivanja krenu na nove vatrene položaje, odnosno dok su u pokretu. Zbog potrebe da bude brzo izveden u obliku prepada, napad će češće biti ušmeren na jedan izabrani elemenat, nego na celu jedinicu. Posebno osetljivi delovi koji se mogu napasti i uništiti eksplozivom su: rampe za lansira-

nje, radarski i elektronski uredaji za ispaljivanje i vođenje projektila, stanice za ispitivanje i montiranje, skladišta delova i skladišta goriva, električni generatori i slično. Ako partizanska jedinica uspe da zauzme stanicu nuklearnih glava ona će ih uništiti miniranjem, ali tako da eksplozija nastupi posle vremena potrebnog da se partizani dovoljno udalje od nje, da bi se izbegli vlastiti gubici.

Ako komanda partizanske jedinice proceni da uslovi za njen napad na otkrivenu raketnu jedinicu nisu povoljni, od velike je važnosti da podatke o njoj najhitnije pošalje štabu jedinice na frontu sa kojim održava vezu.

Napad na privremene aerodrome i helidrome raspoređene u operativnoj dubini, udaljene od fronta obično 50 do 100 km, mogu izvršiti veće partizanske jedinice ojačane artiljerijom i raketnim bacačima. Napad se izvodi iznenadnim bliskim, obično noćnim, prepadom na osiguranja i najosetljivije delove s ciljem da se uništi što više letilica i elektronskih uredaja, pre nego neprijatelj stigne da organizovano reaguje upotrebom jačih snaga. Na privremene aerodrome i helidrome kada su dobro osmotreni može se izvršiti i dnevni vatreni prepad s udaljenosti od nekoliko kilometara, ne tukući pri tome našumce ceo prostor aerodroma, već pojedine letilice, skladišta i druge važne objekte.

Partizanska dejstva u operativnoj pozadini neprijatelja mogu znatno pridoneti uspehu *ofanzivnih operacija* snaga na frontu. Uslovi za dejstvo i ciljevi na koje su ova dejstva usmerena nešto su drugачiji od onih kad je neprijatelj u ofanzivi. Okupatorske snage u jačoj su meri vezane za front, gustina pozadinskih delova reda je, neangažovanih snaga u operativnoj pozadini (rezervi, snaga u pokretu ka frontu i od fronta, avijacije itd.) ima manje, pa je neprijatelju teže da nađe potrebne snage za pokušaje efikasne borbe s otkrivenim partizanskim jedinicama.

Partizanske jedinice imaju više mogućnosti da se *približe frontu*, pa da svojim manjim delovima zalaze čak i u taktičku zonu, gde napadaju štabove, skladišta, raketne baze i razne pozadinske ustanove divizija i korpusa razvijenih na frontu. Težište partizanskih napada i dalje su komunikacije i transporti, a podaci do kojih partizanska obaveštajna služba može doći i u ovoj situaciji mogu biti od ogromne koristi za front. Može doći u obzir i sasvim neposredno borbeno sadejstvo partizanske jedinice sa vazdušnodesantnim jedinicama i motorizovanim jedinicama, koje brzo i duboko prodiru u tzv. slobodni operativni prostor itd. Komunikacije i objekti na njima ruše se kada to može ozbiljno omesti neprijateljski manevar ili mu onemogučiti brzo odstupanje, ali se, neki put, objekti, naročito mostovi, mogu uzimati i čuvati od uništavanja da bi poslužili vlastitim snagama koje nastupaju.

Zaplenjena ili vazdušnim putem dopremljena sredstva potrebna iединicama koje nastupaju sklanjaju se na pogodna mesta, maskiraju i brane od neprijatelja, dok ne stignu vlastite snage koje će ih koristiti. Dejstvom partizanskih jedinica može se, ubrzati tempo nastupanja u ofanzivi, olakšati okruživanje i uništavanje neprijateljskih snaga koje odstupaju.

Partizanski marševi

ZNAČAJ I CILJEVI MARŠEVA U PARTIZANSKOM OBLIKU ORUŽANE BORBE

Pokretljivost je jedno od bitnih svojstava partizanskih jedinica. To je, sjedne strane, spremnost i sposobnost za brze pokrete po svakom zemljištu u svako doba i po svakom vremenu, a sa druge, kretanje je vrlo važna i neophodna taktička radnja, koju partizanske jedinice vrše češće i duže no ma koju drugu. One maršuju iz svoje baze do mesta borbe, često udaljenog, da bi izvršile iznenadan napad. Po završetku napada obično ne čekaju reagovanje okolnih neprijateljskih jedinica već se što pre udaljuju od poprišta napada...

Partizanske jedinice od časa kada se pomicanjem fronta u dubinu naše teritorije nađu u taktičkoj i operativnoj pozadini agresorovih invazionih snaga treba da izvrše kraće ili duže marševe, kako bi za-uzele najpovoljniji položaj za borbene akcije. Delovi operativnih snaga našeg fronta koji u pozadinu agresorovog fronta dođu ubacivanjem i odsecanjem, pa predu na partizanski način ratovanja, imaju još veću potrebu da izvode marševe koji će ih odvesti u dublju pozadinu neprijatelja ili na drugi sektor PZT. U dubokoj pozadini fronta kao i u uslovima samostalnog partizanskog oblika oružane borbe, krupne partizanske formacije sve svoje manevre izvode u obliku marševe koji su dugi na desetine, pa i stotine kilometara.

Brzim i smelim marševima partizanske jedinice zabacuju se u pozadinu neprijateljskih snaga koje pripremaju ili izvode protivpartizansku ofanzivu. One maršuju sa mesta na slobodnoj teritoriji na kome ih je neprijatelj otkrio i odlaze na drugo mesto na slobodnoj teritoriji, gde će na miru moći da se odmore i pripreme za nove marševe i napade. One se kreću i zato da bi dejstvovalе ne samo najdenom mestu nego da bi bile svuda, da bi svuda otkrile i iskoristile mogućnosti za napade. Marševi su važan uslov i sastavni deo partizanskih dejstava.

Marš može biti različit po dužini i trajanju, po uslovima pod kojima se izvodi (zemljište, neprijatelj, vremenske prilike), po cilju, a zavisi od veličine i sastava jedinica koje ga izvode. Nekad, ali rede, može doći u obzir i *prevoženje* cele jedinice ili jednog njenog dela.

Marš treba da se izvodi po planu, kojim mora da se obezbedi njegovo pravovremeno izvršenje i spremnost jedinice da, kako u toku marša tako i odmah po njegovom završetku, primi borbu ako je to potrebno. *Plan* obuhvata određivanje trase marša, vreme polaska, mesto i vreme zastanka i odmora, način obezbedenja, ishrane i savla-

đivanja poznatih ili očekivanih prepreka, mere za očuvanje tajnosti, postupak u slučaju nailaska na teže nepredviđene prepreke koje bi onemogućile izvršenje marša po planu. Kada maršuje jedinica veća od bataljona plan marša može biti iznet u pisanoj zapovesti za marš.

PRIPREMA I IZVOĐENJE MARŠA

Način i obim pripreme za marš zavisi od dužine i cilja marša, od eventualnog opterećenja jedinica materijalom i pomoćnim delovima. Dug marš koji se ne može završiti u toku jedne noći, s kolonom u čijem sastavu ima ranjenika i komorskih delova, preko teško prohodnog zemljišta i mesta ugroženih od neprijatelja, zahteva vrlo brižljive pripreme i naporan rad komande u toku celog marša. Kad god je moguće pre marša treba zbrinuti ranjenike na sigurno mesto. Od težine i ugroženosti marš-rute zavisi odluka o tome šta će se od težeg oružja, municije i rezervi hrane poneti a šta ostaviti u zemunicama. Materijalne potrebe se, zavisno od prolaznosti trase, prevoze na kolima ili prenose na tovarnoj stoci, a u izuzetnim slučajevima rasporeduju se na borce ili se formira nosačka kolona. Kao deo rezervne hrane može se povesti živa stoka. Nekad se i trasa marša podešava tako da prolazi kroz naselja ili pored naselja u kojima će se moći doći do hrane.

Borci se za marš *pripremaju* na taj način što se pregleda i dovodi u ispravnost obuća i odeća, odvajaju nesposobni za marš (o čemu se konsultuje i lekar) i upoznaju sa dužnostima na maršu. Ako se maršuje po visokom snegu, treba bar za čelna odeljenja da se obezbede krplje i smučke, a za sanitet ranjeničke saonice. Po potrebi se vrše i posebne moralno-političke pripreme.

Pre polaska na marš potrebno je prikupiti najnovije podatke o neprijatelju i o rasporedu svojih jedinica duž trase marša, kao i o organizacijama ONO u naseljima kroz koja ili pored kojih će jedinice proći. Ako put nije dobro poznat, potrebno je naći sigurne vodiče.

Vreme za početak marša može da bude izabrano po sopstvenoj odluci ili nametnuto situacijom. U prvom slučaju izbor se čini između dnevnog i noćnog vremena. Kad ne preti opasnost od osmatranja iz vazduha pokret će sa slobodne teritorije odpočeti danju, da bi se nastavio noću kroz predele u blizini zaposednute teritorije, preko rejona kroz koje će se prolaziti neprijateljske jedinice ili na kojima postavlju svoje zasede. Ako je zemljište pokriveno a trasa vodi kroz slobodnu teritoriju ili kada je zbog magle, kiše ili snega vidljivost smanjena, pokret će se obaviti danju, da bi se predveće stiglo na konacište, odnosno rejon sa koga će jedinice krenuti u akciju.

Delovi jedinica koje kreću na marš obično se ne postrojavaju na jednom mestu da bi se najpre formirala kolona, pa onda krenulo. Okupljaju se samo kad su bile raspoređene najednom užem prostoru.

ru, jer je od samog početka nužan oprezan i prikupljen noćni marš. Inače se kolona formira u pokretu ili na naređenoj prolaznoj tački na trasi marš-rute, gde prvi stiže štab, da bi uticao na formiranje kolone i dao eventualno naknadna naređenja.

Marševski poredak treba da pruži što je moguće veću bezbednost od iznenadnog neprijateljskog napada i da omogućuje brz razvoj za borbu u svakom pravcu. Jedinica koja ima ulogu prethodnice (četa ili bataljon) kreće se danju na oko 1 km ispred glavnine, a noću se to odstojanje znatno smanjuje ili se uopšte ne pravi prekid u koloni. Štab se obično kreće na čelu glavnine, a jedinice pratećih oruđa u sredini rasporeda kolone. Samitet i komora su na začelju glavnine. Iza glavnine, danju na odstojanju od oko 500 metara a noću i na manjem, kreće se zaštitnica jačine voda ili čete sa inžinjerijskim odeljenjem i sredstvima za zaprečavanje i protivoklopnu zaštitu.

Prethodnica i zaštitnica obezbeđuju se čelnim i bočnim patrolama. Glavnina može povremeno ili stalno da se obezbeđuje i pobočnicama. Na osobito opasnim mestima mogu se postaviti i nepokretna bočna obezbeđenja. Ceo sistem obezbeđivanja može se u toku marša menjati s obzirom na položaj kolone u odnosu na neprijateljske garnizone i pravce njihovih mogućih ispada prema trasi marš-rute. Ponekad se radi bezbednosti od bočno napada i kad postoje podesni putevi može marševati u paralelnim kolonama.

Partizanski marševi poznati su i po tome što se na njima postizala brzina mnogo veća od ubičajene. Partizanske brigade u NOR-u prelazile su u toku jedne noći, odnosno za 9 do 12 časova razdaljinu od 40 do 50 km, ili do pola noći 20 do 30 km, što je omogućavalo da se izvrše iznenadni noćni napadi tamo gde se neprijatelj tome nije nadao. Na višednevnim marševima postizana je prosečna brzina od oko 30 do 40 km na dan, kada se marševalo danju, a 20 do 30 kada se kretalo noću. Ipak, brzinu samog kretanja u toku jednog časa ne treba nikad bez potrebe povećavati preko 5 km, jer jako ubrzan korak i potrcavanje brzo dovodi do preteranog zamora, pa i do nesposobnosti za borbu i juriš. Isto tako ne treba da izostanu zastanci posle svakog sata marševanja.

Tajnost marša postiže se brzinom njegove pripreme i izvršenja, dobrim izborom trase, vremena i doba dana, nesaopštavanjem podataka o pravcu i cilju marša onima kojima to nije potrebno da znaju, merama maskiranja, obmanjivanjem neprijatelja, održavanjem reda i discipline pri marševanju. Prilikom izbora trase marš-rute ima se u vidu pored bezbednosti, ekonomičnosti trošenja vremena i snaga, povoljnijih uslova za ishranu i odmor i tajnost. Najbolje je da trasa prolazi što dalje od zaposednutih i ugroženih predela, da danju vodi kroz pošumljeno zemljište ili ono sa visokim biljnim kulturama (kukuruz). Noću se sela u blizini okupirane teritorije zaobilaze, ili se u njima prethodno organizuje zatvaranje pasa, da lavezom ne bi odali prisustvo jedinice.

Pri izvođenju marša mora se imati u vidu da agresor u većim garnizonima i u važnijim uporištima raspolaže elektronskim uređajima koji su u stanju da otkriju i prate kretanje partizanske kolone, pa se izborom zaklonjene trase marša i protivradarskim maskiranjem mora da otkloni i ta opasnost.

Kada postoji intenzivno dnevno izviđanje iz vazduha može se u popodnevnim časovima učiniti nekoliko upadljivih pokreta u pravcu suprotnom od onog koji će se preduzeti da bi se neprijatelj obmanuo. Operativno maskiranje u toku samog marša može se vršiti i na taj način što će se organizovati paljenje logorskih vatri na mestima koja neprijatelj može osmotriti iz garnizona, a koja je kolona već napustila ili kroz koje uopšte ne prolazi. U toku dnevnog marša prilikom nailaska neprijateljskih aviona kolona se sklanja u zaklon i zaustavlja.

Kola i tovari maskiraju se zelenilom pre polaska na marš. Zimi se mogu koristiti i beli kombinezoni preko odela, bele pokrivke tovara i kola. Duži odmori daju se na mestima na kojima je moguće izabrati zaklone i postaviti sigurno borbeno obezbeđenje.

Za vreme marša mora da vlada *red i disciplina*. Svako zaustavljanje jednog dela kolone odražava se na celu kolonu tako da dolazi do njenog prekida, a zatim do pritrčavanja koje veoma zamara borce. Noću, prekidi kolone može često da znači i prekid veze u koloni, zbog čega se mora zaustaviti cela kolona dok se veza ne uspostavi. Zato prilikom kretanja po teškom zemljištu noću svaki borac često proverava sledi li ga kolona, pa kada oseti daje nastao prekid oglašava se uzvikom »veza«. Pri prelasku preko opasnih mesta (stene, planinske bujice, brvna i slično) partizani se uzajamno pomažu držanjem za ruke, vezivanjem ili držanjem za dužu drvenu motku. Prilikom prolaza preko otvorenog zemljišta u blizini neprijateljskog položaja noću se ne smeju koristiti svetla niti se sme pušiti. Kad je potrebno treba se kretati samo tiho, kroz kolonu se šalje upozorenje »tišina«. Svi predmeti opreme treba da se nose tako dase izbegne zveckanje.

Za vreme dnevnog marša *odmor* od 2 do 3 sata daje se u podnevno ili popodnevno vreme na mestu koje je podesno za odmor i glavni dnevni obrok. Često je to naseljeno mesto ili visoka šuma. Za vreme odmora mogu se prikupiti pojedini obaveštajni podaci, lekar može pružiti pomoć, a štab izvršiti izmenu marševskog poretka. Mesto za odmor treba da odgovara i taktičkim zahtevima, da se na njemu može primiti borba u slučaju eventualnog napada. Ako se odmor daje noću treba daje kraći da borci ne bi zaspali. Za predanak ili prenoćište važe isti taktički i logistički uslovi.

Posebno su značajni veliki partizanski marševi koji imaju strateški značaj za ceo rat. Njima se po određenom planu, pod pritiskom neprijatelja ili bez njega, prenosi težiste partizanskih dejstava iz jedne u drugu državnu oblast. Takvog je karaktera bio veliki marš kineskih partizana od 1934. do 1935. godine. Velika grupacija, jačine u polasku

90.000 boraca, postoje u južnoj Kini (Fukijen) bila ugrožena koncentracijom snaga, kontrarevolucionarnih snaga, krenula je na severozapad u pokrajину Šensi. Marš je trajao godinu dana a prevaljen je težak i dugačak put od oko 6.000 milja. Savladani su veliki planinski masivi, široke reke i često probijane utvrđene linije kuomintangovaca. Na cilj je stiglo svega oko 20.000 boraca, ali je, ipak, ovaj marš predstavljao veliki uspeh, jer je spaseno jezgro revolucionarne vojske, a za vreme marša proširen revolucionarni pokret i naneti krupni gubici neprijatelju.

U našem narodnooslobodilačkom ratu izvedeno je više marševa - pohoda od velikog strategijskog značaja. Prvi veći marš izvršen je u letu 1942. sa bosansko-srpsko-crnogorske tromeđe u severozapadiju Bosnu. Izvele su ga proleterske brigade (1, 2, 3, 4. i 5). Trajao je s prekidima od 24. juna do početka septembra 1942. godine i bio dug preko 400 km. Ovaj pohod izvršenje u etapama i uz mnogobrojne akcije rušenja komunikacija i oslobođenja većih naseljenih mesta. Početkom 1943. godine izvršen je veliki marš jedinica koje su činile glavnu operativnu snagu Vrhovnog štaba iz zapadne Bosne u Hercegovinu, gde su snažnom protifanvizom razbile italijansko-četničke snage u dolini Neretve, pripremane za završnu fazu četvrte ofanzive.

Od drugih značajnih marševa treba spomenuti pohod operativne grupe iz zapadne Bosne u Dalmaciju u julu 1943. godine, pohod Prve makedonsko-kosovske i Druge makedonske brigade iz Jegejske Makedonije u srednju Makedoniju u februaru 1944. godine, pohod 2. i 5. divizije iz Bosne u srednju i zapadnu Srbiju (15. marta do 20. maja 1944. godine) u kome je za 65 dana uz mnoge borbe preden put dug oko 400 km, pohod 2. 5. i 17. divizije iz Crne Gore u srednju Srbiju (Kopaonik) od 18. jula do 6. avgusta 1944. godine.

U partizanskim ratovima druge polovine 20. veka izuzetan značaj marševa je potvrđen, čak naglašen.

Veća uloga aviona i helikoptera u partizanskim akcijama, i mogućnost brze intervencije motorizovanih jedinica zahtevali su veću pokretljivost i češću primenu dugih marševa kao i korišćenje noći, slabe vidljivosti i trasa kretanja zaštićenih prirodnom maskom. Vijetnamske jedinice koje su ubacivane iz Severnog Vijetnama u južne pokrajine zaposednute invazionim snagama SAD, da bi ojačale tamošnje partizanske snage, morale su marševati pretežno planinskim stazama i kroz džunglu više stotina kilometara. Mada su vazduhoplovne snage SAD nastojale da preseku taj »Ho Ši Minov put« one u tome nisu uspevale.

U uslovima opštenarodnog odbrambenog rata marševi bi se izvodili sjedne strane, u povoljnijim uslovima nego u prošlom ratu, jer bi cela PZT bila pokrivena mrežom teritorijalnih jedinica i drugih faktora ONO, ali s druge strane, agresorove snage bile bi, verovatno, mnogo aktivnije u ometanju partizanskih marševa, dejstvom iz vazduha.

Potreбно је stalno imati u vidu moguћност i opasnost otkrivanja pokreta izviđanjem iz vazduha, te napad na nju iz dalekometnih oružja, napad avijacije i helikoptera, kao i napad upotrebom vazdušno-desantnih snaga. Takva opasnost biće izražena naročito u kombinovanom obliku oružane borbe, pa će se pokreti morati izvoditi u manjim kolonama i na više pravaca preko zemljišta nepogodnog za upotrebu agresorovih oklopnih i mehanizovanih jedinica.

U strategijskoj pozadini agresorovog fronta, kada je partizanski oblik oružane borbе dominantan ili jedini oblik, pogotovo kada postoje prostrane slobodne teritorije, uslovi za kretanje većih partizanskih jedinica biće znatno povoljniji. Ipak, zbog brzine kojom agresor može da interveniše iz vazduha odgovarajuće mere sigurnosti treba uvek primenjivati.

Partizanska dejstva u posebnim geografskim uslovima

PARTIZANSKA DEJSTVA NA MORU, OBALI I OTOCIMA

Partizanska borbena dejstva u priobalnom moru, na teritoriji uz obalu i na otocima kao deo razvijenog partizanskog rata pojava je novijeg doba. U istoriji ima, istina, dosta primera koji ukazuju da se borba na moru vodila po načelima koja su bliska partizanskom ratovanju, ali se te borbe nisu odvijale u okvirima širokog i organizovanog narodnooslobodilačkog pokreta čime se odlikuje savremeni partizanski rat. U ratnoj prošlosti naših naroda Neretljani i uskoci uspešno su primenjivali partizanski način borbe na moru, braneći našu obalu i otoke od Venecije.

U našem narodnooslobodilačkom ratu mornaričke borbene jedinice formirane su u sklopu partizanske vojske, planski su razvijene i uspešno dejstvovalе do oslobođenja zemlje.

Već u prvoj godini rata delovi jadranske obale pod Velebitom, Mosorom, Biokovom, uz ušće Neretve i u srednjem delu Crnogorskog primorja činili su zajedno sa priobaljem delove slobodne teritorije pod kontrolom partizanskih snaga. S tih slobodnih teritorija održavane su veze sa otocima i vršeni napadi na neprijateljske plovne objekte. U početku 1942. godine Pokrajinski štab za Dalmaciju objedinjavao je partizanska dejstva na celokupnom dalmatinskom području poklanjajući posebnu pažnju akcijama na obali i na moru. Krajem 1942. formirana je u Podgori prva stalna mornarička borbena jedinica NOR-aza partizansku borbu na moru, koja je početkom 1943. godine kao Prvi mornarički odred raspolagala sa dva naoružana broda i 150 boraca. Mornaričke oružane snage NOR-a do kraja 1943. godine narasle su na 39 borbenih plovnih jedinica, 4 partizanska odreda na otocima, 10 obalskih baterija s transportnom flotom. To je bio snažan faktor oslobođilačke borbe, sposoban da uspešno učestvuje u rešavanju sledećih *strategijskih zadataka*: razoružavanju italijanskih okupatorskih formacija na jadranskoj obali i otocima; sprečavanju nemačke reokupacije ovog područja; utvrđivanju i odbrani Visa, kao stalno oslobođenoj teritoriji sa dejstvima koja se oslanjaju na ovu strategijsku bazu; izvođenju niza operacija u sastavu IV armije za potpuno oslobođenje jugoslovenskog primorja.

Strategija i taktika borbi na obali, otocima i moru u NOR-u pruža dragocena iskustva za organizaciju oružane borbe i opštene narodnu odbranu na tom delu ratišta u slučaju agresije i privremenog zaposedanja naše obale.

Prostor na kome bi se u slučaju agresije na našu zemlju izvodila partizanska dejstva na moru, obali i otocima, pruža velike mogućnosti za uspešnu borbu, kako veličinom tog dela ratišta tako i svojim teritorijalnim i akvatorijalnim fizičkim svojstvima. Mogućnosti eventualnog agresora da pod kontrolom drži vrlo razuđenu i dugu obalu od 6.359 km biće, zaista, vrlo male. Oko trećine obale odnosi se na kopnenu primorsku obalu, a dve trećine na otočnu obalu.

Veliki deo obale biće od samog početka agresije nezaposednut pod kontrolom naših teritorijalnih snaga, ojačanih plovnim jedinicama, bez obzira na eventualni prodror agresorovih operativnih sastava kroz priobalni pojas u unutrašnjost zemlje. Održavanje slobodnih teritorija u priobalnom pojasu i na otocima biće olakšano i činjenicom da je to najvećim delom teritorija izrazito kraškog karaktera, kroz koju se motorizovane jedinice mogu kretati samo putevima. Predeli pokriveni šikarom (makijom) zaklanjavaju od ugleda sa zemlje i iz vazduha, a ceo teren je i ortografski razvijen, pa pruža povoljne uslove za primenu partizanskih oblika borbe.

Pomorske komunikacije, kako one koje ka lukama na obali vode sa otvorenog mora, tako i dužobalne, prolaze kroz niz uskih kanala, pa mogu biti zaprećene minama i tučene vatrom streljačkog i pratećeg oružja. Mnogobrojni grebeni, hridi, sike, plićine i istaknuti rtovi otežavaju plovidbu većim agresorovim brodovima, koji ne poznaju dobro taj akvatorij, naročito pri slaboj vidljivosti. S druge strane, veliki broj skrivenih uskih uvala i draga sa strmim obalama pruža pogodna skloništa za male partizanske brodove i čamce koji se тамо lakše maskiraju i od ugleda iz vazduha. Manji čamci u slučaju potrebe mogu privremeno biti spušteni (bez motora) na plitko morsko dno.

Veći otoci površine 50 do 400 kvadratnih kilometara, sa dve do dvadeset hiljada stanovnika i dužinom obale od 50 do 250 km, mogu osigurati trajan opstanak i uslove za borbu partizanskom odredu odgovarajuće jačine i sastava, i povremen boravak pokretnih sastava dovedenih za neke važnije ofanzivne akcije. Ovi otoci predstavljaju zasebne društveno-političke samoupravne zajednice (opštine ili mesne zajednice) pa, ceo sistem organizacije i priprema za oružanu borbu i opštenarodnu odbranu na njima predstavlja unapred potpuno oformljenu celinu. Grupe otoka između kojih se protežu uski kanali, predstavljaju donekle jedinstveno manevarsко područje, pa mogu biti i organizacijski objedinjavani.

Otoci sa manjom površinom i brojem stanovnika od nekoliko stotina do nekoliko hiljada, udaljenija od kopna ili drugih otoka, predstavljaju uzak prostor za manevar snagama TO, pa će na njima trajnije moći da borave samo male jedinice koje se na dobro poznatom i uređenom terenu mogu održati i u slučaju nadmoćnog napada neprijatelja.

Mali, slabo naseljeni i nenaseljeni otoci i otočići mogu da posluže za privremeni boravak manjih grupa boraca i diverzanata kao mesto zasede za napad na agresorove plovne objekte i kao prostor na kome se mogu locirati skloništa i skrivene rezerve materijala, hrane i vode.

Jadranska obala i otoci za bilo kog agresora predstavljaju zonu od velikog strategijskog značaja, kojom bi nastojao da brzo i čvrsto zagospodari. Time bi onemogućio upućivanje pomoći našoj zemlji morskim putem, a svojim snagama stvorio sigurnu operacijsku osnovicu za dejstva usmerena na unutrašnjost kopna. Agresor bi u prvi mah nastojao da čvrsto ovlađe rejonima luka na obali iz kojih komunikacije vode u unutrašnjost a uporedo s time pokušao bi da obezbedi neometano korišćenje pomorskih puteva kroz tesnace u priobalnom delu.

Za postizanje ovih prioritetnih ciljeva agresor će biti spreman da upotrebi pored policijskih snaga i jedinica predviđenih za obezbeđenje pozadine i saobraćajnih puteva, i znatne delove kopnenih, pomorskih i vazduhoplovnih operativnih snaga.

Za posedanje priobalnog pojasa i otoka agresoru će nedostojati snaga. On će *kontrolu* kontinentalne priobalne i otočne teritorije nastojati da ostvari tako što će zaposesti naseljena mesta na obali i neka naseljena u unutrašnjosti kopna i otoka, utvrditi se u njima i delom snaga organizovati povremenu kontrolu terena sa koga bude očekivao partizanske akcije. Za borbu protiv otkrivenih partizanskih jedinica koristiće i specijalne protivpartizanske formacije. Radi osiguranja pomorskih puteva od napada s kopna agresor će najverovatnije postaviti stalna utvrđena obezbeđenja oko tesnaca i uskih kanala. Da bi se osigurao od prepada na moru iz partizanskih plovnih sredstava organizovaće stalnu osmatračku službu snabdevenu signalnim, svetlosnim i radio-sredstvima za kontrolu i legitimisanje. Pored toga, njegove transportne brodove pratiće obezbeđenja, a brzim patrolnim čamacima obilaziće slabije pregleđne delove obale. Za plovidbu domaćih ribarskih, putničkih i transportnih brodova i čamaca agresor će uvesti razna ograničenja i strog režim kontrole. Pored neposrednog obezbeđenja buke i objekti u njima imajuće i uređaje za podvodnu protivdiverzantsku odbranu.

Za potrebe većih *protivpartizanskih* akcija u području gde mu budu ugroženi garnizoni, uporišta i sigurnost komunikacija, agresor će snage za intervenciju dovesti brzim plovnim sredstvima i transportnim helikopterima. U toku akcije borbu pešadijskih snaga podržaće avijacijom, helikopterima i vatrom s brodova, dok će upotreba motorizovanih oklopnih snaga biti moguća samo na terenski pogodnim pravcima, kakvih uz obalu i na otocima ima malo.

Uspešno partizansko ratovanje na moru, u primorju i na otocima može biti uveliko olakšano pravovremenim materijalnim i organizacijskim *pripremama*. U važnije materijalne pripreme spada inži-

njerijsko uređenje teritorije, te osiguranje i čuvanje rezervi materijala potrebnog za borbu i život partizanskih jedinica. Organizacijske pripreme pored vojnih obuhvataju brojne mere iz područja ekonomiske politike, kojima se smanjuje depopulacija otoka i primorja, unapređuje stocarstvo i poljoprivreda, podstiče pošumljavanje, olakšava izgradnja manjih brodova i čamaca koji za vreme mira služe za ribolov, sport i rekreaciju, a u ratu mogu biti korišćeni za potrebe partizanskog ratovanja. Materijalne pripreme, pored izgradnje skrivenih skloništa i skladišta, trebalo bi na bezvodnim kraškim terenima da obezbede i pitku vodu. Za potrebe partizanskih brodova mogu se pripremiti maskirani vezovi, rezerve goriva i maskirnog materijala.

Pored ciljeva koji se partizanskom borbom ostvaruju u svim uslovima prostora, dejstvima na moru, u primorju i na otocima postavljaju se i posebni ciljevi, a opšti ciljevi ostvaruju se na specifičan način. Držanje slobodne teritorije na obali kopna ili otoka znači ujedno držanje otvorenih vrata za vezu sa drugim slobodnim primorskim delovima naše zemlje, sa eventualnim saveznicima i sa celim prema nama prijateljski raspoloženim svetom. To je u određenim uslovima osigurani mostobran za eventualni pomorski desant, naših ili savezničkih snaga.

Osnovnu karakteristiku partizanskim borbenim dejstvima na otocima daje njihova uska povezanost i neprekidno sadejstvo sa partizanskim plovnim jedinicama, partizanskom mornaricom. Jedinice na otoku i one uz obalu čvrst su oslonac i zaštita plovnim jedinicama pred napadom jačih agresorovih mornaričkih sastava. S druge strane, delovima jedinica na otoku često će partizanski brodovi omogućavati manevar morskim putem, bilo da kreću u napad ili da se povlače s terena na kome ne žele da stupe u borbu s nadmoćnim neprijateljem i u nepovoljnim uslovima. Veliku ulogu imaće partizanski brodovi i čamci u pogledu snabdevanja jedinica na otoku, evakuacije ranjenika, obaveštajnoj službi, spasavanju zbegova i drugom. Partizanska dejstva na obali kopna takođe su često povezana sa dejstvima na moru i na susednim otocima, bilo prilikom odlaska u neku ofanzivnu akciju na otoku ili kada prihvataju naše snage s otoka.

Dejstva partizanskih jedinica na moru i otocima treba da se odlikuju većom primenom inicijative u izboru objekta i načina dejstva nego ona na kopnu, jer deluju samostalnije i u uslovima koji traže brzo donošenje odluke. Kurirske veze sa višim štabom su teške i spore, signalne ograničene u mogućnosti korišćenja radio-veze podložne goniometrisanju i ometanju od agresorovih elektronskih uređaja gusto raspoređenih duž obale i na brodovima. Viši štab i kada je dobro obavešten o situaciji na otoku nema mnogo mogućnosti da na nju utiče.

Najvažniji objekti napadnih dejstava partizanskih snaga su agresorova živa sila, materijalna sredstva i sredstva pomorskog saobraćaja, koja mogu biti napadani dok su na mestu ili u pokretu, na moru

ili na obali. Napad na njih vrši se sa kopna, sa plovnih sredstava ili istovremeno na oba načina. Odbranom se štite vlastite borbene snage, ranjenici, organi narodne vlasti, stanovništvo, njegova i društvena dobra. Diverzije se koriste u velikoj meri i u vrlo različitom obliku na moru i u lukama.

Uspešno izvođenje dejstava na moru i otocima, i pored agresorovih manevarskih mogućnosti koje otočni prostor nudi, omogućava partizanskim snagama dobro poznavanje teritorije i akvatorije u kojoj se kreću i bore, ažurna obaveštajna služba koja olakšava postizanje iznenađenja i štiti od iznenadnih agresorovih napada. Ako 'se u takvim uslovima primenjuju odgovarajući taktički postupci, umešno biraju objekti dejstva za pokrete koriste noć i slabiji uslovi vidljivosti, deluje odlučno i iniciativno, može biti postignuto više malih uspeha bez velikih gubitaka. Prostor na kontinentalnoj obali nudi povoljnije uslove za manevar većim snagama, za vođenje dužih borbi, kao i za akcije pružanja pomoći, prihvata i podrške snagama na otocima, kada se za to ukaže potreba. Veliku pomoć partizanskim snagama na moru i otocima mogu pružiti jedinice u priobalnom pojasu neprekidnom aktivnošću, stalnim vezivanjem onih agresorovih snaga koje bi mogle biti upotrebljene za ofanzivna dejstva na otocima, posebno napadima na specijalne snage i sredstva agresora namenjena za protivpartizansku borbu na moru.

Objekti partizanskih napada na moru, obali i u primorju raznovrsni su. Pri izboru objekta i načina napada treba uvek dati prvenstvo sigurnom ostvarenju delimičnog uspeha, ali uz manje žrtava, nego se izlagati riziku da se u komplikovanoj i dugoj akciji pretrpe veliki gubici.

Načelno, prvenstvo se daje *napadu* na pomorski saobraćaj, pozadinske delove agresora i objekte i lukama podesne za diverzantska dejstva. Napadi na snage i sredstva kojima se agresor služi za kontrolu teritorije i akvatorije vrši se kada se može ostvariti iznenađenje i brzi završetak borbe, a ne očekuje se brza intervencija neprijatelja drugim snagama sa kopna ili mora. Takvi napadi izvodiće se, najčešće, u vidu vatrenih prepada i iz zaseda u kojima udar živom silom može i izostati ako je teže ostvarljiv.

Za napad na važan objekat na otoku mogu se upotrebiti pored otočnih snaga i jedinice koje će za tu akciju biti dovedene sa kopna ili sa susednih otoka. Takav napad predstavlja složenu akciju koja mora biti brižljivo pripremljena. Dovođenje snaga na otok mora biti izvršeno u najvećoj tajnosti, najbolje noću i sa više pravaca. Snage na otoku organizuju prihvata tih snaga na dogovorenim mestima iskrcavanja. Dobro pripremljeni napad na detaljno izviđeni objekt izvodi se brzim energičnim dejstvima. Po završetku napada snage se odmah dekoncentrišu i povlače u rejone i iz kojih će biti vraćene u polazne baze, jer će reagovanje neprijatelja intervencijom sa mora i iz vazduha i takvim slučajevima verovatno uslediti brzo. Za prepad na neki

manji, ali za agresorov pomorski saobraćaj važan objekt (svetionik, utvrđeno obezbeđenje prolaza kroz tesnac, osmatračka stanica i slično), mogu se upotrebiti odabранe udarne i diverzantske grupe, koje će za tu akciju biti prevezene brzim brodovima iz neke udaljenije partizanske baze. U tom slučaju *dolazak*, napad i povlačenje treba da se obave za jednu noć.

Za što *bezbednije plovjenje i prevoženje* partizanskih jedinica morem potrebno je prethodno prikupiti podatke o realnim mogućnostima neprijatelja da ih otkrije i napadne dok su na moru ili u rejonu iskrcavanja. To se postiže utvrdjivanjem sastava, rasporeda, režima rada i efikasnosti agresorovih snaga i sredstava za kontrolu akvatorije. Posebno je važno saznati domet i zone sredstava tehničkog osmatranja sa kopna i mora; zone dejstva obalske artiljerije; snagu, pravce i načine angažovanja pomorskih i vazduhoplovnih jedinica, koje bi mogle biti angažovane u zoni planirane partizanske akcije, te zone i raspored eventualnih minskih prepreka na moru.

Kada se na osnovu prikupljenih podataka izaberu rute prevoženja i plovna sredstva za svaku rutu (ako ih je više), određuje se njihov marševski poredak, način borbenog obezbeđenja i postupak u slučaju iznenadnog susreta s *borbenim plovnim jedinicama* neprijatelja, ili sprečenosti da se iskrcavanje obavi na izabranom mestu. Planom je potrebno predvideti i dalji postupak s plovnim sredstvima posle iskrcavanja. Naoružani brodovi mogu biti upotrebljeni za pružanje vatrenе podrške partizanskim jedinicama. Deo sredstava može ostati u rejonu iskrcavanja ili nekom drugom skrovitijem mestu, gde će maskiran i zaštićen obezbeđenjem sačekati vreme povratka jedinica, ukrcavanje i prevoženje na određeno mesto.

Za vreme pripreme i izvođenja većih prevoženja morem preduzimaju se pojačane mere čuvanja tajnosti pokreta kao i mere zaštite od neprijateljskog osmatranja akvatorije. Koriste se mrtvi uglovi u zonama osmatranja radarskim i drugim sredstvima, vrše diverzije na sredstva tehničkog osmatranja, napadaju iz zaseda s kopna i na moru agresorovi brodovi koji patroliraju i izviđaju, poduzimaju mere maskiranja i dezinformisanja neprijateljeve obaveštajne službe.

Agresorova plovna sredstva, kako ona namenjena pomorskom saobraćaju tako i ona namenjena za borbu i kontrolu akvatorije i primorja, prioritETNI su *objekti napada partizanskih snaga*. Ovim napadima nanose se neprijatelju gubici u živoj sili i materijalnim sredstvima neophodnim za korišćenje i držanje pod kontrolom pomorskih plovnih putova, obale i primorskih naselja. Njima se ujedno štite i proširuju slobodne teritorije, brane naselja i obezbeđuje partizanski pomorski saobraćaj. Napade izvode naoružani brodovi, jedinice obalskih snaga za dejstvo po plovnim objektima, grupe za minsko zaprečavanje na moru, kao i sve druge partizanske snage koje svojim naoružanjem mogu napadati plovne objekte. Način izvođenja napada zavisi od toga da li napadnuti objekat plovi, ili je na sidrištu, na pri-

vezu u luci ili izvan luke, na opravci u brodogradilištu; zatim od njegovih mogućnosti za odbranu, kao i od verovatnoće i obima intervencije drugih agresorovih snaga s mora, kopna i iz vazduha.

Objekti u plovlenju - ratni brodovi i podmornice, transportni naoružani ili nenaoružani brodovi, tegljači i drugi, najčešće se napadaju vatrom *iz zasede* postavljene na obali i na moru. Donošenje dobre odluke o mestu, vremenu, sastavu i snazi zasede u velikoj meri se olakšava prethodnim praćenjem kretanja tih objekata, utvrđivanjem njihovog režima plovidbe, upoznavanjem navigacionih karakteristika svakog od njih, naoružanja, unutrašnjeg rasporeda delova osetljivih na dejstvo vatrom, vrste tereta i ostalih važnih pojedinosti.

Kada je to moguće postavlja se više zaseda duž plovne rute očekivanog broda. Za napad se koriste razna bestrzajna prenosna raketna artiljerijska oruđa, te na dnu ležeće, sidrene, plutajuće i komandovane mine. Slabije branjeni transportni brodovi mogu se napadati i pešadijskim naoružanjem. Jedinica u zasedi treba da bude u stalnoj vezi sa svojim višim teritorijalnim štabom i sa drugim zasedama, a naročito sa najbližom zasedom na moru. Zasede na moru mogu biti postavljene u podesnoj uvali ili pored visoke obale, između hridi i otočića. Nju sačinjavaju naoružani brodovi i čamci sa ukrcanim bestrzajnim i raketnim naoružanjem. Podatke o nailasku objekta napada ova zaseda može dobiti od osmatrača postavljenog na obali ili od zasede postavljene na kopnu.

Veći transportni brodovi mogu se uspešno tući bestrzajnim i raketnim oružjem većeg kalibra ili minirani komandovanim minama. Manji transportni brodovi slabije branjeni mogu biti tučeni vatrom *iz automatskog oružja* po oružjima na palubi i po komandnom mostu. Ratni brodovi imaju otpornije korito, pa se najbolji učinci postižu gađanjem u antenske sisteme i artiljerijska oruđa na palubi. Hidrokičnim brodovima osetljivi su na vatru nosači krila i odsek ventilatora. Sa zarobljenog, oštećenog ili nasukanog broda treba odmah iskrpati oružje (koje se može skinuti), municiju i drugi koristan materijal, a ostalo uništiti spaljivanjem ili potapanjem.

Minama za zaprečavanje rukuju posebno opremljene i obučene jedinice za dejstvo u određenoj zoni akvatorije koju stalno ili povremeno kontroliše agresor. U svom sastavu imaju lake minske ronioce, minskе specijaliste i sredstva za pripremanje, polaganje, dizanje, de-laborisanje i uništavanje mina. Minsko oružje i materijal za izradu improvizovanih mina jedinice dobijaju *iz ranije pripremljenih tajnih skladišta* na otocima i kopnu, korišćenjem mina iz minskih prepreka, postavljenih od strane naših ili neprijateljevih snaga, ako ih je moguće dizati i premeštati bez opasnosti od eksplozije. Miniranja se koriste kao samostalna dejstva ili u sklopu drugih akcija usmerenih na agresorova plovna sredstva. O mestima i tačnom položaju postavljenih minskih prepreka vodi se evidencija u određenoj višoj vojnopolomorskoj komandi kako bi se izbegli vlastiti gubici. Mine se obično polažu

noću i u uslovima slabe vidljivosti. Plutajuće mine se polažu u kanalima blizu čvorišta plovnih ruta i na prilazima luka koje koristi agresor, s proračunom da ih struja nosi duž ose plovne rute ili ka ulazima u baze i luke. Na dnu ležeće mine mogu dizati i delaborisati samo minski specijalisti, opremljeni odgovarajućim uređajima. Sidrene mine lako se premeštaju opreznim zahvatanjem sidrenog kono-pa i dizanjem sidra, ili se konop preseče pa sidro ostavi a mina odvuče na drugo mesto i ponovo usidri.

Na plovne objekte u bazama, lukama i na sidrištima napad se vrši u sklopu prepada na baze, luke i pristaništa, ali i u obliku diverzija koje izvode specijalno obučeni i opremljeni podvodni diverzanti. Prilikom izbora mesta i objekta napada u gradskim lukama treba voditi računa o mogućim posledicama eksplozija na stanovništvo, pogotovo ako se izazovu na većim tankerima, brodovima s teretom municije i eksploziva, te na brodovima i podmornicama na nuklearni pogon.

Obrana kao vid borbenog dejstva u primorju, na moru i otocima primenjuje se kao nužnost u određenim situacijama, odnosno kada se samo njome mogu sačuvati partizanske snage, stanovništvo i baze na slobodnoj teritoriji ili osigurati izvođenje neke naše ofanzivne akcije od intervencije agresorovih snaga.

Nastojanjima agresora da otkrije, a zatim brzim napadom iznenadi i uništi partizanske snage na moru i otocima, treba se suprotstaviti neprekidnim i svestranim merama borbenog obezbeđenja, čestom promenom mesta baziranja, izvođenje dejstava i drugom neprekidnom aktivnošću na čelom području čime se vežu agresorove snage i ometaju njihova ofanzivna dejstva. Obrana od agresorove ofanzivne akcije u primorju izvodi se na sličan način kao i u unutrašnjosti teritorije, mada se izvodi na prostoru koji ne nudi uvek najpovoljnije uslove za široki manevr snagama. Teži su uslovi odbrane na otoku, kada se agresor, otkrivši prisustvo partizanskih taktičkih jedinica, odluči da jakim snagama izvede kombinovanu pomorsko-kopnenu operaciju »pretraživanja i uništenja« na čelom otoku. Ako se na vreme otkriju namere i pripreme agresora za takvu operaciju, njen uspeh može biti onemogućen preduzimanjem mera i odbrambenih postupaka čiji je osnovni cilj da se sačuva živa sila od velikih gubitaka a neprijatelju da se nanesu što veći gubici. Privremeni gubitak slobodne teritorije na otoku ne treba smatrati za poraz. Važno je sačuvati snage i osnovne uslove za produžetak borbe i ponovno oslobođenje izgubljene teritorije.

Agresorova ofanzivna operacija protiv partizanskih snaga na nekom otoku u osnovi je slična ofanzivi protiv slobodne teritorije u unutrašnjosti kopna, s tim što liniju početne blokade predstavlja cela ili veći deo obale otoka. Agresor će nastojati da blokadu ostvari upotrebom svojih pomorskih jedinica, a kopnenim snagama i helikopterskim desantima uz podršku vazduhoplovstva i vatre s brodova opko-

ljava i uništava partizanske snage po delovima. Uspostavljanje neprijateljeve blokade naše snage mogu da otežaju postavljanjem minskih prepreka na prilazima otoku i tučenjem agresorovih brodova artiljerijskom vatrom. Mesta podesna za iskravljivanje mogu se zapreći uz obalu i na obali, a prepreke braniti streljačkim naoružanjem. Eventualni helikopterski desant u unutrašnjost otoka treba što pre napasti kako bi se uništio ili bar blokirao na uskom prostoru da mu se ne bi mogla pružiti podrška artiljerijskom vatrom s brodova i bombardovanjem iz vazduha.

Ako ne postoje posebni razlozi da se otok uporno brani u osnovi *plana odbrane* treba da bude ideja da se glavnina snaga s otoka pre uspostave pomorske blokade prebac na kopno ili susedne otoke. Takav manevr dekoncentracije treba da se izvede noću ili u uslovi ma slabe vidljivosti kako bi se izbegli napadi iz vazduha. Sa otoka se izvlači u jednom ili više pravaca pod zaštitom naoružanih brodova i uz organizovani prihvati u rejonu iskravljivanja. Izabrani pravac je podesniji ukoliko je kraći i bezbedniji onaj njegov deo na kome se vrši prevoženje plovnim sredstvima, kao i perspektivniji u pogledu pogodnosti za uspešnu borbenu aktivnost izvučene jedinice u novom rejonu dejstva.

Deo snaga treba da ostane na otoku, te da dejstvom iz zaseda, manjim prepadima i zaprečavanjem uspori zaposedanje slobodne teritorije i spreči sistematsko pretraživanje terena i otkrivanje skloništa. Prikrivanjem na podesnim mestima i noćnim provlačenjem kroz raspored agresorovih snaga u njegovu pozadinu taj deo partizanskih snaga će izbeći uništavanje; nastaviće da prati pokrete neprijatelja na otoku i biće siguran oslonac u ponovnom oslobođanju privremeno izgubljene teritorije.

Rukovođenje i komandovanje oružanim snagama na privremeno zaposednutim delovima jadranske vojišne prostorije zasniva se na istim organizacijskim načelima kao na kopnu. Ako je agresor uspio da zaposedi samo deo jadranske vojišne prostorije, borba kopnenih i mornaričkih jedinica TO biće u prvom redu prilagođena potrebama za dejstva s operativnim sastavima JRM, pa će komande vojnopo-morskih sektora i flotnih sastava JRM objedinjavati borbena dejstva s obe strane fronta. U slučaju da cela jadranska vojišna prostorija ili njen veći deo padne pod kontrolu agresorovih kopnenih i pomorskih snaga, pa se snage TO nađu u strategijskoj pozadini neprijatelja, organizacija rukovođenja i komandovanja dobija novi oblik. Tada će republički i niži teritorijalni (regionalni) štabovi preuzeti rukovođenje svojim formacijskim jedinicama i onim delovima operativnih sastava JRM koji ostanu na privremeno zaposednutoj teritoriji i akvatoriji. S obzirom na prirodu borbenih dejstava na moru i otocima, te na geografski položaj otoka i otočnih skupina, pojedinim komandoma mogu se odrediti granice zona odgovornosti, nadležnosti i aktivnosti koje se ne poklapaju sa granicama društveno-političkih zajednica.

Komande otoka i grupa otoka svoja inžinjerijska uređenja, a delom i skrivena komandna mesta i centre veze, imaju više punktova, najednom ili na više otoka, tako da se mogu premeštati prema datoj taktičkoj situaciji.

Materijalno obezbeđenje partizanskih snaga na otocima i uz obalu vrši se na sličan način kao i na kopnu. Na otocima, međutim, treba imati veće sakrivenе rezerve borbenih sredstava, lekova i hrane, jer je doprema materijala iz drugih krajeva često uslovljena teškoćama transporta morskim putem.

Pomorski *saobraćaj* u priobalnom delu mora i kanalima između obale i otoka organizuju rukovodstva DPZ i teritorijalne komande u legalnom a delom u ilegalnom vidu. U oba slučaja organizovani pomorski saobraćaj koristi se istovremeno a često i istim sredstvima za potrebe borbe i snabdevanje stanovništva. Pomorskim saobraćajnim sredstvima prevoze se jedinice i borbena sredstva, evakuišu ranjenici i zbegovi naroda, snabdevaju jedinice i stanovništvo životnim namirnicama, održavaju veze i drugo. Takav saobraćaj treba da se odvija planski, određenim rutama, uz mere sigurnosnog i nautičkog obezbeđenja na putu i na mestima pristajanja. Za borbene potrebe upotrebljavaju se brža i bolja naoružana plovna sredstva, sposobna za brz manevar i dejstva, dok se uz druga prevoženja mogu koristiti sva druga pa i legalna sredstva uz potrebne mere opreznosti.

PARTIZANSKE BORBE I OTPOR U GRADOVIMA

Partizanski oružani i drugi oblici otpora agresoru u zaposednutim gradovima u prošlosti nisu bili sistematski i uspešno primenjeni. Tek u novije doba opštenarodni oslobođilački partizanski pokreti uspešno proširuju svoju aktivnost i na gradove. Pretpostavke nekih progresivnih vojnih teoretičara s kraja prošlog veka o tome da će gradovi kao centri naprednog radničkog pokreta uskoro postati glavna poprišta oslobođilačkih partizanskih ratova kao što su to u klasnim revolucijama, nisu se obistinile u praksi. Neke evropske radničke partie oslanjale su se na tu teoriju i za vreme drugog svetskog rata, mada je praksa jasno ukazivala na njenu neodrživost. Videlo se da se agresivnoj ratnoj mašini koja je u stanju da moćnim tehničkim sredstvima slomi frontalni otpor slabije naoružanog branjoca, narod napadnute zemlje može uspešnije suprotstaviti samo dugotrajnim partizanskim ratom na širokim vangradskim područjima. Agresoru je bilo lakše da slomi ili priguši masovni oružani otpor stanovništva koncentrisanog u gradovima, nego da uspostavi čvrstu i trajniju kontrolu na širokim rede naseljenim seoskim područjima. To je potvrdila i tragedija ustanka u Varšavi u završnici drugog svetskog rata.

Za vreme drugog svetskog rata nastala je takva koncentracija moći i oružja i takva snaga okupacionog sistema u gradovima da ni

najrevolucionarnija radnička klasa, ma kako bila organizovana, nije mogla goloruka da se suprotstavi toj snazi, osim metodima ilegalne političke borbe, diverzijama, sabotažama, individualnim terorom i slično.⁴³¹ Borba protiv agresora u okupiranim gradovima imala je najviše uspeha tamo gde je bila prilagođena unutrašnjem odnosu naprednih i reakcionarnih snaga sa mogućnostima koje pruža gradski ambijent. Praksa našeg NOR-a nudi korisna iskustva u tome pogledu. Uverljiv primer uspešne borbe i otpora, dobro organizovanih i prilagodenih stvarnom odnosu snaga, daje primer Ljubljane. U njoj su odbori Osvobodilne fronte za kojima je stajala većina stanovnika grada, trajno i uspešno delovali za sve vreme rata uprkos drastičnim meraima terora okupatora i kolaboracionista. Borbene grupe u Ljubljani imale su oko 600 boraca, od kojih su 1942. formirani bataljoni narodne zaštite. Odbori Osvobodilne fronte prikupljali su i slali materijalnu pomoć partizanskim jedinicama, opremali i slali nove borce u partizane, prihvatali i lečili ranjenike. Obaveštajna služba slala je partizanima iscrpne podatke o neprijatelju, a bezbednosna služba uspešno se obraćunavala sa kolaboracionistima.⁴⁴

Organizovana borba i otpor organizacija NOP-a predvođenih komunistima, pružen je okupatoru u svim našim gradovima, negde s više a negde s manje uspeha, zavisno od organizovanosti subjektivnih snaga otpora i uticaja reakcionarnih političkih partija koje su se stavile u službu okupatoru.

Za organizovanje borbe i otpora u gradovima Tito je u jesen 1941. godine izdao direktivu sledećeg sadržaja: »Pomozite sa svoje strane svim sredstvima borbu narodnooslobodilačkih snaga. Učinite sve da bi već danas dezorganizovali napore i mere neprijatelja u vašim mestima. Vršite masovne sabotaže, bacajte u vazduh sve za neprijatelja važne objekte. Javljamte narodnim snagama pozicije i pripreme okupatora. Onemogučite odvratnu rabotu petokolonaša i svih drugih izdajnika, uništavajte ih na svakom koraku. Učinite sve da se u vašem gradu neprijatelj unapred oseti izgubljenim i ugroženim svakog trenutka«.⁴⁵

Osnovna prepreka širem razmahu borbe u nekim našim gradovima bila je izdajničko držanje buržoazije i njenih organa vlasti. Oni su upravo u gradovima imali politički oslonac i svoje organizovane policijske snage koje su većim delom poslušno služile agresoru.

Oslobodilački partizanski ratovi novijeg datuma, naročito alžirske i vijetnamske, doneli su mnoga iskustva uspešne partizanske borbe u gradovima. Okupatorske snage u tim zemljama preduzimale su mere da bi borbu i otpor u gradovima ugušile, ali u tom nisu mnogo uspevale. Gradovi su bili opasani raznim preprekama, bodljikavom

43) E. Kardelj: Politička i vojna strategija NOR-a, čas. Vojno delo 2/77.

44) *Ljubljana u borbi 1941-1945*, Beograd 1978, izd. VIZ.

45) *Bilten Glavnog štaba NOP Jugoslavije* od 10. X 1941.

žicom i minskim poljima, tako da se ulazilo i izlazilo iz njih samo kroz kontrolne stanice gde su pretresana transportna sredstva i sumnjiva lica. Postavljene su i posebne osmatračnice za osmatranje krovova, ulaza i izlaza u podzemni sistem kanalizacije i električnih vodova. Iz redova agresorovih saradnika vrbovani su potkazivači, a pokušavane su i infiltracije u organizacije oslobođilačkog pokreta. Kad su se i po red svih mera borba i otpor gradskog stanovništva razvili, agresor je u osvetničkom besu vršio masovne represalije, tako da su cela naseљa sravnjena sa zemljom.

Neki organizacioni oblici borbe i otpora u obe ove zemlje bili su slični. Borbom i otporom rukovodili su gradski komiteti otpora, kao posebni vojni organi ili u sastavu političkog rukovodstva. Težište aktivnosti bilo je, zavisno od prilika, na oružanoj borbi ili na političko-propagandnom i obaveštajno-bezbednosnim oblicima borbe. Gradsko stanovništvo bilo je masovno uključivano u određene oblike oružane borbe i druge oblike otpora kao što su obaveštajna služba, zbrijanjanje ranjenika, sklanjanje zaplenjenog oružja i opreme u tajna skloništa i druge aktivnosti.

U Alžiru su borbene akcije izvodile stalne ili privremene grupe komandosa i fideina jačine obično 4 do 6 boraca, koje su dejstvovalе iz stalnih tajnih baza u gradu ili su ubacivane spolja, što je bio slučaj naročito u manjim gradovima. One su prepadima, zasedama, diverzijama i atentatima napadale policijske stanice, skladišta municije i goriva, kasarne, aerodrome, komandna mesta, fabrike, važne administrativne ustanove i druge objekte. Dejstvovalе su ne samo u alžirskim gradovima nego i u Francuskoj, gde su uživali simpatije i podršku domaćih progresivnih organizacija.⁴⁶¹

Organizacija borbe i otpora u gradovima Vijetnama nije vršena po nekoj standardnoj šemi. Obično su formirane borbene grupe od deset do dvadesetak boraca za diverzije, vatrene prepade i propagandni rad, dok su grupe komandosa i naoružane grupe građana imale do 50 boraca. Gradske teritorijalne borbene organizacije bile su formirane kao grupe, vodovi i čete, a rede (u velikim gradovima) i kao bataljoni. One su masovno aktivirane zajedno sa spolja ubaćenim grupama za vreme većih napada operativnih jedinica na agresorov garnizon u gradu.

Objekti napada bili su u prvom redu vazduhoplovne baze, skladišta, komandna mesta, administrativne ustanove, kasarne, brodovi i živa sila. Grupe su često dobivale samo okvirni zadatak (objekt i vreme napada). Zadatak je preciznije određivan u slučaju sinhronizovanog napada spolja i iznutra. Vatrene grupe komandosa upućivane su u grad tajnim kanalima i sa izvangradskog prostora. Njihov najčešći cilj dejstva bile su vazduhoplovne baze u blizini gradova. Vatreni prepad vršenje noću bacaćima, bestrzajnim topovima i raketama, sajed-

461) Zdravko Pećar: Alžir do nezavisnosti, Beograd 1967.

nog ili sa dva vatrena položaja istovremeno. Vatrenim udarima i diverzijama u Vijetnamu je uništeno oko 1.500 aviona i oko 3.000 helikoptera.⁴⁷¹

Doktrina ONOR-a o oružanoj borbi i opštenarodnom otporu agresoru u privremeno zaposednutim gradovima prilazi na novi način koji, uvažavajući ranije stecena iskustva, u prvi plan stavlja opštu i čvrstu rešenost svih članova našeg društva da agresoru pruže svestran i efikasan otpor u gradovima kao i na svim drugim delovima nacionalne teritorije. Takav "prilaz opravdava ne samo naša politička kompaktnost nego i nova demografska situacija, nove materijalno-tehničke mogućnosti i svestrate organizacione pripreme za borbu u gradovima postavljene na teritorijalnu osnovu.

Proces industrijalizacije u Jugoslaviji doveo je do prelaska velikog dela stanovništva iz sela u gradove, tako daje sada demografska situacija drugačija od one iz sredine ovog veka. U gradovima danas živi gotovo polovina stanovništva SFRJ. Oni su postali mesta ne samo brojne nego i kvalitativne koncentracije stanovništva raznih profesija i stručnosti, što je za pripremu i vođenje oružane borbe i primenu raznovrsnih oblika i metoda neoružanog otpora od velikog značaja.

U gradovima postoji višak žive sile u odnosu na mogućnost njenе optimalne borbene upotrebe. Taj višak potrebno je zato u slučaju pretnje agresijom i same agresije izvesti iz gradova u vangradski prostor gde su uslovi za njegovu efikasniju upotrebu povoljniji. Disperzija jednog dela stanovništva iz gradova pre nego što agresijom budu neposredno ugroženi, potrebna je i zbog toga da bi se smanjili gubici od masovnog bombardovanja ili upotrebe nuklearnog oružja. Bez obzira na to sa koliko uspeha će biti izvršeno prethodno razređivanje stanovništva, u njima će uvek ostati znatan deo stanovništva sposobnog za borbu, pa će i u uslovima zaposednutosti od agresorovih snaga biti potrebno da se nastavi njihovo organizovano izvođenje u rede naseljena vangradska područja, da bi se tamo uključili u partizanske jedinice. Pri tome se mora voditi računa o činjenici da su vangradska područja, naročito brdsko-planinska, migracijom proređena i ekonomski oslabljena, pa su time smanjene mogućnosti za ishranu i smeštaj partizanskih jedinica na duže vreme.

U odnosu na opšta načela partizanskog ratovanja, borbena dejstva i drugi oblici borbe i otpora u gradovima imaju *specifičan* karakter i posebnu taktiku. Ograničeni gradski prostor i jake snage agresora u garnizonima nalažu posebne metode borbe za koje nemamo dovoljno ratnom praksom proverenih normi. Taktika partizanske borbe u gradovima treba da bude prilagođena ne samo opštим načelima koja važe za borbu u gradovima nego i konkretnim uslovima u gradu, njegovoj veličini, strukturi stanovništva, položaju u odnosu

471) Vilfred Barčct: Pobeda naroda Vijetnama, Beograd 1973. Stevo Maodus: Vijetnamski narod u borbi za nezavisnost, Beograd 1976.

na front, stanju u širem gradskom području i ostalim okolnostima. Veliki gradovi na širokom gradskom području imaju mogućnosti za raznovrsnije oblike partizanske oružane borbe i opštenarodnog otpora od onih koji se mogu primeniti u manjim gradskim naseljima. Prošireni urbani prostori, ukoliko se u inžinjerijskom pogledu, kroz planiranje i izgradnju infrastrukturnih objekata prilagode potreba partizanske oružane borbe, mogu poslužiti kao baza toj borbi.⁴⁸ Nova oružja za blisku protivpešadijsku i protivoklopnu borbu, novi eksplozivi i elektronski uređaji omogućavaju uspešnu borbu i u gradskom ambijentu.

Osnovnu ulogu u *rukovođenju* oružanim snagama u gradu i izboru ciljeva njihovog dejstva imaće gradski štab TO. Rukovodstvo otpora u gradu treba da ima veliku samostalnost u odlučivanju, jer samo ono ima pun uvid u situaciju. Njegove veze s višim štabom mogu biti otežane i neredovne. Za ostvarivanje izabranih akcija njeni će biti na raspolaganju ne samo jedinice TO i CZ nego i posebne grupe dobrovoljaca formirane i rasformirane prema potrebi. Društveno-političke i druge organizacije u gradu, pored svoje uloge u organizovanju i provođenju neoružanog otpora, često će se uspešno angažovati u aktivnoj podršci oružanih borbenih akcija. Samoinicijativne akcije grupa i pojedinaca su opravdane i korisne.

Organizacija snaga borbe i otpora u gradu, njihova veličina i stručni sastav moraju biti prilagođeni specifičnostima grada u kome dejstvuju - njihovoj veličini, strateškom položaju, ekonomskim i drugim osobenostima. U većim gradovima pored snaga kojima neposredno rukovodi gradski štab, postojeće snage rejonских i štabova MZ i borbene grupe u OUR. Te snage treba da budu tako organizovane da se mogu uspešno i efikasno upotrebiti u borbi protiv agresora i njegovih aktivnosti, a ujedno da se mogu bolje prikrivati u privremeno zaposednutom gradu. Gradske snage treba da imaju sposobnost da se bore i iznenadno pojavljuju, efikasno dejstvuju, brzo udaljuju s mesta borbe, da se maskiraju, lako manevrišu i koriste raznovrsno naoružanje i priručna sredstva. Prema tome, najpogodniji oblik organizovanja borbenih snaga za dejstvo u gradovima na PZT predstavljaju borbene grupe, odredi grupnog sastava i grupe sa podgrupama posebne namene. Korisno je organizovati grupe za specijalna dejstva i specijalne namene, kao i grupe specijalizovane za dejstva u okviru određenog sistema sabraćaja, industrije, veza, elektro-sistema i dr.

Agresor će nastojati da ostvari *kontrolu* nad gradskim prostorom, jer čvrsto držanje gradova ima veliki politički i vojni značaj. Gradovi su raskrsnica puteva, privredni, politički i kulturni centri, strategijski čvorovi. Kontrolu će ostvarivati držanjem najvažnijih objekata tako što će upotrebiti znatne delove operativnih jedinica i spe-

48) Stane Potočar: Moramo što realnije sagledati fizičnomu eventualnog rata, č/as. »Odbrana i zaštita«, br. 1-2, 1978.

cijalne snage. Koristeći i saradnike iz redova političke emigracije i one koje je zavrbovao među nezadovoljenicima u gradu pre i u toku rata. Kontrolu rada i kretanja građana nastojaće da ostvari korišćenjem zatečenih i sačinjavanjem novih popisa i evidencija stanovništva, ograničavanjem slobode kretanja. Deo stanovnika, naročito kvalifikovane radnike, odvodiće na prinudni rad ili u logore. Za kontrolu situacije u rejonima iz kojih očekuje partizanske akcije služiće se tehničkim sredstvima za osmatranje, prislушкиvanje, davanje ubzune i osvetljavanje. Noću će gradom krstariti stalne patrole u oklopnim transporterima. Služiće se aktima javnog zastrašivanja, najraznovrsnjim dezinformacijama i demagogijom da bi dekuražirao i pasivizirao snage otpora.

Sve navedene mere agresora u zaposednutom gradu nisu dovoljne da spreče ili slome organizovanu borbu i otpor naroda, koji su unapred dobro pripremljeni i umešno vođeni. U gradu se mogu oružanom borbom i otporom ostvarivati svi ciljevi ONOR-a: uništavati živa sila i tehnika agresora, obezbediti funkcionisanje društveno-političkog sistema, vezivati agresorove snage i sadejstvovati sa snagama van grada i ojačavati ih, štititi gradsko stanovništvo od represalija i pljačke i sprečavati agresorovo korišćenje izvora snabdevanja. Ovi ciljevi ostvaruju se primenom odgovarajućih oblika oružane borbe i svih oblika neoružanog otpora.

Objekti na koje se *napad* vrši u obliku prepada mogu biti delovi agresorovih borbenih jedinica razmeštenih u gradu, KM i CV, specijalne snage, pozadinske jedinice i ustanove, jedinice PVO, ustanove agresorovog vojnoupravnog sistema, saobraćajni objekti i sredstva, radarsko-tehnički sistemi, skladišta ratnog materijala, prigradski aerodromi i heliodromi i drugi slični objekti. Napad vrše udarne grupe naoružane lakiom automatskim oružjem, ručnim reaktivnim bacalicima, bombama i revolverima. Po potrebi mogu biti ojačane minerima koji umeju stručno, brzo, eksplozivom da unište osetljive tehničke uređaje napadnutih objekata. Prepadom na stražu ili sprovodna odelenja mogu se oslobađati zarobljeni borci i rukovodioci otpora, naročito prilikom njihovog dovođenja pred sud, odvođenja u logor (zatvor) i lečenja u bolnici. Napadom iz zasede mogu biti uništene agresorove patrole, likvidirani ili oteti oficiri, kuriri, stručnjaci, rukovodioci i opasni kolaboracionisti. Grupa u zasedi pored automatskog oružja treba da ima i snajpere, kao i puške (revolvere) sa pri-gušivačem zvuka, pogodnim za »tihu« likvidaciju pojedinaca. Dejstvom iz jedne ili više zaseda grupa se obezbeđuje od intervencije bližnjih agresorovih snaga.

Diverzantske grupe u gradovima imaju veliki izbor objekata dejstva. Svoje akcije mogu da izvedu ili bez borbe ili uz prethodno brzo neutralisanje obezbeđenja objekata, među stanovnicima grada može se naći dovoljno stručnjaka za diverzantska dejstva i onih koji dobro poznaju objekat diverzantske akcije. Na udaru diverzanata prven-

stveno su saobraćajni objekti i sredstva, uređaji za radio i televizijske veze, proizvodni pogoni, skladišta, razne upravne i komandne ustanove, mesta okupljanja agresorovih oficira i slično. Diverzanti se služe eksplozivom, zapaljivim materijalom, ali i alatom za mehaničko oštećenje. Njihove eksplozivne naprave mogu biti podešene za trenutno ili zakasneno dejstvo, za tempirano, nagazno i električno aktiviranje preko sprovodnika, odnosno putem radio-impulsa. Važne diverzantske akcije mogu biti podržane spoljnim obezbedenjem, koje u slučaju potrebe štiti povlačenje grupe sa mesta akcije prema unapred određenim skloništima.

Zasede se u gradu izvode kao samostalna dejstva ili u sklopu drugih borbenih akcija. Moraju biti realno, detaljno i u punoj tajnosti pripremljene, zaštićene borbenim osiguranjem, izvedene brzo, te imati osigurano izvlačenje iz borbe sa što manje gubitaka, koristeći unapred odabrane i zaštićene pravce za povlačenje u skrivena skloništa. Pošto će agresor za kontrolu gradskog prostora najverovatnije koristiti i helikoptere mogu se na krovovima i terasama visokih zgrada postaviti zasede za dejstvo protiv niskoletećih helikoptera.

Veliki značaj imaju i one aktivnosti naših snaga u gradovima kojima se potpomaže oružana borba na vangradskim područjima i štiti vlastita organizacija u gradu od agresorovih protivakcija.

Najveća pomoć jedinicama koje se bore u vangradskim područjima pruža se pribavljanjem i slanjem obaveštajnih podataka, upućivanjem na teren raznih specijalista i boraca, snabdevanjem sanitetskim i drugim važnim materijalom. Grad je pogodan teren za pribavljanje važnih podataka o agresorovim snagama, njihovim pokretima, pripremama i namerama, posebno kada se radi o pripremama za veće protivpartizanske operacije. Ako se takvi podaci brzo dostave odgovarajućem partizanskom štabu, on će biti u mogućnosti da organizuje efikasne protivmere, da agresorovoj jedinici koja je krenula na marš postavi zasedu pripremi prepad ili osujeti ostvarenje nameara na drugi način. Obaveštajac u gradu do podataka može doći osmatranjem, prislушкиvanjem, iz dokumenata (otetih ili pribavljenih na drugi način), preko ubačenih »saradnika agresora« i na druge načine. Ulogu izviđača imaju svi pripadnici borbe i otpora i građani.

Posebni vid saradnje gradskih organizacija borbe i otpora sa snagama izvan grada nastaje kada se grad zatekne u operativnoj ili taktičkoj dubini pozadine agresorovog fronta i kada partizanske snage vrše napad na garnizon u gradu. Angažovanjem partizanskih snaga u gradu prilikom saradnje sa snagama koje vrše napad na garnizon, treba da bude organizованo tako da svojim dejstvom ne budu otkrivene, kako bi u slučaju neuspeha ili samo delimičnog uspeha napada bar deo snaga mogao i dalje da ostane u gradu i nastavi aktivnost.

Naoružani otpor u gradovima je vrlo važan i prestavlja bitan uslov uspešnog suprotstavljanja agresoru. On stimuliše oružanu borbu

i služi joj kao baza. U tom obliku otpora značajnu ulogu imaju totalna nesaranđnja sa agresorovim institucijama, sabotažne akcije, radovi na izgradnjiji i održavanju skloništa, služba društvene samozaštite, civilna zaštita, otpor na području kulture i presvete, te pozadinsko obezbeđenje i zbrinjavanje partizanskih borbenih snaga.

Služba unutrašnje *bezbednosti* organizacija oružanog i neoružanog otpora u gradu treba da bude brizljivo organizovana i strogoprovođena. Agresorova obaveštajna služba stalno će i napregnuto nastojati da otkrije rukovodstva naših organizacija, pripadnika udarnih i diverzantskih grupa, obaveštajne centre i istaknute političke aktiviste. Svaka nebudnost u postupcima i neobazrivost prema nepoznatim sugrađanima, među kojima se može naći prikriveni saradnik agresore obavestajne mreže, može dovesti do provale i teških gubitaka. Stroga konspirativnost se mora primenjivati naročito kad se pripremaju akcije, utvrđuju mesta skloništa, sastav rukovodstva, te sastav boračkih jedinica i obaveštajnih organa. Sve mirnodopske evidencije, popisi i pregledi koji bi agresoru mogli pasti u ruke i olakšati mu uvid u lični sastav organizacija otpora, moraju se na vreme uništiti ili skloniti na sigurno mesto. Ako agresor pristupi novom popisu stanovništva potrebno je preduzeti odgovarajuće mere da mu se on što više oteža i da ne bude upotrebljiv za borbu protiv snaga otpora. U pogledu ispoljavanja i propagiranja političkih opredeljenja pred sugrađanima nepotrebna je tajnost, velika suzdržljivost i nepoverljivost, jer su politička akcija i podsticanje na masovan otpor neophodni. Provokatore u takvim istupima neće biti teško otkriti i onemogućiti njihovo delovanje.

Otpor gradskog stanovništva agresorovim merama u području kulture i presvete povezan je s moralno-političkim i psihološkim otporom. U privremeno zaposednutim gradovima agresor će više nego igde nastojati da kulturne i prosvetne ustanove što pre produže sa radom, ali pod njegovom kontrolom, da bi preko njih indoktrinirao omladinu svojim idejama. Isto će činiti i u oblasti kulturno-zabavne delatnosti (film, priredbe, koncerti itd.) kako bi što više proširio svoje ideje i oslabio volju naroda za borbu i otpor. Ponegde će s istim ciljem koristiti i verske ceremonije. Takvim nastojanjima agresora biće potrebno pružiti organizovan otpor, počev od suprotstavljanja programu nastave i smenjivanju nastavnog kadra, pa do bojkota predavanja agresorovih saradnika i opštег bojkota nastave. Kulturno-zabavne delatnosti koje organizuje agresor i njegovi saradnici najbolje je ignorisati i ne prisustvovati im.

Pozadinsko obezbeđenje i zbrinjavanje snaga i sredstava u gradovima na PZT treba da se uspostavi na svim stepenima komandovanja i rukovođenja - na nivou grada, rejona i mesnih zajednica. Do punog izražaja tada će doći tajna skladišta i radionice, skloništa za borbenu

sredstva i ljudi, tajna odeljenja i separati u okviru javnih sanitetskih i zdravstvenih ustanova. Tajnost je moguće osigurati u okviru planski pripremljenog industrijskog, stambenog, zdravstvenog i razvijenog komunalnog kompleksa, uključujući i podzemnu dimenziju grada (vodovod, kanalizaciju i sl.).

Obezbeđenje partizanskih dejstava

Mogućnost uspešnog vođenja partizanskih borbenih dejstava nisu određene samo opštim odnosima četiri osnovna faktora oružane borbe: žive sile, materijalno-tehničkih sredstava, prostora i vremena. Svaki od navedenih faktora podložan je određenim promenama, prvenstveno pod uticajem aktivnosti ljudstva. Da bi partizanska živa sila svoje početne kvalitetne prednosti trajno obezbedila i povećala, potreban je stalni i organizovan politički rad u jedinicama i među stanovništvom. Prednosti partizanske taktike ona može obezbediti samo ako stalno pribavlja što potpunije podatke o agresorovim snagama, njihovim namerama i slabim mestima, kao i obezbeđenju drugih povoljnih uslova za dejstvo. Od dejstva tehnički nadmoćnijeg neprijatelja potrebno se obezbediti odgovarajućim meraima zaštite. Da bi partizanske jedinice imale uvek odgovarajuću udarnu moć moraju biti obezbeđene u pozadinskom smislu, to jest snabdevene borbenim i životnim potrebama i zbrinute u sanitetskom pogledu.

POLITICKO-PSIHOLOSKO OBEZBEĐENJE

Politička borba se pojačava u periodu pripreme agresije, a u ratu dostiže najveću oštrinu. Zajedno s oružanom borbom vodi pobedi ili porazu, zavisno od toga sa kakvih idejnih osnova polazi, kakve je društvene snage nose i njome rukovode.

Neuspeh zemlje koja se brani od agresije da frontalnim otporom zaustavi i odbije napad, ne predstavlja politički ni vojnički poraz, ako se borba i otpor nastave u obliku partizanskog rata. Uspešna borba i otpor mogući su jedino kad postoji jedinstvo širih slojeva stanovništva u osnovnim političkim pogledima i težnjama, jer će tada i moral biti na visini.

Ratne prilike i uslovi života podstiču živa politička reagovanja i pojačavaju političku osetljivost ljudi. Isti vojni ili politički događaj može imati različit odjek i uticaj na raspoloženje naroda zavisno da lije pravovremeno i pravilno politički objašnjen ili nije. Zato je u ratu nužan intenzivan politički rad da bi se povećala vlastita subjektivna (politička, moralna) komponenta odnosa snaga, a onemogućio uticaj neprijateljskih političkih manevara.

U našoj zemlji neposredno pred drugi svetski rat Komunistička partija Jugoslavije bila je politička snaga koja je upornim i samopregornim radom stvorila u masama jedinstvo na širokom programu,

koji je obuhvatao rešenje osnovnih pitanja, kao što su nacionalna sloboda, bratstvo i borbeno jedinstvo naroda Jugoslavije - garancija uspešne borbe protiv stranih porobljivača; pravedniji društveni poređak - socijalizam, za koji se preduslovi mogu ostvariti uporedno sa nacionalno-oslobodilačkom borbom. KPJ je bila jedina politička snaga koja je mogla, u opštej jugoslovenskim okvirima, da povede borbu za ostvarivanje takvog programa. Ona je tu borbu povela i dovela je do pobeđe. To je, istina, postignuto uz ogromne napore i žrtve politički osvećenih radnika, seljaka i mlade narodne inteligencije, ali je postignuto vlastitim snagama. Danas su naše snage u političkom, ekonomskom i organizacijskom pogledu višestruko veće, pa je opravданo pretpostaviti da bi nam odbrana od agresije, makar se morala voditi i teškim partizanskim oblikom oružane borbe, bila još efikasnija od one u prošlom ratu, a pobeda osigurana bez obzira na spoljašnji lik i snagu eventualnog agresora.

Značaj svesnog masovnog zalaganja i samopožrtvovanja iz uverenja daje to jedini put ka slobodi, u partizanskim uslovima dejstva je veći nego u drugim oblicima rata iz više razloga. U partizanskoj jedinici mogu da se bore samo borci koji, posmatrano pojedinačno, idu u borbu čvrsto rešeni da pobede, da se ni u jednoj situaciji ne predaju neprijatelju, da svesno i samopregorno podnesu sve ratne opasnosti i teškoće.

Opšti uslovi pod kojima se izvode partizanska dejstva s jedne strane su teški, traže ogromna naprezanja, žrtve i istrajnost, ali s druge strane, neka njegova svojstva pružaju osnovu za postajanje visokog *moral*a i odlučnosti za borbu. Već sama činjenica daje reč o pravednom, odbrambenom i oslobođilačkom ratu, ima pozitivan uticaj na borbeni moral i rešenost boraca da podnesu žrtve. Često je i okupatorov nastup brutalan, pljačkaški i ponižavajući, pa i to podstiče na odlučnu oružanu borbu i odbrambeni otpor.

Borbeni moral partizanskih jedinica uvek će imati čvrstu osnovu i izvor nadahnuća u *ideologiji* našeg samoupravnog socijalističkog društva, njegovoj humanoj suštini, revolucionarnim tradicijama, politici ravnopravnosti, bratstvu i jedinstvu naših naroda, našoj miroljubivoj i nesvrstanoj spoljnoj politici. Čvrstini takvog moralu sigurno će doprineti i sistem ONO i DSZ, zasnovan na društveno-političkom uređenju i čvrstom moralno-političkom i organizacijskom jedinstvu oružanih snaga i stanovništva.

Povoljna politička situacija i dobri politički uslovi za borbu u početku rata, pod uticajem vešte neprijateljske propagande, zbog straha od represalija u toku rata mogu da postanu nepovoljni, ako izostane stalni, svestran i uporan politički rad. Na čvrstinu borbenog moralu mogu negativno uticati i neke unutrašnje slabosti u samoj jedinici, kao na primer, slaba organizovanost života jedinice, narušeno rukovođenje i komandovanje, teškoće u snabdevanju, nedovoljna informisanost o situaciji i neprijatelju. Ima i kratkotrajnih padova bor-

benog poleta izazvanih velikim psihofizičkim naprezanjem, gubicima, pretrpljenim iznenadenjem i drugim sličnim neočekivanim događajima. Ako se takvi negativni uticaji na vreme uoče i preduzmu mere da se brzo otklone ili ublaže neće biti težih i trajnijih negativnih posledica. Zato je neophodno da se po dobro smisljenom planu, svim podesnim sredstvima i metodima, sprovodi intenzivan politički rad, kako u partizanskim jedinicama tako i među stanovništvom.

Naročito je važno da se razvije intenzivan politički rad u partizanskim jedinicama, tako da svaki borac bude ne samo politički svestan onog što se zbiva nego i sposoban da sve to objasni i drugima. Bez obzira na činjenicu da danas imamo mnogo višu političku svest nego pre revolucije, ne sme se smatrati da je ona neranjiva. Agresorove perfidne metode deformisanja političke svesti ljudi, primenom njegovog do detalja razrađenog plana psihološkog rata i svakojakih pritisaka, za koje na privremeno zaposednutoj teritoriji ima pogodne materijalne uslove, mogu kod određenog broja ljudi smanjiti volju za borbom i otporom. Zato je potrebno poznavati metode agresorovog psihološkog rata, razotkrivati namere koje se kriju iza njegovih, ponекад prividno blagih mera i postupaka, te otkloniti svaki pokušaj razbijanja političke kompaktnosti i tupljenja oštrene otpora. U isto vreme treba kod svih boraca i stanovnika neprekidno razvijati pozitivne motive za aktivran otpor.

Moralni faktor počiva na svesti, mentalitetu i osećanju pojedinca. U saživljenom kolektivu kakva je partizanska jedinica, pojedinačna osećanja, raspoloženja i shvatanja sjedinjuju se i u izvesnoj meri izjednačavaju, pa se tako stvara novi kvalitet - moralno stanje kolektiva. Moral narodne vojske, kakva je partizanska, mora da ima ne samo široku i stabilnu podlogu u svesti pojedinaca već i u svesti i osobinama naroda. On se zasniva na patriotizmu, hrabrosti, političkoj svesti, disciplini, izdržljivosti i društvenim karakternim osobinama (drugarstvo, poštjenje, skromnost, urednost itd.).

Vaspitni i politički rad u partizanskom obliku oružane borbe specifičan je ne toliko po ciljevima koji su u svim pravednim odbrambenim ratovima isti, koliko sadržajem političkog rada i metodom sprovođenja. Sadržaj političkog rada vrlo je različit, ali bi se on, uglavnom, mogao odrediti kao tumačenje onih vojnih i političkih događaja koji su od bitnog interesa za sopstvenu zemlju, pa se na osnovu tako protumačene situacije izvode i zaključci šta je nužno preduzeti. Pre svega, iz političke analize događaja koji su prethodili agresiji treba da se vidi s kakvim ciljem je preduzeta i pod kakvim izgovorom, te zašto i kako je do nje došlo.

Svaka agresija i okupacija, bez obzira na motive, predstavlja gaženje nezavisnost i slobode naroda, odnosno svakog pojedinca u napadnutoj zemlji. To je osnovno obeležje agresije i od njega se može poći u svakom političkom radu. Agresijom se žele ostvariti određeni vojni, politički i ekonomski ciljevi. Te ciljeve je nužno što potpunije

razotkriti da bi se što bolje uočila opasnost koja preti narodu. Agresor, načelno, ne nastupa samo silom, jer prepostavlja da ona nije dovoljna i da upotrebljena bez ikakvog političkog obrazloženja izaziva najžeći otpor. Zato i on nastupa s određenim političkim programom, nastojeći svim sredstvima pritiska i ubedivanja da za taj program nađe podršku. U pokret stavlja ogroman propagandni aparat koji koristi štampu, radio, film, došaptavanja i sva druga sredstva saopštavanja, da bi žrtvu zbumio, uplašio ili pasivizirao, a od politički nesvesnih malodušnika i izroda stvorio saradnike.

Agresoru je poznato daje svaki sistem okupacije na »staklenim nogama« kada protiv njega стоји idejno i politički ujedinjen narod. On zbog toga ne propušta priliku da fizičku okupaciju naseljenih rejonova pretvori u okupaciju ljudi, njihove volje i misli. Napori naših snaga treba da su usmereni na to da se agresor što pre uhvati u laži da se njegova propaganda učini neefikasnom i predmetom podsmeha. Tako su, na primer, u našem NOR-u mnoge netačne i izmišljene vesti o uništavanju partizana, o tobobžnjoj partizanskoj svireposti i slično, izazvale podsmeh ne samo kod stanovništva i partizana nego i kod nekih pripadnika agresorovih vojnih formacija.

Pored rada na podizanju moralu, politički rad ima i drugi sektor delatnosti, usmeren na pokretanje narodnih snaga u oružanu borbu i opštendarodni otpor. Potrebno je jasno ukazati na nužnost i mogućnost partizanske borbe. Nužnost borbe logično proistiće iz činjenice da je narod koji se pomiri sa ropskim položajem osuđen na propaganje. Sistem gušenja narodne slobode, bio on varvarski, nasilnički i pretenciozan, kao što je to bio nacističko-fašistički, ili uvijen u manje oštре forme i sprovoden s nešto više političkog takta, vodi ekonomskom izrabljivanju, političkom obespravljenju, kulturnom i društvenom nazadovanju porobljenog naroda. Zato se nijedan narod ne može pomiriti s ropsstvom, ili se zavaravati da će mu oslobođenje doneti saveznik.

Politički rad u partizanskom obliku oružane borbe trebalo bi da bude usmeren na dalje razvijanje jugoslovenskog socijalističkog patriotizma, koji je postao izvor velike moralne snage u toku NOR-a i pokazao se nerazoriv u posleratnim iskušenjima. Primeri pojedinačnog i masovnog junaštva, nepokolebljivosti, samopregora i izdržljivosti iz vremena NOR-a uvek će biti uzor kako treba braniti slobodu, pa će zato i literatura o partizanskim podvizima biti bliska i korisna onima koji će se morati boriti u sličnim uslovima.

Pored nužnosti borbe i otpora (kao moralnog imperativa) potrebno je političkim metodima ukazati i na mogućnost uspešne partizanske borbe i njenu perspektivnost. Ta borba nije očajnički gest da bi se spasla nacionalna čast, već je to racionalan postupak koji treba da donese najkorisnije rezultate. To je najpravilniji, pa i najopportuniji put kojim se može izaći iz teške situacije. Opravdanost primene partizanskog načina ratovanja vrlo ubedljivo je potvrdila praksa dru-

gog svetskog rata i svi oslobođilački ratovi vođeni posle njega. Pored svih »srdačnih« saveza u krugu pojedinih koalicija, niko nije dobio slobodu na poklon. Ako je neki narod, sticajem opštih okolnosti, bez velikih napora i žrtava bio oslobođen od fašističke dominacije, on je za to oslobođenje ostao dužnik oslobođiocu što ne ostaje bez uticaja na dalji razvoj.

U političkom radu na osvetljavanju perspektive partizanske borbe ne sme da se ostane u uskom nacionalnom okviru, jer danas svaki rat nosi obeležje međunarodnog sukoba. Zato je potrebno pokazati da će napredno javno mnenje celog svega ustati protiv agresora, jer on nije opasnost samo za onog koji je trenutno napadnut, već za sve miroljubive narode. Iстicanje vlastitih i savezničkih uspeha a neprijateljevih neuspeha značajno je u mobilizaciji masa. Marksističko-le-njinistička analiza događaja imaće za rezultat tvrdnju da pravedan, socijalno-progresivan, odbrambeni rat vodi ako ne uvek brz, a ono sigurnoj pobedi.

Politički rad ima mobilizatorski karakter ne samo u opštem smislu nego i pri posebnim i pojedinačnim akcijama. Svaku širu kompaniju, značajnu i uspelu vojnu operaciju naših snaga, neuspeh neprijateljskih ofanzivaitd., potrebno je politički iskoristiti, objašnjavaњem njenog šireg vojnog i političkog značaja. Za uspeh političkog rada boraca među stanovništvom od presudnog su značaja ne samo politički razlozi i dokazivanja već i sam način prilaženja i ophodenja. Nenametljiv, drugarski odnos prema svim stanovnicima i razumevanje za teškoće koje narod okupirane zemlje ima, treba uvek i svuda da bude osnovno obeležje odnosa boraca prema narodu.

Politički rad treba da bude usko povezan sa opštim *prosvetnim radom*, jer je on značajan faktor u izgradnji političke svesti. Sa prosvetnim i političkim radom usko je povezan rad na podizanju i održavanju opštег i borbenog morala jedinica, discipline i pravilnih unutrašnjih odnosa. Nasuprot prilično proširenom (u nekim zemljama) i zlonamerno propagiranom shvatajući da su partizanske jedinice, u poređenju sa regularnim jedinicama, nedisciplinovane i neobuzdane grupe, podložne panici i rasulu, jeste proverena činjenica da su one, tamo gde su umešno vođene, jedinice visokog borbenog i opštег morala, disciplinovane i toliko čvrste da ih je nemoguće razbiti. Ta čvrstina je rezultat političke svesti partizanskih boraca, pravednosti i čistote ciljeva partizanskog rata i rezultat činjenice da njihovom borbom obično rukovode najnaprednije društvene snage, revolucionarne i progresivne političke organizacije. Ipak, treba imati u vidu potrebu da se spreči makar i sporadična pojava slabljenja morala.

Organizovanim političkim radom u svakoj partizanskoj jedinici neophodno je neprekidno negovati moral, borbenost i svesnu disciplinu, a kažnjavati i suzbijati svaku i najmanju pojavu razvrata, opijanja, kockanja, nedrugarskih postupaka, paničarstva, kukavičluka,

grupašenja, podrivanja discipline, samovolje i pljačke. Takve pojave u NOR-u bile su vrlo retke i prema njima je zauziman vrlo strog stav, koji je kolektivu uvek bio obrazložen i od njega podržan, pa je kazna delovala vrlo vaspitno. Nikakav razlog, pa ni hrabrost ili dug ratnički staž, ne sme poslužiti kao opravdanje za popustljivost prema pomenutim slabostima, jer ako jednom negde uzmu maha kasnije ih je teško suzbiti.

U nedovoljno saživljenim i učvršćenim partizanskim jedinicama, kad se nađu pred teškom situacijom, udaljene od svog terena, premorene, gladne i ugrožene od brojnijeg neprijatelja, mogu se pojaviti pojedinačna deserterstva kao pokušaj »spasavanja«. Takvi »deserteri« ne odlaze da se predaju neprijatelju, nego pokušaju da se neopaženo provuku i vrate u svoj kraj da se vide s porodicom, da se odmore, preobuku, psihički srede. Većina ih se uskoro vraća u svoju jedinicu, spremna na osudu i kaznu. Prema njima je nužno dobro odmeriti stav, uzimajući u obzir sve okolnosti i posledice njihovog postupka, eventualnu političku pozadinu i drugo, a ne rukovoditi se uvek samo načelom potrebe za gvozdenom disciplinom i oštrim kaznama kao vaspitnoj meri.

Rezultat političkog rada u jedinici treba da bude odanost, hrabrost, disciplina i kompaktnost jedinice.

Politički rad namenjen je, u prvom redu, partizanskim jedinicama i stanovništvu na slobodnoj i privremeno zaposednutoj teritoriji. On ne sme da ispušta iz vida ni zavedene i nesvesne saradnike okupatora, kao ni masu neprijateljskih vojnika među kojima uvek ima onih koji su svesni nepravednosti posla za koji su upotrebljeni i pravednosti partizanske borbe. Takva shvatanja i raspoloženja mogu se umešnim političkim radom (propagandni leci, razgovori stanovnika s vojnicima, razgovori sa zarobljenicima i human postupak prema njima) znatno pojačati, a time se postiže moralno slabljenje agresorove vojske. Nekad agresiju preduzimaju jedinice koje imaju vojниke raznih nacionalnosti i političkih opredeljenja. U tom slučaju korisno je da se politički rad i odnos prema svakoj narodnosti i svakoj političkoj kategoriji vojnika saobrazi sa načelnim političkim stavom prema njima, s tim da se nastoje pojačati i zaoštiti međusobne moralne, klasne i političke suprotnosti.

Političko delovanje uzeto u širem smislu ulazi u *sadržaj rada* svih učesnika i pomagača ONOR-a na PZT. Svaki građanin i borac može u izvesnim prilikama svojim postupcima i delima pozitivno politički uticati na okolinu. S obzirom daje političku delatnost potrebno stalno usmeravati, voditi je planski i organizovano, pojedine organizacije i ustanove postaju glavni nosioci i organizatori političko-prosvetnog rada. U našem narodnooslobodilačkom ratu ulogu organizatora i nosioca političkog rada u narodu i vojsci imala je Komunistička partija Jugoslavije. Ona je taj zadatak obavljala delom neposredno, a delom

pomoću društvenih organizacija kojima je rukovodila (NOF, SKOJ, USAOJ, AFŽ). U vojski je zbog naročite važnosti političkog rada postojaо stručni politički rukovodilac - politički komesar, koji je bio prvenstveno odgovoran za organizaciju i provođenje političkog vaspitanja partizanske jedinice.

S obzirom da danas imamo mnogo izgrađeniju političku svest, kako u oružanim snagama tako i u stanovništvu, politički rad zasnovan je na adekvatnim organizacijskim postavkama, polazeći od načela jednostarešinstva i odgovornosti svih starešina za stanje i podizanje političke svesti boraca. Organi narodne vlasti u mesnim zajednicama i društveno-političkim zajednicama, društveno-političkih organizacija i druge brinu se za podizanje političke svesti naroda na PZT. Saradnja između svih subjekata borbe i otpora treba da bude neprekidna i čvrsta, za što su posebno odgovorni komiteti za ONO i DSZ, štabovi TO. Oni se uzajamno informišu o vojno-političkoj situaciji, o stanju u jedinicama i na terenu, o postupcima i dejstvima neprijatelja. Zajednički se vrši procena moralno-političkog stanja, analizira držanje stanovništva i delovanje kolaboracionista, kao i analiza metoda psihološko-propagandnih aktivnosti neprijatelja. Kada je potrebno može se i političkim merama podstići uzajamna saradnja u pitanjima snabdevanja jedinica i stanovništva, zbrinjavanja ranjenika i bolesnika, kao i zaštita i zbrinjavanje zbogova stanovništva.

Uspeh političkog rada zavisi u velikoj meri i od doslednosti primene opštih metodskih *načela*, u koja spadaju: organizovanost, trajnost, neprekidnost, konkretnost, elastičnost, aktivnost, postupnost i jedinstvenost delovanja svih faktora rada.

Organizovani politički rad odvija se po brižljivo sačinjenom *planu*, koji sadrži mere za održavanje borbenog morala na duži rok i koordinaciju aktivnosti s organima MZ, DPZ i DPO. Neposredne moralno-političke pripreme za predstojeća dejstva deo su celokupnog političkog rada, a obuhvataju i konkretne informacije o situaciji, ulozi jedinice u izvršenju zadataka, važnosti mera tajnosti, bezbednosti i samozaštite. Te pripreme se izvode na sastancima starešina, organizacija SKJ i SSO, a kada prilike dozvoljavaju i na zboru cele jedinice. Posle zamašnijih borbenih akcija, za vreme predaha i odmora, vrši se kritički osvrt na držanje jedinica i pojedinaca, ističu dobri primeri i popravljaju eventualno narušeni oblici saradnje sa organizacijama borbe i otpora na terenu. Duži odmori se koriste za šire političko obrazovanje, organizaciju kulturnog života i rešavanje svih drugih zadataka iz područja političkog rada.

Političko-psihološko *obezbeđenje* svake partizanske jedinice usko je povezano sa celokupnim obezbeđenjem stanovništva od dejstva agresorovog psihološkog rata, pa se zato sprovodi u najužoj sa-

radnji sa organima DPZ i svih drugih organizacija koje se brinu za ovu vrstu bezbednosti.⁴⁹

Politički rad u partizanskom ratu odvija se u raznolikim *oblicima*. Svi načini saopštavanja i prenošenja misli i ideja od pisane i izgovorene reči do umetničkih tvorevina mogu poslužiti kao sredstvo političkog delovanja. S obzirom na neposredni cilj koji se želi postići taj rad uzima oblik prosvеćivanja, propagande, agitacije. *Kulturno-prosvetni rad* na primer, usmeren je na širenje osnovnih, opštih i stručnih znanja potrebnih za snalaženje u životu, za pravilno političko opredeljenje i za uspešno vršenje svojih društvenih dužnosti. U ratu su najpotrebnija ona znanja koja su nužna za uspešnu borbu ili su preduslov za shvatanje složenih društvenih zbivanja. Prosveta se širi pisanom rečju i usmeno u obliku predavanja, poučavanja, razgovora, seminara itd.

Propaganda u ratu predstavlja širenje ideja, iznošenje i dokazivanje istine o društvenim i drugim zbivanjima, a ujedno i pobijanje neistina koje neprijatelj širi o tim istim zbivanjima. Ona se iznosi sa većom zainteresovanosti nego obične neosporne istine, kojima se bavi prosveta i nauka. Između marksističke ideologije i prave napredne propagande ne samo da nema suštinske razlike već ih je teško razdvajati. Sirenje marksističke nauke isto je što i vršenje komunističke propagande. Razlika je, možda, u načinu izlaganja, jer propaganda apeluje ne samo na razum nego i na osećanja, interes, potrebu očuvanja izvesnih opštih vrednosti i slično. Smisao i vrednost propagande temelji se na činjenici da teorija postaje materijalna sila kada ovlađa masama. Prava politička propaganda to je idejna borba i propovedanje političkih istina. Ona se vrši govorima na zborovima, putem štampe, radija itd.

Agitacija predstavlja poziv na određenu akciju, na delovanje i borbu. To je konkretizacija zaključaka do kojih se dolazi naukom i propagandom. Agitacija se služi, u većoj meri nego propaganda, sredstvima koja izazivaju osećanje časti, dužnosti i interesa. Agitacija je, dakle, takav vid propagande kojim se ne samo daje pravilno objašnjenje problema već se masi upućuje direktni ili indirektni poziv na akciju. Njena su sredstva, pored štampe, parole, borbene pesme, kratki agitacioni govor na mitinzima i priredbama. Njom se pokreće masa, zahteva od nje da neposredno i odlučno deluje, a ukazuje joj se i način kako to da učini.

Prosvetnim radom, političkom propagandom i agitacijom u našem narodnooslobodilačkom ratu bavili su se svi rukovodioci i veliki broj boraca, zatim mnogi građani na okupiranoj i slobodnoj teritoriji. Posebnu ulogu u tom poslu imali su komunisti. U štabovima odreda i većih jedinica bile su formirane posebne grupe za agitaciju i propa-

49) Trbojević Nikola: *Celovitost odbrambene i zaštitne funkcije društva*, čas. »Obrana i zaštita« br. 6/1978.

gandu (agitprop-grupe). One su odigrale važnu ulogu u prosvetnom, propagandnom i agitacionom pogledu. Imale su sekcije za štampu, pozorišne sekcije, horove itd. a obavljale su, po potrebi, i razne borbe zadatke iz veze, saniteta, osiguranja i slično. Ove grupe su na-rodru i jedinicama u časovima odmora pružale osvežavajuću razono-du i pomoću nje, na lak i svakom pristupačan način, ukazivale na smisao i veličinu oslobođilačke borbe. Ni u teškim časovima nisu se odvajale od jedinica ili od narodnih zbegova. U partizanskim bolni-cama svojim priredbama ublažavale su osećanje potištenosti zbog odvajanja od drugova iz jedinice i zbog vezanosti za bolestnički kre-vet. Njihova iskustva biće budućim generacijama od velikog značaja.

Planovima političko-psihološkog obezbeđenja predviđaju se i mere usmerene na *slabljenje borbenog morala neprijatelja*. Masovan opštenarodni otpor na PZT sam po sebi slab borbeni moral agreso-ra, a gubici, stalna nesigurnost i prezir stanovništva samo ga još više potkopavaju. Aktivnu političko-propagandnu delatnost usmerenu na jedinice agresora preduzimaju partizanski štabovi u saradnji sa organizacijama DPZ ili samostalno. Sadržaj te delatnosti raznolik je i prilagođen konkretnim prilikama. Njome se razobličavaju motivi, ciljevi, agresije, zločinačke i represivne mere na PZT, a ukazuje se i na osudu akta agresije u celom slobodoljubivom svetu. Pored toga, ukazuje se na snagu otpora, naše uspehe i čvrstu rešenost da se ist-raje u borbi do oslobođenja zemlje. Agresorove propagandne laži opovrgavaju se navođenjem konkretnih činjenica. Humanii odnos partizanskih jedinica prema zarobljenicima koji nisu činili zločine dokumentuje se njihovim izjavama, namenjenim svojim sunarodni-cima o postupku i odnosu na koji su naišli posle predaje. Sredstva pomoću kojih se partizanske poruke prenose agresorovim vojnicima mogu biti teci, plakati, radio-vesti, listovi i proglaši na njihovom je-ziku, a mogu se koristiti i zvučnici, pojedinačni razgovori stanovnika sa vojnicima, kao i poruke upućene preko zarobljenika puštenih na slobodu.

Za uspešan rad partizanske propagande i agitacije nužno je ras-polagati prikladnom štamparskom i radio-tehnikom, te osigurati skloništa za njihov smeštaj na slobodnoj teritoriji. Partizanska propa-ganda i agitacija moraju biti istinite, dosledne, razumljive običnom radnom čoveku, bez fraza i preterivanja. Danas raspolažemo iskust-vom i mogućnostima da pripremimo i osiguramo u materijalnom i organizacijskom pogledu povoljne uslove za potrebe političkog pro-pagandnog rada u eventualnom novom partizanskom ratu. Organi narodne vlasti i komande TO, po unapred sačinjenom planu i sa pri-premljenim stručnim kadrom, treba da otpočnu rad već od prvog dana zaposedenja njihove teritorije.

OBAVEŠTAJNO-IZVIĐACKA DELATNOST I MERE BEZBEDNOSTI

U ratu uvek postoji neizvesnost u pogledu položaja, postupaka i namera protivnika. Ova neizvesnost zavisi od toga sa kakvim se uspehom pribavljuju obaveštenja o neprijatelju, a u isto vreme sprečavaju ili umanjuju uspesi rada njegove obaveštajne delatnosti. idealna situacija bi bila kada bi se o neprijatelju znalo sve što je od interesa za vođenje borbe i kada bi njegova obaveštenost o nama bila pogrešna. Praktično, to je nemoguće. Mora se računati s izvesnim stepenom dejstva nepoznatih činilaca. Stepen rizika smanjuje se sprovođenjem obezbeđenja i organizacijom obaveštajne službe. Na taj se način »slučajnosti« ili elemenišu ili im se štetan uticaj svodi na najmanju moguću meru.

Mere obezbeđenja imaju opšti karakter ili predstavljaju posebne specijalne mere obezbeđenja. Opšte mere predstavljaju opštu zaštitu od neočekivanog dejstva neprijatelja. One obuhvataju zauzimanje rasporeda (poretka) koji pruža najviše bezbednosti na odmoru, u pokretu ili u borbi, neposredno osiguranje jedinice ili ustanove stražom, obezbeđenje jedne šire teritorije (slobodne teritorije), rejona baza, pravovremeno pribavljanje obaveštenja o neprijatelju, mere maskiranja i sprečavanja rada neprijateljske obaveštajne službe. Posebno mere obezbeđivanja predstavljaju zaštitu od posebnih vrsta opasnih aktivnosti neprijatelja, kao što su: napad iz vazduha, napad motorizovanim ili tenkovskim jedinicama, napad NBH sredstvima itd.

Partizanske jedinice žive i dejstvuju u takvim uslovima da moraju biti na stalnoj *oprezi*. Nikad i nijedno mesto na slobodnoj teritoriji nije toliko nepristupačno za neprijatelja da bi mere bezbednosti mogle biti zanemarene. Bezbednost jedinice postiže se njenim dobrim rasporedom, koji treba da bude takav da omogućuje brzo i uspešno stupanje jedinice u dejstvo protiv iznenadne opasnosti. »Partizanski odredi moraju uvek biti spremni za borbu. Oni ne smeju biti iznenadeni.⁵⁰¹

Delovi jedinica koji su osetljivi na udar i kojima treba više vremena da preduzmu mere *samozaštite* (artiljerija, sanitet, štab, centar veze) treba da budu u unutrašnjosti rasporeda jedinica. Oni koji su uvek spremni da brzo stupaju u dejstvo (streljačke jedinice), mogu biti na periferiji tog rasporeda kada je jedinica na mestu, a na ugroženom pravcu kada je ona u pokretu. Svaka jedinica i ustanova na mestu i u pokretu treba da ima neposredno osiguranje u vidu straže ili patrola. Osiguranje otklanja manje opasnosti, a u slučaju pojave veće opasnosti ono daje znak za uzbunu i stvara uslove da se jedinica razvije za borbu.

50) Josip Broz Tito: *Direktiva glavnom štabu NOPO Srbije od 9. I 1942.*

Slobodna teritorija u celini, a posebno njen deo na kome se nalaze partizanske jedinice i ustanove, obezbeđuje se po *jedinstvenom planu* koji se stvara i o čijem se sprovodenju brine najviša partizanska komanda na toj teritoriji. Svaka od jedinica, koja je na toj teritoriji bazirana dobija svoj sektor na kome kontroliše određene pravce i prilaze kojima bi neprijatelj mogao doći u unutrašnjost slobodne teritorije. Stalnu dužnost da se brinu o bezbednosti delova slobodne teritorije imaće taktičke jedinice TO za dejstva na užem prostoru, jedinice milicije, organi MZ i DPZ zaduženi za taj posao. Služba sistematskog osmatranja teritorije i javljanja može biti u izvesnoj meri poverna i nekim organizacijama ONO kao što su straže kod organa narodne vlasti, civilna zaštita, milicija, omladinska organizacija, organizacija žena itd. Pokretne jedinice koje se privremeno baziraju najednom terenu, razne diverzantske, izviđačke i druge jedinice, mogu takođe za određeno vreme biti uključene u opšti sistem obezbeđenja pored službe svog vlastitog obezbeđenja. Sva naselja organizuju svoje obezbeđenje od iznenadnog upada, a ona naselja koja su u blizini posednutog dela teritorije organizuju još i noćno i dnevno osmatranje prostora između sela na periferiji slobodne teritorije.

Kad se jedinica duže vremena nalazi na jednom mestu (u kantonmanu ili u logoru) povećava se i verovatnoća da će neprijatelj pokušati da je uništi iznenadnim napadom, pa zato i mere obezbeđenja moraju u tome slučaju biti svestranije. U prvom redu, jedinica ne treba da bude grupisana na uskom prostoru, mada joj neki put naselje zbijenog tipa ili podesno mesto za logorovanje, nudi izvesne pogodnosti u pogledu smeštaja i ishrane.

Bezbednost jedinice zavisi i od toga nalazi li se ona na prostranoj slobodnoj teritoriji ili u blizini neprijateljskih garnizona. U prvom slučaju jedinica će dok je na odmoru biti u naseljenom mestu, pa će u njenom obezbeđenju učestvovati i druge jedinice TO, milicija, jedinice CZ i druge. U drugom slučaju, jedinica će često morati da konaci ili da logoruje van naseljenog mesta, u uređenom logoru. Logor mora, između ostalih ispunjavati i uslove bezbednosti, spremnosti za odbranu, konspirativnost i biti odvojen od eventualnih zbegova i skrivenih bolnica. Sav spolini saobraćaj s logorom mora se strogo kontrolisati.

Posebna pažnja se poklanja bezbednosti partizanskih komandi, štabova i ustanova, komiteta i odbora, jer su često ciljevi agresorovih iznenadnih upada. Oni treba da budu obezbeđeni stražama i sigurnom vezom sa najbližom jedinicom. Organi vlasti i komiteti SK koji se nalaze na stalno ugroženoj teritoriji i nisu dovoljno osigurani stražama, treba da se rastresito razmeštaju (na primer, u više zgrada a ne u jednoj). Pored toga, uvek se mora predvideti utvrđivanje, zaprečavanje, eventualno povlačenje ako do napada dođe i pored svih posrednih i neposrednih mera bezbednosti.

Osnovni zadaci *obaveštajnog obezbeđenja* snaga TO su otkrivanje jačine, rasporeda, naoružanja, postupaka i namera agresorovih jedinica, te ocena njihove borbene sposobnosti, sistema veza, rasporeda i načina osiguranja KM i CV, vatreng sistema, vatreñih položaja i jačine raketnih i artiljerijskih jedinica, izviđačkog sistema agresora na PZT, načina obezbeđenja objekata infrastrukture, pozadinskih jedinica i ustanova, sistema snabdevanja. Posebna pažnja poklanja se prijavljanju podataka o rasporedu, jačini, sastavu i aktivnosti specijalnih i brzopokretnih snaga agresora (obaveštajno-diverzantskih, vazdušnodesantnih i oklopno-mehanizovanih) i mogućnostima njihove upotrebe protiv partizanskih jedinica i slobodne teritorije.

Dobra *obaveštenost* o protivniku bitan je uslov za uspešno dejstvo protiv njega u svim situacijama. Načelo da se neprijatelj napada tamo gde je najosetljiviji i najslabiji, moguće je ostvariti samo kada se dobro poznaje ceo raspored njegovih snaga i kada je mogućno predvideti način njegovog reagovanja u određenim situacijama. Napad iz zasede najuspešniji je kada se vrši na kolonu za koju je unapred bilo poznato u kakvom sastavu i sa koje strane dolazi. Isto tako, u svim vrstama odbrane za uspeh je bitno poznавanje neprijateljskih snaga koje napadaju, otkrivanje njihovog rasporeda i uočavanje njihovih namera. Opšte je pravilo, dakle, da dobro poznавanje neprijatelja, budno praćenje njegovih pokreta i postupaka, uveliko povećava mogućnosti za uspešnu borbu.

Velike mogućnosti partizanskih jedinica u pogledu uspešnog rada njihove obaveštajne službe, s obzirom na to da se ona naslanja na organizovan obaveštajni rad naroda jedan je od osnovnih elemenata partizanske nadmoći nad okupatorom. »U svakom selu, naselju i gradu potrebno je organizovati tačnu obaveštajnu službu, koja će služiti partizanskim odredima.⁵¹ Ova ogromna partizanska prednost dolazi do izražaja samo ako se umešno i organizovano iskorisćavaju mogućnosti i rezultati obaveštajne službe. Ako sva sitna, ali brojna zapažanja neprekidno i brzo teku u partizanske štabove, onda se stalno može imati verna i sveža slika celog agresorovog stroja.

Mreža *osmatranja* na PZT i slobodnoj teritoriji treba da bude organizovana i usmerena na najvažnije objekte, dovoljno stručna da bi raspoznavala važne vojničke elemente od manje važnih i da nije uočljiva od neprijatelja. Organizovanost nije nespojiva sa masovnošću. Ako u neposrednoj blizini osmatranog objekta postoji organ koji sumira mnoga pojedinačna zapažanja domaćeg stanovništva ili izviđača, on je u stanju brzo da dobije celovitu sliku. Najpodesnijim i najbržim putem sređen podatak sa »punktak« odlazi u obaveštajni teritorijalni centar jedinice, da bi bio obraden, neposredno korišćen ili prosleđen dalje.

51) Kardelj E.: *U partizane*, septembar 1941, *Stvaranje i razvoj JA*, knj. 2. izd. GPU JA, Beograd 1949.

Starešina jedinice koja se nalazi prema neprijatelju organizuje neprekidno i plansko *izviđanje* za svoje potrebe i za potrebe više komande. Izviđanje može biti vizuelno, optičko i elektronsko, a po objektu opšte ili rodovsko. Vrši se osmatranjem s mesta (osmatračnice) ili iz pokreta izviđačkim patrolama. Osmatrenjem i izviđanjem u toku borbe dolazi se do novih podataka koji se neposredno koriste.

Svaki borac partizanske jedinice treba da bude izviđač i uvek svestan toga da sve značajno za borbu što vidi, čuje ili sazna treba brzo da prenese svome starešini. On mora biti uvežban da radi u sastavu izviđačke patrole i da zna kako da se obavesti o neprijatelju kod stanovništva, kako da o onom što sazna sastavi izveštaj i kako da ga dostavi. Za potrebe obaveštajne službe većih partizanskih jedinica formiraju se specijalne izviđačke jedinice u kojima se nalaze stručnjaci za pojedine vidove i rodove agresorove armije. Ovakve jedinice treba da raspolažu odgovarajućim sredstvima za osmatranje i vezu a, po potrebi, i prevoznim (prenosnim) sredstvima.

U partizanskoj obaveštajnoj službi neobično važnu ulogu igraju obaveštajci, koji kao pojedinci, dvojke ili trojke, boraveći javno ili skriveno u neprijateljskom garnizonu ili u njegovoj blizini, neposredno i stručno prikupljaju i šalju podatke o neprijatelju. Oni obično po kuriru ili putem radja šalju šifrovane izveštaje, pa ih zato ne treba angažovati na sitnim zadacima, da ne bi bili otkriveni i onemogućeni.

Štab odreda, a po mogućству i štabovi i komande manjih jedinica, treba da imaju tumača za saslušavanje zarobljenika, koji dovoljno poznaje obaveštajnu službu i neprijateljsku armiju. Važni podaci o neprijateljskim namerama mogu se često dobiti iz zaplenjenih dokumenata. Može se organizovati i prislушкиvanje razgovora preko sredstava veze. Dolazak do važnog podatka o neprijatelju na bilo kome mestu od bilo kog građanina ili partizanskog obaveštajnog organa, može imati veliku korist za partizanske akcije samo pod uslovom da taj podatak brzo stigne na mesto gde može biti proveren, protumačen (obrađen) i dat na neposredno korišćenje. Obaveštajna mreža mora se oslanjati na siguran i brz sistem veza. Taj sistem može jednim delom činiti postojeći komandni sistem veza, a drugim on može biti samostalan. Podatak dobijen iz jednog izvora, ako nije sa svim siguran proverava se.

Provera se vrši upoređivanjem s raspoloživim podacima iz drugih izvora, traženjem hitne potvrde na istom ili bliskom izvoru. Poneki podatak sam za sebe ne pruža dovoljno jasnou sliku situacije. Njega zato mora da protumači bilo viši obaveštajni organ, bilo viša komanda. Veći broj obrađenih podataka daje celovitu sliku stanja kod neprijatelja, a takva slika služi komandantu kao osnov za procenu situacije za donošenje odluke.

Od velike važnosti je brzo i stalno *dostavljanje* sređenih i obrađenih obaveštajnih podataka na raspolaganje svim jedinicama koji-ma oni mogu biti od koristi. Ono uvek ne mora da teče preko višeg

štaba. Kad postoji opasnost da će podatak brzo rastereti, on se stavlja na raspolaganje neposredno susedima. Stalno se treba čuvati dezinformacija i provokacija neprijateljske obaveštajne službe.

Velike mogućnosti za dobru obaveštajnu službu u našem NOR-u nisu uvek bile dobro i potpuno iskoriščavane. Često se rad obaveštajnih organa svodio samo na to da se sazna brojno stanje i naoružanje nekog garnizona, stanje inžinjerijske pripreme za odbranu i moral vojnika. Tek u kasnijoj fazi rata (od 1943) razvijena je obaveštajna služba pa se uspevao otkriti ceo sklop okupatorskog vojnog i upravnog aparata pri čemu su stvarani stalni i pouzdani kanali od stručnih obaveštajnih centara u gradovima do partizanskih štabova.

Doktrina ONOR-a pruža, pored opštih, političke uslove, organizacijske i materijalne mogućnosti da se obaveštajna služba na PZT razvije u dosad neviđenom obimu. Agresorove snage i postupci bili bi neprekidno i budno osmatrani, a savremena sredstva veze omogućavala bi da svi dobijeni podaci za najkraće vreme stignu u štab partizanske jedinice na korišćenje. U obaveštajnom radu mogu učestvovati svi građani. Većim mogućnostima dolaska do podataka doprineće, pored ostalog, opšta pismenost, veće poznavanje jezika potencijalnih agresora, savršenija tehnička sredstva osmatranja, snimanja i prisluškivanja.

Bezbednosno obezbeđenje partizanskih jedinica, komandi, štabova i ustanova, te ostalih struktura društva i stanovništva na PTZ zasniva se na istim osnovama kao i obaveštajno obezbeđenje - na načelima *društvene samozaštite*. Zadaci, organizacija, snage i sredstva za tu aktivnost zavise od obima i intenziteta obaveštajne i subverzivne delatnosti neprijatelja na PZT. Nosioci bezbednosne i samozaštitne delatnosti su sve snage i subjekti koji učestvuju u oružanoj borbi, kao i svi društveni faktori na PZT koji organizuju i pružaju neoružani otpor agresoru.

Jedinice TO treba da budu sposobljene za obavljanje zaštitnih zadataka, kao i za borbu protiv neprijateljevih diverzantskih i izviđačkih ubaćenih grupa, pri čemu najtešnje sadejstvuju sa milicijom. Na teritoriji na kojoj se nalaze neprijateljske snage, jedinice TO imaju zadatku da zajedno sa ostalim faktorima borbe i otpora očuvaju vlast i kontinuitet društveno-političkog sistema i da agresoru onemoguće uspostavljanje okupacionog sistema vlasti, uključujući se tako u zajedničku aktivnost društvene samozaštite u ratu.

Unutar svojih redova jedinice i štabovi TO organizuju i ostvaruju sopstvenu samozaštitu, koja čini sastavni deo društvene samozaštite. Njihova aktivnost usmerena je protiv pokušaja neprijatelja da iznutra razbije moralno-političko jedinstvo i čvrstinu partizanskih jedinica, da stvori nepoverenje između starešina i boraca, da odvoji partizane od naroda, naročito od omladine itd. Svi takvi pokušaji mogu se uspešno suzbiti u prvom redu ideoološko-političkim radom i sistemom društvene samoodbrane. Starešine i borci kao pojedinci, kao

deo kolektiva i kao članovi društveno-političkih organizacija imaju pravo i obavezu da obavljaju svoju samozaštitnu funkciju. Bezbednost je pored toga integralna funkcija rukovođenja i komandovanja, pa se mora posmatrati u jedinstvu sa svim drugim elementima borbenе gotovosti jedinice.

Agresor će činiti neprekidne i svestrane napore da sazna što više o organizaciji oružanog otpora, o partizanskim jedinicama, organizaciji neoružanog otpora, predstavnicima i organima DPZ i DPO i svim drugim subjektima borbe i otpora na PZT. U obaveštajnoj delatnosti koristiće stručne obaveštajne i izviđačke organe, snabdevene usavršenim tehničkim sredstvima, špijune ubaćene na slobodnu teritoriju i u redove naših organizacija, kao i saradnike (kolaboracioniste) iz redova unutrašnjeg neprijatelja socijalizma, samoupravljanja i zajedništva naših naroda i narodnosti. Mere protiv takve delatnosti agresora, pored negovanja opšte budnosti svih članova našeg društva i svih organizacija ONO, sprovodi se i posebnom *kontraobaveštajnom službom*. Ona se brine da se spreče pojave nebudnosti, sačuva tajnost dokumenata i podataka o našim borbenim jedinicama i organizacijama borbe i otpora na slobodnoj teritoriji i u mestima pod kontrolom agresora, otkriju i pohvataju agresorovi obaveštajni agenti i preseku svi izvori agresorove obaveštajne službe na privremeno zaposdnujutoj teritoriji.

Agresor je svestan da u tuđoj zemlji liči na slepog džina, koji pipa oko sebe po mraku da bi uhvatio drske i nevidljive napadače, koji neprekidno i sa svih strana naleću na njega. Hteo bi progledati, osvetliti okolinu, a to može samo ako uspešno organizuje *obaveštajnu mrežu*. U tom smislu svaki je agresor činio sve moguće, ulažući ogromne napore i nešteteći sredstva. U prvom redu traži obaveštajne usluge od svojih istomišljenika (kolaboracionista), zatim onih koji su politički nezainteresovani, ali su bilo zbog čega nezadovoljni i spremni da za novac ili iz osvete izdaju nacionalnu stvar. Ako i takvih nema dovoljno, agresor onda na partizansku teritoriju upućuje svoje obučene obaveštajce, koji dolaze javno kao da žele da pređu na stranu partizana, ili se tajno ubacuju među stanovništvo slobodne teritorije, izdajući se za izbeglice iz okupiranih naselja i sl. Podatke koje dobije od obaveštajaca okupator, naravno, dopunjuje drugim vrstama izviđanja, naročito izviđanjem iz vazduha.

Budnost prema neprijateljskoj obaveštajnoj aktivnosti mora biti razvijena u partizanskim jedinicama i kod stanovništva. Razvijanje te budnosti važan je zadatak svih starešina, narodne vlasti, političkih organizacija i rukovodstava. Za konkretnе zadatke iz protivobaveštajne oblasti (borba protiv pojave nebudnosti, pronalaženje i hvatanje neprijateljskih agenata itd.) treba koristiti i posebnu *protivobaveštajnu organizaciju* sa saradnicima kako na slobodnoj, tako i na privremeno zaposdnujutoj teritoriji. Ova organizacija tesno sarađuje sa

odgovorajućim organizacijama društvene samozaštite (DSZ) kojima rukovodi narodna vlast.

Sistem *društvene samozaštite* (DSZ) predstavlja podruštvljenu službu bezbednosti našeg samoupravnog društva. Ova služba nije više, kao ranije, u isključivoj nadležnosti države, jer je znatan deo njenih funkcija prenet na niže samoupravne zajednice. Početni oblici službe DSZ razvijali su se u nas već za vreme NOR-a (Odeljenje za zaštitu naroda - OZNA, kasnije UDB-a), koja se u svom radu oslanjala na sve organizacije NOP-a i neposredno na stanovništvo. U masovnoj angažovanosti naroda na zadacima bezbednosti u NOR-u i obavljanju poslova bezbednosti stećena su dragocena iskustva koja su bil\$ osnova za stvaranje i kontinuirani razvoj sistema društvene samozaštite.

Sistem DSZ razvijen je i usavršavan neprekidno posle rata do danas. Na XIII sednici Predsedništva CK SKJ o sadržaju ove funkcije društva rečeno je: »Samoupravno organizovani radni ljudi i građani određuju predmet i sadržaj društvene samozaštite i odlučuju o preduzimanju mera i akcija u svojim organizacijama udruženog rada, mesnim i drugim zajednicama, na zborovima radnih ljudi i građana, u društveno-političkim organizacijama, kao i putem drugih oblika samoupravnog odlučivanja u delegatskom sistemu. Društvena samozaštita ostvaruje se, dakle, u MZ, OUR-ima i svim DPZ od opštine do federacije. Za ostvarenje svoje funkcije u domenu bezbednosti, DPZ i OUR-i imaju odgovarajuće organe i specijalizovane službe, u koje spadaju oružane snage SFRJ, organi i službe državne i javne bezbednosti, pravosudni i drugi organi.

Snage Teritorijalne odbrane imaju posebno mesto u DSZ. One pokrivaju svaki deo naše državne teritorije, nalaze se u svakoj MZ, svakom OUR-u, otvorene su prema celokupnom stanovništvu za saradnju na zadacima samozaštite. One povezuju odbrambene i zaštitne zadatke u jedinstvenu funkciju, jer štite i brane društvo od neprijateljskih diverzantskih, izviđačkih, terorističkih i drugih grupa. Pri tome, značajnu ulogu ima i milicija koja dejstvuje zajedno sa snagama TO. Jedinice TO na PZT zajedno sa ostalim faktorima imaju zadatak da očuvaju narodnu vlast i spreče uspostavljanje okupatorske vlasti, što čini važan deo DSZ u ratu. Služba državne bezbednosti i organi javne bezbednosti štite u miru i ratu naš društveni poredak od delovanja unutrašnjih i spoljnih neprijatelja, čuvaju javni red i mir, štite ličnu sigurnost građana, a po potrebi se uključuju u oružanu borbu zajedno sa snagama Teritorijalne odbrane.

Partizanske jedinice moraju biti dobro upoznate sa opasnostima koje prete od špijunaže i s osnovama organizacije i metodima rada *agresorove obaveštajne službe*. Organi bezbednosti pored toga treba da u tancine poznaju sistem agresorove obaveštajne službe i ciljeve koje u konkretnoj situaciji želi da postigne. Može se sigurno računati daje cilj obaveštajne službe svakog agresora da dode do podataka o

osnovnim i bitnim elementima situacije: o zemljištu, stanovništvu, organima narodne vlasti i organizacijama otpora, o partizanskim jedinicama i o sistemu partizanske obaveštajne službe. Svaki od tih elemenata okupatorska obaveštajna služba obrađuje do detalja i po utvrđenom sistemu, a rezultati obrade dostavljaju se neprekidno na raspolaganje svim jedinicama. Agresor zna da ga nepoznavanje zemljišta stavlja u nepovoljan položaj i daje savršeno poznavanje zemljišta partizanskih jedinica i štabova njihova velika prednost, zato agresor nastoji da dođe bar do najpotrebnijih podataka, kao što su reljef, pokrivenost, prohodnost, putna mreža, ekonomsko stanje i naseljenost pojedinih zona; mesta sa pitkom vodom, mesta prelaza preko većih reka; površine podesne za spuštanje aviona i helikoptera. Do nekih podataka o zemljištu okupator može doći snimanjem iz vazduha.

Agresor nastoji da o stanovništvu prikupi što potpunije podatke. Teži da dobije popis stanovnika da bi mogao kontrolisati kretanje i delatnost građana, da bi imao uvid u njihova politička raspoloženja, eliminisao one koji mu se učine politički nepodobni a namamio na saradnju one koji su mu po svojim političkim shvatanjima bliski. Posebna se pažnja posvećuje podacima o onim građanima koji su do agresije imali vidniju društvenu ulogu i koji bi mogli biti rukovodioci na PZT. Agresor će, nema sumnje, znati kakvu ulogu u oružanoj borbi i opštenarodnom otporu imaju organi narodne vlasti, pa će nastojati da ih na svaki način otkrije i uništi. Na isti će se način odnositi prema rukovodstvima društveno-političkih organizacija, civilnoj zaštiti i drugim subjektima borbe i otpora.

O partizanskoj organizaciji i partizanskim jedinicama okupatorska obaveštajna služba nastoji da sazna sve pojedinosti, pa je zato važno da se upravo na takva njegova nastojanja obrati najveća pažnja i da mu se u pravom času presek veze koje bi uspeo da uspostavi. Svako interesovanje za brojno stanje, organizaciju i planove delatnosti partizanskih jedinica od strane nekog kome to nije potrebno da zna, treba posmatrati s pažnjom i kritički analizirati motive za takvu radoznanost. Cak i interesovanje za opšte podatke o pojedinim partizanima, a naročito rukovodicima, mora se posmatrati kao opasnost, jer iza toga može da stoji špijunaža. Neprijateljsko izviđanje otežava se u znatnoj meri brižljivim maskiranjem, primenom mera tajnosti u korištenju tehničkih sredstava veze, budnošću pri razgovorima o pitanjima vojne prirode i brigom da se nigde ne ostavljaju tragovi po kojima bi neprijateljevi izviđači mogli nešto saznati o mestu boravka i pokretima partizanskih snaga. Važne zabeleške, dnevničici koje vode pojedinci i arhive jedinica moraju se najpričljivije čuvati da ne padnu neprijatelju u ruke.

Ako agresor sazna, bar i delimično, kako je organizovana *partizanska obaveštajna služba*, ko u njoj radi i s kim održavaju veze, njemu će biti olakšano da otkrije obaveštajne centre u okupiranim mestima.

ma, pa će biti u stanju da im podmetne dezinformacije i da ih unište. On se neće ustručavati ni od atentata na živote rukovodilaca pokreta otpora.

Zbog zatečene političke situacije u našoj zemlji fašisti su u prošlom ratu imali povoljne uslove i mogućnosti za organizaciju svoje obaveštajne mreže. Ipak, nisu postizali velike rezultate, jer su potcenjivali partizansku budnost i iskustvo naše KP da se bori protiv ubaćenih agenata. Vrhovni komandant je još u početku rata naredio da štabovi i komandiri »morate budno paziti da neprijatelj ne ubaci u partizanske odrede svoje provokatore i špijune«.⁵²¹

INŽINJERIJSKO, PROTIVELEKTRONSKO I NBH OBEZBEĐENJE

Inžinjerijsko obezbeđenje primenjuje se kao zaprečavanje, utvrđivanje, maskiranje-sklanjanje i inžinjerijsko obezbeđenje kretanja. Vrlo je značajno i često se koristi bez obzira na to što su partizanska dejstva pokretljiva. Zaprečavanje se ostvaruje rušenjem komunikacija, postavljanjem minskoeksplozivnih prepreka i raznih zamki, kao i ojačanjem prirodnih prepreka. Koristi se u odbrani, prilikom napada iz zasede, a i kao oblik diverzije. Fortifikacijsko utvrđivanje primeњuje se u borbi, za uređenje KM, vatreni položaj artiljerijskih oruđa i osmatračnica. Ukopavanje se vrši za potrebe tajnih skloništa i spremišta kako na slobodnoj tako i na privremeno zaposednutoj teritoriji. Za iste potrebe mogu se inžinjerijski urediti pojedine zgrade, kao i prirodna skloništa, pećine, jame i drugi objekti.

Obezbeđenje *kretanja* partizanskih jedinica i njihovog snabdevanja na slobodnoj teritoriji vrši se održavanjem određenih puteva, izgradnjom mostova i pešačkih prelaza preko vodenih prepreka i staza u rejonu baziranja. Za savladavanje većih vodenih prepreka na pravcima planiranih dužih partizanskih marševa, unapred se pripremaju skelski prelazi od mesnih sredstava i čamaca, koji se čuvaju skriveni pored reke, odnosno potopljeni, do časa upotrebe.

Težište inžinjerijskog obezbeđenja u partizanskim uslovima borbe je nazaprečavanju i maskiranju. *Zaprečavanje* na komunikacijama često čini deo priprema za odbranu slobodne teritorije, a primenjuje se i kao mera u neposrednoj odbrani jedinice od napada motorizovanih snaga agresora. Za izvođenje radova na inžinjerijskom obezbeđenju koristi se prvenstveno noć i slaba vidljivost, ali kada je potrebno može se izvoditi i danju, pa i za vreme borbe.

Zaprečavanje se u vietnamskom ratu pokazalo kao vrlo efikasno sredstvo odbrane. Metodi zaprečavanja obogaćeni su naročito u

521) *Bilten Vrhovnog štaba* br. 1 od 10.08. 1941. i Titovo Uputstvo od oktobra 1941. O načinu odbrane oslobođene teritorije (Zbornik, II/2, dok 24 pod 4). *Stvaranje i razvoj JA*, str. 53.

pogledu korišćenja prirodnih sredstava, najraznovrsnijih improvizacija, zamki i mina iznenađenja postavljenih na stazama, na krilima zaseda, prilazima naselju i na mestima gde se očekivalo da će neprijatelj uskoro boraviti. Ove mine nisu samo nanosile gubitke protivniku, nego su ga držale i u stalnoj napetosti i nesigurnosti, usporavajući kretanje njegovih jedinica i kolona za snabdevanje.

Maskiranje u užem smislu predstavlja izradu i korišćenje maski za zaklanjanje jedinica, tehnike i objekata od osmatranja neprijatelja sa zemlje i iz vazduha. U širem značenju maskiranje obuhvata još i primenu lažnih objekata, kao i preduzimanje lažnih mera i pokreta da bi neprijatelj bio obmanut (operativno maskiranje) i da bi se obezbedila tajnost manevra. Maskiranje je stalan i obavezan vid borbenog obezbeđenja. Ono mora postati navika partizanskih jedinica i naroda na PZT. Usko je povezano sa korišćenjem prirodne maske na zemljisu i predstavlja njenu dopunu. Pojedinac, oruđe, objekat itd. treba da budu tako postavljeni i tako zamaskirani da im izgled i boja budu prilagođeni okolini, tako da ih je teško uočiti i raspoznati. Za partizanske jedinice i stanovništvo postalo je naročito važno maskiranje od pogleda iz vazduha, jer im je to najčešće jedini način da izbegnu neravnopravnu borbu i gubitke od avijacije. Maskirna disciplina zbog toga mora biti strogo primenjivana i kontrolisana. Maskiranje treba da bude raznovrsno, od upotrebe granja do primene maskirnih mreža i veštačkog zadimljavanja.

Stručno inžinjerijsko maskiranje vrše maskirna odeljenja, kada je potrebno zaštiti bolnicu, štab ili drugi važan objekat. Ova odeljenja izrađuju, takođe, veće lažne objekte, na primer lažni aerodrom, centar veze, vatreni položaj i slično. Ona vrše i zadimljavanje većih razmera. Jedinice za vezu mogu primenom lažnih radio-veza, koje neprijatelj goniometriše, ili davanjem lažnih radio-emisija, koje neprijatelj prisluškuje, navesti neprijateljsku obaveštajnu službu da doneše pogrešne zaključke.

Operativna maskiranja vršenjem demonstrativnih napada i pokreta spadaju u red ratnih luka vstava i mogu znatno doprineti dezinformisanju neprijatelja i ostvarenju manevra koji će za njega biti iznenadenje. Još za vreme mirnodopskog uređenja teritorija za partizanska dejstva je potrebno uzeti u obzir mogućnosti maskiranja. Materijal koji je potreban za izradu veštačkih maski u savremenim uslovima borbenih dejstava spada u red važnih ratnih materijalnih rezervi, čije iskorišćavanje i trošenje u mirnodopskim vežbama treba stalno da se obnavlja.

Protivelektronsko obezbeđenje čini kompleks mera i postupaka organizacijske, taktičke i tehničke prirode radi zaštite sistema veza od izviđanja, ometanja i uništenja. Aktivna protivelektronska dejstva izvode se radi prikupljanja podataka o neprijatelju i njegovim elektronskim sredstvima, neutralisanja rada tih sredstava i dezinformisanja neprijatelja.

Elektronski uređaji doživeli su u drugoj polovini ovog veka velike inovacije, usavršavanja i obim primene. Nema sumnje, kao što je to pokazala i ratna praksa u Vijetnamu, da će ona biti široko korišćena u partizanskim i protivpartizanskim dejstvima. S obzirom da će partizanske snage sve više koristiti radio-veze, biće sve više pokušaja agresorove obaveštajne službe da otkrije partizanske šifre, da se sa svojim stanicama ubacuje u partizansku radio-mrežu, ometa rad i vrši dezinformisanje.

Osnovni *načini zaštite* kojima se onemogućava ili bar znatno umanjuje mogućnost agresora da na PZT upotrebatim svojih elektronskih uređaja dođe do podataka o partizanskim snagama moraju se strogo i stalno primenjivati. Prisluškivanje partizanskih radio-veza, goniometrisanje njihovog položaja i dešifrovanje sadržaja depeša može se izbegići ili otežati ako se radio-veze koriste u samo najnužnijem obimu, upotrebatim stanica manje snage, doslednom primenom kriptozaštite, legitimisanjem korespondenta i čestim menjanjem pozivnih znakova. Radio-maskiranjem neprijatelj se može dovesti u zabludu o namerama, grupisanju i pokretima partizanskih jedinica. To je osnovni vid borbe s radio-izviđačima neprijatelja. Dezinformisanje neprijatelja putem slanja lažnih radio-poruka biće uspešno samo ako on ne sumnja u verodostojnost informacije. Potrebno je isto tako biti oprezan pred agresorovim radio-dezinformacijama, jer sa tim u protivpartizanskom ratovanju treba stalno računati.

Zaštita jedinica i objekata od agresorovog radarskog osmatranja postiže se iskorišćavanjem oblika zemljišta i tehničkim sredstvima *maskiranja*. Maskirne osobine zemljišta koje prikrivaju jedinice od vizuelnog osmatranja i fotografisanja, u većini slučajeva, obezbeđuju prikrivanje i od zemaljskog radarskog osmatranja. Prepreke za radarsko osmatranje sa zemlje su reljefne neravnine i nasipi, građevine, sve metalne i homogene konstrukcije, snežni zastori preko 50 cm, naslage busenja preko 20 cm, delovi šume iz kojih se vizuelno ne vidi objekat osmatranja. Za radarsko izviđanje iz vazduha prirodne maske čine šumski masivi, naseljena mesta i neravnine zemljišta, pa je objekat smešten unutar tih maski teško uočljiv.

Pošto će agresor u toku noći često postavljati radare za osmatranje zemljišta ispred svih važnijih elemenata svog borbenog poretku, objekata i uporišta na PZT, partizanske jedinice treba da imaju odgovarajuće detektore koji će im pokazivati da li se nalaze u zoni radarskog osmatranja.

Pri proceni i izboru objekata napada noću starešine partizanskih jedinica moraju računati i na postojanje osmatračke i nišanske IC tehnike. Snop zračenja aktivnog IC uređaja otkriva se infraskopom, radi čega je potrebno da ga imaju partizanske jedinice u svojoj opremi.

Obezbeđenja protiv NHB sredstava, zbog sve veće verovatnoće da u određenim situacijama mogu biti upotrebljena, mora se i u parti-

zanskim uslovima borbe pokloniti puna pažnja. SAD su u vijetnamskom ratu upotrebile neka hemijska sredstva, kao na primer, suzavac u neutralisanju žive sile protivnika na bliskim odstojanjima i nesmrtonosne otrovne dimove za isterivanje boraca Fronta nacionalnog oslobođenja (FNO) iz podzemnih skloništa. Za uništavanje useva i ogoljavanje biljne prirodne maske (šuma i makija) američka armija upotrebljavala je razne vrste herbicida i defolijanata. Diverzantske jedinice SAD i njihovi saradnici služile su se i biološkim sredstvima, trujući vodu za piće u bunarima i hranu otkrivenu u skloništima i kućama ili ostavljenu na mesta gde će je naći stanovnici i pripadnici FNO. Nuklearna sredstva u vijetnamskom ratu nisu bila upotrebljena.

Partizanske jedinice organizuju *zaštitu* od NHB sredstava u najtešnjoj saradnji sa štabovima i jedinicama CZ, služeći se sopstvenim sredstvima i sredstvima i objektima teritorije. Obezbeđenje se postiže kontrolom (teritorije, vode, namirnica), preduzimanjem mera zaštite i otklanjanjem posledica.

Obaveštajna služba nastoji saznati raspolažu li agresorove snage NHB sredstvima i namerava li ih koristiti protiv partizanskih snaga. Kada postoji sumnja da bi agresor neka od tih sredstava mogao koristiti preduzimaju se mere kontrole ugrožene teritorije. Dozimetrijskom kontrolom (komandnim i ličnim dozimetrima) ustanovljuju se kontaminirani rejoni i vrsta zatrovanja, pa se ovi rejoni, naročito deo puta koji kroz njih vodi vidno obeležavaju. Sanitetski i veterinarski organi vrše biološko izviđanje da bi otklonili mogućnost trovanja vodom i hranom.

Potrebno je imati u vidu mogućnost da agresor upotrebi hemijska i biološka sredstva protiv rejona na kojima prepostavlja da su partizanske baze, zatim po pošumljenim predelima i mestima podesnim za postavljanje partizanskih zaseda, bez obzira da nije prethodno ustanovila da su тамо prisutne partizanske jedinice. Zato je takve rejone potrebno pripremiti za ABH zaštitu na najpodesniji način. Aktivni metod odbrane od ABH sredstava sastoji se u otkrivanju i uništavanju agresorovih sredstava i jedinica namenjenih za njihovu upotrebu.

Partizanske jedinice koriste lična i kolektivna sredstva zaštite od NHB sredstava. Vrlo je važno da borci znaju da koriste zaplenjena neprijateljska sredstva zaštite. Lična maska pokazala se u vijetnamskom ratu kao pouzdano sredstvo zaštite od upotrebljenih hemijskih otrovnih sredstava na tom ratištu. Podzemna skloništa pružaće, takođe, zaštitu ljudima od svih vrsta NHB sredstava, a hrana u zemunnicama biće zaštićena od trovanja. Hranu i pitku vodu u jedinicama biće potrebno čuvati u dobro zatvorenim sudovima.

U spasavanju, pružanju prve pomoći, evakuaciji ozledenih i dekontaminaciji zatrovanog prostora, partizanske jedinice najuže će sa-

rađivati s jedinicama CZ i drugim organima DPZ. Otrov sa odela, otkrivenih delova tela i ličnog naoružanja otklanjaju sami borci upotrebom pribora za ličnu dekontaminaciju, priručnim sredstvima i mehaničkim skidanjem.

MATERIJALNO OBEZBEĐENJE

Problemi materijalnog obezbeđenja i zbrinjavanja u partizanskem obliku oružane borbe po svom sadržaju i značaju veoma su važni, jer od načina njihovog rešavanja zavisi mogućnost vođenja dugotrajnog rata. Materijalno obezbeđenje i zbrinjavanje partizanskih jedinica po mnogim pitanjima sadrži specifična partizanska obeležja u još istaknutijoj meri nego što su partizanska organizacija i taktika. To područje partizanske veštine ratovanja manje je teorijski obrađeno nego ostala. Međutim, praksa našeg NOR-a pruža obilje iskustava, koja mogu da posluže kao osnov od koga treba poći u pripremama i organizaciji materijalnog obezbeđenja partizanskog oblika oružane borbe.

Naćini materijalnog obezbeđenja i zbrinjavanja u punoj su zavisnosti od opštih uslova u kojima se izvode partizanska dejstva. Na njih znatno utiče političko stanje i spremnost stanovništva na PZT za oružanu borbu i opštinarodni otpor agresoru, gustina i sistem zaposednutosti teritorije agresorovim snagama, postojanje i udaljenost našeg ili savezničkog fronta, stepen materijalne i organizacijske pripremljenosti zemlje za partizanski oblik oružane borbe i druge okolnosti opštег karaktera. Rad i organizaciju svih elemenata pozadine na teritoriji gde se vode partizanske borbe nužno je prilagoditi postojećim opštим uslovima, polazeći pri tom od onih načela pozadinског obezbeđenja u ratu, koja se mogu korisno primeniti u partizanskim uslovima vođenja oružane borbe, kao i od posebnih načela snabdevanja do kojih se došlo praksom u ranijim partizanskim ratovima.

Pozadinu partizanskih jedinica čini celokupna nacionalna teritorija, uključujući i njen deo koji je privremeno pod kontrolom agresora. Ona nije vezana za neke ograničene i čvrsto zaštićene delove teritorije, mada sigurnije i s manje napora deluje kada se oslanja na slobodnu teritoriju. *Partizanska pozadina* nalazi se tamo gde se i jedinica nalazi i vodi borbu.

Sistem materijalnog obezbeđenja partizanskih jedinica evoluirao je uporedo sa evolucijom primene partizanskog oblika oružane borbe i porastom njegovog značaja. U velikim samostalnim partizanskim ratovima, kakvi su vođeni u Kini, našoj zemlji, Vijetnamu i u drugim zemljama, stečena su bogata iskustva u pogledu materijalnog obezbeđenja partizanskih snaga. Ta su iskustva, međutim, vrlo specifična, jer su zavisila od opštih društvenih i materijalnih uslova

ratišta u još većoj meri nego načini vođenja oružane borbe. Za našu doktrinu ONOR-a od velikog su značaja iskustva iz prošlog rata, u kome je od samog početka problemu snabdevanja partizanskih snaga poklanjana velika pažnja.⁵³¹

Uspešnim rešavanjem problema snabdevanja i zbrinjavanja u partizanskom ratu povećava se otpornost i udarna snaga partizanskih jedinica. Njime se, pored toga, postiže sigurnost, koja uvek ima odraza na borbeni polet i moral jedinica. Celishodne materijalne pripreme zemlje u tom smislu mogu u velikoj meri olakšati snabdevanje i zbrinjavanje, pa im zato treba pokloniti veliku pažnju.

Za uspešan razvoj partizanskog oblika oružane borbe neophodno je da se vrši plansko i organizovano snabdevanje i zbrinjavanje partizanskih jedinica. Snabdevanje od danas do sutra, neorganizovano uzimanje i trošenje onog što je na dohvatu, to je nekad mogao biti metod u početnom stadijumu slabo organizovanih, spontanih ustaničkih pokreta. Alisavremenim masovni dobri organizovani partizanski oblik oružane borbe nije moguće zamisliti bez organizovane partizanske pozadine, bez organa narodne vlasti i građana koji rade na poslovima snabdevanja i zbrinjavanja partizanskih jedinica, kao i posebnih pozadinskih organa u sastavu partizanskih jedinica. Sredstva koja pripadaju i narodu i jedinicama moraju se trošiti racionalno, tako da se zadovolje osnovne potrebe svih, da se materijalna sredstva čuvaju od pljačke koju agresor preduzima i da se vodi računa o zalihamama i rezervama.

Doktrina ONOR-a, u svoja bitna opredeljenja uključuje i regulisanje *načina snabdevanja* jedinica koje vode partizanski oblik oružane borbe na PZT. Snabdevanje i zbrinjavanje, kao i organizacijske i materijalne pripreme za njih, treba da budu opštenarodna briga, važan deo aktivnosti društveno-političkih zajednica u miru i ratu. Istina, opštenarodno snabdevanje i zbrinjavanje partizanskih jedinica bila je opštenarodna briga i u našem NOR-u, ali dok je tada to bila dobrovoljna delatnost s mnogo improvizacija, sada su samoupravnim normativnim aktima regulisane obaveze svih subjekata u tome domenu aktivnosti, kao i načina izvršavanja tih obaveza. U osnovi našeg sistema snabdevanja jedinica na PZT ugrađeni su principi neprekidnog i sigurnog funkcionisanja na celoj teritoriji - ekonomičnost, dekoncentrisanost i elastičnost.

Sigurnost snabdevanja se postiže stvaranjem rezervi, njenim stalnim obnavljanjem i proizvodnjom, kao i njenim obezbeđenjem putem tajnosti smeštaja i pristupačnosti u svim situacijama.

Materijalna sredstva koja su na raspolaganju partizanskim jedinicama često su ograničena. Ona se zato moraju štedljivo, brižljivo

531) Način snabdevanja partizanskih jedinica hranom i drugim životnim potrebama u našem NOR-u u osnovi je regulisan naređenjem Vrhovnog komandanta od januara 1942. Zbornik, tom II, knj. 2, dokument 115.

i ekonomično trošiti, osobito kada se ima u vidu dugotrajan iscrpljujući rat. Kod dobro *organizovanog i ekonomičnog* snabdevanja sredstava se troše tako da se s njima najbolje zadovolje tekuće potrebe i obezbede nužne rezerve. Rezerve, ipak, ne treba da budu takve da bi sprečavale slobodu manevra jedinica ili predstavljale pogodan i primamljiv objekat za dejstvo neprijatelja. S druge strane, rezerve treba da obezbede kontinuitet u snabdevanju i da oslobole jedinice od potrebe da često vrše posebno pokrete i akcije kojima je snabdevanje jedini ili glavni cilj. Partizansko snabdevanje i zbrinjavanje mora biti sposobno za dekoncentrisan rad, naročito pri nabavci hrane i drugih potreba od stanovništva. Snabdevački organi, njihova sredstva i rezerve, moraju biti tako organizovani da se na vreme mogu razmestiti u mnogobrojna skrivena skloništa kad je to potrebno. Raspodela artikala treba da teče sa što manje administracije uz puno poverenje u savesnost onih koji njima rukuju i onih koji se njima služe.

Razmeštaj i dekoncentracija partizanskih pozadinskih ustanova i materijalnih rezervi posledica je, takođe, opštег načela partizanske dekoncentrisanosti, potreba tajnosti, ekonomičnosti (izbegava se transportovanje) i smanjenja rizika od neprijateljevog napada sa zemlje i iz vazduha.

Kao što je snalažljivost i nevezanost za kruta pravila svojstvena partizanskoj taktici, tako i snabdevanje nosi obeležja snalažljivosti, inventivnosti i korisne improvizacije. To je opšti »rezervni« način snabdevanja koji dobro služi tamo gde planiranje zataji, gde se usvojeni metodi pokažu spori, nedovoljno efikasni ili bilo zbog čega drugog nepodesni. Jednostavnost organizacije pruža, sjedne strane, mogućnost da se za poslove snabdevanja i zbrinjavanja upotrebi samo najnužniji broj ljudi, a s druge strane, jednostavan sistem manje je podležan jakom poremećaju u slučaju da nastupe nepredviđene situacije, kakvih u partizanskom načinu vođenja oružane borbe ima mnogo. *Elastičan* sistem snabdevanja i zbrinjavanja treba da omogući brz prelaz s jednog načina snabdevanja i zbrinjavanja na drugi, po odluci i pod odgovornošću svakog starešine koji se nađe u situaciji da mora samostalno i brzo da odlučuje.

Jedinice na PZT mogu da se snabdevaju iz ranije pripremljenih rezervi razmeštenih u rejonima koji su dostupni partizanskim jedinicama, iz tekuće proizvodnje, iz ratnog plena, kupovinom za gotov novac, rekvizicijom, konfiskacijom, dopremom sa vlastitog ili savezničkog fronta.

Materijal dobijen iz bilo kog od navedenih izvora može biti ili neposredno podeljen jedinicama radi korišćenja, ili se čuva kao rezerva s kojom raspolaze jedinica. Neki od materijala moraju se pre korišćenja prerađivati u radionicama ili kod stanovništva.

Snabdevanje iz vlastitih partizanskih skladista najpovoljniji je i najbolji način jer je siguran izvor, koji relativno lako može biti čuvan u tajnosti od neprijatelja i sa kojim se jedinice mogu koristiti i u

najtežim situacijama. Iz široko dekoncentrisanih skrivenih malih skladišta - zemunica, jedinice po odobrenju nadležnog štaba TO uzimaju onoliko oružja, municije i drugog materijala (hrane, lekova itd.) koliko im je potrebno za nekoliko dana. Najbolje je ako su sve zemunice izgrađene u miru, tako da tragove izgradnje i prilaze k njima prekriva prirodna maska (trava, grmlje). One mogu biti i popunjene jednim delom već pre rata, dopunjene u toku rata ili pošto agresorove snage privremeno zaposednu taj deo teritorije. Materijali podložni kvarenju moraju se po planu obnavljati. One rezerve koje mogu biti konzervirane čuvaju se kao neprikosovena rezerva za izuzetno kritične situacije.

Snabdevanje *iz tekuće proizvodnje* organizuju i obavljaju odgovarajući organi DPZ. Ono se odnosi u prvom redu na hranu, odeću i obuću. Hrana se borcima može izdavati, kada okolnosti to dopuštaju, kao sveže pripremljeni obroci, ali i u obliku suve hrane za dan ili dva. Iz tekuće proizvodnje, odnosno iz radionica koje na PZT organizuju DPZ jedinicama se može izdavati i popravljati odeća i obuća, kao i transportna sredstva (tovarna i zaprežna, bicikli, motorna vozila). Takvo snabdevanje može da se organizuje i sa teritorije koju kontrolišu agresorove snage, čime se ujedno smanjuje mogućnost da ih on iskoristi ili uništi.

Snabdevanje putem *ratnog plena* biće često i u savremenim uslovima, kao što je to bilo u našem NOR-u, naročito u pogledu tehničkog materijala, oružja i municije. Ratni plen bi već i zbog svog pozitivnog moralnog učinka treba da bude što šire primenjivan u eventualnom ratu. Ipak, to ne može biti osnovni način snabdevanja, jer kad se javlja kao izraz nužde, kao snabdevačka borbena akcija, može iziskivati znatne žrtve i znatno remećenje opštih operativnih planova.

Od velike je važnosti pravilan odnos boraca i partizanskih jedinica prema zaplenjenom materijalu, čija se raspodela vrši prema uputstvima pretpostavljenog štaba. Samo onaj ratni materijal koji odmah po zapleni može biti korisno upotrebljen i trošen u produžetku borbe (na primer oružje, municija, mine, motorna vozila, lekovi itd.) treba da se koristi bez posebnog odobrenja, s tim da se neutrošene količine po završetku borbe stave na raspolaganje višem štabu. Svaki pokušaj utaje, individualnog ili kolektivnog prisvajanja plena bez odobrenja, vodi ka slabljenju discipline i morala u jedinici. Evakuacija piena se unapred planira i saopštava u zapovest za akciju. To je naročito važno kada se vrši napad iz zasede na neprijateljsku snabdevačku kolonu ili napad na garnizon u naseljenom mestu u kome su smeštena razna skladišta. Kad jedinica zapleni veće količine materijala, a nije u mogućnosti da ga sama evakuiše, na sigurno mesto, zatražiće od organa DPZ da hitno organizuje evakuaciju.

Kada je mogućno, partizani mogu biti snabdeveni *vazdušnim ili pomorskim putem*, a teži ranjenici zbrinjavani evakuacijom u sigurnu

frontovsku pozadinu. Naša NOV koristila je takav način pomoći od saveznika počev od 1943. godine. Uz naznačeno partizanske jedinice ovim putem delimično su snabdevene kritičnim borbenim materijalom, kao što su protivoklopna oruđa, municija, sanitetski materijal, a i evakuisan je jedan deo teških ranjenika na teritoriju koju su držali saveznici.

Materijalno obezbeđenje i zbrinjavanje sa fronta naročito će biti potrebno onim jedinicama koje dejstvuju u operativnoj pozadini agresorovog fronta. Mogućnost korišćenja helikoptera za dopremu materijala, a na povratku za evakuaciju težih ranjenika, danas su velike i biće u svakoj pogodnoj situaciji korištene.

Neke vrste materijala, naročito lekovi, razni proizvodi za održavanje higijene, duvan i slični artikli, mogu biti nabavljeni u radnjama privremeno zaposednutih gradova, pa otud preneseni na slobodnu teritoriju za potrebe partizanskih jedinica i naroda. Broj skrivenih kanala takvog snabdevanja treba da bude što veći, ali mora biti strogo odvojen od obaveštajnih kanala.

U fond narodne imovine ulaze, a koriste se prvenstveno za potrebe borbe, ona dobra koja se po presudi narodnog suda oduzmu od izdajnika i saradnika agresora. Za manje greške učinjene protiv odluke o ekonomskom bojkotu agresora, mogu biti primenjene globiće i druge ekonomske kazne.

Materijalno obezbeđenje i zbrinjavanje partizanskih jedinica vrše na određen način *svi organi DPZ*, sve DP organizacije i svi drugi subjekti borbe i otpora. Posebnu važnu ulogu u tome imaju mesne zajednice i svi organi DPZ, vojnoteritorijalni organi (štabovi TO) i organi za snabdevanje i zbrinjavanje u samim jedinicama. Svaki od posmenutih organa u organizaciji snabdevanja ima drugačiju ulogu i zadatak, nekad veću a nekad manju, zavisno od toga iz kog izvora se vrši snabdevanje i pod kakvim se opštim uslovima ono obavlja.

Pored značajne političke uloge, kao osnovni zadatak organi DPZ treba da se brinu o snabdevanju naroda i vojske. Oni vode poslove narodne privrede na svome terenu tako da budu obezbeđene osnovne potrebe u hrani i odeći i da se stvaraju i održavaju nužne rezerve. Po utvrđenom ključu oni razrezuju davanje u naturi za potrebe vojske i za popunu skladišta. Na gusto zaposednutim područjima i u gradovima gde je teže prikupljati priloge u naturi, mogu se odrediti i davanja u novcu. Posebna uloga u prikupljanju i spremanju hrane i odeće za vojsku, kao i briga za smeštaj jedinica, može biti delimično posverena i nekoj društveno-političkoj organizaciji. U našem NOR-u takav zadatak primale su na sebe Antifašistički front žena i omladinske organizacije.

Ustanove za materijalno obezbeđenje i zbrinjavanje partizanskih jedinica dekoncentrisane su i načelno razmeštene po celoj teritoriji na kojoj dejstvuju, ali jedan njihov deo može biti nešto prikupljeniji na središnjem delu partizanske teritorije. U tom delu obično se na-

laze komande vojnog područja, grada, mesta itd., komande odreda i drugih pozadinskih jedinica i ustanova. Tu je i rejon partizanske baze. Baze (ili bazna područja) planiraju se i delimično pripremaju već u miru, a dograđuju u ratu. Po važnosti i značaju mogu biti lokalne (MZ), taktičke (opštine) i operativne (srez, područje, oblast, itd.).⁵⁴⁾ Nekad je u tom rejonu smeštena i otkrivena bolnica, dok skrivene bolnice mogu biti na bilo kom podesnom mestu slobodne teritorije. Skladišta su široko dekoncentrisana, pa će se jedan njihov deo nalaziti i na teritoriji koju ne kontrolišu partizanske jedinice. U njih se mogu smestiti oni materijali za kojima nema često potrebe i koji se ne kvare. Od radionica najčešće se organizuju krojačke, obućarske i mehaničarske.

Intendantura partizanskog odreda brine se ne samo o svom ljudstvu nego i o ishrani svih jedinica koje se zateknu na teritoriji odreda i naročito bolnica. Zajedno sa mesnim zajednicama i skupštinom opštine one moraju da se brinu o čuvanju rezervi hrane, o eventualnom prebacivanju namirnica (žita, stoke itd.) na teritoriju drugih odreda i evakuaciji iz naselja koja postanu ugrožena.

Brigada ima *bazu* koja je pokretna i koja se snabdeva sa terena i iz skladišta onog područja na kome se nalazi. Baza ima u sastavu i pozadinski vod.

Sve partizanske jedinice počev od bataljona imaju svoje vlastite *organe* za snabdevanje i zbrinjavanje.

Pozadinske ustanove snabdevaju partizanske jedinice po planu, koji zapovešću ili direktivom propisuje teritorijalni štab (opštinski, regionalni). Tim planom se predviđa: na koga, gde i u čemu se jedinica oslanja, način popune, kao i način saradnje sa mesnim zajednicama, opštinačima i širim društveno-političkim zajednicama.

Partizanske ustanove štite se aktivnim i pasivnim merama zaštite. Aktivne mere su mnogostrukе i obuhvataju sva partizanska ofanzivna dejstva kojima se neprijatelj veže za svoje garnizone i uporišta, te mu se ne ostavlja mogućnost da planira i preduzima napade na partizanske baze. Pored tih posrednih mera zaštite preduzimaju se i mere neposredne zaštite partizanskih ustanova i baza. Neposredno obezbeđenje može biti sračunato na to da se neprijateljski napad odbije ili da se njime stvori vreme za evakuaciju. Za obezbeđenje se koristi sve ljudstvo ustanove sposobno za borbu, a pored toga može važnija ustanova da ima posebnu, pridodatu jedinicu za obezbeđenje. U slučaju iznenadnog napada neprijatelja na neku pozadinsku ustanovu ili bazu, njima pritiće u pomoć najbliža partizanska jedinica, milicija i druge snage na toj teritoriji. Neke ustanove, skladišta opreme

54) Đorđe Popović: *Specifičnosti pozadinskog obezbeđenja borbenih dejstava jedinica TO na PZT*, čas. »Pozadina« br. 2/1980.

i bolnice na primer štite se u prvom redu skrivanjem (ukopavanjem) i maskiranjem.

Snabdevanje oružjem i municijom. Veliki značaj pravovremenih mirnodopskih materijalnih priprema za partizansko ratovanje najbolje se vidi u obezbeđenju rezervi *oružja i municije*. Sve jedinice predviđene za partizanski oblik oružane borbe počeće svoja dejstva na PZT naoružane i snabdevene municijom, eksplozivom i drugim potrošnim borbenim materijalom koji im može biti dovoljan za prve dane borbe. Ako budu u mogućnosti da utrošene količine municije i eksploziva kao i nedostajućeg oružja brzo popune iz njima dostupnih skrivenih skloništa, neće biti često kritičnih zastoja u borbenoj aktivnosti, niti ograničenja u trošenju municije tamo gde štednja umanjuje efekat borbene akcije. Koliko je to važno, pokazalo se u prvoj fazi NOR-a, kada je trošena ogromna energija i podnesene velike žrtve u krvi, da bi se došlo do oružja i municije, propuštajući tako povoljne prilike da se neprijatelj odmah napadne tamo gde mu se mogao naneti udarac od šireg taktičkog ili operativnog značaja.

Današnji uslovi za pravovremene pripreme omogućuju da se u skladištima predviđenim za potrebe snabdevanja partizanskih jedinica nađu u prvom redu pešadijsko naoružanje (laki poluautomatski karabin, automati, puškomitrailjeri, mitraljezi, razne ručne bombe, trombloni, automatski pištolji, laki i srednji minobacači, podesan tip protivoklopног ručног бачаčа, bestrzajni topovi, laka raketna oruđa, brdski topovi, protivavionski mitraljezi), inžinjerijski materijal (eksplozivi i pribor za paljenje, paklene mašine, železničke nagazne mine, laki materijali za savladivanje vodenih prepreka) i sredstva za vezu (u prvom redu lake radio-stanice, signalna sredstva, telefoni i laki kabli). Streljačko naoružanje trebalo bi da ima uređaje za infracrvene talase da bi moglo da gada noću, bar u bliskim odstojanjima (do 200 metara).

Bez obzira na koji se način partizanske snage snabdevaju oružjem i municijom, potrebno je raspoloživo oružje dobro čuvati, održavati i popravljati, a u vlastitim radionicama izrađivati neke vrste oružja (na primer bombe) i neke delove koji se kvare ili gube. Mehaničare i puškare potrebno je ravnomerno rasporediti po radionicama. Ekonomičnost trošenja municije ima ne samo značaj štednje i čuvanja rezervi već je to korisna navika s gledišta partizanske taklike. Načelo da svaki metak treba da bude pogodak ima u partizanskom ratu veći značaj nego u drugim vidovima ratovanja.

Važno mesto u partizanskom ratu imaće i dalje tovarni stočni *transport* i tovarna oprema. Potrebno je imati dovoljno laganih (aluminijumskih) univerzalnih samara, jer se svaka improvizacija može pokazati štetnom za zdravlje konja. Pored toga mirnodopskim ekonomskim merama potrebno je sačuvati fond tovarnih konja. Od prevoznih sredstava do izražaja mogu doći dvokolice, zaprežna kola,

bicikli, terenski automobili, a ponekad i ostala motorna vozila. Rezerve pogonskog goriva čuvaju se u skrivenim skladištima i ekonomično se troše.⁵⁵¹

Ishrana, odevanje, smeštaj i higijena. Štab partizanskih jedinica, odnosno njegovi intendantski organi brinu se o organizaciji snabdevanja svoje jedinice intendantskim materijalnim sredstvima, pri čemu se oslanjaju na štab TO, na mesne zajednice, DPZ i njihove organe određene da brinu o *ishrani* borbenih jedinica. DPZ obezbeđuje rezerve intendantskih materijalnih sredstava koristeći društvene robne rezerve koje same formiraju, robne fondove OUR-a proizvode lične potrošnje u slobodnoj prodaji i druge izvore teritorije. Ponekad će pozadinski organi jedinice morati da neposredno organizuju ishranu u domaćinstvima ili se snabdevati kod OUR-a. To je moguće naročito u početnom periodu borbe na PZT, u gušće naseljenim područjima.

Najčešće i u najvećoj meri partizanske jedinice će da hrani narod teritorije na kojoj vode borbe. To će organizovati organi narodne vlasti a u izuzetnim prilikama same jedinice. U početnom periodu borbe ishrana partizanskih jedinica može da se vrši bez teškoća kod stanovništva, ili uzimanjem od stanovništva potrebnih namirnica da bi se spremili obroci u jedinicama. Tako organizovana ishrana moguća je naročito u gušće naseljenim predelima i za vreme dok okupator ne opljačka naselja. Jedan deo boraca prvih partizanskih vodova i četa može da se hrani i kod svojih kuća. Ishrana kod stanovništva organizuje se na taj način što narodni odbor (ili društveno-politička organizacija kojoj se to poveri), raspoređuje partizane na ishranu po kućama. Za pokretne jedinice, a delom i za jedinice partizanskih odreda, namirnice se uzimaju od domaćinstava da bi se obrok za jedinicu pripremio u četnoj ili bataljonskoj kuhinji.

Sistem raspoređivanja na ishranu po kućama ima dobru stranu što se tako ostvaruje tešnji dodir boraca sa stanovništvom i pruža veća mogućnost za politički korisne razgovore, a samo obedovanje za partizane je obično prijatnije, jer je u prostoriji, za stolom, iz domaćinovog posuđa itd.

Obrok u domaćinstvima je obično dovoljan ali i nejednak po količini i kaloričnosti. Spremanje jela u kuhinji jedinice ima prednost što ne zahteva rasturanje jedinice, ujednačen je i ekonomičan. Kasnije, kada se zalihe hrane kod stanovništva počnu iscrpljavati ili kada ih neprijatelj opljačka, ishrana jedinica i stanovništva postaje sve teži problem. On može prinuditi partizansku komandu da privremeno menja svoje operativne planove i prilagodava ih mogućnostima ishrane na određenom terenu.

551) Dr Milan Dolane: Problemi transporta na PZT, čas. »Odbrana i zaštita« br. 6/78.

Predeli u kojima se duže vode intenzivne borbe krupnim partizanskim jedinicama mogu u toku rata, usled agresorovog uništavanja i bržeg trošenja zaliha hrane, da ekonomski oslabi i dodu u krizu. U tom slučaju narodna vlast i vojnoteritorijalni organi moraju na vreme preduzeti mere da se ta situacija što pre prevaziđe, bez štete po operativni položaj partizanskih jedinica. Jedan od mera koje se u tom slučaju preduzimaju jeste manevar zalihami hrane, njihovo prebacivanje iz jedne pokrajine u drugu. U našem NOR-u takvo prebacivanje hrane vršeno je iz Slavonije u Liku i Gorski kotar, iz Srema u istočnu Bosnu i u drugim krajevima. Druga mera koja bi se mogla preduzimati, kada se uvide teškoće oko ishrane, bila bi upućivanje jednog dela neboračkog stanovništva s ugroženog područja u predele koji su bogati hranom. Nekad se deo takvog stanovništva može infiltrirati i na gušće posednutu teritoriju. U kritičnim situacijama smanjuje se broj obroka na dva (jutarnji i večernji) i količina pojedinog obroka. Često mogu biti deficitarni proizvodi koji se ne proizvode na selu, kao što su so i šećer. Naročito je važno obezbediti neophodne namirnice za ranjenike.

Stoku kao pokretnu rezervu svežeg mesa u rede naseljenim predelima moguće je čuvati, po potrebi, duže vremena i van naseljenih mesta, ako su za njenu ishranu obezbeđene na pogodnim mestima rezerve stočne hrane. Stab teritorije odreda treba da se, kad je god mogućno, pobrine za spremanje zimnice.

Posebno je važno da se obezbedi redovna ishrana partizanskih jedinica, dok se nalaze na akcijama koje traju duže od jednog dana, na dugim marševima, za vreme dugih borbi za naseljeno mesto, u toku neprijateljske ofanzive i sličnim situacijama. Za takve slučajeve jedinice moraju da raspolažu svojom lakoprenosnom rezervom namirnica, a borci sa po 1 do 3 obroka suve hrane.

Odevanje i smeštaj najmanje uslovjavaju opstanak partizanskih jedinica, jer se uvek mogu rešiti na terenu i improvizacijom. Ipak, povoljno rešavanje tih pitanja može biti od znatnog uticaja na zdravlje i moral boraca i jedinice. Poželjno je ako je mogućno, da odela budu koliko-toliko jednoobrazna, praktična i lagana.

Izrada i popravke odela i obuće može se vršiti u radionicama. Akcija pripremanja odela i obuće za zimu može biti proširena i društveno-političke i druge organizacije. Obuća je od velikog značaja za partizane, jer mnogo pešače i to po noći, po lošem vremenu i bespuću. Ona, po mogućству treba da bude prilagođena zemljištu na kome jedinica dejstvuje. Za najnužnije opravke obuće dobro je da u svakoj komori bataljona postoji najpotrebniji materijal. U partizanskoj torbi trebalo bi da svaki borac, pored kese sa rezervom municije, ima bar jedan par veša i čarapa, i prvi zavoj i šatorsko krilo podešeno za upotrebu kao kišni mantil. U spoljnim džepovima torbe mogao bi se nositi pribor za ručavanje i pribor za umivanje.

Smeštaj manjih jedinica u planinskim predelima može biti olakšan tamo gde postoji mreža šumarskih, lugarskih i planinskih kuća i skloništa ili gde je, po određenom planu, pripremljen materijal za njihovu brzu izgradnju.

Prirodni i veštački rezervoari pitke vode u bezvodnim predelima su dragoceni za partizanske jedinice, te njihovo uređenje, odnosno izgradnja, neposredno spada u rad važnih materijalnih priprema za partizansko ratovanje.

SANITETSKO ZBRINJAVANJE

Pri zbrinjavanju ranjenih i obolelih u partizanskim jedinicama koje dejstvuju na PZT mora se računati na posebne teškoće. Ranjenika je u partizanskim uslovima brzih akcija i naglih pokreta teško evakuisati, a teško ga je na duže vreme skloniti na sigurno mesto i lečiti pod povoljnim uslovima. Partizanska taktika traži da jedinica ničim ne bude vezana za neku teritoriju, a za ranjenika je potrebno mirovanje i osećanje bezbednosti na jednom mestu. Ove teškoće, kada nisu dobrom organizacijom otklonjene mogu imati uticaj i na psihološko i moralno-političko stanje borca i jedinice, na njihov moral i spremnost da se prihvataju riskantnih partizanskih akcija u kojima se lako biva ranjen. Zbog svega toga, nužno je delikatnom problemu zbrinjavanja ranjenika posvetiti izuzetnu pažnju i naći najbolje rešenje.

Problem izgleda teže rešiv nego što stvarno jeste, iako zahteva veće organizacijske i materijalne pripreme nego ma koji drugi problem u partizanskom ratovanju. U našem NOR-u spaseno je mnogo više ranjenika nego što se to moglo očekivati, s obzirom na teške stručne kadrovske i materijalne uslove, a ipak je izgubljeno više ranjenika nego što bi se u uslovima pripremljenosti zemlje za partizanski rat moralno izgubiti.

U doktrini ONOR-a sanitetsko obezbeđenje na PZT planiraju i organizuju štabovi TO, odnosno komande partizanskih jedinica u suradnji sa zdravstvenim organima i ustanovama DPZ. Komande i štabovi su odgovorni za pravilno funkcionisanje sanitetskog obezbeđenja. Za svaku situaciju i svaki borbeni zadatak partizanske jedinice reguliše se način sanitetskog obezbeđenja. *Sanitetski organi* partizanskih štabova dužni su da pored iscrpnog poznavanja sanitetske situacije u svojim jedinicama, u potpunosti upoznaju stanje saniteta na svojoj operativnoj teritoriji, te da planiraju i predlažu rešenja za sanitetsko obezbeđenje u svim situacijama.

Zdravstvene ustanove na PZT rade delom javno u naseljenim mestima koja agresor ne može kontrolisati, a delom konspirativno u ustanovama, smeštenim na unapred odabranim mestima, za čiju lokaciju zna samo ograničen broj ljudi. I one zdravstvene ustanove

koje rade javno, moraju biti pripremne za delimični ili potpuni prelazak na tajne lokacije kada situacija to zahteva.

Pojedine ranjenike biće nekad moguće, kao što se to dešavalo i u toku NOR-a leciti u zdravstvenim ustanovama koje se nalaze pod kontrolom agresora, uz dobro organizovan prihvat od lica koja u tim ustanovama rade. Agresor neće uvek biti u mogućnosti da kontroliše identitet lica koja se primaju na lečenje u zdravstvenu ustanovu. Mogućnost ovakvog, makar i kratkog lečenja biće korišćena naročito za borce ranjene u akcijama oružanog otpora u gradovima i prigradskim naseljima.

U našoj socijalističkoj samoupravnoj zajednici gde se zdravstvenoj službi posvećuje puna pažnja, gde su zdravstveni radnici mnobrojni i čine deo radnog naroda, ne bi trebalo da ima problema ni oskudice u sanitetskom kadru za partizanski oblik oružane borbe, bar ne u tako ostroj formi kao što je bilo, na primer, u NOR-u. Međutim, isto onoliko koliko je potreban broj i opšta stručnost sanitetskog kadra, potrebna je i njegova pripremljenost za rad u specifičnim partizanskim uslovima. Lekari pripremljeni za rad u partizanskim jedinicama moraju biti bolje i više pripremljeni nego što se traži za rad u uslovima frontalnih dejstava. Sanitet u partizanskom obliku oružane borbe radi pod specifičnim uslovima i zato mora da primenjuje i odgovarajuće metode. Te uslove i metode potreбно je unapred, bar u osnovi, poznavati i pripremiti se za rad i u njima. Partizanskim jedinicama su potrebni lekari i ostalo sanitetsko osoblje koje je fizički izdržljivo, požrtvovano, energično i sposobno da se posluži improvizacijama gde god je to mogućno.

Svaki borac partizanske jedinice a naročito starešina mora biti ospozobljen da može da pruži prvu pomoć ranjenom i da zna izneti teškog ranjenika do zatklova. Treba da raspolaže sanitetskim paketićem, koji po težini, sadržaju i pakovanju, odgovara potrebama partizanskog ratovanja.

Snabdevanje sanitetskim materijalom u partizanskom ratu vršiće se u prvom redu iz ustanova i zdravstvene službe DPZ, pripremljenih zaliha koje treba da su skriveno i dekoncentrisano spremljene i čuvane pod određenim tehničkim uslovima, zatim dopremom sa fronta, iz plena i drugih izvora. Zamena tog materijala vrši se dopremom sa teritorije pod kontrolom agresora, izradom u vlastitim radionicama i apotekama i doturanjem sa fronta. Lekovi i instrumenti koji mogu da se transportuju treba da budu tako pakovani da mogu izdržati raznovrstan transport i vremenske nepogode.

Ceta treba da ima svoje bolničare sa potrebnom sanitetskom opremom. Oni u borbi formiraju četno previjalište, a van borbe mogu biti korišćeni i za službe obezbeđenja, kurirsku dužnost i slične zadatke. Bataljon treba da ima bar jednog sanitetskog stručnjaka i odeljenje bolničara sa kojima može organizovati svoje previjalište. Odred ima sanitetsku stanicu ili manju bolnicu sa jednim ili više lekara,

sanitetски вод, sanitetska transportna sredstva i rezerve sanitetskog materijala. Partizanska bolnica treba, kad je moguće da ima dva prostorno odvojena dela: otvorenu (nadzemnu) bolnicu u zgradici ili baraci i skrivenu (ukopanu) bolnicu u kojoj ranjenici ostaju kraće vreme - u vreme prodora okupatorskih snaga na oslobođenu teritoriju. Pored toga, na teritoriji ovakvog odreda trebalo bi da postoji neko rezervno podzemno sklonište za ranjenike.

Pokretne partizanske jedinice (samostalni bataljoni i brigade) imaju pokretne ambulante, a za smeštaj težih i nepokretnih ranjenika koriste stalne bolnice. Veće pokretne partizanske jedinice (divizije, operativne grupe) treba da raspolažu pokretnim bolnicama i mobilnim hirurškim ekipama, ali te jedinice po pravilu koriste otvorene i ukopane bolnice partizanskih odreda.

Bolnica šireg slobodnog partizanskog područja postavlja se na mesto na kome će, s obzirom na operativne, taktičke i bezbednosne uslove, biti najbolje zaštićena od iznenadnog neprijateljskog napada. To će obično biti na pošumljenom zemljištu i u predelu gde snabdevanje hranom i vodom neće biti otežano.⁵⁶¹ Ona se organizuje obično tako da joj sva odeljenja nisu najednom mestu već na prostoriji od nekoliko kvadratnih kilometara. Hirurško odeljenje treba da bude postavljeno u srednjem delu toga prostora, bliže putu, da bi ranjenik, kome je potrebna hirurška intervencija, što pre i što udobnije bio dopremljen do hirurškog stola. Kada se oporavi od postoperativnog šoka, bolesnik se prenosi na neko od okolnih odeljenja, smešteno dalje od puta na teže pristupno mesto sa pripredmljenim bunkerom u blizini za sklanjanje ranjenika u slučaju opasnosti.

Za transport ranjenika od previjališta do bolnice pored vojnika nosilaca ranjenika i sanitetskog odeljenja bataljona, te transportnih sredstava odreda, odnosno brigade, mogu u sporazumu sa organima DPZ biti korišćeni stanovnici iz okoline sa svojim konjima i kolima. Kad se za to ukaže potreba ranjenici se mogu ostaviti na nezi kod stanovništva. Taj oblik zbrinjavanja ranjenika biće mnogo uspešniji u uslovima nepostojanja pete kolone. To rešenje treba, ipak, smatrati za privremeno i čim se pruži prilika ranjenike treba evakuisati u partizanske bolnice. Kad je moguće, teži ranjenici se evakuišu vazdušnim ili drugim putem iz partizanskih bolnica u bolnice iza fronta ili na savezničkoj teritoriji.

Problem epidemija javlja se u svakom ratu, jer on pogoduje širenju zaraznih bolesti. U uslovima partizanskog ratovanja mogućnost zaštite od epidemije zavisi od epidemiološke situacije na terenu, jer su partizanske jedinice stalno u dodiru sa stanovništvom. Uništiti legla epidemije u zaostalijim krajevima još za vreme mira znači osigurati se u slučaju rata. No iako je situacija sanirana u doba mira, tre-

56) Đorđe Dragić: »Sanitetska obezbeđenje partizanskih jedinica« Beograd 1959, strana 89.

ba da se preduzmu sve mere da se ne pojavi epidemija a ako se i pojavvi da se može brzo i uspešno reagovati. Iskustva iz našeg NOR-a mogu i ovaj put biti od velike koristi.

Pred početak neprijateljske ofanzive obično je nužna evakuacija bolnica, ali je opasno vršiti koncentraciju ranjenika i izvoditi duge pokrete s ranjeničkim kolonama. To su krupni ciljevi za neprijateljsku avijaciju i stalna meta za dejstvo njegovih specijalnih jedinica. Potrebno je imati na umu da glomazne pokretne bolnice sputavaju manevarsku sposobnost jedinice. Pored toga, one su mnogo nepovoljnije za teške ranjenike nego stalne bolnice, jer teškim ranjenicima je neophodno mirovanje i teško podnose kretanje i potrese do kojih dolazi i prilikom najbržljivijeg transporta. Zato izlaz treba prvenstveno tražiti u dekoncentraciji, skrivanju a ponekad i u užem (lokalnom) manevru bolnicama, uvek radi što boljeg lečenja i zaštite ranjenika. Partizanske jedinice moraju biti spremne da ranjenike, kada se to pokaže neophodno, vode sobom i transportuju sve dok se ne ukaže mogućnost da se upute u odgovarajuće sanitetske ustanove ili predaju na brigu zonskim štabovima TO i organima društveno-političkih zajednica. Poginule drugove partizani nikada ne ostavljaju na bojnom polju, već ih sa počastima sahranjuju, a štab o njihovoj smrti obaveštava rodbinu preko organa narodne vlasti.

Strategija i taktika agresora u protivpartizanskoj borbi

U partizanskom ratu agresorove snage preduzimaju aktivna dejstva bilo po svojoj inicijativi, bilo da odgovaraju na dejstvo partizana. Način agresorovog dejstva i reagovanja od velikog je uticaja na razvoj situacije u celini i na razvoj svake pojedinačne borbe i boja. Način dejstva jedinica proističe iz agresorove ratne doktrine, koja je u neprekidnom razvoju i koja u svakoj armiji ima svoje posebne karakteristike.

Za uspešno rukovođenje u partizanskom ratu neophodno je poznati ne samo konkretnu situaciju u pogledu mesta, broja, stanja i rasporeda neprijatelja nego se mora poznavati i njegova doktrina, način dejstva i reagovanja njegovih jedinica itd.

Važnost poznавanja taktike agresora Tito je istakao u naređenju o načinu izvođenja borbenih dejstava, rečima: »Sve starešine i jedinice upoznati sa metodima ratovanja naših neprijatelja, tj. sa njihovim taktičkim i borbenim postupcima.«⁵⁷

Ovde je učinjen pokušaj da se iznese bar približan prošek protivpartizanskih doktrina u obliku u kome se one javljaju u ratnim teorijama. To može korisno poslužiti kao osnova od koje bi se polazilo prilikom izučavanja određenog ratnog protivnika, njegove doktrine izražene u njegovim taktičkim i drugim vojnim pravilima u konkretnim postupcima na bojištu.

NASTANAK I RAZVOJ TEORIJE ANTIGERILE I PRIPREME ZA PROTIVPARTIZANSKI RAT

Od vremena kada je moderni partizanski rat postao značajna pojava u ratovodstvu, tj. od početka XIX veka, uporedno sa razvojem metoda partizanske borbe razvijaju se i metodi protivpartizanske borbe (antigerila, kontragerila). Već je Napoleon za potrebe svojih okupacionih trupa u Španiji i srednjoj Evropi izdavao pismene instrukcije za borbu protiv partizana. U jednoj od njih (upućenoj komandantu okupirane Pruske) nastoji da uveri svoje komandante u štetno dejstvo nesuzbijanja pojave panike i demoralizacije među trupama zbog pojave partizana i neizvesnosti koja nastaje u području gde su parti-

⁵⁷⁾ Naredenje o načinu izvođenja borbenih dejstava od 8. 1. 1943. čas. »Vojni glasnik«, maj 1980.

zani aktivni. On, istina, i sam pada u nervozu i izdaje nepromišljene naredbe za masovne represalije nad stanovništvom koje pruža pomoć partizanima. Ali, on traži i taktička rešenja, kojima bi parirao partizanskoj taktici. Tako u jednom dokumentu naređuje da se obezbeđenje transporta na glavnim komunikacijama ne vrši kao ranije, posedanjem niza tačaka duž komunikacija, već da se transporti obezbede snažnim pokretnim obezbeđenjima. Mala nepokretna osiguranja lako postaju plen partizanskih napada, a delovi puta između osiguranja ostaju ionako neobezbeđeni, kaže se dalje u Napoleono-voj direktivi. On je, takođe, propisao kako kolona mora biti formirana da bi bila u stanju da reaguje na iznenadan napad partizana.⁵⁸¹ On je u Španiji pokušao da uz pomoć domaćih saradnika formira prve specijalne antigerilske jedinice, ali u tome nije uspio.

Sistem protivpartizanske borbe razvija se u svim sledećim ratovima u kojima je partizansko ratovanje uzimalo većeg zamaha. Prusi su u ratu 1870/71. nastojali da suzbiju partizanski pokret u okupiranoj Francuskoj primenom oštih represalija i pretnji stanovništvu. U pogledu obezbeđenja saobraćaja nije im više bio dovoljan Napoleonov recept o pokretnim osiguranjima, jer su telegrafske linije i železničke pruge bile same po sebi osetljive, izložene diverzijama. Zato se ponovo kombinuju pokretna i nepokretna obezbeđenja, obezbeđenja objekata i obezbeđenja transporta. Pokušava se da se obezbeđenje saobraćajnih objekata delimično nametne stanovništvu pod pretnjom teških represalija.

U drugom svetskom ratu, s obzirom na znatno povećan zamah i značaj partizanskih pokreta, razvijaju se i metodi protivpartizanske borbe u takvom obimu da postaju složen sistem i posebna vrsta ratovanja. Nemci su, svojim poznatim smisлом за analizu i sistematizaciju, posle gorkih iskustava koja su s partizanima imali u toku prvog i već u početku drugog svetskog rata, prišli izučavanju partizanskog rata i pronalaženju protivmera. Zaključci do kojih su došli nisu bezznačajni, kad se posmatraju s taktičko-tehničke strane, ali oni u svojoj ukupnosti pokazuju koliko stručne vojne analize mogu biti obezvređene ako ne počivaju na ispravnoj političko-društvenoj analizi, za koju nemački generalštab nije bio dorastao. Ipak, nemačka iskustva iz drugog svetskog rata, koja su teoretski sredili preživel' iacistički generali i dopunjena iskustva iz protivpartizanskih rata* va u kolonijama (Indokina, Malaja, Kenija, Alžir, Vijetnam), služe uanas kao osnov za savremene doktrine protivpartizanskog ratovanja.

Za teoriju protivpartizanskog rata naročito su značajna francuska iskustva iz sedmogodišnjeg rata u Alžиру i iskustva SAD u desetogodišnjem ratu u Vijetnamu. U oba ta dugotrajna lokalna rata dve velike imperijalističke sile bile su u mogućnosti da protiv partizana upotrebe mnogostruko brojno nadmoćne i neuporedivo materijal-

581) Charetton: *Les corps francs dans la guerre moderne*, Paris 1890, str. 73.

no-tehnički opremljenije snage. Budući da u to vreme nisu bile vojno angažovane niti ugrožene s neke druge strane, one su imale vremena i prilike da svu pažnju i ratnu veština koncentrišu na metod vođenja tih neravnih dvoboja, pažljivo praćenih od strane vojnih stručnjaka celog sveta. Praktično je ispitana vrednost svih oblika agresorove kontrole terena i sistema okupacije, taktički metodi odbrane, napada, blokade, iznurivanja i gonjenja, razni diverzantsko-obaveštajni postupci, efikasnost primene najmodernejne ratne tehnike i oružja masovnog razaranja i uništavanja (uključujući i pretnju nuklearnim oružjem) i najrafiniranije metode za pridobivanje saradnika i pasiviziranje stanovništva, služeći se čelom skalom postupaka od ulagivanja do bezobzirnog istrebljenja celih naselja. Razloge zbog kojih su Francuska i SAD te ratove izgubili očigledno ne bi trebalo tražiti u neumešnosti njihovog vojnog rukovodstva niti u slaboj borbenosti vojnih jedinica. Oni su u činjenici da je moralno-politički faktor u ratu presudan i da je - izražen upornim, dugotrajnim, pravilno vodenim partizanskim ratom - predstavljao nesalomivu snagu alžirskog i vijetnamskog oslobođilačkog pokreta.⁵⁹¹

Iako se doktrine po kojima su vođeni protivpartizanski ratovi u XX veku razlikuju među sobom, one imaju i zajedničkih crta da se mogu smatrati edinstvenim sistemom. Taj sistem može da se podeli na grupu mera koje se preduzimaju još u vreme mira i drugu grupu mera koje primenjuju u ratu. Daćemo njihov pregled na onaj način i onim redom kako se one teoretski sistematizuju u zemljama koje ih preduzimaju. Da bi smo što vernije dali sliku osnovnih postavki teorije protivpartizanske taktike, mestimično ćemo je izneti u onoj formi (rečnik, stil, defektne konstrukcije) u kojoj se one u protivpartizanskim teorijama i doktrinama pojavljuju.

Mirnodopske pripreme za protivpartizanski rat agresori vrše u okviru svojih planova radi potčinjavanja onih manjih i nesvrstanih zemalja koje stoje na putu njihovih globalnih zavojevačkih planova. Ne želeći da se izvrgnu riziku izazivanja svetskog nuklearnog rata, one se služe podmuklim metodama »specijalnog rata«, ugrađenog u strategiju posrednog nastupanja. Da bi izabranu žrtvu iznutra oslabili i smanjili njenu spremnost za otpor služe se svim sredstvima pritiska do praga otvorenog vrućeg rata. Koristeći maksimalno unutrašnje suprotnosti zemlje i smišljeno ih povećavajući ekonomskim, političkim, psihološkim, obaveštajno-izviđačkim i diverzantskim akcijama agresor prvenstveno nastoji da državnim udarom, terorizmom i pobunom izazove politički prevrat u svoju korist i stvoriti haotičnu situaciju, kako bi intervencijom »stvarao red«. Ako zemlja napadnuta s nagađama i sredstvima specijalnog rata na vreme otkrije agresorove namente, upozna narod sa njima i onemogući ih akcijama svoje društva.

591) M. Papić: *Francuska kontragerila u Alžиру*, »Vojno delo« br. 12/1962. CVNDI i Rat u Vijetnamu, Beograd, 1973. (bibliografija)

tvene samozaštite, sačuvaće se od velikih iskušenja i zadržati spremnost za odbranu. Agresor će pri tom morati da se povuče ili da pribegne otvorenoj oružanoj agresiji. Osnovna ideja specijalnog rata je u tome da se iskoriste stanovništvo i ekonomski izvori napadnute zemlje za postizanje vlastitih vojnih, političkih i ekonomskih ciljeva.

Pošto istorija ratova ovoga veka, naročito drugi svetski rat i oslobođilački ratovi posle njega, pokazuju da se partizanski ratovi sve češće i sve uspešnije primenjuju u borbi protiv agresorovih armija, to se strategiji protivpartizanske borbe poklanja mnogo više pažnje nego ranije. Istiće se pre svega potreba da se, dobro prouči partizanski rat i otkriju njegove zakonitosti da bi se našle odgovarajuće protivmere. One zahtevaju obimne mirnodopske pripreme, a kada dođe do rata i okupacije, onda i obimne protivpartizanske operacije. U vojnoj literaturi danas se sve češće naglašava da je opasno potcentiti opasnost od partizanskih snaga. U savremenim ratnim doktrinama posebno se opširno ističe značaj formiranja specijalnih snaga za antigerilsku borbu i značaj obuke svih oružanih snaga u primeni specijalne antigerilske taktike. U nekim zemljama već se planski proizvodi specijalna oprema i oružje za borbu protiv partizana.

Protivpartizanske borbe imaju takve osobenosti zbog kojih je nužno da budu vodene posebnim metodama i sredstvima. Za takva dejstva pripremaju se i u izvesnoj meri svi vidovi i rodovi oružanih snaga, ali se pored toga formiraju i posebne specijalne jedinice namenjene u prvom redu za borbu protiv partizana. Formacija i naoružanje tih jedinica (policijske, jedinice bezbednosti, lovačke, padobranske itd.) saobraženi su zahtevima protivpartizanske taktike. Smatra se da nedostatak takvih jedinica ne može biti nadoknađen ni višestruko brojnijim običnim trupama. U te jedinice uvršćuju se politički poverljivi i fizički odabrani vojnici i starešine.

Pešadija ostaje glavni rod za protivpartizansku borbu. Ostali se rodovi i službe dodaju u manjem ili većem broju prema situaciji. Istoće se da će do izražaja doći padobranske jedinice, helikopterski desanti i borbeni helikopteri. Sve jedinice koje dolaze u obzir da budu upotrebljene u borbi protiv partizana, obučavaju se još u miru. One kojima će to biti prvenstvena namena, prolaze kroz temeljitu teoretsku i praktičnu obuku uključujući u njih specijalne vežbe (manevre) na terenu, prevoženje avionima i helikopterima.

Sve te pripreme za protivpartizanski rat zavise od geografskih i drugih uslova onih zemalja gde se oni vode. Ratni planovi razrađuju varijante primene doktrine za svaku pojedinu zemlju ili zonu koja bi po ratnom planu postala okupirana teritorija, predviđaju broj i vrstu okupacionih jedinica, njihov razmeštaj i sve druge mere. Za svaku takvu zemlju u miru se prikupljaju detaljni podaci o zemljistu, stanovništvu, ekonomici i o svim važnijim ličnostima koje bi mogле u slučaju okupacije biti rukovodoci pokreta otpora.

PROTIVPARTIZANSKE MERE I SREDSTVA

Pošto su ratna iskustva pokazala da partizanske snage ne mogu biti savladane primenom samo vojnih mera, protivpartizanska doctrina predviđa koordinaciju političkih, administrativnih i vojnih mera. Polazi se od prepostavke da je lakše sprečiti pojavu partizanskog pokreta nego ga ugušiti kad se već pojavi, a lakše ga je ugušiti u početku nego kad je sasvim razvijen.

Pošto se podrška stanovništva smatra bitnim uslovom za mogućnost opstanka partizanskih jedinica, u planove protivpartizanskih akcija obavezno se uključuju i planovi dejstva protiv stanovništva koje podržava partizanske snage. Zbog potrebe za tačnim podacima o zemljištu, stanovništvu i partizanima, postavlja se zahtev da se komande i trupe koje vrše okupaciju ne smenjuju, da ne bi nove morale iznova da se upoznaju sa situacijom. Kao najpogodniji sistem okupacije najčešće se ističe mrežasta okupacija, pri čemu se delom snaga čvrsto drže strategijski centri i najvažnije komunikacije, a ostala teritorija kontroliše sa specijalizovanim, dobro obučenim i vrlo pokretnim antipartizanskim jedinicama.

Područje u kome postoji ili preti opasnost da se pojavi partizanski pokret, posmatra se kao frontovska zona operacija. Komande i jedinice moraju tamo biti budne i spremne za napad i za odbranu kao i na frontu. Ne dopušta se »pozadinsko raspoloženje, jer ono partizanima pruža mogućnost primene njihovog najubođitijeg oružja - iznenadeњa. Pokazalo se da čisto defanzivne mere sigurnosti mnogo ne smetaju partizanskim jedinicama pa ih nova uputstva predviđaju samo ako se radi o stvarnom nedostatku snaga na nekoj manje važnoj teritoriji. Bolje su, ističe se, makar i ograničene ofanzivne akcije nego potpuno defanzivan stav. Ofanzivan stav mora da se zadrži za sve vreme postojanja partizanskog pokreta, i ne sme biti sveden na povremene akcije posle kojih nastupaju periodi mirovanja, jer partizanskim snagama ne treba mnogo vremena da se ponovo pribere i produže sa borbama.

Protivpartizanska strategija i taktika nastoje da ustanove gde su najosetljivije tačke za partizane, da bi se napad usmerio na njih. Obično se najosetljivijim tačkama smatraju podrška stanovništva, snabdevanje, rukovodstvo i veze.

Prepostavlja se da su partizani uvereni da ih na njihovom terenu noću i po ružnom vremenu niko ne sme napasti, pa zato pravila za protivpartizansku borbu preporučuju da se upravo tada napada. Po njima je najvažnije sačuvati tajnost pokreta i ostvariti iznenadeњe, jer su partizanske jedinice u odbrani navodno slabe. Osnovni oblik manevra u protivpozadinskoj taktici je opkoljavanje radi uništavanja ili zarobljavanja. Smatra se da je najuspešnija taktika borbe protiv partizana, ona ista koju primenjuju partizani. Za mogućnost

primene takve taktike od dragocene je vrednosti saradnja stanovnika koji su prijateljski raspoloženi prema okupatoru.

Mere za sprečavanje pojave i širenja partizanskog pokreta mogu biti političke, administrativne, policijske i vojne prirode. Nacisti su pred drugi svetski rat nastojali da političkim manevrima pripreme invaziju, odnosno da unapred smanje moral i otpornost napadnutog naroda i armije, a ujedno da se obezbede od jedinstvenog narodnog otpora po izvršenoj okupaciji. To su delimično postizali stvaranjem pete kolone i pronaciističkih izdajničkih vlada. Nemačka iskustva su za buduće okupatore dragocena. Ipak, nemačkoj politici na okupiranim delovima SSSR-a, u Poljskoj i Jugoslaviji noviji teoretičari okupacije, stavljaju ozbiljne zamerke zato što je zbog svog rasističkog gledanja na Slovence, prišla stanovništву ovih zemalja neoprezno, arogantno, pljačkaški, izazivački, sa previše pouzdanja u efikasnost svoje vojne sile i efekat zastrašivanja.

Po mišljenju autora novih protivpartizanskih ratnih doktrina,⁶⁰¹ Nemci nisu iskoristili do kraja postojeće mogućnosti za političko onemogućavanje partizanskih pokreta u okupiranim zemljama, pa su zbog toga imali protiv sebe milionske armije partizana. Po njihovom mišljenju dovoljno je da se stanovništvu pristupi blago, obeća poštovanje njegove svojine, izvrši rasturanje socijalističkih komuna gde postoje, osigura pravo na religijske obrede i da po koja bezopasna sloboda, pa će ono ostati neutralno. Pojavu partizana treba stanovništvu prikazati kao opasnost za njihov mir, sigurnost i poredak te tako izazvati protivpokret koji će biti glavna snaga za likvidaciju partizanskog pokreta. Ako je u pitanju zemlja sa kapitalističkim potrekom onda će u protivpokret moći da se pokrene bar klasa posednika, jer se partizanski pokret (kao neminovno progresivna pojava) uvek može prikazati i kao »komunistička opasnost«.

Za vreme-okupacije nad stanovništvom koje sarađuje s partizanima biće zavedena stroga vojna kontrola i čvrsta *administrativna ograničenja* ličnih sloboda. Obim i strogost tih mera zavise od toga u kolikoj je meri stanovništvo povezano s partizanima. Ako se pojave znaci »dobre volje« za saradnju s okupacionom vlašću, ta ograničenja bi bila brzo uništena. Zbog toga će okupator nastojati da ohrabri i najmanji pokušaj opozicije prema partizanima, jer uvek ostaje kao glavni cilj da se stanovništvo odvoji od partizana. Zato se ne preporučuje masovna primena takvih administrativnih mera i kazni nad stanovništvom, koje mogu ići na ruku partizanskom pokretu. U administrativne mere kojima se smanjuje mogućnost saradnje s partizanima spadaju: popis i fotografisanje svih stanovnika, obaveza da se stalno nosi i na zahtev pokaže lična karta, kontrola i registracija svakog kretanja van mesta stanovanja, zavođenje noćnog policijskog časa, konfiskacija svih vrsta oružja i predmeta upotrebljivih za bor-

60) Ely: *The red army to-day*, Harrisburg 1949.

bu, zabrana korišćenja radio-prijemnika, televizora i slično, kontrola svih transportnih sredstava, pretresi stanova, racionisanje i kontrola prometa hrane, odela i lekova i potpuna evakuacija stanovništva iz pojedinih rejona. Neke agresivne sile i pored toga što su potpisnice konvencije kojom se zabranjuje uzimanje talaca, u arsenalu svojih administrativnih mera zadržale su propis o uzimanju talaca u okupiranoj zemlji.

Da bi stanovništvo odvojili od partizana i lakše ga kontrolisali, snage SAD i njihovi saradnici u ratu u Vijetnamu pristupili su, posle pokazane neefikasnosti primenjenih političkih metoda, grubom fizičkom odvajajući. Stvoreno je 16.000 utvrđenih »strategijskih naselja« u koja su silom preseljeni stanovnici sela koja su mogla imati neku vezu sa partizanima. U tim brojnim koncentracionim logorima, na čiju su izgradnju i održavanje utrošena ogromna sredstva, organizovani otpor stanovništva nastavljen je, pa je i ovakvo odvajanje bilo neuspešno.

Sprovođenje okupatorskih administrativnih mera biće popraćeno oštijenim *prinudnim i kaznenim merama*, da ne bi polovičnost i neki znak popustljivosti išao na štetu ugleda okupatorske vlasti. S druge strane, preporučuje se opreznost od nasedanja partizanskim provokacijama. Partizani bi mogli da izvrše svoje napade upravo u blizini onih naselja koja su sklona saradnji sa okupatorom, da bi izazvali represalije protiv takvih naselja i tako ih kaznili za saradnju. Svako neodmereno kažnjavanje stanovništva partizani bi mogli iskoristiti za to da potkrepe mržnju prema okupatoru i dokažu potrebu borbe protiv njega. Zato se preporučuje objavljivanje svega što je zabranjeno i kažnjivo, da bi stanovništvo znalo da se kažnjavanja ne vrše proizvoljno, nego zato da se osigura »zakon i red«.

S obzirom da protivpartizanska dejstva traže veliko rasturanje snaga i da je često te snage teško odvojiti sa fronta, svaki okupator će tražiti mogućnosti da izbegne veliko angažovanje vlastitih krupnih jedinica, koje su potrebne za borbu na frontu, a da nedostajuće jedinice za službu okupacije i protivpartizansku borbu nađe na drugoj strani. U prvom redu on će nastojati da od stanovnika spremnih za saradnju, od emigranata i drugih nezadovoljnika stvari *kvislinške jedinice* koje će proglašiti za svoje savezničke snage. Njima bi postepeno predavao odgovornost za mir na okupiranoj teritoriji. Ako se pokažu doraslima za taj zadatok, mogao bi im dati i pravo organizovanja i vršenja vlasti, s time da im se postave savetnici. Usluge takvih kvislinških snaga bile bi dragocene za okupatora. Pored službe u takvim vojnim jedinicama okupator će nastojati da stanovnike okupirane teritorije i emigrante sa te teritorije uključi u policijsku, obaveštajnu, propagandnu, upravnu i privrednu službu, a mogu delimično biti uvršćeni i u jedinice za specijalne zadatke u protivpartizanskoj borbi.

Teorije protivpartizanskih dejstava računaju i s mogućnošću da se u nekoj zemlji uopšte ne mogu naći neposredni saradnici ili će ih

biti tako malo da ne predstavljaju značajnu pomoć u borbi protiv partizana. Tada se upućuje na stvaranje »posrednih saradnika«, koje je moguće imati tamo gde partizanski pokret nije jedinstven nego unutar njega postoje grupe i frakcije, koje se međusobom ne slažu u nekim političkim ili organizacijskim pitanjima. Veštrom tajnom diplomacijom, propagandom i novcem okupator tada pokušava da ta neslaganja probudi do rascepa, a zatim i do međusobnog oružanog sukoba. Nejedinstvom pokret je već upola oslabljen a kad u njemu dođe do ozbiljnog unutrašnjeg sukoba on za okupatora postaje bezopasan.

Sve se češće u literaturi ističe mišljenje da se za borbu protiv partizana može uspešno primeniti njihova vlastita partizanska taktika. Za takvu vrstu borbe potrebne su posebno organizovane, obučene i opremljene jedinice. Da ne bi bile otkrivene ove jedinice izbegavaju dodir s mesnim stanovništvom. Kreću se i dejstvuju noću a danju ostaju prikrivene. Posle sukoba, ili kada su otkrivene, prebacuju se u drugo područje. Ukoliko bolje upoznaju zemljište i sažive se sa njim, utoliko se više može očekivati njihov uspeh.

Nemci su u drugom svetskom ratu koristili takve jedinice pod nazivom trupovi. Oni se upotrebljavaju za izviđanje, prepade, zasede i uništavanje partizanskih ustanova. Tamo gde budnost partizanskih jedinica i ustanova oslabi i gde se stvorи uverenje da okupator na slobodnu teritoriju nastupa samo velikim snagama i danju, trupovi mogu naneti partizanskim pozadinskim ustanovama (bolnicama, radionicama itd.) velike gubitke. Trup može ponekad dobiti precizan zadatak, ili nekoliko zadataka i ograničen rejon dejstva, ali često dobiјa samo opšti zadatak u čijem okviru sam bira ciljeve dejstva i meseto boravka, koristeći sve mogućnosti za iznenadne uništavajuće napade. Ove snage se upotrebljavaju za sadejstva sa velikim jedinicama u toku ofanzive a mogu poslužiti i kao obezbeđenje.

Pripadnici trupova se ponekad prerađavaju u partizane, stavljući njihove znakove, trudeći se da se ponašaju u odnosu sa narodom kao pravi partizani. Tako mogu slobodno da se kreću da otkrivaju organe narodne vlasti i druge pripadnike partizanskog pokreta, da vrše izviđanja, diverzije i prepade, i pri tome unose pomutnju i nesigurnost u partizansku pozadinu.

Trupovi su sastavljeni prvenstveno od dobrovoljaca koji su fizički čvrsti, snalažljivi i samopouzdani. Među njima se mogu naći šverceri, zverokradice, avanturisti i drugi kriminalci. Vrlo pažljivo odrabani pojedinci između saradnika s okupirane teritorije, mogu se u trupovima koristiti kao vodiči, tumači i za snabdevačke dužnosti.

Organizacija trupa zavisi od mnogo činilaca, kao što su: vrste zadataka, karakteristike zemljišta, klima, radius dejstva, uslovi logorovanja na terenu, partizanske snage, držanje stanovništva i opšta aktivnost okupacionih trupa. Ona se obično deli na tri pododeljenja. Trup ukupno ima 30 do 50 ljudi, među kojima su: inžinjeri, vezisti,

sanitetski i drugi stručnjaci. Naoružanje je lagano, automatsko, kao i materijal za miniranje. Imaju specijalna odela (sem kad se prerašavaju u partizane) i lagano opremu za logorovanje. Prigodnom radiostanicom drže vezu sa svojom komandom i eventualno sa avijacijom, kojoj će pokazati cilj i od koje će dobiti podršku. Male lake radiofon-ske stanice mogu se upotrebiti za unutrašnju vezu u trupu.

Trup prolazi prethodnu i intenzivnu obuku. Ona se izvodi na zemljištu sličnom onom na kome će dejstvovati. Vrši se uvežbavanje pojedinaca u njihovoj specijalnosti i uvežbavanje cele jedinice. Već u obuci traži se da svaki pojedinac pronađe rešenje za izlaz iz teške situacije. I starešine trupova treba prethodno da prođu kraći pripremni kurs za protivpartizansko ratovanje. Obukom se kontroliše sposobnost pojedinaca da bi se nepodesni uklonili i zamenili drugima.

Koristeći nemačka iskustva i mogućnosti ubacivanja specijalnih protivpartizanskih snaga u pozadinu snaga FNO pomoću helikoptera, snage SAD u Vijetnamu su obilato koristile taj oblik borbe. Njihove »izviđačke grupe« i »diverzantske grupe«, bile su opremljene najboljom tehnikom za vezu, izviđanje i diverzije, zatim vlastitim helikopterima za prevoženje u područje aktivnosti i za evakuaciju po završenom zadatku. Na rekama su se služili bešumnim aluminijskim čamcima sa pogonom na vodeni mlaz. Ovim grupama rukovodili su američki oficiri, a borački sastav (oko 20 ljudi) činili su pretežno domoroci, posebno odabrani i uvežbani. Prilikom upada u naselja na slobodnoj teritoriji, prvi zadatak im je bio da likvidiraju domaće rukovodioce FNO. Služili su se najpodmuklijim metodama borbe, trovanjem vode za piće i hrane, mučenjem i ubijanjem pripadnika Fronta za nacionalno oslobođenje južnog Vijetnama.

TAKTIKA PROTIVPARTIZANSKE BORBE

Taktika protivpartizanske borbe novijeg doba sve više ističe načelo da ta borba treba da ima ofanzivni karakter. Međutim, sama priroda zaposedenja i držanja tuđe teritorije (na kojoj deluje organizovan oružani otpor) traži da se veći deo agresorovih invazionih snaga upotrebi za odbranu i kontrolu onih objekata na zaposedenutoj teritoriji koji su za agresora od prvenstvene važnosti i bez čije se stalne kontrole ne bi mogli ostvariti osnovni ciljevi agresije.

U takve objekte spadaju: gradovi, glavni železnički, drumski i plovni putevi, raskrsnice komunikacija, važni privredni objekti, granični i obalni pojas, topografski rejoni strategijskog značaja. Tako je, na primer, komanda snaga SAD i kvislinskih sajgonskih formacija u Vijetnamu, uprkos proklamiranoj ofanzivnoj taktici, za odbranu navedenih objekata morala da upotrebi preko dve trećine ukupnih efektiva. Pošto je i deo snaga predviđenih za ofanzivna dejstva povre-

meno morao da prelazi u odbranu, to je osnovni vid borbenih dejstava agresorovih snaga imao pretežno defanzivni karakter.

U područjima gde postoji ili se očekuje partizanska aktivnost preduzimaju se sve mere bezbednosti da bi se sprečio iznenadni napad na jedinice, ustanove i saobraćajne objekte. Mere obezbeđenja obuhvataju i zaštitu agresorovih civilnih ustanova. Pojačana budnost i javne odbrambene pripreme treba da smanje opasnost od iznenadnog napada i da obeshrabre partizane.

Bezbednost agresorovih jedinica osnovna je briga štabova i streljina. Ako se sazna ili posumnja da postoji opasnost od napada, sve niže jedinice upozoravaju se na tu opasnost. Borbena osiguranja i patroliranja primenjuju se u mestu i u pokretu da bi se gubici od eventualnog napada sveli na najmanju meru. Svakoj jedinici i svakoj pozadinskoj ustanovi daje se na znanje da tamo gde postoji partizanski pokret nema zone koja je potpuno bezbedna i da se lažno osećanje neugroženosti može skupo platiti. Pošto naročita opasnost preti onima koji nemaju nikakvog borbenog iskustva s partizanima, to se njima naređuje da budu posebno budni. Istoče se opasnost da period relativnog zatišja ne sme da umrtvi pažnju i budnost. Stroga kontrola snabdevanja i rukovanja materijalom, naročito oružjem i municijom trebalo bi da spreči krađu ili tajnu prodaju tog materijala građanskim licima preko kojih dospeva u partizanske ruke.

Objekti i ustanove od vojnog značaja mogu se nalaziti unutar ili izvan garnizona. Obezbeđenje prvih vrši se u okviru opštег obezbeđenja garnizona. Obezbeđenje izdvojenih vojnih objekata (skladišta, tvornice, radionica, elektrocentrala, aerodroma ili heliodroma, važnih saobraćajnih objekata, utvrđenih logora ili razvijene operativne baze), je složenije. Merama bezbednosti nastoji se postići istovremeno zaštita od sabotaža i od partizanskog napada. Ukoliko je objekat od većeg značaja za agresora ili ukoliko je privlačniji cilj za partizane (skladište oružja i municije, aerodrom, baza, itd.), utoliko se vrši temeljiti obezbeđenje. Da bi se uštedela ljudska snaga za osiguranje preduzimaju se materijalne pripreme, a u prvom redu temeljito zaprečavanje prilaza objektu žičanim preprekama, miniranjem alarmnim uređajima i osvetljavanjima. Iz okoline objekta iseljavaju se stanovnici i to se mesto proglašava zonom u kojoj je zabranjeno kretanje. Oko samog objekta izrađuje se sistem rovova punog profila. Ispred njih se na daljinu uspešnog dejstva puščane vatre raščišćava zemljiste da bi se stvorio pregledan i brisan prostor u zoni prepreka i ispred njih.

Osiguranje objekta vrši jedinica odgovarajuće jacine, ali i sve osoblje koje radi u objektu. Straža vrši osiguranje putem osmatranja. Pored obezbeđenja koje se vrši u neposrednoj okolini objekta, organizuju se mere spoljnog osiguranja, u koje spada postavljanje zaseda na prilazima objektu, miniranje šumskih staza, uspostavljanje sistema spoljnih obaveštača - civila, koji o uočenoj opasnosti ili lično jav-

ljaju ili šalju ugovoreni signal. Na pravcima gde je otežano osmatranje mogu se koristiti i specijalno dresirani psi. Sistem osmatranja, patroliranja i miniranja češće se mjenja da bi se smanjila opasnost od otkrivanja.

Ako se za rad u objektu koriste domaći stanovnici, oni se podvrgavaju strogom nadzoru da bi se sprečila saradnja s partizanima. Zabranjuje se svako stvaranje prijateljstva između osoblja iz obezbeđenja i domaćih radnika.

Jačina, sastav i naoružanje jedinice koja osigurava objekat zavisi od važnosti objekta i stepena njegove ugroženosti. Ugroženost u velikoj meri zavisi od borbenog raspoloženja stanovništva, a ne samo od blizine i snage partizanskih jedinica. Ona zavisi, takođe, i od položaja objekta i pogodnosti za odbranu. Ugroženost je veća ukoliko je objekat udaljeniji od velikih garnizona i ukoliko je lakše prekinuti veze sa tim garnizonima. Međutim, treba imati u vidu da je posada izolovanog objekta snabdevena potrebama za život i borbu da može da izdrži dužu blokadu. Njeno snabdевање hranom obično ne zavisi od veza sa okolnim naseljima. Raspolažanje sa više radio-sredstava pruža garanciju da veza sa višim štabom neće biti prekinuta.

Posada nije grupisana na jedno mesto već podeljena i smeštena u čvrsto građene objekte. Od tih objekata do borbenih položaja izgrađene su podzemne saobraćajnice. Rezerve hrane i municije takođe su razmeštene na više mesta i zaklonjene. Radio-sredstva su zaklonjena da ne bi vatrom bila oštećena. Često se izvode vežbe u brzom posedanju položaja kako bi se proverila borbena gotovost posade. Osmatranjem spolja proverava se da li je ceo sistem zaprečavanja i utvrđivanja dovoljno prilagođen zemljištu.

Niko od domaćih stanovnika ne bi smio biti upućen u sistem odbrane.

Saobraćajne linije i objekti (tt-linije, pruge, putevi i objekti na njima), po opšte usvojenim shvatanjima, teško je obezbediti u predelima gde postoji partizanski pokret, jer komunikacije su, i u zemlji srednje veličine, duge i desetak hiljada kilometara. Prema tome, ogroman broj vojnika bio bi potreban da se one obezbede u svako doba i svuda.

Železničke pruge i uređaji na njima vrlo su osetljivi. S druge strane, oni su neophodni da bi se ratni stroj održao i pokretao. Svaka operativna i strategijska jedinica dobija određen broj železničkih pruga na korišćenje i na obezbeđenje u komunikacijskoj zoni. Obezbeđenje komunikacija na privremeno zaposednutoj teritoriji utolik je važnije ukoliko je ta teritorija bliže frontu. Ali, i bez obzira na front, za potrebe eksploracije posednute teritorije nužno je redovno korišćenje komunikacija.

Važni objekti na železničkoj pruzi, kao što su železničke stanice, mostovi, nadvožnjaci, tuneli, vijadukti, pumpe za vodu radionice i ranžirne stanice čuvaju se stalnim stražama. Sama pruga obezbeđuje

se na najugroženijim mestima putem stalnih straža, a na delovima između ovih straža obezbeđenje se vrši pokretnim osiguranjem. Pored toga, s obe strane pruge na domet bliske pešadijske vatre vrši se raščišćavanje zemljišta. Pristup stanovništву u taj pojas je zabranjen, a ako bi bilo naselja uz prugu, njima se ili nameće obaveza osiguranja pruge u njihovoј blizini ili se evakuišu. Na pojedinim mestima uz prugu postavljaju se povremeno zasede i vrši miniranje prilaza ka pruzi. Prugom patroliraju oklopni vozovi. Radne ekipe koje vrše opravke i održavanje pruge osigurane su oružanom pratinjom.

Vozovi, takođe, imaju oružanu pratinju, smeštenu u jedna ili više oklopnih kola. Kad voz prolazi pored mesta za koje se prepostavlja da bi bila pogodna za partizanske zasede, na njih se može vatrica unapred otvoriti da bi se predupredio partizanski napad. Radi zaštite lokomotive od mina može se pred njom nalaziti teretni vagon natovaren zemljom ili kamenom da bi aktivirao minu. Ispred važnih kompozicija na nekoliko stotina metara jedna posebna lokomotiva sa takvim vagonom proverava bezbednost prolaza.

Pojedinačna motorna vozila, pa i manje kolone pešadije, kad se neoprezno kreću, mogu lako biti uništeni od partizanskih zaseda. Ni jake kolone neće biti pošteđene prepada i napada iz zaseda u kojima mogu pretrpeti teške gubitke. Zato je kretanje putevima kroz nemirno područje dopušteno samo u osiguranim i uređenim konvojima.

Konvoj obezbeđuju jedinice koje su za to specijalno opremljene i obučene. Kako će se obezbeđenje kretati u odnosu na kolonu i kakav će raspored imati u pokretu, to zavisi od mnogih okolnosti: zemljišta, veličine kolone, partizanskih snaga, vremenskih uslova i drugog-

Na čelu kolone kreće se osiguranje ojačano nekim oklopnim vozilom i odeljenjem inžinjerije. U sredini kolone kreće se deo osiguranja za obezbeđenje štaba sa sredstvima za vezu i sanitetom. Na iz-

Sl 4 - Shema protivpartizanskog obezbeđenja konvoja

vesnom odstojanju od začelja kolone kreće se veći deo osiguranja, organizovan i opremljen tako daje u stanju da se, po potrebi, odvoji od puta i brzo interveniše boćnim napadom na partizanske snage koje napadnu na kolonu. Kolonu obično obezbeđuje neka vazduhoplovna jedinica ili je u pripravnosti da na poziv pritekne u pomoć. Kad se prolazi kroz ugroženi predeo, a kolona je osetljiva na prepad, može se, pored postojećeg obezbedenja u koloni, izvršiti i prethodni pretres sumnjivog dela zemljišta i posesti položaji na pravcima sa kojih se očekuje partizanski napad. Ako se to vrši putem stalnih (nepokretnih) boćnih obezbedenja, onda su potrebne velike snage, a ako se koriste pokretna boćna obezbedenja, onda tempo kretanja mora biti podešen prema tim osiguranjima, a to znači da mora biti vrlo spor.

Napadnuti konvoj može, zavisno od efekta napada i raspoloživog vremena, odgovoriti samo vatrom i produžiti pokret, ili se zaustaviti i prihvati borbu. U drugom slučaju vozila se zaustavljaju ne skrećući iz kolotraga prethodnih vozila (da ne nagaze na mine). Tenkovi i pripravna automatska oružja s ostalih vozila otvaraju vatru po partizanskom položaju, vojnici iskaču iz kamiona najvećom brzinom ne čekajući da se vozila zaustave, zauzimaju položaj za borbu i otvaraju vatru. Vozачi neborbenih vozila napuštaju ukočena i ugašena vozila i sklanjavaju se. Pošto oceni položaj i situaciju komandant kolone naređuje delu osiguranja na začelju kolone da pristupi izvršenju predviđenog manevra radi obuhvata partizanskog položaja.

Po raščišćavanju situacije osiguravajući delovi se ne upuštaju u gonjenje razbijenih partizanskih jedinica. Od zarobljenih partizana odmah se nastoji doznati na koje mesto je trebalo da se povuku po izvršenom napadu. Potrebna saslušanja sprovode se i nad stanovnicima obližnjih naselja kroz koja ili pored kojih su partizani morali proći. Prema tim naseljima često će biti preduzimane represalije. Podaci o sukobu i o partizanima dostavljaju se radio-depešom višoj komandi. Pošto se izvrši opravka vozila i sanitet izvrši najnužnije poslove, kolona produžava put sa svim ranijim merama predostrožnosti.

Kada početne mere za sprečavanje i gušenje partizanskog pokreta otpora ne dovedu do njegovog savlađivanja, borba se nastavlja prvenstveno - i kad god je moguće - ofanzivnim metodima. *Napadi* mogu biti raznog obima, od napada na manju odvojenu partizansku jedinicu za koju je prethodno tačno utvrđeno gde i u kakvom se rasporedu nalazi, pa do obimnog napada, ofanzive na slobodnu partizansku teritoriju na kojoj se nalaze krupne partizanske jedinice i razne političke i vojne ustanove.

Raznim načinima izviđanja sa zemlje i iz vazduha agresorove komande ponekad su u stanju da ustanove tačno ili približno mesto boravka neke partizanske jedinice. U skladu s opštim načelom prvenstvene primene ofanzivne taktike, komanda je u tom slučaju dužna da preduzme hitan i energičan napad na otkrivenu partizansku jedinicu

sa ciljem daje uništi ili bar da joj nanese gubitke. Računajući sa partizanskom manevarskom sposobnošću i gipkošću, napad se priprema i izvodi tako da se ostvari što je moguće veće iznenađenje. Priprema za pokret vrši se brzo i na neupadljiv način. Oficiri se upoznaju sa zadatkom i planom izvođenja, a sve jedinice garnizona moraju za ovakve zadatke biti spremne, kako se u toku njihove posebne pripreme ne bi vršila dekonspiracija akcije.

U vijetnamskom ratu napad na otkrivenu partizansku jedinicu izvođenje obično s ciljem da joj se brzim koncentričnim dejstvom sa zemlje i iz vazduha nanesu što veći gubici. Taktički manevar ovog napada nazivan je »prsten«, ako je izведен snagama do dva bataljona, odnosno »okruženje« kada su upotrebljena 3 do 4 bataljona.

Na mesto akcije snage se prebacuju najbržim raspoloživim sredstvima: avionima (helikopterima), motornim transportom ili pešice. Jedan deo snaga može biti upućen pešice, najbolje noću, a drugi deo brzim transportnim sredstvima u zoru. Napad, bilo daje koncentričan, bilo obuhvatan, treba da bude izveden brzo i energično, ne gubeći iz vida najnužnije mere bezbednosti protiv zasede i drugih klopki koje primenjuju partizani, jer ponekad partizanska jedinica koja je uočena i napadnuta može biti samo smišljeno postavljen mamac. Nastupajući s kružne ili polukružne linije partizanske jedinice treba potisnuti na uži prostor, u »zonu smrti«, gde bi im se jakom vatrom zadao konačni udarac. Čim se zadatak izvrši ili se akcija pokaže neuspelom, obično se jedinica ne upušta u gonjenje manjih grupica, već se prikuplja i uz potrebna obezbeđenja vraća u garnizon ili utvrđeni logor pre mraka.

Protivpartizanska ofanziva je veliki napad operativnog značaja usmerena na prostranu oslobođenu teritoriju, na partizanske jedinice ustanove i stanovništvo. To, obično, nije samo vojnička operacija, već kombinacija vojnih, političkih i terorističkih mera, koje se provode više dana ili nedelja, s ciljem da se na određenom području ili bar na određenim pravcima, čvrsto uzmu u ruke važni zemljšni i drugi objekti, unište glavne partizanske snage, kazni stanovništvo za učešće u pokretu, i pokret uništi ili suzbije. Agresor takve operacije naziva još i »akcijom čišćenja«, »pacifikacijom područja« i slično. Kaznene ofanzive (ekspedicije) imaju kao glavni cilj izvršenje odmazde nad civilnim stanovništvom, zarobljavanje radne snage i pljačku.

Ofanzivi prethode brižljive pripreme: ažuriranje i dopuna svih obaveštajnih podataka o teritoriji na koju će se vršiti ofanziva i o partizanskim jedinicama i ustanovama na njoj; neupadljivo dovođenje snaga bliže rejonima koncentracije; procena situacije i donošenje konačne odluke o načinu izvođenja ofanzive. Da bi se sačuvala tajnost pripreme operacije, daje joj se konspirativni naziv (na primer, operacija »tigrov skok« i slično). Sva vlast prelazi potpuno u ruke vojnog komandanta. Politički i propagandni aparat razrađuje svoj plan dejstva u skladu sa ciljevima koje ofanziva treba da ostvari. Oštrica po-

litičkog rada i propagande usmerava se na odvajanje partizanskih snaga od stanovništva i stvaranje podvojenosti unutar pokreta otpora. Uoči ofanzive obično se objavi i amnestija za one koji se do određenog dana predaju okupatorskim vlastima. Partizanskoj obaveštajnoj službi podmeću se dezinformacije o vojnim pripremama koje je, ipak, nemoguće potpuno prikriti.

Kada se traži radikalno rešenje, onda se obično primenjuje manevar opkoljavanja, koji ima dvojne prednosti, zavisno od toga s kolikim snagama se izvodi, na kakvoj teritoriji i protiv kolikih partizanskih snaga. Mada taj oblik manevra nije bio u novijum protivpartizanskim ratovima korišćen tako često i u takvom obimu, kao što je to bio slučaj u našem NOR-u, nije isključeno da bi u eventualnom ratu na našem prostoru bio ponovo primenjivan, pa ga treba bolje razmatrati. Koncentracija jedinica koje će izvesti manevar opkoljavanja vrši se u nekoliko rejona, u garnizonima ili u novoformiranim uporištima nedaleko od periferije teritorije na koju se priprema ofanziva. To se izvodi brzo uz upotrebu svih transportnih sredstava, pa i avijacije. Sa tih rejona bez mnogo zadržavanja i u isto vreme sve snage u paralelnim kolonama izlaze što mogu hitnije na liniju okruženja i tako zatvaraju krug oko partizanske teritorije. To se obično čini noću da bi se postiglo iznenadenje.

Već prilikom pokreta ka liniji okruženja, mogu se izvršiti neka pročešljavanja perifernih površina na kojima se nalaze ili prepostavljaju da se nalaze partizanske jedinice i baze, kako bi se potisle u okruženje. Uspostavljanje linije okruženja predstavlja prvu fazu i ima osobine operativnog okruženja, okruženja teritorije a ne neposredno jedinica. Linija okruženja oslanja se obično na garnizone, na uporišta oko slobodne teritorije na koju se priprema ofanziva i na komunikacije koje su poslužile da se njima dopreme snage i sredstva na linije okruženja. Ona je dugo po nekoliko desetina kilometara, a nekad i više, zavisno od veličine teritorije, raspoređa partizanskih snaga koje treba opkoliti i od raspoloživih snaga za ofanzivu. Pošto ta linije obično nije neprekidna to se međuprostori kontrolišu izviđanjem. Kada su snage dovoljne ta linija na nekim odseцима ostaje posednuta i za sve vreme ofanzive.

Dalji razvoj ofanzive može biti planiran na više načina, polazeći uvek od načela daje bitno uništiti partizanske snage i baze, a ne samo osvojiti teritoriju. Smatra se daje naročito važno uništiti partizanske štabove i politička rukovodstva, zatim pronaći i uništiti skloništa i skladišta. Kad jednom otpočne pokret sa linije okruženja više se ne dopuštaju nikakvi opšti zastoji, već se traži brzo i energično nastupanje da se partizanskim snagama ne da vremena da se srede i organizovano probiju. Napadati se mora danju a nekad i noću, po lepom i ružnom vremenu, ne dopuštajući da se prekine jednom uspostavljeni borbeni dodir. Nastupanje kroz okruženo područje treba da bude sračunato na to da se iz operativnog pređe u taktičko okruženje. To

se može ostvariti ili stezanjem celog obruča ili rasecanjem opkoljene teritorije na manje obruče da bi se zatim prešlo na njihovo postepe- no likvidiranje.⁶¹⁾

Ukoliko u opkoljenom području postoji neki utvrđeni partizanski rejon, za njegovu likvidaciju predviđa se sledeći metod: po izvr- šenom okruženju jedinice se zaustave i utvrde; na najpodesnijem pravcu za napad uvodi se nova sveža jedinica, ojačana sredstvima za savladavanje utvrđenih rejona; pošto ona prodre u partizanska utvr- đenja i otuda ih izbací, vrši se njihovo uništavanje zajedničkim dej- stvom te jedinice i snaga koje su izvršile okruženje.

Kad se radi o prostranom području i snažnim partizanskim je- dinicama teško će se moći primeniti metod istovremenog stezanja obruča na svim pravcima, jer se jedinice prilikom nastupanja nago- milavaju, mešaju na krilima, a na drugim mestima ostavljaju slobod- ne međuprostore kroz koje se partizanske snage mogu probijati. Zato se mora nastupati sa puno metodičnosti, makar i na štetu brzine. Osnovna briga je držanje čvrste blokade teritorije, radi čega je neophodno da se uspostavi ili više obruča ili da se na najverovatnijim pravcima probija organizuju dopunske linije po dubini. Predviđa se i osiguranje od pokušaja da partizanske snage sa manjim grupama dejstvuju spolja na obruč da bi opkoljenim jedinicama olakšale pro- boj iz okruženja.

Ponekad je moguće uspostaviti čvrstu blokadu jednog dela teri- torije na koju su potisnute partizanske snage, i za neko vreme pre- kinuti dalje stezanje obruča. To se može učiniti kada je taj deo teri- torije neprohodan i kada na njemu nema naseljenih mesta, a prepos- tavlja se da tamo partizanske snage nemaju rezervne hrane i mate- rijala, da su bez potrebne zaštite od hladnoće i slično. Tada se spro- vodi »gladna« blokada. Za to vreme dejstvuje se avijacijom, artiljeri- jom i propagandom.⁶²⁾

Partizanske jedinice u taktičkom okruženju uništavaju se svim sredstvima sa zemlje i iz vazduha. Pokret u unutrašnjosti obruča vrši se sa jednog ili dva pravca, te se uništavanje sprovodi po sistemu »če- lić i nakovanj«. Nastupanje sa jednog ili dva pravca može se primeniti i kod većih okruženja kada se deo obruča oslanja na jaku prirodnu prepreku (reku), koju je moguće efikasno kontrolisati i manjim sna- gama.

Stanovnicima zone na kojoj se izvodi ofanziva i onima iz okolnih naselja saopštava se preko letaka da je zabranjeno svako kretanje kroz tu zonu i da će sebi olakšati situaciju ako doprinesu brzom lik-

61) Ovaj sistem ofanzive po etapama bio je primenjen u italijanskoj ofanzivi u ljubljanskoj pokrajini u julu 1942. godine. *Oslobodilački rat naroda Jugoslavije*, Beo- grad, 1957, knj. 1, str. 301.

62) Takvu akciju izveli su Nemci protiv krimskih partizana u zimu 1942/43; (Vergasov »V gorah Tavriji«, Moskva 1956, str. 191).

vidiranju „pobunjenika“. Kad otpočne operacija svaki stanovnik zatečen u zoni operacije van naselja stavlja se pod stražu i zadržava do završetka operacije.

Sve jedinice koje učestvuju u ofanzivi i sve njihove pomoćne službe i ustanove za vreme operacije, u mestu i u pokretu, obezbeđuju se kružno, jer partizanski protivnapad može uslediti svuda i sa svake strane. Kružna odbrana s utvrđivanjem organizuje se prilikom svakog zastanka i zadržavanja, naročito za vreme prenoćišta. Kada se preko noći ne dejstvuje, treba istaknute pešadijske delove povući sa nepodesnih na bolje položaje za odbranu od noćnih protivnapada sa kojih je lakše sprečiti pokušaje proboga iz okruženja. Putevi snabdevanja jedinica moraju, takođe, biti brižljivo osigurana, jer su oni glavni cilj napada partizanskih jedinica koje su se izvukle iz obroča, kao i onih koje iz nenapadnutih rejona pristignu da napadima spolja, u pozadinu obroča, olakšajući položaj opkoljenih partizanskih snaga.

Kada se zbog nedostatka snaga ili nepogodnosti zemljišta ne može uspešno organizovati ofanziva opkoljavanja, mogu se primeniti i drugi oblici manevra. Jedan od njih je koncentrični napad radi razbijanja krupnih partizanskih formacija, uništenja baza i sprečavanja snabdevanja vazdušnim putem. U takvoj ofanzivi manje se polaze na sistematičnost prilaženja a više na iznenadnu dejstva i brzinu izvođenja. Napad se izvodi istovremenim nastupanjem na više pravaca i to pravo prema cilju koji treba da bude dobro poznat. I u tom slučaju vrši se opkoljavanje pojedinih partizanskih delova kad se za to ukaže prilika, ali se prednost daje brzom udaru, razbijanju i gonjenju. Za takvu operaciju od velike koristi su domoroci - vodiči koji znaju skrivene prilaze partizanskim položajima i raspored partizanskih jedinica i baza.

Na čelu napadnih kolona grupišu se laka automatska oružja, jer brzo stupanje u dejstvo pri dodiru s partizanskom jedinicom. Sredstva podrške takođe su u blizini čelnog odreda. Prethodnički delovi kad najdu na partizanske snage, a nisu otkriveni, uzdržavaju se od otvaranja vatre sve dok glavnina ne bude u mogućnosti da izvede napad. Na partizanske jedinice koje su u akciji najčešće noću jer danju logoruju i odmaraju se, lakše je ostvariti iznenadni napad danju.

Kad se u toku operacije dode u direktni dodir s većim partizanskim jedinicama, pa ona uspe da izbegne opkoljavanje i otpočne s odstupanjem, preduzima se energično gonjenje. Za uspešno gonjenje najvažnija je brzina pokreta koju mogu postići samo za to pripremljene jedinice. Njih će rede moći da podržava artiljerija, ali će zato dobro doći avijacija. U toj akciji, pored energičnosti, neophodna je opreznost od partizanskih zaseda i lukavstva, a to se postiže upornim držanjem dodira s odstupajućim snagama protivnika i dobrim rasporedom pokretljivih rezervi koje blisko prate ešelon.

Zauzimanje partizanske baze i uništavanjem ili razbijanjem partizanskih jedinica, izvršen je prvi i najvažniji deo zadatka, posle čega

se pristupa temeljitu uništavanju partizanske baze. Baza je načićana tajnim podzemnim skrovištima iz kojih je nužno »iščačkati« skrivene partizanske političke rukovodioce i saradnike, ranjenike, skladišta, radionice, radio-stanice i skrivena teška oruđa. Obaveštajci saslušavaju zarobljenike prikupljaju i proučavaju zaplenjene dokumente. Sa zamaskiranih točaka danju i noću posmatra se svaki pokret stanovništva, kome se dozvoljava ograničeno kretanje, i koje će svojim pokretima namerno ili nenamerno otkriti skrivena partizanska skloništa. Na stanovništvo se vrši pojačan propagandni pritisak, da se odrekne učešća u partizanskom pokretu.

Pešadija ima najteži zadatak u protivpartizanskom ratu. Operacije na teško pristupačnom zemljištu lišavaju je podrške artiljerije, oklopnih jedinica, a često, bacača i materijala. Da bi bila pokretljiva pešadija mora da se zadovolji lakinim ručnim oružjem i da štedi municiju, čime joj je vatrena moć znatno smanjena. Komoditet vojnika je takođe smanjen, jer se moraju lišiti jednog dela logorske opreme. Smanjene mogućnosti za brzu evakuaciju ranjenika mogu imati uticaja na borbeni moral i kod dobro uvežbanih jedinica. Nije naročito teško, pa i za malu jedinicu, da se probije u unutrašnjost teritorije koju kontrolišu partizani, ali je mnogo teže da tamo izvrši zadatak, da se održi ili da se uspešno povuče. U odbrani je uloga pešadije, takođe, prvostepena, jer partizani napadaju sa bliskih odstojanja, na kojima im se uspešno može suprotstaviti samo pešadija. Pored toga, oni često napadaju noću, kad su drugi rodovi slabo efikasni, pa uspeh odbrane zavisi isključivo od držanja pešadije.

Artiljerija može podržati pešadiju gotovo uvek kad se brani u uporištu ili u njegovoj blizini, rede kada napada dalje od uporišta ili u teže prohodnim predelima. Artiljerija se koristi kad god je moguće, makar materijalni efekat i nije velik, jer se prepostavlja da ima snažno moralno dejstvo na partizanske snage.

Kada se kreće u akciju treba dobro proceniti kakve su mogućnosti za pokret artiljerije, jer ona može jako usporiti, pa čak i omesti pokret cele jedinice. Koristi sve mogućnosti da bi za pešadijom prodrla u unutrašnjost partizanske teritorije, ojačava se inžinjerijom i koristi traktorsku vuču. Izviđanje ciljeva za artiljeriju vrše izviđači i avijacija. Avion ili helikopter može poslužiti kao radio-relejna stanica za vezu artiljerije sa izviđačem, a i kao leteća osmatračnica. U toku ofanzive artiljerija je raspoređena neposredno oko obruča, na toliko mesta da može svima ili bar većem delu napadajućih jedinica pružiti podršku. Ona je obično podeljena na baterije, pa i na vodove. Položaj artiljerije utvrđuje se kružno, da bi bili sposobni za samostalnu obranu. Artiljerija se municijom često snabdeva vazdušnim putem.

Artillerija se u sastavu odbrane uporišta raspoređuje unutar uporišta, na mestu sa koga može dejstvovati na sve strane. Za sve pravce i linije za koje se prepostavlja da bi mogla poslužiti kao

položaji partizanskih snaga u napadu na uporište, unapred se planiraju vatre i izračunavaju elementi.

Oklopne jedinice se koriste za osiguranje i dejstva u vreme ofanzive. Često se tvrdi da one demoralisu partizane već samom pojmom. Njihova masovna upotreba na teže prohodnom zemljištu, ipak je vrlo ograničena. Oklopna vozila uvek treba podržavati pešadijom, jer partizanske snage iz zaseda, čak i improvizovanim sredstvima, uništavaju oklopna vozila. Razvojem novih, lakoprenosnih, protivoklopnih oružja partizanske snage dolaze u sve povoljniji položaj prema tenkovima. U odbrani naseljenih mesta oklopne jedinice mogu biti u rezervi. One su podesne kao sredstvo za brzu pomoć napadnutom garnizonu i za deblokiranje jedinica koje su opkolile partizanske jedinice.

Vazdušnodesantne jedinice postaju sve važnije sredstvo za borbu protiv partizana, naročito za pripremu i izvođenje ofanziva, s obzirom da su vrlo pokretljive i da su u stanju da postignu iznenadenje. Te jedinice se spuštaju na mesta sa kojih se brzo mogu razviti na liniji okruženja, do ko ih je kopnenim putem sporo i teško doći. One mogu biti bacene i u unutrašnjost partizanske teritorije, da iznenadnim udarom izvrše neki važan zadatak kao što je, na primer, uništenje partizanskog štaba, baze, političkog rukovodstva i slično. U toku gorenja delova partizanskih jedinica vazdušnodesantne snage mogu biti spuštene na pogodne položaje za presecanje odstupnice radi deorganizacije i uništenja odstupajućih partizanskih jedinica.

U vijetnamskom ratu SAD su imale vazdušno-pokretnu diviziju sa 250 helikoptera. Prebacivanje jedne taktičke grupe iz baze na položaje udaljene samo 5 do 8 km od objekta napada, vršeno je 3 do 5 talasa, a svaki talas prevožen je sa 30 do 50 helikoptera.

Vazduhoplovstvo postaje opasan protivnik partizanskih snaga. Za izviđanje partizanske teritorije upotrebljivi su svi tipovi aviona i helikoptera. Sporoletiči stari tipovi aviona su još bolji nego najmodernejši, jer lakše mogu da uoče manje jedinice i druge objekte na partizanskoj teritoriji. Avijacija i helikopteri su u mogućnosti da pruže snažnu podršku pešadiji na zemljištu na kome joj inače ne može pomoći ni artiljerija ni oklopne jedinice. Oni su u stanju da brzo priteknutu u pomoć napadnutim auto-kolonama i železničkim ešalonima, zbog čega je nužna stalna radio-veza između stanica za kontrolu saobraćaja i aerodroma. Pored borbene podrške avijacija i helikopteri pružaju kopnenim snagama ogromnu pomoć i na taj način što im obezbeđuju snabdevanje u teškim situacijama, kada se nađu u okruženju ili na takvom zemljištu gde im drugim putem ne može biti dopremljena municija i hrana.

U predelima gde je teško pronaći podesna mesta za spuštanje ili bacanje materijala koriste se helikopteri. Oni, pored mnogih drugih usluga, pogotovo malim odvojenim jedinicama, mogu evakuisati ranjenike a po potrebi i celu jedinicu. Helikopteri su brzim tehničkim

usavršavanjem (nosivost, zaštićenost oklopom, plafon) postali vrlo efikasno protivpartizansko borbeno sredstvo. Amerikanci su na vietnamском ratištu imali oko 2.400 helikoptera. Korišćeni su za transport jedinica i teških oružja, za borbu protiv ciljeva na zemlji (rakeete, mitraljezi, topovi) izviđanje, snabdevanje, vezu, komandovanje i ostale potrebe.

Avijacijom se najlakše i najbrže može sprečiti snabdevanje partizanskih snaga vazdušnim putem. To se postiže presretanjem i uništavanjem snaodevačkih aviona koji obično dolaze noću i uništavanjem improvizovanih aerodroma i mesta za spuštanje materijala. Snabdevanje partizanskih snaga pomorskim putem može takođe biti sprečeno kontrolom obale iz vazduha.

Opšta načela *rukovođenja i komandovanja* primenjuju se i u protivpartizanskim dejstvima, ali se njihova primena prilagođava uslovima u kojima se takva dejstva izvode.

Održavanje *moralu* trupa koje se bore protiv partizanskih snaga postavlja se sasvim drugčije, nego kod jedinica na frontu. Borba protiv neprijatelja koji je svuda i nigde, koji žestoko napada a zatim iščezava, potpuno se razlikuje od borbe na frontu. Zato izgleda primamljivije ostati u relativno prijatnom garnizonu nego se probijati po brdima za partizanskim jedinicama koje se uporno bore u svim uslovima. Jedinica povučena sa fronta u pozadinu radi odmora, koja dobija zadatak da ide u borbu protiv partizana, ne može se osećati prijatno. Borci i rukovodioci takve jedinice mogu ponekad pasti u iskušenje da se i ne trude dovoljno da nađu na partizanski osinjak. Uspeh se može očekivati samo ako se izvrše političke pripreme i ako se za starešine takvih jedinica postavljaju odane i smele mlađe starešine.

U protivpartizanskom ratu česte su situacije kad jedinica dejstvuje odvojeno od glavnine okružena neprijateljski raspoloženim stanovništvom i neizvesnošću. Sve to može da deluje negativno na moral vojnika, ako starešina ne ume da im objasni potrebu takve borbe i ako je nesiguran u sebe, bez inicijative i spremnosti da primi odgovornost za donete odluke. Starešine mnogo češće nego u uslovima frontalnih borbi dolaze u situaciju da doneše odluku ne samo od vojničkog nego i od političkog značaja. Pozitivni propisi (obično poverljivog karaktera) upućuju ih na to da ne treba da se plaše da će prekoračiti nadležnosti ako preduzmu nešto što se pokaže korisno, makar to i ne odgovaralo dosledno vojnim propisima i pravilima rati-nog prava.⁶³¹

63) Takav odnos prema međunarodnom ratnom pravu imali su ne samo fašisti i nacisti prema našim borcima i stanovništvu u drugom svetskom ratu nego i oružane snage SAD u Vijetnamu. Poznati su slučajevi pokolja stanovništva u selima Maj Laj i Son Maj za koje su izvršioci (oni najniži) bili formalno pozvani na odgovornost tek pod pritiskom svetskog javnog mnenja. Međunarodno ratno pravo kršeno je i u pogledu korišćenja zabranjenih otrovnih hemijskih i bioloških sredstava. Zagorodnj, I. S.: »Zločini u Vijetnamu«, čas. »Vestnik protivvazdušnoj oboroni SSSR«, 1. jun 1966; Taylor: »Ko je odgovoran za ratne zločine«, čas. »Peace Report« br. 10 od 9. nov. 1970.

STRATEGIJSKA I TAKTIČKA OGRANIČENOST PROTIV-GERILSKOG RATA

Savremena protivpartizanska ratna doktrina rezultat je iskustava iz prošlih ratova i predviđanja o uticaju novih oružja na tu vrstu ratovanja. Brižljivo su proučeni partizanski ratovi i metodi borbe protiv partizanskih snaga. Rezultati tih proučavanja nikako se ne smeju potcenjivati. Protivpartizanskoj taktici ne bi se moglo mnogo zameriti, ako se posmatra sa tehničke strane. Ona je, istina prilagođena jednoj krajnje bezobzirnoj politici i strategiji, koja ne bira sredstva i ne preza pred svirepim merama odmazde nad neboračkim stanovništvom, ali ona u domenu taktike predviđa skoro sve što je moguće preduzeti za zaštitu okupatorskog stroja.

Slabosti sistema okupacije su u pogrešnoj političkoj proceni savremenih partizanskih ratova i karaktera onih snaga koje vode takav rat. Na partizanske pokrete se gleda kao na nešto što postoji pored, pa nekad čak i protiv, naroda okupirane teritorije i što se, prema tome, može veštrom politikom ili strogim merama odvojiti od naroda, izolovati i uništiti. Mogućnost opštenarodnog pokreta u zemlji gde saradnika okupatora i kvislinških organizacija nema u takvom obimu da bi bili od nekog političkog i vojnog značaja (kakvih će slučajeva biti sve više) uopšte se ne razmatra. Na partizanske snage se gleda kao na slabo organizovane neobućene grupe dobrovoljaca s oskudnim naoružanjem, koje od avijacijske vatre, helikoptera, tenkova i aviona panično beže. Njih je prema tim shvatanjima glavno opkoliti, stegnuti obruč i uništiti. Ratna iskustva kao da se ne uzimaju u obzir, jer bi se inače moralno utvrditi da ni u drugom svetskom ratu, i u lokalnim ratovima posle njega agresori nisu uspeli da unište nijedan partizanski pokret koji je bio dobro organizovan i uspešno vođen.

»Bez obzira na ogromnu brojnu i tehničku nadmoćnost neprijatelja, bez obzira na to što je oslobođilački rat bio voden na prostoriji čitave Jugoslavije, sa mnogo slabijim tehničkim sredstvima nego što ih je imao neprijatelj, ipak neprijatelju nije uspjelo kroz čitav period rata nigdje da uništi narodne snage. Naprotiv, te su snage obično poslije teških borbi postajale sve jače i jače« rekao je Tito na kraju našeg narodnooslobodilačkog rata.⁶⁴¹

Često se ističe načelo da je u borbi protiv partizanskih snaga najbolje primeniti njihovu vlastitu taktiku. Ova tvrdnja je absurdna i rezultat je posmatranja partizanske taktike kao nečeg sasvim nezavisnog od uslova u kojima se vodi rat. Trupovi i druge slične ubaćene diverzantske grupe mogu ostvariti izvesne uspehe ako postignu iznenadenje tamo gde popusti budnost partizanskih snaga, ali oni ne mogu da vode partizanski rat. Oni obično dejstvuju samo kao ubaćene jedinice na tuđoj teritoriji. Obim njihove aktivnosti uslovjen je

64) Josip Broz Tito: »Stvaranje i razvoj JA«, str. 39.

i ograničen, pa je svaki agresorov pokušaj šire primene partizanskog načina ratovanja osuđen na neuspех. Uslove u kojima partizanske snage vode borbu i primenjuju svoju taktiku ne mogu stvoriti agresoreve trupe. One ne mogu od porobljenog stanovništva na zaposednutoj teritoriji stvoriti simpatizere; ne mogu nikad upoznati svaku stazu na zemljištu, onako kako je poznaju oni koji su tu odrasli; ne mogu moral svojih vojnika dači na visinu partizanskog borbenog morala itd. Iz politički pogrešne i šematske procene opštih uslova partizanskog i protivpartizanskog rata rađaju se pogrešni strategijski, operativni i taktički zaključci. Kad se zbog takvih pogrešaka jave neuspesi onda se razlozi traže u besmislenim teorijama o partizanskom fanatizmu, u izmišljenoj brojnoj nesrazmeri, nepovoljnem zemljištu i slično.

Još uvek ima teorija o tome da se pretnjom, pritiskom i terorom može zastrašiti i demoralisati stanovništvo okupirane teritorije, te na taj način lišiti partizanski pokret podloge na kojoj počiva. Neosnovanost takvih prepostavki, potvrđili su svi uspešni partizanski ratovi dvadesetog veka.

Posle drugog svetskog rata pojavljivala su se i mišljenja da su uspesi antifašističkih partizanskih pokreta bili mogući u prvom redu zato što su glavne snage agresora bile angažovane na savezničkim frontovima, pa nisu imali dovoljno jedinica za borbu sa partizanskim snagama. Takve teorije su opovrgnute lokalnim ratovima vođenim u drugoj polovini ovog veka. Imperijalističkim silama bio je na raspolaganju celokupan ratni potencijal zemlje pa su ipak gubile ratove protiv partizanskih snaga malih i ekonomski nerazvijenih zemalja. Agresori su u tim ratovima imali teške gubitke na bojnom polju, doživljavali političku osudu u svojoj zemlji i u čelom svetu. Nisu uspeli da ostvare ciljeve agresije, već su se morali povući i priznati poraz.

Vrednost stečenih iskustava u toj vrsti ratova nije samo u sprezi strategijskih i taktičkih pouka. Značajno je i opšte istorijsko iskustvo daje narodu spremnom da brani svoju slobodu i nezavisnost ne moguće silom nametnuti tuđu vlast i primorati ga da porobljenost trpi bez borbe i otpora.

Naša doktrina ONOR-a u daljoj teorijskoj i praktičnoj razradi partizanskog oblika oružane borbe ima u vidu naša i tuđa ratna iskustva. Možemo s pravom očekivati da će i potencijalni agresori imati u vidu istorijske pouke stečene na našem ratištu i da će one biti značajan faktor u pokušaju agresije na Jugoslaviju.

P R I L O Z I

*Primeri partizanskih dejstava
u narodno oslobođilačkom ratu
i socijalističkoj revoluciji
(1941–1945)*

NAPOMENA

U narodnooslobodilačkom ratu u Jugoslaviji, jedinice Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda izvele su na hiljade uspešnih borbenih akcija, diverzija, bojeva, operacija i marševa. Njihova taktička analiza i proučavanje može i danas korisno da posluži kao iskustvo koje ima trajnu teorijsku vrednost. Izneti primeri nisu, međutim, birani po kriterijumu taktičkih iskustava koja se iz njih mogu izvući, jer bi takav pristup iskustvima NOR-a i socijalističke revolucije tražio poseban i obiman rad.

Primeri koje navodimo u najkraćim crtama, kao kratki istorijski zapis, treba u prvom redu da ilustruju efikasnost partizanskog oblika oružane borbe. Mada geografska raspoređenost primera nije izvršena tako da budu locirani u rejone gde su borbe u toku celog rata bile intenzivne, niti su uzeti iz svih rejona po nekoj srazmeri, nastojali smo da ne budu ni suviše prostorno grupisani. Opredeliti se za neku racionalnu meru u izboru primera nije ni malo lako, jer bi takav pristup tražio iscrpljeno poznavanje razvitka oružane borbe u NOR-u i socijalističkoj revoluciji, što nadmašuje autorove mogućnosti.

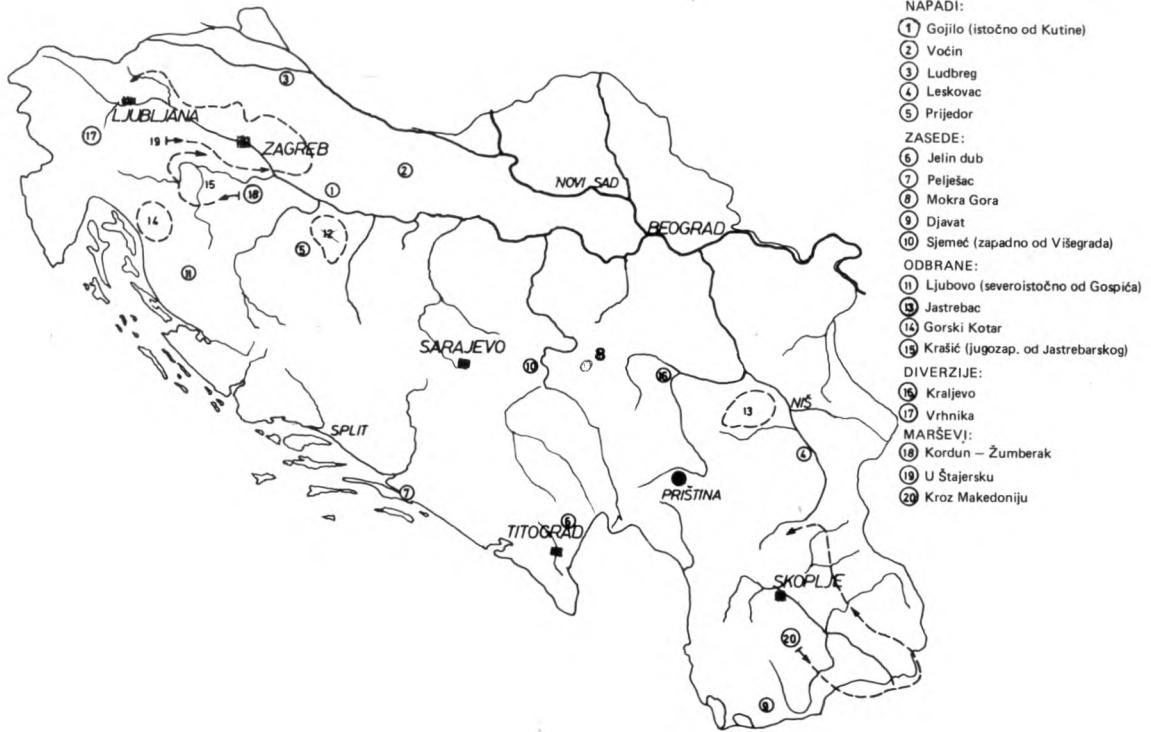
Prepostavljamo da i ovako izabrani primeri mogu korisno poslužiti ilustrovanju osnovnih taktičkih radnji, bar kao podsticaj da se te radnje na primerima iz NOR-a i socijalističke revolucije, obrađenim u mnogobrojnim člancima i monografijama, prouče i iskoriste kao iskustvo u daljoj razradi naše ratne doktrine i strategije oružane borbe.

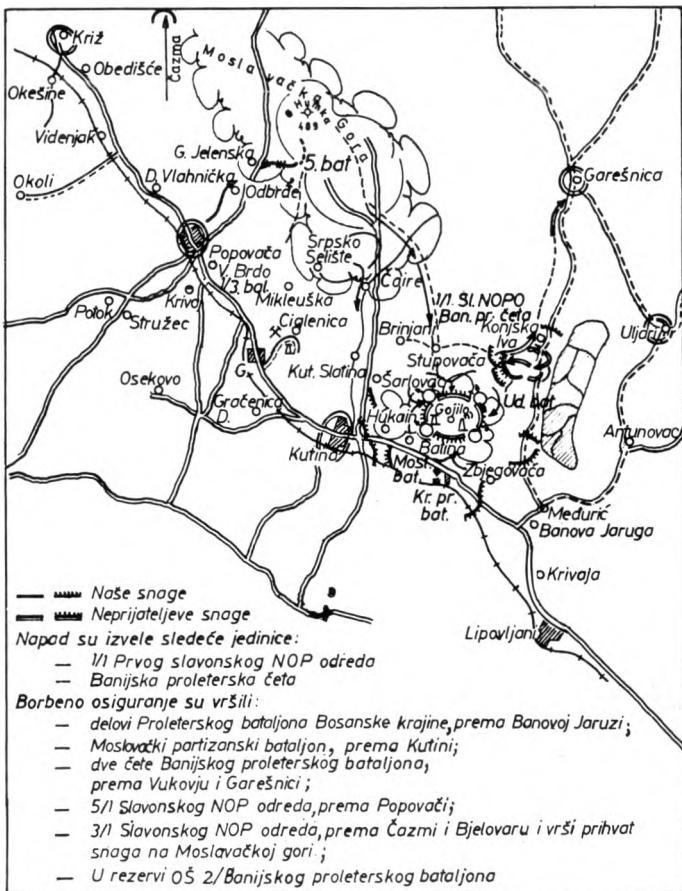
NAPAD NA NAFTNA POSTROJENJA U GOJILU

Naftonosno polje u Gojilu kod Kutine iz devet bušotina davalо je u leto 1942. godine dnevno oko 80.000 l naftе. Proizvodnjom su rukovodile i naftom raspolagale nemačke okupacijske vlasti, koje su u to vreme planirale i pripremale proširenje proizvodnje.

Postrojenja je čuvalо neposredno obezbeđenje sastava 40 nemačkih vojnika i 120 domobrana, utvrđeno i pripremljeno za odbranu. Posredno obezbeđenje predstavljale su posade u obližnjim upo-

SI. 5 - Geografska raspoređenost obradenih primera

Sl. 6 - Shema napada na naftna postrojenja u Gojilu

rištima: Kutini, Banovojaruzi i Vukovju. Pored toga, neprijatelj je železničkom prugom Zagreb - Beograd, koja prolazi nekoliko kilometara južnije od Gojila, mogao brzo da uputi pojačanje odbrani iz drugih garnizona koji su se nalazili duž pruge.

Napad na Gojilo izvršen je 6. septembra 1942. godine. Izveli su ga Prvi bataljon Prvog slavonskog NOP odreda i Banjška proleterska četa - svega 280 boraca. Na osiguranja od intervencije iz naj-

bližih uporišta postavljeni su: Moslavacki partizanski bataljon prema Kutini, delovi Proleterskog bataljona Bosanske krajine prema Banovoj Jaruzi, a Banijski proleterski bataljon (sa dve čete) prema Vukovoj i Garešnici. Demonstrativnim napadom na posadu u Popovači, Peti bataljon Prvog slavonskog NOP odreda vezivao je taj garnizon, dok je njegov Treći bataljon određen da obezbeđuje pravce od Čazme i Bjelovara i poruši prugu južno od Popovače, te da po završetku akcije obezbedi prihvatanje jedinica na Moslavackoj gori. Operativni štab, koji je bio osnovan radi rukovođenja ovom akcijom, zadržao je u rezervi jednu četu Banijskog proleterskog bataljona. U akciji je učestvovalo oko 1.300 boraca.

Neprijatelj je bio obavešten o pokretima partizanskih jedinica i bio spremjan za odbranu, ali je napad očekivao pre ponoći. Partizani su uspeli da se, bez borbe i neopaženi, približe i zauzmu polazne položaje za napad. Napad je počeo u 04.30 h. Snažnim naletima iz više pravaca, partizani su do 07.30 h savladali obezbeđenja i zatim ovladali Gojilom. Veći deo posade izginuo je u borbi (31 Nemac i 40 domobrana) dok je ostatak zarobljen. Zaplenjeno je: 122 puške, 6 automatskih oruđa, 10.000 metaka i dosta drugog materijala. Sva postrojenja (oko 50 motora, mašine i pumpa) uništene su, a izvori zapaljeni.

Neprijateljeve snage iz Kutine, Popovače i Vukovra pokušale su da pruže pomoć posadi u Gojilu, ali su ih partizanske osiguravajuće snage odbile. Naši gubici iznosili su 14 poginulih i 24 ranjena borca.⁶⁵⁾

Uništenje naftnih postrojenja u Gojilu i potpuna likvidacija neprijateljeve odbrane bio je težak udarac za okupatora i kvislinšku tzv. Nezavisnu državu Hrvatsku.

Ovaj partizanski uspeh, postignut u komplikovanim uslovima za dejstva (do Gojila se moglo doći i odstupiti samo jednim pravcem), odrazio se pozitivno na moral boraca i stanovništvo Slavonije i značio je podsticaj za dalju borbu.

NAPAD NA VOĆIN

Dvanaesta slavonska brigada, uz sadejstvo delova Prvog i Drugog slavonskog NOP odreda, izvršila je 12. 12. 1942. godine napad na neprijateljevo uporište Voćin, čiju je posadu činilo oko 500 vojnika, pretežno domobrana iz Drugog bataljona Šestog domobranskog puka. Neposredan napad na to utvrđeno uporište izvršili su Prvi, Drugi i Četvrti bataljon, dok je Treći bataljon dao četu u rezervu brigade, četu za ojačanje Prvog bataljona, a jednom četom obezbeđivao vod pratećih oruđa i brigadno previjalište. Štab brigade nalazio se iza Drugog bataljona (vidi shemu na slici 7).

65) Zbornik dokumenata NOR-a, knj. 7, dok. br. 15, 19, 64, 94.

Sl. 7 - Shema napada na Voćin

Bataljoni Prvog i Drugog NOP odreda postavljeni su na obezbeđenje prema Podravskoj Slatini, Kamenskom i Virovitici. Baza Dvanaeste slavonske brigade bila je na Papuku.

Neprijatelj je u Voćinu pružio snažan i uporan otpor, pa je borba potrajala celu noć i sledeći dan (13. decembar) do podne, kada je mesto bilo oslobođeno. Deo posade uspeo je da se probije i u neredu odstupi prema Virovitici, a deo je bio uništen ili zarobljen. Ubijeno je 20 ustaša i domobrana a zarobljeno sedam oficira i 176 domobrana. Zaplenjeno je celokupno naoružanje: 25 automatskih oruđa, 190 pušaka, 50.000 metaka i dosta druge ratne opreme. Brigada je u okrušaju imala sedam poginulih i 21 ranjenog borca.⁶⁶¹

Rezultat ove borbe bio je politički i vojnički vrlo značajan. Više manjih ustaških posada iz okolnih podravskih mesta, bez borbe su napustile utvrđena uporišta i sklonile se u velike garnizone. Slobodna teritorija na Papuku znatno je proširena i na Podravinu.

661) Zbornik dokumenata NOR-a, tom V, knj. 10, dok. br. 25,43, 45, 46, 47. i 125.

NAPAD NA LUDBREG

U jesen 1943. godine, posle neuspelih neprijateljevih pokušaja da u toku leta uništi ili bar razbije partizanske jedinice u Slavoniji i Hrvatskom zagorju, nastupio je period snažnih partizanskih napada s ciljem da se, likvidacijom pojedinih neprijateljevih uporišta u gradovima, stvore veća oslobođena područja. Glavni štab za Hrvatsku naoružtu pažnju poklonio je proširenju ustanka u severnim delovima Hrvatske, pa je Dvadesetosmu diviziju (slavonsku) orijentisao na dejstva u Hrvatskom zagorju, koja je na Kalnik stigla krajem septembra 1943. godine. Prva veća zajednička akcija zagorskih partizanskih jedinica i ove Divizije bio je napad na neprijateljev garnizon u Ludbregu, izvršen 2. oktobra 1943. godine, s ciljem da se angažovanjem svih partizanskih snaga iz Zagorja i uz podršku Dvadesetosme divizije oslobodi područje Podravine između Varaždina i Koprivnice i omogući rad na široj mobilizaciji tog područja i Međimurja.^{67*}

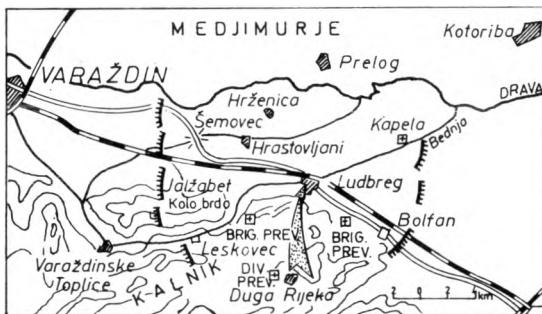
Neprijatelj je u Ludbregu imao garnizon čije su jedinice bile saставljene od Nemaca i kvislenga (ukupno 750 vojnika). Od naoružanja su, pored pušaka, imali oko 20 automatskih oruđa i četiri minobacača. Unutar garnizona bili su grupisani u nekoliko otpornih tačaka međusobno povezanih u širi utvrđeni rejon. Ove tačke bile su: železnička stanica, stari grad, deo oko jevrejskog hrama i škole. Istočno od grada, pored reke Bednje, proteže se brežuljak koji dominira celim gradom i koji je ureden za odbranu. Teritorija jugozapadno od Ludbrega bila je oslobođena, a teritorija između železničke pruge Varaždin - Koprivnica i reke Drave bila je slobodna, ali je partizanske snage nisu čvrsto kontrolisale. U Varaždinu je bilo 1.500, u Koprivnici 600, u Križevcima 700, a u Varaždinskim Toplicama 250 neprijateljevih vojnika.

Napadom je rukovodio štab Druge operativne zone Hrvatske. Napad na garnizon u Ludbregu izvršila je Sedamnaesta udarna brigada Dvadesetosme divizije, jačine 1.130 boraca, dok su »Braća Radić« brigada, Dvadesetprva brigada Dvadesetosme divizije, Kalnički i Bjelovarski NOP odred, osiguravali napad od intervencije neprijatelja iz garnizona Varaždin, Koprivnica, Križevci i Varaždinske Toplice. Ukupno je za osiguranje upotrebljeno 3.000 boraca.

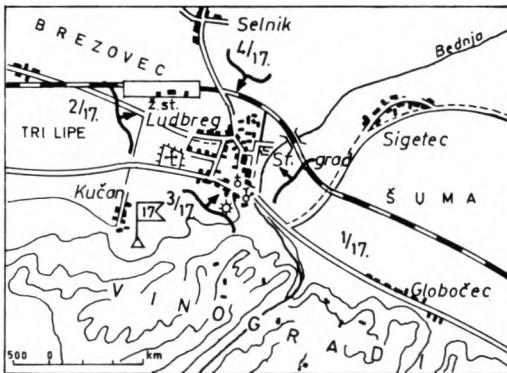
Napad na garnizon počeo je 2. oktobra u 24.00 h, a osiguranja su zauzela položaj u 23.30 h.

Sedamnaesta brigada izvršila je napad sa tri bataljona, dok je jedan bataljon zadržan u rezervi kod sela Selnik da bi ujedno poslužio i kao osiguranje od eventualnog pokušaja neprijatelja da prelaskom preko Drave ugrozi izvođenje akcije.

67) Zbornik dokumenata NOR-a, tom V, knj. 20, dok. br. 7, 28, 38, 48, 54, 64, 198 i 199.

a) Širi rejon Ludbrega

b) Raspored snaga za napad

Si 8 - Shema napada na Ludbreg

Napad se odvijao po utvrđenom planu. Treći bataljon, koji je prvi počeo napad, postigao je iznenađenje i u prvom naletu zauzeo mlin (zarobivši u njemu oko 50 neprijateljskih vojnika) i prve utvrđene zgrade na ulazu u grad. Zatim je bataljon bez većeg otpora prodirao do centra, gde je naišao na jači otpor. Prvi bataljon je uspeo da pređe reku Bednju i kroz park izbjije u srednji deo grada, gde je u jakinim zidanim zgradama neprijatelj pružao najjači otpor. Tu se on povezao sa Trecim bataljonom. Drugi bataljon likvidirao je otpor na železničkoj stanicu i nastavio prodiranje prema središtu grada. Kad je svanulo, neprijatelj je držao još samo tri veće utvrđene zgrade u centru. U 08.00 h grad je bio oslobođen. Zarobljeno je 400 vojnika a ubijeno oko 30, dok su ostali, odstupivši prema Dravi, pokušali da se probiju prema garnizonima u Varaždinu i Koprivnici. Deo ovih snaga uništile su ili zarobile jedinice osiguranja, a deo se probio ka Koprivnici i Varaždinu, zaobišavši levo krilo Dvadesetprve brigade.

Samo dva časa od početka napada usledila je preko Šemovca, intervencija jednog bataljona, iz Varaždina, ojačanog tenkovima. Napad ove kolone u toku noći je slomljen čvrstom odbranom Drugog bataljona »Braća Radić« brigade. Neprijatelj je ujutro dovukao znatna pojačanja na taj pravac tako da Drugi bataljon, i pored junačkog otpora, nije uspeo da zadrži mnogo nadmoćnije snage, već se uz borbu povlačio do linije u visini reke Plitvice.

Veštim komandovanjem i hrabrošću boraca, ciljevi ove akcije bili su brzo postignuti. Ludbreg je bio oslobođen, neprijateljeva posada skoro potpuno uništена, zadobijen znatan plen (20 automatskih oruđa, 620 pušaka, četiri minobacača, preko 22.000 metaka i dr.), a Sedamnaesta brigada imala je, pri tom, male gubitke. Tom pobedom stvorena je nova prostrana oslobođena teritorija između Varaždina, Koprivnice i reke Drave, sa koje su mobilisane nove snage.

U analizi akcije bila su istaknuta pozitivna iskustva jedinica koje su izvele napad i onih koje su odbranom sprečavale upućivanje pomoći garnizonu. Istaknute su, međutim, i neke taktičke greške do kojih je došlo, uglavnom, zbog slabog rada službe veze.

Pošto je neprijateljev garnizon u Ludbregu 3. oktobra ujutro bio likvidiran, prestala je i potreba da snage osiguranja nastoje da pokušaje neprijateljevog probaja spreče po svaku cenu. Drugi bataljon *Braća Radić* brigade nije, međutim, bio na vreme obavešten o ishodu borbe za Ludbreg. On je, zato, pred podne 3. oktobra, produžio da se uporno brani od brojno i tehnički nadmoćnijeg neprijatelja i zbog toga je pretrpeo znatne gubitke (42 poginula i 38 ranjenih), pružajući primer masovnog junaštva.⁶⁸¹

Prema naknadnoj oceni štaba Druge operativne zone Hrvatske tako uporna odbrana nije bila nužna, jer neprijateljevo napredovanje na tom pravcu, posle pada Ludbrega, nije više moglo bitno da promeni situaciju, a Drugi bataljon je nešto elastičnijom odbranom mogao da izbegne velike gubitke. Sedamnaesta brigada bila je sama u stanju da spreči ulazak neprijatelja u Ludbreg.

NAPAD NA AERODROM KOD LESKOVCA

Jedanaesta srpska brigada i bataljon *Georgi Dimitrov*, koji je bio pod njenom komandom, nalazili su se 23. maja 1944. godine u rejonu sela Savinac i Turjane (25 km zapadno od Leskovca), gde je brigada dobila naređenje da deluje u širem rejonu Leskovca, na komunikaciji

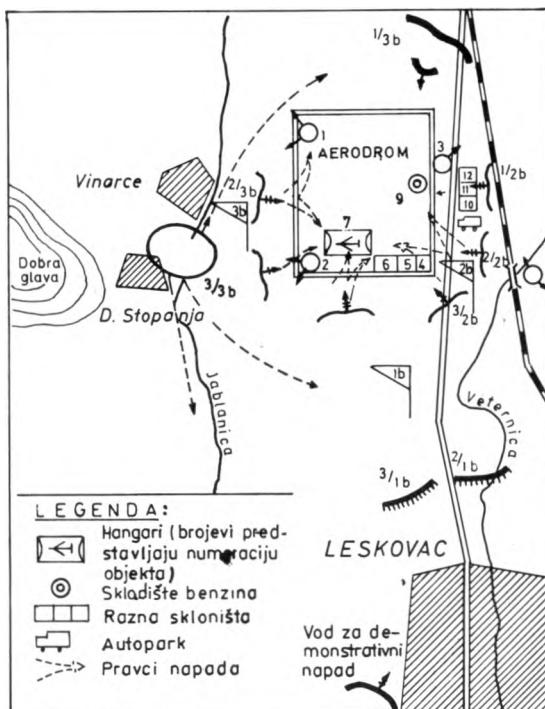
68) Mitraljez velikog kalibra, koji je Sedamnaesta brigada pridodala Drugom bataljonu *Braća Radić* brigade, zadržavao je napad neprijateljeve tenkovske čete. Tek kada je neprijatelj, oko podne, koncentrisao vatru sa zemlje i iz vazdušnog prostora na mitraljez, i pošto je posluga skoro potpuno bila uništena (pet boraca poginulo, a od preživele trojice dva ranjenih), neprijateljeva kolona je krenula. Videti Zbornik dokumenta NOR-a, tom V, knj. 20, dok. br. 64, str. 224.)

Skoplje - Niš. Brigada je, zajedno sa bataljonom Georgi Dimitrov imala 1.300 boraca.

Brigada se prebacila 23/24. maja bliže Leskovcu, u rejon sela Petrovac, Lapatince, Đinduše, odakle je izviđanjem došla do podataka o rasporedu neprijateljevih snaga u Leskovcu i njegovoj okolini. Na osnovu tih podataka štab brigade odlučio je da napadne nemački aerodrom, dva km severno od grada.

Aerodrom je obezbeđivalo oko 150 vojnika, sa tri bunkera na aerodromu i jednim na železničkom mostu preko reke Vaternice. Na aerodromu je bilo sedam aviona, vazduhoplovna radionica, nekoliko hangara i 32 kamiona, zatim skladište sa oko 500.000 l benzina i nekoliko magacina.

Napad je izvršen noću 25. maja, iz rejona sela Vinarce, s ciljem da se upadom na aerodrom s istoka i juga savlada neprijateljeva posada, unište avioni i objekti na aerodromu, a zatim da se jedinice povuku pre svanača. Prema Leskovcu je postavljeno osiguranje jačine dve čete, a prema Nišu jedna četa. Jedan vod je s južne strane, izvodio

Sl. 9 - Shema napada na aerodrom kod Leskovca

demonstrativni napad na Leskovac. Napad je bio predviđen za po-noć, ali zbog lutanja prilikom podilaženja, stvarno je otpočeo u 01.30 h 25. maja. Jedinice su neopažene prišle objektima, izvršile snažan nalet i u 02.00 h ovladale aerodromom, sem bunkera broj 3, koji je bio blokiran. Hangar s avionima, skladište benzina, kamioni, radio-nica i ostali objekti zapaljeni su, a već u 02.30 h naređeno je povla-čenje. Intervencija iz Leskovca nije usledila.

Neprijatelju su naneseni teški gubici (50 poginulih i pet zarob-ljenih) i zaplenjeno 80 pušaka i nekoliko puškomitrailjeza i dosta dru-gog materijala. Brigada je imala samo jednog ranjenog borca! Pored toga, akcija je imala vrlo snažan politički odjek.

NAPAD NA PRIJEDOR

Prvi i Drugi krajiski NOP odred oslobođili su prvi put Prijedor 16. maja 1942. godine. U napadu 15/16. maja savladana je posada (de-set domobranksih satnija i po jedna satnija ustaša, žandarma i muslimanske milicije, dva oklopnja voza i vod haubica) i zarobljeno oko 1.300 vojnika. Partizanske jedinice zadržale su grad u svojim rukama do 10. juna 1942. godine, do početka tzv. kozarske ofanzive. Šesta i Je-danaesta krajiska udarna brigada Četvrte divizije (krajiske) i Timar-ski NOP odred iz sastava kozarske grupe NOP odreda po drugi put su oslobođile Prijedor 7. septembra 1944. godine u okviru operacije za oslobođenje celog područja u dolini donje Sane (Prijedor- Bosanski Novi).⁶⁹⁾ Od tada je Prijedor centar šire slobodne teritorije za to područje.

Utvrđeni neprijateljev garnizon u Prijedoru 6. septembra 1944. godine brojao je oko 1.400 vojnika. Imao je spoljnju i unutrašnju liniju odbrane ispred kojih su bile žičane prepreke i minskih polja. Rasto-janje između linija iznosilo je 200 do 800 m. U okviru ovih linija, i van njih, bilo je mnogo bunkera i utvrđenih zgrada.

Okolna uporišta (Ljubija, Ljubija-Rudnik, Ljubija-Muslimanska, Hambarine, Brezičani, Dragotinja i dr.) bila su, takođe, dobro ut-vrđena i organizovana za upornu odbranu, a branila su ih posade ukupne jačine oko 2.300 vojnika.

Posadne snage neprijatelja u Prijedoru i okolnim uporištima bile su delovi nemacke 373. divizije, domobraska 7. lovačka pukov-nija, bojna ustaša, nešto muslimanske milicije i četnički Timarski od-red.

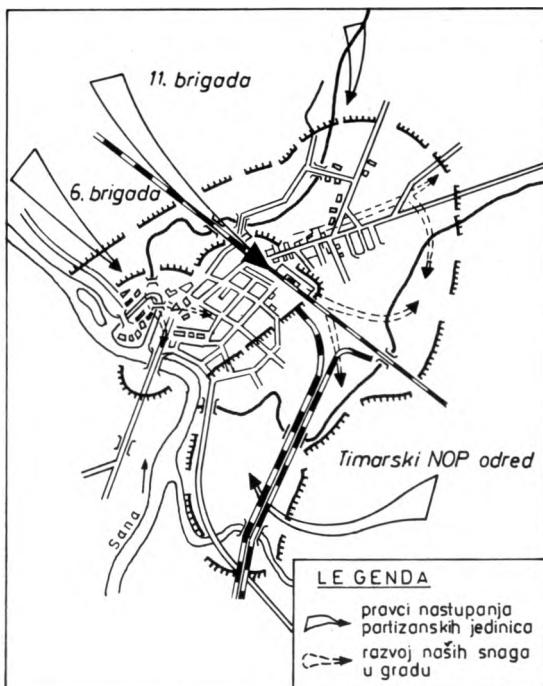
U napadu na Prijedor (6/7. septembra 1944) partizanske jedinice bile su jačine oko 3.000 boraca. Glavni udar i probor odbrane vršen je sa severozapada na odseku od reke Sane do železničke pruge, gde

69) Pero Morača: *Napadi Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije na naseljena mesta*, str. 177, VIZ, Beograd, 1956.

je rastojanje između spoljne i unutrašnje linije odbrane bilo najkraće. Tim pravcem napadale su Šesta i Jedanaesta brigada, dok je Timarski NOP odred napadao sa jugoistoka. Osiguranje na pravcu prema Bosanskom Novom vršile su jedinice Kozarskog i Podgrmečkog NOP odreda, sa dva bataljona Osme krajiske (muslimanske) brigade Četvrte divizije, a od Ivanske i Banja Luke Petnaesta krajiske NOU brigade i Prvi bataljon Trinaesta krajiske brigade (Garave) Tridesetdevete divizije. Ljubiju su blokirali po jedan bataljon iz Šeste krajiske udarne i Osme krajiske (muslimanske) brigade, i deo snaga Podgrmečkog NOP odreda.

Ukupna dužina spoljne linije odbrane Prijedora, koja je zahvataла širu periferiju grada, iznosila je oko 4-5 km a probor Šestom i Jedanaestom brigadom izvršenje na odseku širokom oko pola kilometara. Težište je, dakle, bilo dobro naglašeno. Unutrašnja linija odbrane koja se, kao i spoljna, jednim delom oslanja na reku Sano, bila je, na pravcu probora, udaljena od spoljne linije samo 200 m.

Napad je otpočeo 6. septembra u 22.00 h. Već u prvom času borbe probijene su, na pravcu glavnog udara, i spoljna i unutrašnja linija

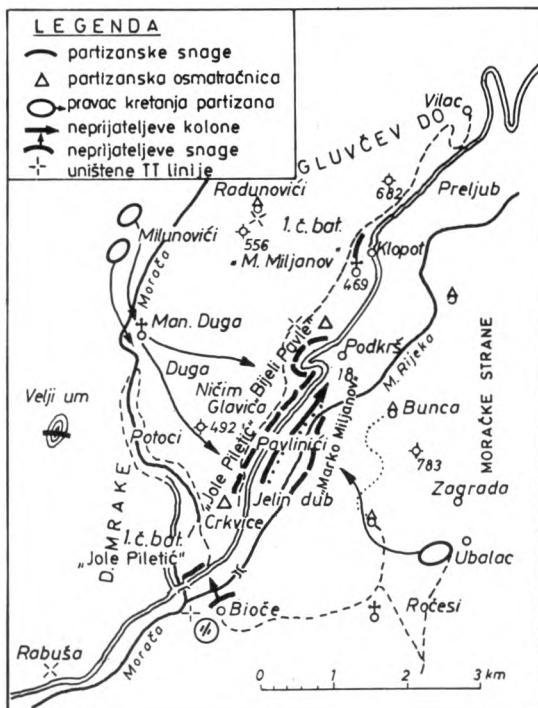

Sl. 10 - Shema napada na Prijedor (6/7. septembra 1944)

odbrane. Dejstvom iz unutrašnjosti grada prema spoljnoj liniji i utvrđenim tačkama bio je, u prvim časovima 7. septembra, oslobođen ceo grad. U 07.00 h držala se još samo utvrđena zgrada silosa, ali je i ona, koncretičnom vatrom težih oruđa, uništena, pa je tako, nakon 10 časova borbe, grad bio potpuno oslobođen. Sva je posada bila uništena ili zarobljena, sem manjih delova koji su pobegli preko reke Sane u pravcu Ljubije.

ZASEDA KOD JELINOG DUBA U CRNOJ GORI

Grupa od tri partizanska bataljona Zetskog NOP odreda sa 370 boraca postavila je zasedu 17/18. oktobra 1941. godine, na putu Titograd - Kolašin u predelu zvanom Jelin dub. Tim putem, u to vreme, kretale su se svakodnevno motorizovane kolone bez bočnih osiguranja i bez tenkovske zaštite, pretpostavljajući da partizani u tom kraju nemaju podršku stanovništva.

SI. 11- Shema zasede kod Jelinog duba

Zaseda je bila dvostrana. Bataljoni *Jole Piletić* (bez Prve čete) i *Bijeli Pavle* raspoređeni su na 15-50 m zapadno od puta, a Druga i Treća četa Bataljona *Marko Miljanov* na 500-800 m istočno od puta, na levoj obali kanjona Male rijeke. Borbeno osiguranje bokova zasede činili su Prva četa Bataljona *Jole Piletić* (2 km južno od zasede, nasuprot neprijateljevoj posadi u selu Bioču) i Prva četa Bataljona *Marko Miljanov* (2 km severno od zasede, nasuprot selu Klopot).

U rano jutro 18. oktobra, italijanska motorizovana transportna kolona (oko 40 vozila municije, oružja, hrane i opreme) sa 214 vojnika i oficira naišla je iz pravca Titograda i upala svom dužinom u partizansku zasedu. Na ugovoren znak izvršen je juriš. Poginulo je ili ranjeno oko 150 vojnika, 64 su zarobljena a sva vozila zaplenjena. Deo plena je evakuisan a vozila uništena. Partizani su imali jednog poginulog i jednog ranjenog borca.

Italijanska intervencija iz Bioča usledila je kasno, pa nije imala rezultata.

Ova akcija bila je jedna od najvećih u Crnoj Gori posle neprijateljeve juliske ofanzive 1941.

Postignut uspeh u toj zasedi pozitivno se odrazio na dalje razgradnje borbi protiv italijanskog okupatora. Ostvaren je zahvaljujući dobrom izboru mesta za zasedu, pravovremenom i prikrivenom dolasku jedinica bataljona na položaj, disciplini boraca pre početka napada i hrabrom držanju prilikom juriša.⁷⁰⁾

ZASEDA NA PELJEŠCU

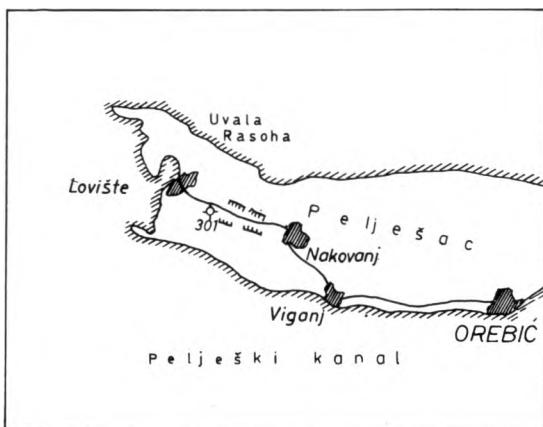
Avgusta 1944. godine neprijatelj je na Pelješcu imao nekoliko garnizona koji su mu služili kao veza između kopna i ostrva Korčule. Od susednih ostrva u rukama naših snaga bili su, u to vreme, Vis, Lastovo i zapadni deo Hvara.

Dve čete Prvog bataljona Prve dalmatinske udarne brigade, ojačane jednim vodom mitraljeza, iskrcale su se noću 12/13. avgusta u uvalu Rasoha. Iskrcavanje je izvršeno u najvećoj tajnosti; pre svanuća stigle su na oko 2 km istočno od sela Lovišta. Tu je neprijatelju koji je krenuo u pljačku vina po okolnim selima postavljena zaseda. Ceo dan 13. avgusta partizani su očekivali neprijatelja; tek sutradan oko 06,00 h stigao je kurir sa kote 301 i izvestio da iz Orebica dolazi kolona Nemaca. Odlučeno je da se ona propusti i po povratku iz pljačke sačeka u zasedi. Borci, snabdeveni suvom hranom i vodom za piće, strpljivo su čekali njihov povratak.

Nešto posle 07.00 h kolona je naišla. Kretala se seoskim putem bez ikakvog bočnog osiguranja. Na čelu je bila patrola od tri vojnika

70) Vojko M. Todorović: *Podgorički srez u trinaestojulskom ustanku*, VIZ, Beograd, 1954., str. 125.

s puškomitraljezom, a za njom, na bliskom odstojanju, kolona pešaka i tovarnih grla sa začelnim odeljenjem. Utvrđeno je da kolonu čine: jedan oficir, tri podoficira, 29 vojnika i 20 kongovodaca sa mazgama (italijana - tada nemačkih zarobljenika). Kolona se kretala sporo i tiho. Kada su stigli u Lovište raspremili su mazge, deo vojnika je raspoređen kao borbeno osiguranje, a deo se kupao u moru.

Sl. 12 - Shema zasede na Pelješcu

Snage zasede su raspoređene tako da bi cela kolona, po njenoj dužini, bila zahvaćena s obe strane puta. Borci su bili dobro maskirani u šipražu, samo nekoliko metara od puta. Prema dogovoru, zamenik komandanta brigade trebalo je da pucnjem iz pištolja da znak za otvaranje vatre, jer je on bio na uzvišenju s koga se dobro mogla videti cela kolona. Borcima je skrenuta pažnja da ne izviruju iz šipražja, već da strpljivo i disciplinovano čekaju na znak za početak napada.

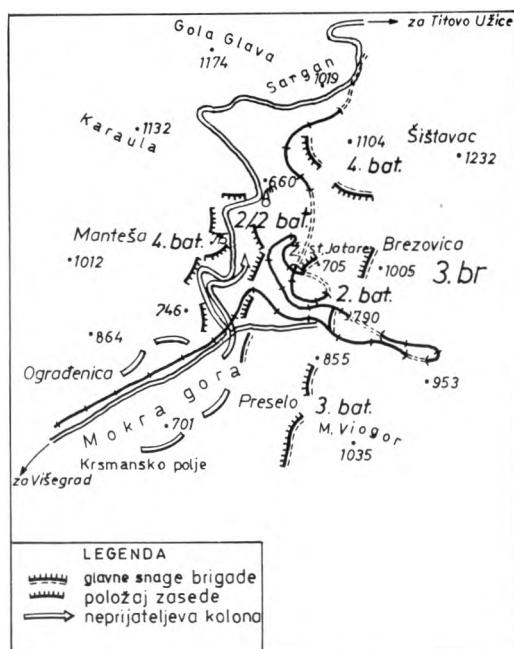
Nešto posle 16.00 h u istom marševskom rasporedu, sa natovarenim mazgama, neprijateljeva kolona se vraćala. Očekivalo se da će se sve razvijati prema dogovorenom planu. Međutim, pomoćnik puškomitraljesca na čelu zasede slučajno je gurnuo kutiju sa municijom. Zvuk je prenuo neprijateljevu patrolu koja je išla ispred kolone. Jedan neprijateljev vojnik bacio je bombu preko kamene ograde, koja je pala pred samu poslugu puškomitraljeza. Pomoćnik je istu hitro odbacio u jarak, gde je eksplodirala ne nanevši im gubitke. Istovremeno, puškomitraljezac je sasuo rafal na patrolu, pokosio je i nastavio da dejstvuje po koloni. Vatru je odmah otvorila cela zaseda.

Italijani (konjovoci) odmah su se razbežali. Kada je video daje situacija bezizlazna nemački oficir je izvršio samoubistvo. Niko iz neprijateljeve kolone nije umakao. Zaseda nije imala gubitaka.

Posle ove akcije čete su ubrzanim maršem krenule kroz Lovište prema uvali Rasoha, odakle su brodom prebaćene u slobodnu luku Hvar.

ZASEDA KOD SELA JATARE (MOKRA GORA)

Treća proleterska (sandžačka) udarna brigada Tridesetsedme udarne divizije, početkom septembra 1944. godine, dobila je zadatak da spreči prorod 14. puka Sedme SS brdske lovačke dobrovoljačke divizije *Pvinc Eugen* iz Višegrada u Užice. Brigada je posela položaje kod sela Jatare i s njih odbila pokušaje neprijatelja da se probije tim pravcem. Posle ovog neuspeha Nemci su zauzeli položaje za odbranu oko Mokre gore i čekali pojačanje iz Višegrada, da bi ponovo pokušali da odbace Treću brigadu od komunikacije i spoje se sa glavnim svoje divizije kod Užica.

Sl. 13. Shema zasede kod sela Jatare (Mokra gora)

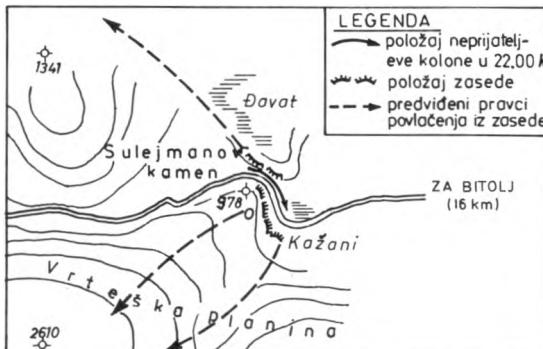
Procenivši neprijateljeve namere, štab Treće brigade došao je na ideju da na ispresecanom i pošumljenom terenu s obe strane puta između Mokre gore i Jatara postavi zasedu. Računalo se s tim da se neprijatelj neće razvijati za borbu pre podilaska položajima brigade. Noću 11/12. septembra u zasedu su postavljeni Četvrti bataljon i Druga četa Drugog bataljona, dok su ostali delovi brigade ostali na položajima sa kojih su mogli prihvatići snage iz zasede ako budu otkriveni i prinuđeni na povlačenje.

U 08.00 h 12. septembra 1944. prvi deo neprijateljeve kolone sa oko 800 Nemaca krenuo je sa Mokre gore i ušao u zasedu. Prednji osiguravajući delovi nisu primetili dobro maskirane partizanske jedinice, pa je iznenadna unakrsna i snažna vatra s bliskog odstojanja otvorena po koloni, tako da nije uspela da organizovano reaguje. Pokušaj začelnog dela kolone da zaobiđe levo krilo zasede bio je osuđen vatrom delova Drugog bataljona iz rejona Presela. Artiljerijska podrška sa Mokre gore nije imala efekte jer su vatreni položaji četa u zasedi bili neposredno uz put. Posle kraće borbe neprijatelj se u ne redu povlačio prema Mokroj gori, pretrpeviš velike gubitke (120 poginulih i ranjenih). Jedinice Treće brigade imale su dva poginula i petoricu ranjenih boraca.

Ovom uspelom zasedom potvrđeni su osnovni kvaliteti dobre zasede: tajnost posedanja položaja, maskiranje i disciplina vatre.

NOĆNA ZASEDA NA PREVOJU DAVAT

Na prevoju Davat, između Bitolja i Resna, noću 17/18. septembra 1944. godine Treći bataljon Devete makedonske brigade postavio je zasedu očekujući nailazak delova nemačke Stočetvrte lovačke divizije. Zaseda je bila postavljena tako daje glavnina bataljona (dve

Sl. 14. Shema noćne zasede na prevoju Davat

streljačke i minobacačka četa) bila s jednog strane puta a jedna četa s druge strane, ali ne prema glavnini već u njenom produžetku. U zapovesti je bilo predviđeno vreme i način dejstva kako u slučaju da neprijatelj nađe iz pravca Resna, tako i u slučaju da se pojavi iz pravca Bitolja. U oba slučaja, napad je trebalo da otpočne kada komandant bataljona na kolonu baci ručnu bombu. U slučaju organizovanog reagovanja neprijatelja, svakoj četi određen je samostalan pravac povlačenja.

Oko 20.00 h osmatrači su najavili nailazak kolone iz pravca Resna. Na ugovoren znak, kada je sredina kolone došla prema sredini zasede (u 22.00 h), počeo je napad. Posle dejstva koje je trajalo oko tri minute, izvršen je juriš i iznenadnim napadom neprijatelju su nanoći znatni gubici. Spaljeno je 10 kamiona, ubijeno 40 vojnika, a veliki broj je ranjen. Neprijatelj se, ipak, na izvesnim delovima pribrao i premio protivnapad. Naše čete su se tada povukle predviđenim pravcima, bez gubitaka.⁷¹

NOĆNA ZASEDA NA HAN-BRDU KOD SJEMEĆA

Oslobodenjem Beograda, nemačkim snagama je presečen pravac povlačenja dolinom Velike Morave, pa su bile prisiljene da se na sever povlače dužim pravcem, preko Bosne. Te snage su nastojale da osiguraju povlačenje pravcem Višegrad-Rogatica-Sokolac. Dvadeset-sedma divizija (istočnobosanska) imala je zadatak da na tom sektoru preseca ovu komunikaciju i neprijatelju nanosi gubitke. I pored velike nadmoćnosti neprijatelja, loših vremenskih uslova i otežanog snabdevanja, Divizija je uspešno izvršavala dobijeni zadatak. Od borbi koje je tada vodila, posebno je bio uspešan napad iz noćne zasede u rejonu Han-brda kod Sjemeća.

U zasedu su postavljena dva bataljona Romanjske brigade (Dvadesete romanjske) i dva bataljona Šesnaeste muslimanske brigade. Treći bataljon Šesnaeste brigade bio je na borbenom osiguranju u rejonu Han-brda (k. 1496), radi sprečavanja intervencije iz pravca Rogatice. Oko 01.00 h 29. novembra 1944. cela borbena grupa je postavljena u zasedu. Ubrzo je našla nemačka motorizovana kolona. Kada je stigla blizu desnog krila zasede (oko 01.30 h) koje je, prema planu, trebalo prvo da otvari vatru, vozila su se zaustavila i duž kolone je glasom prenošeno naređenje »Fünf Minuten frei« (pet minuta odmora).⁷² Pošto se u borbenom poretku zasede, neposredno uz put, nalazio i komandant Dvadesetsedme divizije, koji je neposredno komandovao snagama u zasedi, dat je znak da se odmah otvari vatra,

71) Vlado Strezoski: *Jedna uspela zaseda*, Vojni glasnik 4/57.

72) Mitar Minić: *Ratni put 20. romanjske brigade*, Zbornik *Istočna Bosna u NOB*, VIZ, Beograd, 1971.

ne čekajući da kolona produži pokret i čelom stigne do desnokrilnih jedinica u zasedi, kada je, prema prvobitnom planu, trebalo otvoriti vatru.

Gotovo istovremeno, sva četiri bataljona su otvorila vatru iz svega naoružanja po neprijateljevoj koloni. Neprijatelj je bio potpuno izne-nađen, jer je komunikacija bila obezbeđena stalnim posadama na najvažnijim punktovima, između kojih su neprestano krstarile patrole. Iznenadenju je doprinelo to što je zaseda bila postavljena ispod puta (na zadnjem nagibu). Kada je otvorena vatra, nemački vojnici, smatrajući da je zaseda iznad puta, skakali su ispod puta, pravo na cevi naših vojnika. Ipak, neprijatelj je pružio znatan otpor, posebno posluga dva četverocevna protivavionska topa (tzv. flakovi), koji su se sticajem okolnosti našli na dosta povoljnim pozicijama. Borba je trajala nepun čas. Na mestu okršaja prizor je bio stravičan: prevrnuti kamioni i putnički automobili, motocikli u jarkovima sa poginulim vojnicima i oficirima. Drum ispod Han-brda do sela Gornja Lijeska bio je pretvoren u nesvakidašnju buktinju, u kojoj su, sve do poznog jutra, odjekivale eksplozije. U 07.00 h bataljoni su povućeni sa položaja zasede.

Zaseda je potpuno uspela. Neprijatelju su naneti veliki gubici. Uništeno je 186 motornih vozila i dva protivavionska topa. Zaplenjeno je 87 pušaka, tri puškomitrailjeza, pet automata, 21 pištolj, dosta municije i drugog materijala. Neprijatelj je imao oko 500 vojnika izbačenih iz stroja, od čega preko 300 poginulih (od toga 10 viših oficira). Zarobljeno je 15 neprijateljevih vojnika (Nemaca, Italijana i Bugara), među kojima dva oficira i jedan podoficir. Naši gubici su iznosili: deset poginulih i 21 ranjeni borac.

Uspeh u ovoj zasedi omogućilo je više činilaca:

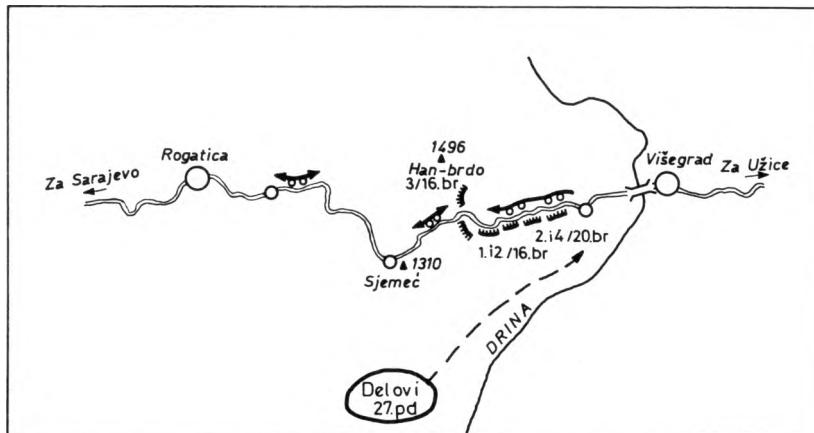
a) snage su dovedene prikriveno sa relativno velike udaljenosti (10-15 km) na dobro obezbeđenu komunikaciju i raspoređene neopăzeno od neprijatelja. To je bio rezultat dobrog rada komandi bataljona i brigada i izvanredne discipline vojnika;

b) mesto na kojem je postavljena zaseda bilo je »najnepovoljnije« na delu marš-rute Višegrad - Sjemeće, ali je takav (neubičajen i za neprijatelja neočekivan) izbor mesta zasede bio glavni činilac postignutog iznenadenja;

c) zbog intenzivnih dejstava naše avijacije po njegovim kolonama, neprijatelj se kretao samo noću i rastojanje od Višegrada do Rogatice (48 km) prelazio je u toku jedne noći. Komanda divizije sa komandama brigada procenila je da kolone koje iz Višegrada polaze padom mraka stižu u rejon Han-brda oko pola noći, pa je tako i planirala dolazak svih bataljona u taj rejon i odredila gotovost za dejstvo iz zasede. Takva procena se potpuno ostvarila;

d) iako je bilo planirano da otvaranje vatre otpočnu desnokrilne jedinice zasede, da bi se vatrom istovremeno zahvatile što veće snage neprijatelja, došlo je do nepredviđenog zastanka neprijateljeve

kolone pre stizanja čela do desnokrilnih jedinica u zasedi. Zahvaljujući tome što su se komandant divizije i komandanti brigada nalazili neposredno u borbenom poretku zasede, pravovremeno je naređen početak dejstva, što je urođilo plodom - uspeh je bio potpun.

Sl. 15 - Obostrani raspored snaga pred početak dejstva iz zasede

ODBRANA NA LJUBOVU^{73»}

Napadom na Korenicu⁷⁴ i produženom opsadom njenog garnizona, u Lici je stvorena situacija tipična za partizansko ratovanje. U središtu prostrane slobodne teritorije oko Krbavskog polja i Plitvičkih jezera, u Korenici je blokirna glavnina 1. puka italijanske divizije Re na uskom i dobro utvrđenom prostoru u zidanim zgradama. Italijani nisu imali snage da probiju blokadu i povuku se prema glavnini Divizije u Gackom polju. Divizija Re pokrenula je tada sve svoje snage da bi intervencijom spolja omogućila koreničkom garnizonu da se izvuče iz blokade. Više pokušaja da se to učini je propalo. Na Ljubovo su Drugi bataljon Prvog ličkog NOP odreda Velebit i jedna četa Bataljona *Ognjen Priča* razbili 23. i 24. januara 1942. delove Divizije Re i sprečili im prodor iz Gospića ka garnizonu Korenica. Italijani su

73) Selo i prevoj između Ličkog i Krbavskog polja preko kojeg vodi cesta koja povezuje Gospic i Titovu Korenicu.

74) Danas Titova Korenica; napad na italijansku posadu trebalo je izvesti 1. 01. 1942. Zbog sukoba s italijanskim vojnicima u selu Bijelo Polje 29. 12. 1941. borbe su otpočele pre predviđenog vremena.

imali gubitke od 37 poginulih, 64 ranjena, 278 smrznutih i 43 zarobljenih vojnika. Pri tome je zaplenjena velika količina naoružanja, municije i dva tenka, uz sopstvene gubitke od tri ranjena i nekoliko promzlih boraca. Posle tog uspeha narod je Ljubovo prozvao *Gvozdeno Ljubovo*.

Evo kako su Lički partizani izveli ovu odranu na Ljubovu i postigli izuzetan uspeh vojničkog i političkog značaja.

Italijanska napadna kolona za nastupanje preko Ljubova osnovana je u Širokoj Kuli. U njen sastav su ušla dva bataljona pešadije, četa minobacača, baterija brdskih topova i vod lakih tenkova, sa ukupno oko 2.000 vojnika.

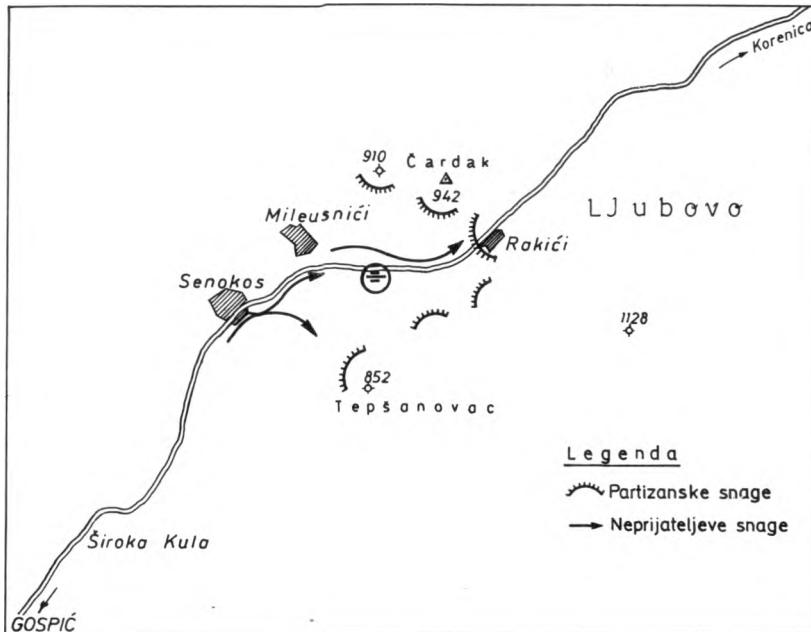
Štab Grupe NOP odreda za Liku naredio je Prvom ličkom NOP odredu *Velebit* da sa jednim bataljonom zatvori i brani Ljubovski prevoj. Drugi bataljon ovog Odreda, ojačan jednom četom Bataljona *Ognjen Priča*, poseo je 22. januara položaje na Ljubovu (ukupno 185 boraca), koji su sem pušaka imali jedan mitraljez i četiri puškomitraljeza. Štab Bataljona *Ognjen Priča* brižljivo je izabrao položaj za svaki vod i za svako automatsko oruđe. Položaj partizanskih snaga bio je u obliku potkovice i dobro maskiran u snegu, pa je imao i neke karakteristike zasede. U središtu položaja, pored puta, raspoređen je »protivtenkovski vod«, naoružan ručnim defanzivnim bombama.⁷⁵⁾

Komandant neprijateljevih snaga u Širokoj Kuli, da bi ispitao stanje partizanske odbrane na Ljubovu, poslao je 23. januara u tom pravcu izviđački odred predvođen vodom tenkova. Odred je pušten da bez borbe uđe u raspored odbrane u zaselak Rakići, pa je tamo napadnut bombama i bliskom vatrom i prisiljen da se uz gubitke povuče, ostavivši na poprištu borbe jedan oštećeni tenk.

Pošto je tom borbom otkriven deo položaja partizanskih snaga, u toku noći 23/24. januara izvršene su neke promene u rasporedu da bi se izbegli gubici od očekivane artiljerijske vatre. Idućeg dana, po dubokom snegu, krenula je ka Ljubovu italijanska kolona iz Široke Kule. Prednji deo kolone, predvođen tenkovima, ne nailazeći na otpor na mestu gde je prethodnog dana vođena borba, zašao je duboko u potkovicu odbrane, dok su pešadija i artiljerija, nerazvijeni za borbu, stigli u domaćaj vatre krilnih položaja odbrane.

Iznenadnom jakom vatrom neprijatelj je nateran da legne u sneg na brisanom prostoru. Mitraljeskom vatrom onemogućen je pokret i dejstvo artiljerijske baterije vučene stočnom zapregom na saonicama. Pešadija je mestimično otvarala vatru nasumce na nevidljive partizanske položaje, bez ikakvog efekta. Tenkovski vod, kome je ručnim bombama onesposobljen još jedan tenk, bio je uglavnom obuzet brigom da se povuče. Posle samo nekoliko sati borbe, poraz neprijateljeve kolone bio je očigledan. Organizovani pritisak manjeg dela

75) Joco Njegomir: *Boj na Ljubovu*, Zbornik Lika u NOB 1941, VIZ, Beograd, 1963.

Sl. 16 - Shema odbrane na Ljubovu

neprijateljeve pešadije, podržavan minobacačima, vršen je još samo na levo krilo odbrane, prema brdu Tepšanovac, odakle partizani nisu odstupili.

Osetivši komešanje i neorganizovano povlačenje italijanskih delova u centru rasporeda, partizani su predveče 24. januara prešli u odlučan protivnapad i dokrajčili neprijatelja.

Sutradan su partizani, uz pomoć nekoliko lakše ranjenih zarobljenika, pozvali italijansku komandu u Širokoj Kuli da pokupi svoje poginule i ranjene s bojišta. Oni su, pod zastavom Crvenog krsta, to odmah i učinili. Ranjenim neprijateljevim vojnicima partizani su još u toku noći pružili prvu pomoć. Italijanski sanitetski oficir, koji je preuzeo oko 50 ranjenika, zahvalio se partizanima na humanom postupku i ponudio protivuslugu u sanitetskim zavojima.

Kakav je bio odjek ovog poraza u komandi italijanske Druge armije u Rijeci, vidi se po zapisu generala Zanusija: »Crni dan, najcrnji od početka rata s Jugoslavijom«.⁷⁶

76) Dakomo Zanusi: *Rat i katastrofa Italije*, Rim, 1946, str. 98.

Tek 28. marta 1942., i pored otpora jedinica Prvog ličkog NOP odreda *Velebit*, napadom od Gospića preko Udbine, italijanske snage su prodrele u Korenicu, sutradan je spalile, a zatim se povukle ka Udbini.

ODBRAÑA U GORSKOM KOTARU

U avgustu 1942. okupatorska komanda u Rijeci odlučila je da izvrši ofanzivu na Gorski kotar s ciljem da na taj način oslobođi od pritska željezničku prugu Rijeka-Ogulin i put Senj-Brinje-Ogulin, kao i da suzbije porast partizanskog pokreta u zoni oko nove italijanske granice. Koncentracija snaga za ofanzivu izveršena je na liniji Senj-Brinje-Plaški-Ogulin sa istoka; Ogulin-Vrbovsko-Delnice sa severa; Delnice-Fužine-Crkvenica sa zapada; i Crkvenica-Novi-Senj uz morsku obalu. Glavne snage imale su da nastupaju sa istoka i sa severozapada, da bi se partizanske jedinice pritesnile uz morsku obalu, zatim stegle u čvrst obruč i u sadejstvu sa ratnom mornaricom uništile.⁷⁷

Za izvođenje ofanzive bile su određene velike snage: 5. armijski korpus (tri divizije), obalska brigada, dva artiljerijska puka, tri bataljona »crnih košulja«, pet bataljona granične straže, tri bataljona iz raznih jedinica italijanskih, tri do četiri ustaška bataljona, oko 1.500 četnika, bataljon lakih tenkova, nekoliko eskadrila avijacije i neke mornaričke jedinice.

Na opkoljenoj slobodnoj teritoriji 1. primorsko-goranskog odreda nalazio se tada pet partizanskih bataljona, Glavni štab Hrvatske i niz političkih i pozadinskih ustanova. Uoči početka ofanzive upućena su dva bataljona na Kordun pa su za odbranu ove teritorije ostala samo tri bataljona.

Ofanziva je otpočela 15. septembra. Okupatorske snage nastupale su oprezno, pročešljavajući skoro svaku stopu zahvaćene teritorije. Zbog teškoh temljišta i oštrog partizanskog otpora, putem napada i zaseda, okupatorske jedinice sporo su napredovale savladavši za pet dana svega 20-25 km. Sva zauzeta naselja okupator je pljačkao i palio. Da bi se spasio od zverstva i odvodenja u fašističke logore, stanovništvo se povlačilo sa partizanima i sklanjalo u zbegove.

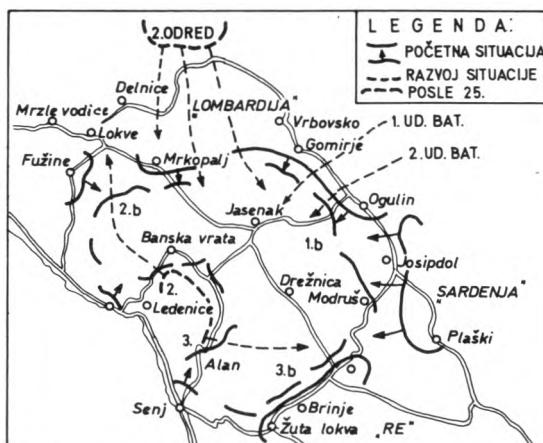
Partizanske jedinice pružale su uzastopni otpor na najvažnijim pravcima. U svakoj pogodnoj prilici pojedine manje jedinice (odeljenja, vodovi) provlačili su se kroz neprijateljski front da bi dejstvovalе u njegovoј pozadini. I zbegovi su se po delovima provlačili da bi se

⁷⁷⁾ Kovačević Veljko: *Neka iskustva iz borbi u Hrvatskom primorju i Gorskem Kotaru od 1941. do 1943.* Beograd 1955, strana 32-43.

sklonili u neprijateljskoj pozadini u onim šumama koje su već bile pretresene.

Pošto je okupator zauzeo Drežnicu, Jasenak i druga okolna sela, partizanske jedinice i zbegovi našli su se na uskoj slabo naseljenoj teritoriji između prevoja Banska vrata i s. Alan, koju je neprijateljska artiljerija s kopna i sa mora mogla prostreljavati. Neprijatelj je, međutim, ovde zastao, zabavljen nekoliko dana pljačkanjem i uništavanjem zauzetih sela, pa je taj zastoj omogućio štabu 5. zone da izvede planirani manevr radi razbijanja neprijateljske ofanzive. U pozadini divizije »Lombardija« sa severa preko železničke pruge Skrad-Mrzle Vodice upućen je 2. primorsko-goranski odred. Iz Korduna su forsiranim maršem upućeni 1. i 2. udarni bataljon da predu prugu Ogulin-Gomirje i napadnu neprijateljsku pozadinu između Ogulina i Jasenaka. 3. bataljon 1. odreda iz okruženja se provukao i krenuo u pozadinu divizije »RE« kod Jezerana i u pozadinu divizije »Sardenja« između Modruša i Drežnice. Drugi bataljon 1. odreda izvukao se, takođe, iz okruženja i krenuo u pozadinu neprijatelja u rejonu Fužina.

Ova iznenadna pojava i energični napadi znatnih partizanskih snaga u pozadini potpuno su zbulnili okupatorsku komandu. Neprijatelj je svuda trpeo velike gubitke. Odmah je naređeno opšte povlačenje sa cele zauzete teritorije i ono je izvedeno brzo a mestimično i panično. Slom ofantive bio je potpun, jer nijedna partizanska jedinica nije bila uništena ili razbijena a sačuvano je i stanovništvo. Pretrpljena je jedino velika materijalna šteta, jer je ceo kraj bio popaljen

SI. 17 - Shema odbrane u Gorskem kotaru

a znatan deo nesklonjenih ili slabo sklonjenih rezervi hrane i stoke, opljačkan, što je bilo utoliko teže, jer je nastupala zima.⁷⁸¹

Jedan od rukovodilaca ove fašističke ofanzive dao je kasnije ovakav prikaz njenih rezultata:

»U celini ima se utisak jedne velike operacije naprazno, koja je plaćena velikim gubitkom snaga i koja je pružila budnom i pokretljivom neprijatelju desnicu, ostavivši mu inicijativu na nezaštićenim komunikacijama.⁷⁹¹

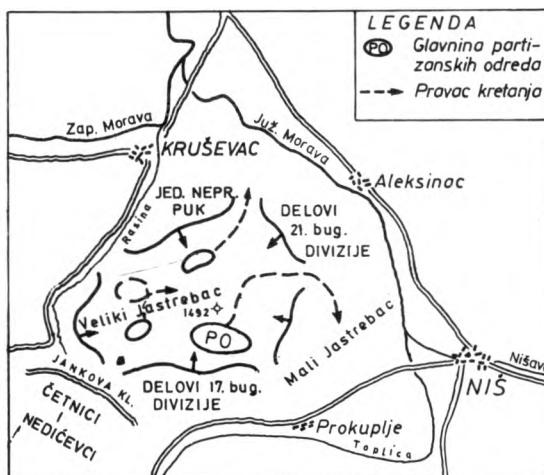
ODBRANA NA JASTREPCU

Bugarski Prvi korpus, čiji je štab bio u Niškoj Banji, preduzeo je u vremenu od 19. do 22. juna 1942. napad na slobodnu teritoriju između Južne Morave, Rasine i Toplice. Delovi triju okupatorovih divizija (17. iz Prokuplja, 21. iz Niša i 6. iz Čuprije) sa četničkim i nediećevskim jedinicama (ukupne jačine 20.000-25.000 vojnika) izvršili su napad iz Blaca, Prokuplja, Kruševca i Žitkovca na Veliki i Mali Jastrebac, da bi uništili Jastrebački i Rasinski NOP odred, i ovladali oslobođenom teritorijom Toplice. Neprijatelj je pretpostavljaо da će partizani nastojati da se povuku na jugozapad prema Kopaoniku (kao što su to učinili u toku aprilskog napada), pa su položaje u gornjem toku reke Rasine, u Jankovoj klisuri i istočno od nje, čvrsto poseli i utvrdili da bi na njima sačekali i uništili partizanske snage. Iza te linije, na jugoistočnim padinama Kopaonika, bile su raspoređene četničke i nediećevske jedinice da bi sačekivale i uništavale delove partizanskih odreda koji bi se eventualno probili u pravcu Kopaonika.

Prvog dana napada okupatorove jedinice pretresle su Mali Jastrebac, na kome je pre toga bila jedna četa Jastrebačkog NOP odreda, ali se ona pravovremeno povukla na Veliki Jastrebac. U toku 21. juna neprijatelj je napustio Mali Jastrebac i nastupao pod borbom na Veliki Jastrebac, očekujući da partizanske snage izbjiju u rejon Jankove klisure. Međutim, glavnina Jastrebačkog NOP odreda se, noću 21./22. jula, neopaženo prebacila izvornim delom rečice Turija, koji neprijatelj nije potpuno kontrolisao, u pozadinu neprijatelja, izbivši na Mali Jastrebac, usmeravajući svoja dejstva na železničke pruge Niš-Stalać i Stalać-Kraljevo. Taj manevar bio je dobar i mogućan, jer neprijatelj nije očekivao da bi se partizani mogli uputiti prema Malom Jastrepцу u neposrednu blizinu Niša, i to pravcem koji je izgledao

78) Oslobođilački rat naroda Jugoslavije, I, str. 293-4.

79) Kovačević, V., isto, str. 40 (Citat iz knjige Fuochi di Bivacco in Croazia).

Sl. 18 - Shema manevra partizanskih snaga na Jastrepцу

neprohodan. Manji delovi Jastrebačkog i Rasinskog NOP odreda jednim delom su se probili na sever, preko Južne Morave, a drugim delom su, veštим manevrisanjem po Velikom Jastrepцу, izbegli uništanjanje.

Ne postigavši skoro nikakav vojnički uspeh, okupator se 23. juna povukao sa Jastrepcu i okomio na stanovništvo ustaničkih sela, naročito na one na južnim padinama Jastrepcu. Zbog neuspelog napada, jedinice bugarskog okupacijskog Prvog korpusa spalile su oko 50 kuća u Krajkovcu, Lepaji, Oblaćini i Devći, streljale 240, a mnoge od vele u niski zatvor. U Toplici je tada streljano ukupno oko 700 ljudi.^{80*}

OBEZBEĐENJE NAPADA NA KRAŠIĆ

Krajem decembra 1942, partizanske snage na Zumberku (Četvrtata kordunaška narodnooslobodilačka udarna brigada, Trinaesta proleterska brigada Rade Končar i Zumberačko-pokupski NOP odred, koji je tada bio u sastavu brigade Rade Končar) dobile su uoči tzv. četvrte neprijateljeve ofanzive zadatak da dejstvom na komunikaciju Zagreb-Karlovac-Novo Mesto spreče brzo privlačenje neprijateljevih snaga u rejonu Karlovca, koji je bio baza za nastupanje na oslobođenu teritoriju Kordunu.

80) Obradeno prema: *Narodnooslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941-1945*, prva knjiga, str. 218, VII JNA, Beograd, 1957; *Vojna enciklopedija* (drugo izdanje), knjiga 4, str. 32; knjiga 6, str. 372; knjiga 9, str. 70. i 71, izdanje Redakcije Vojne enciklopedije, Beograd, 1972-1975.

Radi lakšeg izvršenja zadatka pristupilo se prethodnoj likvidaciji boćnih obezbeđenja komunikacije prema Žumberku, među kojima je bio i Krašić. Napad na garnizon Krašić (dve ustaške bojne i jedna inžinjerijska domobremska bojna) počeo je u noći 1./2. januara. Za napad su određena četiri nepotpuna bataljona (po dva iz obe brigade).

Garnizon u Krašiću organski je pripadao jedinici čiji je štab bio u Karlovcu, gde je neprijatelj imao najjače snage, od kojih je za pružanje pomoći garnizonu u Krašiću mogao upotrebiti puk. Intervencija sa te strane bila je vrlo verovatna i mogla je uslediti nekoliko časova posle početka napada, ili u zoru narednog dana. Snage upućene kao pomoć garnizonu u Krašiću mogle su biti ojačane tenkovima i artiljerijom pa je bilo logično pretpostaviti da će se prilikom nastupanja kretati putem Karlovac-Draganići-Krašić, oslanjanjući se, pri tome, na garnizon u Draganicu. Zasedu tim snagama, jačine jednog bataljona ojačanog vodom inženjerije i protivoklopnim sredstvima, bilo je, prema tome, svršishodno postaviti na južnoj ivici sela Brleniči, a osmatračima ispred zasede pratiti podilazak neprijatelja od linije selo Gornja Kupčina - izbočina reke Kupe, jugoistočno od sela Mirkoplje. Za slučaj ugroženosti ovog pravca, obezbeđenje se moglo pojačati rezervom bataljona, koji je, sa istočne strane, vršio pritisak na Krašić, a rezervu držao u selu Krupače.

U Ozlju su se nalazile snage koje pripadaju istoj višoj jedinici kojoj i garnizon u Krašiću, te nije bilo isključeno da će biti upotrebljene za intervenciju. S obzirom na veličinu garnizona, odatle su mogle biti upućene samo snage jačine jedne čete. Zato je za osiguranje prema Ozlju postavljen u zasedu jedan vod, a za slučaj ozbiljnije intervencije sa tog pravca, mogla je biti upotrebljena i brigadna rezerva iz sela Hrženik. Obezbeđenja prema Ozlju i Karlovcu (odnosno Draganicu), morala su biti u dobroj vezi, da bi se izbegla mogućnost provlačenja neprijateljevih delova između njih i njihova zaobilazeњa.

Za obezbeđenje prema neprijateljevom bataljonu u selu Kalje bili bi dovoljno snage manje od jednog bataljona, bez obzira što je tom bataljonu moglo biti naređeno da napusti uporište i da s leđa ugrozi partizanske jedinice kod Krašića i njihovu bazu u rejonu sela Oštре. Ipak su prema Kalju upućena dva bataljona da blokiraju neprijateljeve snage u njemu dok se ne završi akcija u Krašiću, i da se izvrše sve pripreme za temeljitu likvidaciju ovog zloglasnog uporišta.

Prema manjim posadama u selima Sveta Jana, Petrovina i Novaki, posiate su samo patrole koje su motrile na njihove posade. Intervencija iz Jastrebarskog nije smatrana mogućnom, ali je jedan vod Zumberačko-pokupskog NOP odreda motrio i na ovaj garnizon.

Procena se pokazala dobrom. Neprijateljeva intervencija snaga od jednoj ojačanog puka s tenkovima, usledilaje 2. januara iz Karlovca preko Draganića, ali je bila u žestokoj bliskoj borbi odbijena kod sela Brleniča. Istovremeni pokušaj jedne neprijateljeve čete da se iz Ozlja, preko sela Podbrežja, probije prema Krašiću bio je odbi-

Sl. 19 - Shema napada na Krašić

jen. Neprijateljeva posada iz Kalja pobegla je pre nego što je čvrsto blokirana, pa su zato dva bataljona mogla biti upotrebljena kao rezerva Operativnog štaba. Oni, međutim, nisu došli do izražaja, pošto je garnizon u Krašiću bio uništen posle 20 časova žestoke borbe. Male grupe neprijatelja, koje su pokušavale da pobegnu prema Karlovcu, sačekali su od jedinica na obezbedenju i bile uništene. Krašić je, na taj način, bio ponovo oslobođen. Poginulo je oko 200 i zarobljeno 324 neprijateljeva vojnika. Partizani su imali 40 poginulih i 61 ranjenog borca. Za uspešno izveden napad, Četvrta kordunaška narodnooslobodilačka udarna brigada i Trinaesta proleterska brigada Rade Končar pohvaljene su naredbom Glavnog štaba Hrvatske.

DIVERZIJA NA ŽELEZNIČKOJ PRUZI KOD KRALJEVA

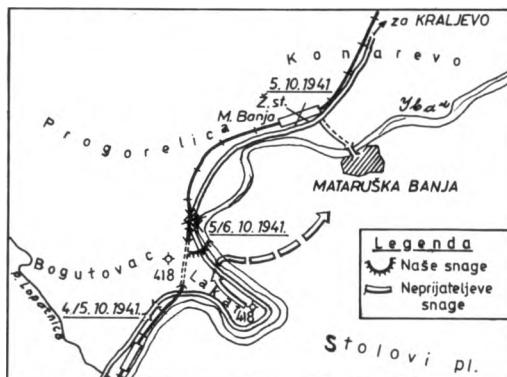
Druga čibukovačka partizanska četa upućena je 4. 10. 1941. iz sela Čibukovca (kod Kraljeva) u Bogutovac (oko 15 km jugozapadno od Kraljeva) da napadne nemačko obezbeđenje tamošnjeg skladišta

municije, zaplenjene u aprilskom ratu. Da bi sprečila očekivanu intervenciju iz Kraljeva, četa je noću 4/5. oktobra minirala i porušila most između tunela *Lakat* i železničke stanice Bogutovac, a železničku prugu kod južnog izlaza iz tunela *Lakat* oštetila odvrtanjem zavrtneve na sastavcima šina. U toku noći, naišao je iz Kraljeva patrolni voz, koji je održavao vezu sa skladишtem. Vozio je lagano pa je na oštećenom mestu pruge iskliznuo samo čelni vagon. Desetina partizana na obezbeđenju otvorila je vatru, ali je neprijatelj uspeo da otkači iskliznuti vagon, ostavi ga i povuče se ka Kraljevu.

Četa je u zoru 5. oktobra izvršila demonstrativni napad na obezbeđenja pkladišta, ocenivši daje necelishodno upuštanje u neki ozbiljniji napad. Očekujući intervenciju neprijatelja železničkom prugom iz Kraljeva, ili pokušaj straže da se izvuče iz čuvanih objekata, prekinula je napad i rasporedila se u zasedu na oba izlaza iz tunela *Lakat*. Iz takvog rasporeda mogla je dejstvovati protiv očekivane intervencije i protiv obezbeđenja skladista.

U popodnevним časovima, iz Kraljeva je naišla železnička potretna radionica - lokomotiva i četiri vagona s alatom, materijalom i radnicima. Voz je pred tunelom zaustavljen i zaplenjen bez borbe, a zatim odvezan iza tunela u Ibarsku klisuru (neko vreme je služio za partizanska prevoženja na relaciji Bogutovac - Leposavić).

Uveće 5. oktobra pred tunel je stigao oklopni voz iz Kraljeva s tenkom na čelnom vagonu. Pred vatrom iz zasede voz se sklonio u tunel, a partizani su prekinuli šine pred tunelom da mu onemoguće povratak. Pošto je iskrcao četu Nemaca u tunelu (7. četa 2. bataljona 737. pešadijskog puka) sa zadatkom da dejstvom prema Bogutovcu omogući povlačenje obezbeđenja skladista, voz je oko ponoći krenuo iz tunela prema Kraljevu. Na mestu gde su šine bile oštećene iskliznuo i survao se u Ibar zajedno s lokomotivom. Na šinama je ostao jedino vagon sa tenkom.

Sl. 20 - Shema diverzije na pruzi kud Kraljeva

Dok se veći deo čete bavio uništavanjem survanog voza, na drugoj strani tunela nemačka 7. četa je uspela da se poveže sa obezbeđenjem skladišta i zajedno s njima pokušala da krene ka Kraljevu. Partizani su na vreme otkrili nemački pokret, sačekali neprijatelja vatrom i prinudili ga da krene ka obali Ibra. Pod zaštitom mraka Nemci su pregazili Ibar i povukli se prema Mataruškoj Banji. U rejonu čibukovačkog groblja, ubili su troje građana, jednog partizana i zapalili dve kuće.

Ova *diverzija kombinovana sa dejstvom iz zasede* donela je dobre rezultate, jer je neprijatelju naneta znatna materijalna šteta u ratnom materijalu i prekinuta važna železnička pruga Kraljevo-Raška. Zbog nedostatka borbenog iskustva boraca Cete, kojoj je ovo bila prva veća borba, propuštena je prilika da se neprijatelju nanesu veći gubici u živoj sili. Ubijen je samo jedao vojnik i zarobljen jedan podoficir.⁸¹

DIVERZIJA NA ŽELEZNIČKOJ PRUZI LJUBLJANA-TRST KOD VRHNIKE

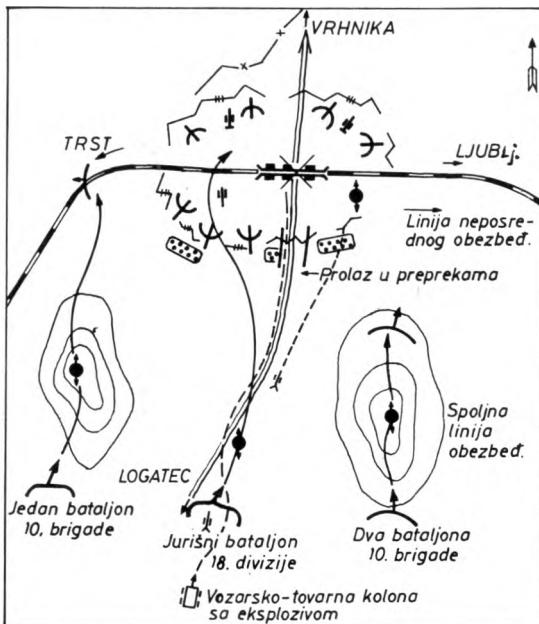
Posle kapitulacije Italije, za nemački front u Italiji od prvorazredne važnosti bila je železnička pruga Maribor-Ljubljana-Trst. Slovenski partizani okomili su se upravo na nju. Četrnaestog oktobra 1943. Četrnaesta divizija (slovenačka) srušila je Štampetov vijadukt kod Vrhnikе (dužine 150 m, visine 21 m, sa sedam lukova i osam potpornih stubova), koji je u NOR-u bio jedan od jedan od najosetljivijih objekata na ovoj pruzi za okupatora, koja je predstavljala vanredno važnu saobraćajnicu, posebno u povezivanju italijanskog i balkanskog ratišta. Saobraćaj je ovom diverzijom bio prekinut oko mesec dana, a nemačkog feldmaršala Romela ozlojedio toliko daje o tome u izveštaju od 17. oktobra obavestio i Hitlera.

Dvanaestog juna 1944. rušenje ovog vijadukta izvela je Petnaesta divizija (slovenačka), kada je saobraćaj na ovoj pruzi bio u prekidu 22 dana, a 26. septembra rušenje su izvele jedinice Osamnaeste divizije (slovenačke), na sledeći način.

Približivši se spoljnim utvrđenjima oko vijadukta sa juga, Ljubljanska (Deseta slovenačka) brigada i jurišni bataljon Divizije izvršili su prepad oko 17.00 h kad se tome nemačko-domobranska posada u bunkerima oko vijadukta najmanje nadala. Zahvaljujući postignutom iznenadenju spoljno obezbeđenje je brzo savladano, ali je neposredno obezbeđenje pružilo jak otpor. Međutim, umešnom upotrebom protivoklopног topa uništen je deo utvrđenja uz most. Samo miniranje vijadukta nije bilo potpuno, jer je neprijateljevom artiljerijskom vatrom uništen deo tovara s eksplozivom. Preostalom eksplozivom uništen je srednji stub i dva luka.

Obezbeđenje koje je Divizija postavila prema Ljubljani uništio je oklopni voz i sprečilo neprijateljevu intervenciju iz tog pravca. Iz

81) *Zbornik dokumenata NOR-a*, tom I, knj. 1, dok. br. 293i Bane Milašinović: *Producena zaseda na železničkoj pruzi, Odbrana i zaštita* 1/80, str. 74.

Sl. 21 - Shema diverzije na pruzi Ljubljana-Trst, 26. IX 1944.

pravca Vrhniku, u pomoć odbrani vijadukta, krenula je jedna tenkovska kolona, ali je uspela da se probije do njega kad je srednji stub već bio porušen. Tom uspešnom diverzijom saobraćaj na pruzi bio je prekinut do sredine oktobra 1944. Od kolikog je to značaja bilo za savezničke snage u Italiji vidi se i po tome što je komandant tih snaga odao priznanje jedinicama koje su izvršile ovu akciju.⁸²

MARŠ ČETVRTE KORDUNAŠKE NARODNOOSLOBODILAČKE BRIGADE U ŽUMBERAK

Četvrta kordunaška narodnooslobodilačka udarna brigada (do 14. IX 1942. nazivana Prva kordunaška brigada), posle borbi i bojeva koje je u prvoj polovini decembra 1942. godine vodila na desnoj obali Kupe, istočno od Karlovca, nalazila se od 18. decembra u rejonu sela Slavskog Polja, zapadno od Vrginmosta. Tu je štab brigade primio 21.

82) Obradeno prema članku u listu *Narodna odbrana* od 19. jula 1952. godine.

decembra naređenje da se brigada u toku sledećih deset dana prebaci sa Korduna na Žumberačko gorje.

Operativni razlozi za upućivanje Brigade na Žumberak bili su višestruki. Neprijatelj je pripremao tzv. četvrtu ofanzivu usmerenu, u prvoj fazi, na prostranu oslobođenu teritoriju Banija - Kordun - Lika - Bosanska krajina, gde su se nalazile znatne partizanske snage. Bilo je potrebno deo snaga sa Korduna ubaciti u pozadinu neprijateljeve polazne linije, koja se na tom sektoru protezala severno uz Kupu a zapadno uz komunikaciju Karlovac-Ogulin. Žumberak je bio izvan pripremanog obruča a upravo se na njemu sve življe razvijao partizanski pokret, te je mogao poslužiti kao baza većim jedinicama za dejstvo na magistralu Zagreb-Karlovac, kojom su pristizale snage i sredstva za ofanzivu.

Za tri dana izvršene su materijalne, političke organizacijske i operativne pripreme za pokret. Spomenućemo samo najvažnije poslove izvršene u toku tih priprema.

Brigadni transport bio je, zbog dužeg bavljenja Brigade na stranoj oslobođenoj teritoriji, dobrom delom zaprežni, pa je morao biti prebačen na tovarni i rasterećen dela rezervi, koje su predate Prvom kordunaškom NOP odredu. Zaprežni konji zamenjeni su tovarnim. Jedinice su dobine municiju. Obuća je popravljana u brigadnoj i odredskoj radionici, a i po jedinicama. Po svim jedinicama izvršena je higijenska obrada boraca, a zatim smotra. Ranjenici i bolesnici predati su divizijskom sanitetu.

Jedinicama je saopšteno da im predstoji dug i naporan marš. Borcima je bilo teško da shvate da upravo u predvečerje očekivane neprijateljeve ofanzive na njihov Kordun treba da odu daleko odatle. Ipak su potrebu odlaska brzo i dobro prihvatali. Većina ih je bila puštena iz jedinice na dan ili dva da obiđu porodice, uzmu čistu preobuku, nešto hrane i dr. Svi su se, bez izuzetka, na vreme vratili.

Štabu Brigade bio je ostavljen izbor pravca marša. Razmatrana su dva mogućna pravca. Prvi, nešto kraći, vodio bi na sever, preko Kupe, između sela Kovačevca i Lasinja, kroz Draganičku šumu, preko pruge i puta između Jastrebarskog i sela Draganići u rejon sela Slavetić i Sveta Jana. Na tom pravcu isticale su se dve krupne teškoće. Jedna se sastojala u tome što je u to doba godine Draganička šuma bila dobrom delom pod vodom, a blato nije bilo toliko zamrznuto da kroz tanki led ne bi ljudi, a pogotovo konji, propadali u dubok glib. Zaobići podvodni teren nije bilo moguće, jer je prekrivao celi prostor od Karlovca do Pisarovine. Druga teškoća bila je u tonine što je komunikacija Zagreb-Karlovac, zbog pripremene ofanzive, bila gusto posednuta, pa se nije moglo računati na brz i lak probor preko nje, pogotovo ako bi pokret Brigade otkrio neprijatelj odmah po prelasku Kupe, a to nije bilo isključeno.

Drugi pravac bio je duži a vodio je najpre na zapad, preko komunikacije Karlovac-Ogulin, zatim na sever, preko Kupe i uzduž tadaš-

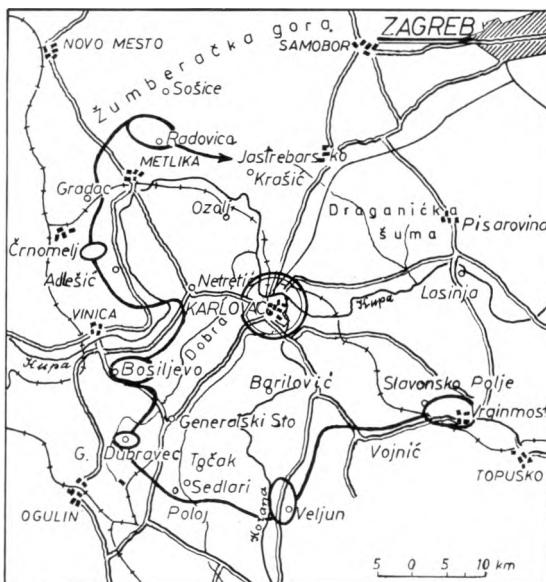
nje »granice« između tzv. Nezavisne države Hrvatske i Ljubljanske pokrajine. Ovaj pravac nudio je više mogućnosti za slobodan manevar u slučaju neprijateljevog pokušaja da preseće put Brigadi. Istina, trebalo je na tom pravcu preći četiri veće reke (Koranu, Mrežnicu, Dobru i Kupu) od kojih tri nisu bile gazne, kao i dve železničke pruge (Karlovac-Ogulin i Karlovac-Novo Mesto). Izabran je, ipak, drugi pravac, te je na osnovu rasploživih podataka o neprijatelju utvrđena i marš-ruta za prvu polovinu marša (do Kupe kod Bosiljeva). Odluka o tome da li će marš-ruta od Bosiljeva do šireg rejona Metlike ići uz desnu ili uz levu obalu Kupe, odložena je do dolaska u vezu sa slovenačkim partizanskim odredom u Beloj krajini, od koga bi se dobili bliži podaci o neprijatelju na tom sektoru.

Bile su izvršene i neke promene u organizaciji Brigade. Na maršu je Brigada mogla doći u situaciju da joj pojedini bataljoni budu odvojeni i da samostalno vode borbu. Zato su njima dodeljeni mitraljezi iz čete pratećih oruđa, a u toj četi je ostavljen samo vod artiljerijskih oruđa i laki minobacač. Inžinjerijski vod je ojačan i opremljen materijalom za pravljenje skele za prelaz preko Kupe. Brigada je na marš krenula u sledećem sastavu: četiri bataljona, četa pratećih oruđa, izviđački vod, inžinjerijski vod, vod za vezu, vod za snabdevanje i sanitetsko odelenje, sa ukupno 1.200 boraca i oko 40 do 50 konja.

Brigada je u primernom redu krenula iz Slavskog polja (Vrginmost) 24. decembra u 10.00 h. Marševalo se preko oslobođene teritorije, putem, po danu, jer neprijateljeva avijacija nije tih dana, nadletala oslobođenu teritoriju. Predveče istog dana, prešavši put od 30 km, Brigada je bila na prostoru sela Točak i Veljun, gde je zakončila. Na Korani, kod Veljuna, postojala je skela, ali je radi vežbe i provere, naređeno inžinjerijskom vodu da pored postojeće skele napravi još jednu na dva čamca i ubrza prebacivanje jedinica preko reke. Pošto je pre podne Brigada prešla Koranu, krenula je pravcem Gornje Pojle-Sedlari, gde joj je, na granici oslobođene teritorije, predveče, dat tročasovni odmor.

Inžinjeri su od dva potopljena čamca, koja su našli na ugovorenom mestu i od dva čamca prevezena kolima sa Korane, do 20.00 h napravili, u visini sela Sedlari, skelu na kojoj su mogli prevoziti po čitav vod pešaka ili po dva natovarena konja i šestoricu ljudi. Mrežnica je ovde široka do 30 metara, duboka 2 do 3 metra, tiha i sa pristupačnim obalama. Prebacivanje Brigade trajalo je od 20.00 prethodnog do 03.00 h sledećeg dana pod nadzorom Štaba Brigade, u tišini i uz obezbeđenje na drugoj obali, jer je neprijateljeva posada na železničkoj stanici Donji Dubravac bila udaljena svega 2,5 km. Jedinice koje nisu bile na redu za prevoženje odmarale su se, ali vatre nisu ložene. U 03.00 h kolona je bila u marševskom poretku sa manjim bočnim obezbeđenjem i sa bataljonom koji je najpre bio u prethodnici a po dolasku na železničku prugu postavio je bočna obezbeđenja dok cela Brigada nije u rejonu šume Bukovače prešla preko puta i pruge.

U zoru 26. decembra Brigada je bila u selu Gornji Dubravac gde joj je dat dvočasovni odmor. Odatle je krenula pravo na sever. Vodići su je doveli na gaz na reci Dobri nizvodno od sela Duga Gora, pa je kolona, pregazivši reku, stigla oko podne u selo Toplice Lešće, gde je dat odmor radi ručka. Po podne, Brigada se posle 32 časa provedena na maršu, rasporedila na 24-časovni odmor u selima Bosiljevo, Mrzljaki i Vodena Draga, sa obezbeđenjima prema pruzi Karlovac-Ogulin, na pravcu Karlovac-Bosiljevo i prema Vinici. Seoska straža primila je na sebe obezbeđenje prema Ogulinu.

SI. 22 - Shema marša Četvrtne kordunaške
NOV brigade u Žumberak

Iz Bosiljeva je uspostavljena veza sa partizanima Bele krajine; tu su dobiveni potrebni podaci o Kupi i doneta odluka da se ona pređe u rejonu sela Ladešić Draga, gde će na oštroy okuci reke biti najlakše slomiti eventualni otpor italijanskih pograničnih straža. Odluka za prelaz preko Kupe i kretanje niz njenu levu obalu, kroz slovenačku teritoriju, doneta je u prvom redu zbog toga što je iz Karlovca, preko terenske obaveštajne mreže, primljen podatak da nemačka komanda, koja tamo priprema jedinice za zimsku ofanzivu, zna za prisustvo Brigade u Bosiljevu i da je u rejon sela Donje Stative uputila jednu motorizovanu i jednu tenkovsku jedinicu. Kada bi Brigada ušla u

veliku okuku Kupe, ove neprijateljeve snage mogle bi je napasti s leđa i dovesti u tešku situaciju, jer bi probor u bilo kom pravcu bio vezan s velikim teškoćama.

Posle podne 27. decembra, Brigada je krenula po bataljonima na prostor sela Vukova Gorica, Prilišće i Ladešić Draga. Prema Neretiću je postavljeno borbeno obezbeđenje. Put je miniran. Italijanske pogranične straže s druge obale, primetivši kolone partizana, iščezle su neopăženo. Prelaz preko reke otpočeo je čim je pao mrak, bez uzne-miravanja od strane neprijatelja. Kupa je ovde široka oko 50 m i sred-nje je brzine. Uz veliko naprezanje inžinjeraca i znatnu pomoć meš-tana, koji su izvadili potopljene čamce i spustili ih niz reku do mesta prelaza, napravljene su dve skele, jedna manja na čamcima za pešake i jedna veća na praznim buradima, za konje i teži materijal. Izviđački vod, koji je još po danu čamcima prebačen kod Prilišća, kontrolisao je liniju Žanići-Marin Dol, dok tamo nije stigao bataljon koji je prvi prevezen preko reke. Tek pred zoru, cela Brigada bila je na drugoj obali Kupe, izvan »operativne nadležnosti« snaga koje su iz Karlovca toga jutra stigle s tenkovima i motorizovanom artiljerijom u selo Ne-retić, zatim oprezno do podne izvidele terene do »granice« i vratile se u bazu.

Iz sela Marin Dol kolona je krenula 28. decembra u 08.00 h. Po-stavivši stalnu pobočnicu prema italijanskoj posadi u selu Adlešići, sa bataljonom u prethodnici i četom u zaštitnici, Brigada je marše-vala pravcem Marin Dol-Veliko Selo-Pribinci-Tribuče. U Tribuču je dat četveročasovni odmor. Tu je uveče jedno odeljenje partizana iz Belokrajinskog NOP odreda stavljeno na raspolažanje Štabu Briga-de da posluže kao vodiči. U toku noći 28/29. decembra marš je pro-dužen pravcem Pavičići-Okljuka gde je postojao neoštećen most preko reke Labinje a odatle je oprezno i sa bočnim osiguranjima pre-dena pruga i put Črnatelj-Metlika. Zaobišavši selo Gradac sa zapa-da, kolona je preko šume Stublerka i šume zapadno od Donje Lok-vice u zoru 29. decembra izbila u rejon sela Bušinja Vas, Bojanja Vas i Dragoševci, na periferiju žumberačke slobodne teritorije. Poslednje noći marša preden je put dug 30 km kroz pošumljeno zemljiste i bla-to, zahvaljujući dobrim vodicima, pripremljenosti i prekaljenosti bo-raca brigade.

Marš-ruta duga 120 km, sa brojnim preprekama, uspešno je sa-vladana za pet dana, računajući tu i jedan predanak. Brigada je mar-ševski cilj postigla za planirano vreme, bez gubitaka i sprema za borbu. Posle dva dana odmora i priprema ona je zajedno sa Trinaes-tom proleterskom brigadom *Rade Končar* napala 1/2. januara 1943. neprijateljevo uporište Krašić.

FEBRUARSKI POHOD*^{**}

Obuhvata dejstva i pokrete Prve makedonsko-kosovske udarne brigade, Druge makedonske brigade i Grupe bataljona (*Hristo Botev* partizanski bataljon i *Stevan Naumov* bataljon) s Meglena (predeo, Grčka) i južnih ogranaaka Kožufa u istočnu i centralnu Makedoniju i u dolinu Vardara u februaru 1944.

Do kraja januara 1944. te jedinice vodile su uspešne borbe sa nemачkim i bugarskim snagama u Tikvešu, Mariovu i Meglenu, napadajući njihove garnizone, granične karaule i policijske stanice, i uporišta duž železničke pruge Devđelija-Negotino. U centralnom i istočnom delu Makedonije tada nije bilo partizanskih jedinica, pa su CK KPM i GS Makedonije na savetovanju u selu Fustani odlučili da upute Prvu brigadu u Azot i Poreče (predeli zapadno od Velesa), a Grupu bataljona preko Egejske i istočne Makedonije na teritoriju Kumanova i Vranja, da bi na taj način težište borbe preneli u ove krajeve, proširili oružani ustank i osnovali nove jedinice. Istovremeno, Druga brigada trebalo je da dejstvuje na slobodne teritorije Meglena i Kožufa ka Kavadarcima i Demir Kapiji, da bi privukla što jače snage neprijatelja na sebe i olakšala izvršenje zadatka Prvoj brigadi i Grupi bataljona.

Prva brigada, u pohodu dugom oko 300 km, u lošim zemljишnim i vremenskim uslovima, kroz stalne četrnaestodnevne borbe sa više puta nadmoćnjim i bolje naoružanim neprijateljem, u uslovima krajnjeg naprezanja boraca, iako nije uspela da se zadrži u centralnom delu Makedonije, postavljeni zadatak je izvršila jer je na sebe privukla jake bugarske snage i olakšala pokret Glavnog štabu i Grupi bataljona. U borbama od 31. januara do 14. februara 1944. Brigada je imala 48 poginulih, devet ranjenih i 29 promrzlih.

Za to vreme, u južnoj Makedoniji, Druga brigada, podeljena u tri grupe, izvodila je diverzantske akcije na železničkoj pruzi Devđelija-Demir Kapija i napadala manja neprijateljeva uporišta u Vitačevu i Tikvešu. Krajem februara povukla se u selo Pevkoton (Zborsko, Grčka) zbog velikog snega, ne izvršivši u potpunosti postavljeni zadatak.

Grupa bataljoni, ukupne jačine oko 180 boraca, sa delom CK KPM i GS Makedonije, krenula je na marš 31. januara uveče iz sela Pevkoton u pravcu jugoistoka, preko planine Paikon, te je, koristeći meštane za vodiće i zaobilazeći nemačke garnizone, četvrtog dana marša izbila na Vardar u Solunskom polju kod sela Orizari. Vardar, koji je tamo širok oko 500 metara, preden je skelom za četiri časa.

83) Obradeno prema: *Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941-1945*, druga knjiga, str. 166-169, VII JNA, 1957; Mihailo Apostolski: *Od Koiuf do Bogomila i Kozjak*, Skoplje, 1959, str. 117; *Vojna enciklopedija* (drugo izdanje), knjiga 2, str. 749, izd. Redakcije Vojne enciklopedije, Beograd, 1971.

Odatle je marš nastavljen u severoistočnom pravcu, pa je Grupa bataljona 8. februara uveče stigla u selo Šugovo pod Belasicom.

Taj deo marš-rute, dug oko 180 km, predenje bez borbe, jer neprijatelj nije primetio pokret kolone zahvaljujući dobroj organiziranosti marša i svestranoj saradnji jedinica grčkog narodnooslobodilačkog pokreta i stanovništva tog kraja koji su komandi Grupe bataljona davali potrebna obaveštenja i obezbeđivali kolone sa pravaca od kojih je pretila opasnost da naidu okupatorove snage. Grupa bataljona imala je samo neposredna obezbeđenja, obično čelna i začelna, a izuzetno i bočna. Preko planine Paikon, kretalo se isključivo noću (izuzimajući jedan dnevni marš) pri čemu je za pokret korišćena samo prva polovina noći. Savladivano je prosečno oko 20 km sem za vreme prelaženja Vardara i komunikacija pored njega, kada je marš trajao celu noć a pređen je put od 37 km.

U Sugovu su se jedinice 9. i 10. februara odmarale i pripremale za dalji pokret. Starešine su bile upoznate sa planom marša da bi, ako im se jedinica u toku borbe odvoji od kolone, mogli znati gde je glavnina. Izvršene su moralno-političke pripreme, dok za veće materijalne pripreme nije bilo mogućnosti. Borci su bili dosta slabo odeveni za zimske uslove. Jedinice su imale malu količinu municije, na pušku po 40 a na puškomitrailjer po 150 metaka. Za put su pripremljena dva rezervna obroka hrane od kojih je jedan bio kod boraca a drugi u komori.

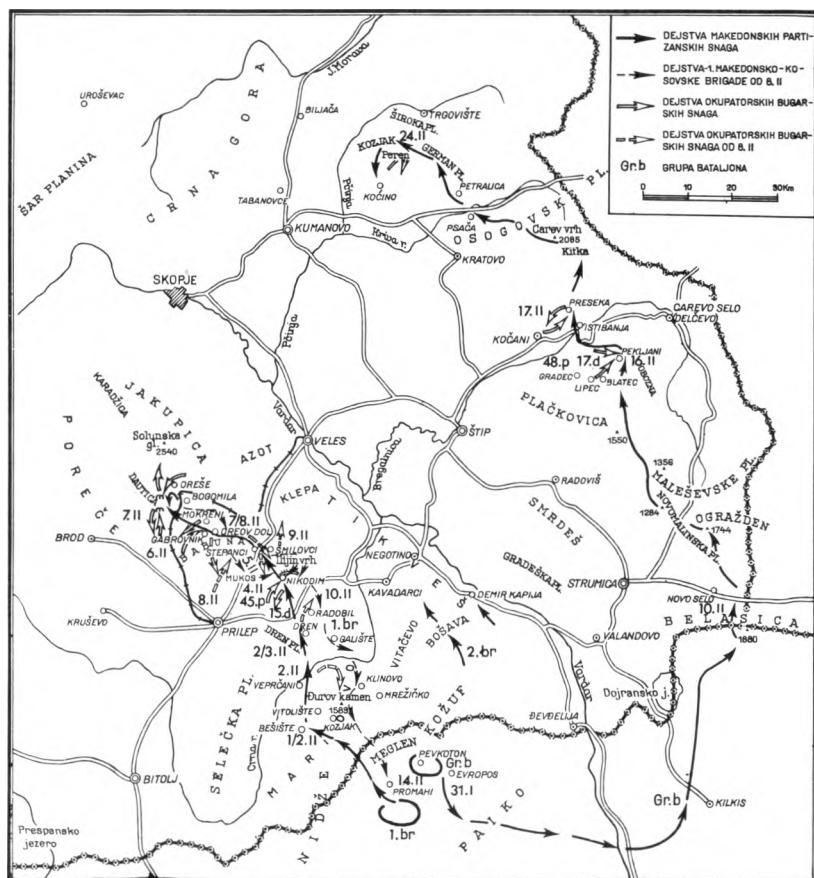
Kolona je 10. februara uveče krenula uz strmi masiv Belasice prema tromedi na jugoslovensko-grčko-bugarskoj granici, i do zore izbila na greben. Na golom grebenu Belasice kolona je ušla u zonu snežnih nameta i bila izložena jakoj vejavici. Borci i to varai konji jedva su se kretali. Teško je bilo i sruštanje strmim padinama prema dolini Strumice. Noću 11/12. februara Grupa bataljona je, neopažena od neprijatelja, prešla reku Strumicu i komunikaciju Strumica-Petrič, te posle četvoročasovnog odmora u selu Bajkovu, produžila marš preko planina Ograđena i Plačkovic koje su bile pod visokim snegom. Za četiri dana (od 12. do 16. februara) Grupa bataljona je prešla 100 km kroz vrlo teško planinsko zemljište, penjući se na grebene visoke preko 1.500 metara i sruštajući se u dubodoline na visini od 300 do 500 metara.

U to vreme okupatorska komanda je otkrila pokret kolone i preduzela mere da na severnim padinama Plačkovic spreči izlazak Grupe bataljona u dolinu Bregalnice, uputivši tamo delove 49. pešadijskog puka. Ovi delovi su 16. februara, nastojeći da posednu sela između Kočana i Carevog Sela (Delčeva), došli u sukob sa obezbeđenjem grupe kod sela Pekljani. Neprijatelj je preko dana učinio više pokušaja da odbaci partizane iz tog rejona, ali u tome nije uspeo. Uveče je grupa bataljona prekinula dodir s neprijateljem, a zatim zaobišla njegove položaje i kod sela Istibanja prešla preko mosta na Bregalnici, pa ujutro 17. februara izbila u selo Preseka. Tamo je odbijen

još jedan napad delova okupatorovog 49. pešadijskog puka, pa je uveće produžen marš na sever kroz masiv Osogovskih planina.

Marš preko Osogovskih planina, Krive reke, German planine i Kozjaka izvršen je bez većih sukoba s neprijateljem, ali je i taj deo marš-rute tražio izvanredne fizičke napore, jer je vodio kroz planinske gudure i visok sneg. Zbog premorenosti kolona se kretala polako, prelazeći za šest do osam časova dnevnim marševima po 8 do 14 km.

Dvadesetpetog februara, Grupa bataljona se kod sela Kočina spojila sa kumanovskom bataljonom *Jordan Nikolov*.

Sl. 23 - Februarski pohod, 1944.

Grupa bataljona Glavnog štaba Makedonije uspešno je izvršila marš na kojem je za 25 dana prešla 440 km, pod vrlo nepovoljnim zemljiskim i vremenskim uslovima. U toku zamornih noćnih marševa po masivu Plačkovice izgubljeno je 13 boraca, koji su se u vejavici izdvojili iz kolone ili zaspali za vreme kratkotrajnog odmora, pa su neopaženi od drugova ostali i izgubili vezu s kolonom.⁸⁴¹

Prosečno dnevno je prelaženo 20 km, pri čemu su od Belasice do Kozjaka savladavane još i znatne visinske razlike. Na tom delu puta Grupa bataljona se nije mogla oslanjati na organizovanu podršku stanovnika, jer je okupator terorom i propagandom uspeo da oslabi narodnooslobodilački pokret u istočnoj Makedoniji. Stanovništvo je, ipak, rado pružalo pomoć partizanima, dajući im hranu i obaveštenja o neprijatelju.

Idući kroz besputno i teško prohodno zemljiste, Grupa bataljona je izbegla sukobe s neprijateljem pa nije bila opterećena ranjenicima.

Februarski pohod imao je veliki značaj za dalji razVoj NOB u Makedoniji. Dolazak dela CK KPM i GŠ Makedonije na područje Kumanova doprineo je većoj mobilizaciji naroda u NOB, što je imalo odraza u osnivanju novih jedinica i pojačanim i koordiniranim dejstvima protiv neprijatelja sa južnomoravskim i kosovskim jedinicama u zahvatu moravsko-vardarskog pravca.

POHOD ĆETRNAESTE DIVIZIJE NA ŠTAJERSKU⁸⁵,

Krajem decembra 1943. godine Glavni štab Slovenije doneo je odluku da uputi Ćetrnaestu diviziju iz južnog dela Slovenije u Štajersku da bi pojačao narodnooslobodilački pokret u tom kraju, koji je okupator kontrolisao gustom mrežom garnizona i uzalud nastojao da ga pretvori u nemačku provinciju iseljavanjem slovenačkog stanovništva, ubistvima, terorom, pljačkom, zastrašivanjem, propagandom i svim drugim sredstvima.

Pošto je direktni prelaz preko Save bio teško izvodljiv zbog jakih okupatorovih snaga uz komunikaciju Zagreb-Ljubljana, doneta je odluka da Divizija izvrši zaobilazni marš kroz Hrvatsku i da u Štajersku uđe sa istoka, iz Hrvatskog zagorja.

Divizija se 29. decembra prikupila na sektoru sela Suhor, Jugorje i Slamska Vas (Bela krajina) da bi u toku devet dana izvršila sve pripreme za dugi marš i teške zadatke koji su je očekivali u Štajerskoj.

84) Njih je okupator pohvatao i streljao u Štipu. Svi su se držali hrabro. (Citirano delo Mihaila Apostolskog, str. 134). Zbornik dokumenata NOR-a, knj. VII, dokument br. 3, str. 73.

85) Obradeno prema: Jože Klanjšek - *Proboj 14. proleterske divizije u Štajersku, Vojnoistorijski glasnik* br. 1/53, *Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941-1945*, druga knjiga, VII JNA, 1957, str. 128-130; *Vojna enciklopedija* (drugo izdanje), knjiga 7, str. 27, izd. Redakcije Vojne enciklopedije, Beograd, 1974.

Glavnom štabu bilo je predato sve teško naoružanje, pešadijsko naoružanje italijanskog i francuskog porekla zamenjeno je nemačkim i odabrano 1.127 prekaljenih i fizički izdržljivih boraca kako bi Divizija bila sposobnija za brze manevre na brdovitoj i gusto posednutoj teritoriji Štajerske. Transport je rasterećen i prilagođen za duge naporne marševe po teškom terenu. Divizija je bila naoružana relativno dobro, jer je imala 27 minobacača (kalibra 28 i 45 mm), 12 protivoklopnih pušaka, 47 automatskih oruđa, 180 automata i 900 pušaka. Svaki borac prosečno je bio opterećen sa 35-45 kg, a tovarno grlo sa preko 130-150 kg.

Pošto su izvršene sve organizacijske, političke i materijalne pripreme, a štabovi bili upoznati sa planom marša i zadacima koji ih očekuju, Divizija je uveče 6. januara 1944. godine krenula na marš u pravcu istoka.

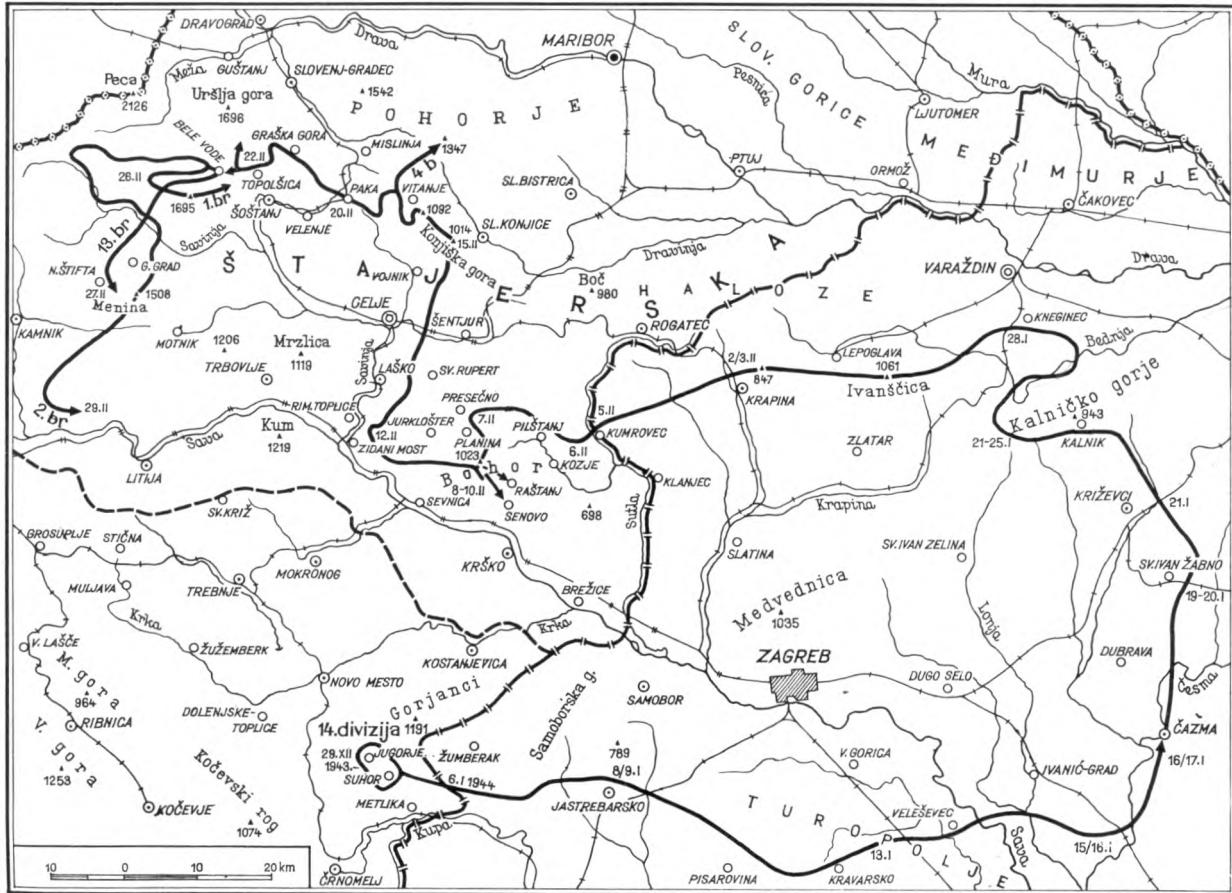
Prelazeći prugu i put Zagreb-Karlovac (8/9. januara), Divizija je imala prvi sukob s neprijateljem, ali je bez većeg zadržavanja produžila poKret kroz Pokupje, odbivši veći napad u rejonu Pisarovine. Na komunikaciju Zagreb-Šisak Divizija je izbila 13. januara. S leve obale Save, koju je Divizija prešla 13/14. januara, marš je nastavljen u jugoistočnom pravcu; prešla je i reke Lonju i Čazmu, u blizini Popovače presekla komunikaciju Zagreb-Novska (15/16. januara), skrenula na sever i stigla u oslobođenu Čazmu (16/17. januara).

Ovaj deo marš-rute vodio je većim delom kroz ravničasto i podvodno zemljište. Zima je bila blaga, pa je kretanje po blatu bilo vrlo teško. Konji su propadali pod teškim teretom u glib, borci su se brzo zamarali, a mokra obuća raspadala, Dnevni marševi bili su zbog toga dužine svega 15 do 20 km.

Divizija je iz Čazme nastavila marš na sever i tamo, odbivši neprijatelj napad iz rejona Vrbovca, prešla put i prugu Križevci-Bjelovar (19/20. januara) istočno od sela Sveti Ivan Zabno, zatim prugu Križevci-Koprivnica severno od Križevaca i 21. januara izbila na južne ogranke planine Kalnik, nekoliko dana se zadržala na Kalniku, vodila 25. januara manje borbe s ustašama, 28. januara prešla komunikaciju Zagreb-Varaždin kod Knegineca i 29-30. januara prebacila se na planinu Ivanščicu. Pošto je 2-3. februara prešla prugu i drum Krapina-Rogatec, izbila je 5. februara na levu obalu Sutle, severozapadno od Kumrovcia.

Kroz Hrvatsku Divizija je prešla put dug oko 380 km, po zimi i blatu, sa nekoliko manjih sukoba s ustašama, u kojima je poginulo sedam (među njima i komandant Druge slovenačke udarne *Ljubo Sarcer* brigade Jaka Rihard), a ranjeno 29 boraca, koji su zajednno sa 34 obolela ostali na lečenju u Hrvatskoj. Slovenačke partizane hrvatski narod je svuda bratski i s ljubavlju primao, pružao im punu podršku i pomoć, a često ih i obezbedivao za vreme odmora.

Pohod Divizije preko hrvatske teritorije bio je od izvanrednog političkog značaja za učvršćenje bratstva i borbenog jedinstva dva naroda; među borcima Divizije i u narodu tog kraja tog pohod je nazvan *pohodom bratstva i jedinstva*.

SI. 24 - Shemu pohodu Cetmueste divizije nu Štajersku, 1944.

Nemajući mnogo podataka o situaciji u delovima Štajerske preko Sutle Divizija je tamo krenula 6. februara u 23.00 h, prešla Sutlu kod Sela Sveta Katarina, preko provizornog mosta koji su im podigli hrvatski seljaci. Odmah po prelasku reke kod sela Buče, kolonu su napali kolonizovani nemački seljaci, ali je taj napad brzo odbijen i jedinice su produžile u pravcu severozapada, pa se Divizija razmestila u rejonu severoistočno od sela Planina.

Obasveštene o pokretu Divizije, znatne snage 18. pešadijskog streljačkog (landessicen) puka, SS-policije, žandarmerije i Vermanšafta (nemačka pomoćna vojna organizacija milicijskog karaktera) 7. februara napale su Diviziju iz pravca Pilštanja, Planine i Presečna. Posle teških borbi severozapadno od Pilštanja, Divizija se prebacila na severna padine Bohora. Uz nekoliko prethodnih veoma teških borbi, Divizija se 10/11. februara izvukla u rejon jugoistočno od Zidanog Mosta, a 12. februara u podne krenula prema Rimskim Toplicama. Probijajući se u teškim borbama kroz jake nemačke zasede na drmu Rimske Toplice-Jurklošter, Laško-Sveti Rupert (12. februara) i Celje-Šentjur (13. februara), preko Konjiške gore i druma Slovenske Konjice-Vojnik (14-15. februara), Divizija je izbila na Kozjak. Za to vreme nemačke snage (narasle na preko 3000. ljudi), koje su uzastopno gonile Diviziju, 15. februara su je okružile u rejonu k. 1092 (zamak Lindek). Pripreme za probor u pravcu Pohorja vršene su 17. februara, a naredne noći su se probila samo četiri bataljona iz raznih brigada, a ostale snage divizije bile su prinuđene da se vrate na Kozjak. Tek noću 19/20. februara Divizija je izvršila probor iz okruženja i kod železničke stanice Paka prebacila se preko pruge i druma Velenje-Mislinja u rejon sela Plešiveca. U pokretu prema selu Graškoj Gori 21. februara popodne došlo je do borbi s Nemcima, koje su trajale do mraka, kad je Divizija ponovo okružena na prostoru između Šoštanja, Velenja, Slovenj-Gradeca i Mežice. Nemačke snage, naknadno ojačane, obrazovale su dva obruča oko partizanskih položaja u rejonu sela Graška Gora i Plešivec. Posle više neuspelih juriša, ujutro 22. februara osnovano je bombaška grupa od oficira štaba Divizije, koja je zauzela dominantnu tačku Sveti Duh, posle čega se cela Divizija probila u rejon sela Belih Voda. U tom odlučujućem boju Divizija je pretrpela velike gubitke.

Narednih dana brigade su se prebacile na područje visokih planina Kamniških Alpa. Dvadeset šestog februara nemačka ofanziva je završena. Štab Divizije sa Prvom brigadom vratio se na sektor istočnog dela Mozirskih planina, da bi se do polovine marta tu prikupile i ostale jedinice.

U borbama od 6. januara do 26. februara Četrnaesta divizija je imala 367 poginulih i nestalih, a od 318 ranjenih i obolelih ostalo je na lečenju u bolnicama oko 260 boraca i starešina. Nemci su pretrpeli nešto manje gubitke, a uništeno je više oklopnih i motornih vozila i jedan avion.

O S N O V N A L I T E R A T U R A

1. Josip Broz Tito: Vojna djela, knjiga 1-6, VIZ, Beograd, 1956-1981; Stvaranje i razvoj Jugoslovenske armije, Glavna politička uprava JA, Beograd, 1949;
- 2./Klasici marksizma-lenjinizma o partizanskoj borbi, Glavna politička uprava JA, Beograd 1947;
- *3. Nikola Ljubičić: Opštenarodna odbrana - strategija mira, treće, prerađeno i dopunjeno izdanje, VIZ, Beograd, 1981;
4. Bogdan Oreščanin: Vojni aspekti borbe za svetski mir, nacionalnu nezavisnost i socijalizam, VIZ, Beograd, 1962;
- 5y Dr Đorđe Dragić: Sanitetska služba u uslovima partizanskog ratovanja, / treće, dopunjeno izdanje, VIZ, Beograd, 1965;
- * 6. Pero Morača: Napadi Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije na naseљena mjesta, VIZ, Beograd, 1956;
7. Strategija oružane borbe u NOR-u, Centar za strategijska istraživanja Generalštaba JNA, Beograd, 1980;
8. Rajko Tanasković: Pitanja partizanskog ratovanja, VIZ, Beograd, 1961;
9. Teritorijalna odbrana, VIZ, Beograd, 1970;
10. Radomir Đurašinović: Zasede teritorijalnih snaga u opštenarodnoj odborani, VIZ, Beograd, 1973;
11. Dr Gojko Miljančić: Rukovođenje i komandovanje u oslobodilačkom ratu 1941-1945, VII, 1980;
12. Dane Petkovski: Neka razmatranja borbenog morala oružanih snaga, VIZ, Beograd, 1980;
13. Nikola Pejnović: Strategijska upotreba naših oružanih snaga u NOR-u, *Vojno delo* 6/78;
14. Andelko Kalpić: Teritorijalne snage na jadranskom vojištu, *Vojno delo* 1/71;
15. Veljko Kadijević: Uloga ratnih iskustava u izradi teorije ratne vestine, *Vojno delo* i0/58;
16. Dr Gojko Nikolić: Sanitetska iskustva u oslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije 1941-1945, *Vojnosanitetски pregled*, 1-2/53;
17. Absaljanov i Adrianov: Organizacija partizanskih snaga i forme rukovođenja njihovim borbenim dejstvima u otadžbinskom ratu, *Voenno-istoričeskij žurnal* 8/66;
18. John Ellis: Gerila kroz stoljeća, Alfa, Zagreb, 1979;
19. Vilfred G. Barčet: Pobede Vijetnama (prevod s engleskog) VIZ, Beograd, 1973;
20. Che Guevara: Guerrila Warfare, MR Press, New York, 1961.

Dr *Petar Kleut*, general-major

PARTIZANSKA TAKTIKA

Tehnički urednik
Slavoljub Kujundžić, akademski slikar

Korice
Dijana Ivanišević

Štampanje završeno u septembru 1983.

Stampa: VOJNA ŠTAMPARIJA - SPLIT